

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

Librorum De Re Diplomatica Supplementum

Mabillon, Johannes

Luteciae-Parisiorum, 1704

urn:nbn:de:gbv:45:1-3159

LIBRORUM
DE
RE DIPLOMATICA
SUPPLEMENTUM.

IN QUO ARCHETYPÆ IN HIS LIBRIS
pro regulis proposita, ipsæque regulæ denuo confirmantur,
novisque speciminibus & argumentis asseruntur & illustrantur.

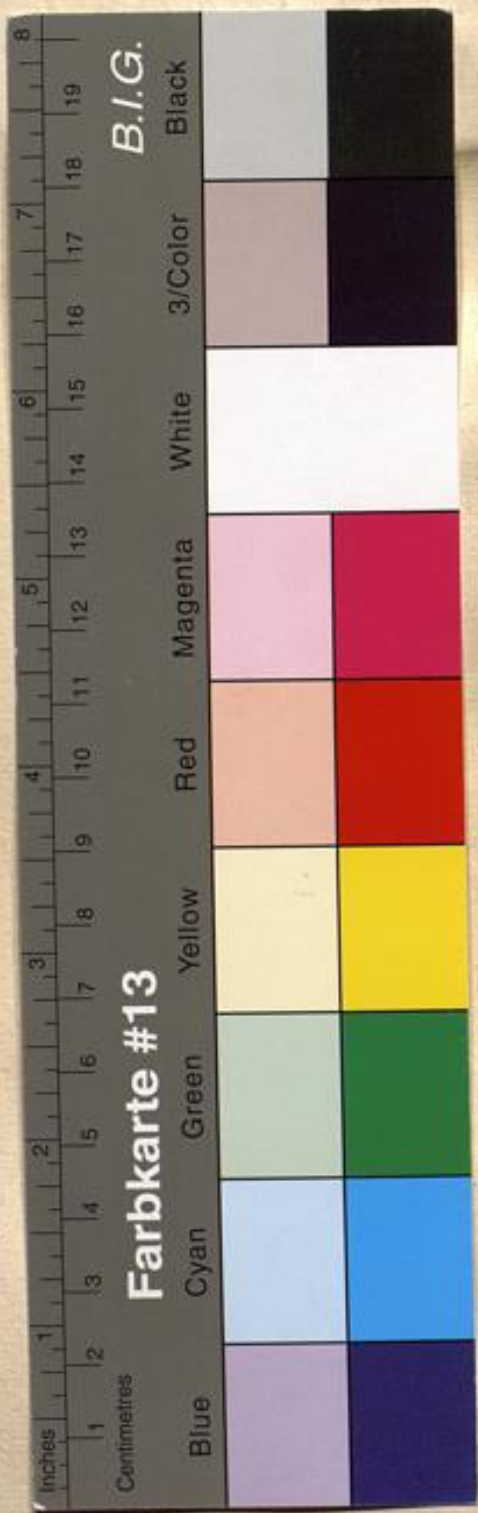
*Opera & studio Domni JOHANNIS MABILLON, presbyteri & monachi
Ordinis S. Benedicti & Congregatione S. Mauri.*

LUTECIÆ-PARISIORUM,
Sumtibus CAROLI ROBUSTEL, via Jacobea, ad insigne
arboris Palmæ.

M DCC IV.

CUM PRIVILEGIO REGIS ET SUPERIORUM FACULTATE.

LIBRORUM
RE DIPLOMATICA
SUPPLEMENTUM
IN QUO VARIETATUM IN HIS LIBRIS
PER CUIUSCUMQUE LIBRARIUM
SIVE PER CUIUSCUMQUE LIBRARIUM
SIVE PER CUIUSCUMQUE LIBRARIUM

REIPUBLICAE
LIBRARIUM
MAG. G. T. W.
REIPUBLICAE LIBRARIUM

I N
 SUPPLEMENTUM
 LIBRORUM
 DE RE DIPLOMATICA
 PRÆFATIO.

NON una tantum ratione expectationem meam fefellit Operis de re Diplomatica successus. Principio, cum hoc Opus aggressus sum, vix in animum inducere poteram, fore ut aliquando imprimeretur, ob varias scilicet difficultates, quas ejusmodi argumenti qualitas ingerebat: at, vixdum utcumque elaboratum erat, cum præter spem, Deo favente, his sublatis incommodis mira successit facilitas, Operis editionem flagitantibus iis ipsis, quos in primis ei contrarios & repugnantes futuros suspicabar; nec expensas, haud sane levissimas, refugientibus, immo ultro offerentibus Bibliopolis, quos dubii lucri periculum ab hoc proposito avertere debere videbatur.

His accessit publicus in editum Opus favor, qualem nec sperare poteram; immo, quod magis mirere, ingenua gratulatio illius ipsius, quem hoc in Opere præ ceteris refellere institueram. Nemo nescit hunc esse R. P. Danielem Papebrochium, eruditissimum Soc. Jesu presbyterum, cujus regulas, quas ad vera diplomata à falsis secernenda in Propylæo ad secundum tomum Aprilis proposuerat, in libris de re Diplomatica excutiendas & refellendas susceperam, nulla ejus impugnandi prurigine, sed in primis vindicandi archivi Dionysiani causa, cujus *æstimationem*, ut ejus verbis utar, *lassisse videbatur, secutus Launoii judicium*. Enimvero, lectis hac de re commentariis nostris, vir candidus ac sinceri amans, scriptis ad me litteris significavit, se regulis à me præstitutis manus dare, iis revocatis, quas ipse excogitaverat; fecitque mihi potestatem utendi pro libito iis litteris, quas ad me hac de re scribebat. Eas tamen ad hoc usque tempus penes me retinui, ne viri cordati civilitate & facilitate præmature abuti viderer. At cum nuperrime sese obtulisset occasio, eas in tomo primo nostrorum Annalium vulgare visum est; easdemque in hoc Supplemento denuo, ut in loco, exhibendas putavi, non magis ad Operis nostri, quam ad sinceri

ejus animi commendationem. Nam quo rarior, in viris præsertim litteratis, eo laude dignior est ingenua, nec extorta proprii errati confessio.

Jam vero cum paucissima, & fere nulla superessent hujus Operis exemplaria, nec præsentium temporum status, ut novis committeretur typis, facile pati videretur; unus ex celebrioribus Hollandiæ bibliopolis Franciscus Halma me admonuit, se ad novam illam editionem omnino comparatum esse, si modo correctiones & additiones meas ei communicare vellem; novæque istius editionis præclarum specimen ad me misit. Id ubi intellexit illustrissimus Abbas Bignonius, qui rei litterariæ, ut est omni-gena eruditione præditus, sub illustrissimi Cancellarii auctoritate curam habet; novam illam editionem apud externos fieri haud passus, eam hac in urbe Parisiaca fieri satius duxit, ob idque amplissimum Carolo Robustello Bibliopolæ nostro privilegium concedendum curavit, ut quam primum novam hanc editionem aggredere-retur.

Verum, rebus in tota Europa omnino turbatis, cum liberi commercii restituendi non ita prompta spes affulgeret, in opportunius tempus dilata editio est. Interim flagitantibus amicis meis, ut saltem ejus Supplementum, quod typis paratum me habere sciebant, in antecessum proferrem in lucem; obtemperandum existimavi, ut, qui jam prioris editionis exemplaria habent, seorsim hoc Supplementum comparare possint. In eo autem variæ continentur observationes, quæ post primam editionem mihi aliud agenti occurrerunt; nova item Specimina veterum authenticorum, quæ postmodum recuperavi: in quibus principem locum obtinet Charta Plenariæ-securitatis, principatu Justiniani imperatoris edita, quam cum interlineari lectione in æs incisam nobis communicari voluit ex Bibliotheca Regia illustrissimus abbas Camillus Tellerius *de Louvois*, ejusdem Bibliothecæ præfectus.

Hæc Specimina subsequenter variæ formulæ veterum diplomatum & instrumentorum ad faciendam fidem regulis à me præstitutis: in quibus primas tenent antiquissimæ Formulæ Andegavenses, à nobis olim repertæ in monasterio Weingartensi apud Suevos. Etsi enim hæ Formulæ jam à me editæ sint in tomo quarto Analectorum; sane tam belle congruunt Observationibus nostris diplomaticis, ut hoc in Supplemento locum eis dare visum fuerit: maxime quod Marculfianis, si non antiquiores, saltem haud multum posteriores sint, utpote Childeberti regis principatu collectæ, primi vel tertii, ut suo loco videbimus; & quod multa contineant ad præscos Francorum mores illustrandos. His succedent alia vetera monumenta, quorum indicem huic præfationi subjeci: in quibus postremum locum obtinebunt authenticæ litteræ, quæ regis STUARTORUM stirpis, in majori Britannia regnantis, veram ac legitimam originem demonstrant, in frequenti eruditorum confesso apud nos inspectæ, diligenter examinata, ac publico eorundem testimonio approbata: quibus nihil luculentius efficaciusve ad refellenda eorum commenta, qui sequiorem de regis & inclytæ illius stirpis origine opinionem in vulgus sparserant.

Ceterum nemo existimet, me intactam prorsus reliquisse primam Operis nostri editionem, immo vero multa in ea novis præfidiis auxi & confirmavi; non pauca etiam correxi & emendavi, tum ex meis, tum ex amicorum observationibus, salva tamen auctoritate eorum archetyporum, quibus

quibus usus eram ad veri & falsi regulas indagandas. Absit enim vero à me ea confidentia, ut nihil in tam vasto Opere correctione dignum à me admissum putem, vel nihil ex eo mutare velim, quod multis ante annis non sensissem modo, verum etiam approbassem. Sane ut longe me ab illius artis perfectione abesse sentio, ita non sustineo errata dissimulare mea in illo Opere, quod ad rei litterariæ utilitatem componere aggressus sum; vel studiosos fraudare novis inventis, quæ ad illustrandam hanc artem possint conducere. Certe *supervacuum foret in studiis labor, si nihil liceret melius invenire præteritis*. Quantum vero à prima nostri Operis editione profecerim, probabit secunda ejus editio, si eam aliquando, rebus tandem ferentis, obtinere mereatur.

Optandum esset, ut ad absolutam rei Diplomaticæ commentationem novum opus ederetur de diplomatibus & chartis, quæ à tempore sancti Ludovici ad nostrum usque sæculum conditæ sunt. Verum hunc laborem, sane difficilem & fere immensum, nec patitur affecta hæc mea ætas, nec otium, quod aliis scriptis, non minus forte utilibus, & proposito meo magis congruis impendere debeo. Huic autem labori eo lubentius superfedo, quod à clarissimo viro, in rebus cancellariæ maxime versato, occupatum sit istud argumentum, cujus specimen vir humanissimus mecum olim communicare dignatus est. At vereor, ut ejus occupationes & valetudo pati possint, ut id exsequatur.

Antequam ulterius progrediar, exhibenda est R. P. Danielis Papebrochii mox laudata epistola ad me scripta, quæ Parisios anno MDC LXXXIII. perlata est, dum Germaniæ bibliothecas perlustrarem. Sic autem habet.

Tandem Parisios pervenit sarcina, cui ante menses aliquot commiseram vitam sancti Gerardi Broniensis, petitam à reverentia vestra: quam licet audiam nunc peregrinari, postquam tamen utcumque evolvi Opus vestrum de re Diplomatica, non possum tamen celare fructum, quem inde retuli. Fructus autem hic est, quod mihi in mea de eodem argumento octo foliorum lucubratiuncula, nihil jam amplius placeat, nisi hoc unum, quod tam præclaro Operi & omnibus numeris absoluto, occasionem dederit. Idque his ipsis fere verbis profitebor in præfatione ad Conatum meum chronico-historicum de Romanis pontificibus, qui cras ad prælum dabitur. Quod facere nolui, priusquam ex vestro libro notassem, quid corrigere circa ipsorum bullas deberem, ad restituendam San-Dionysiano archivio estimationem suam, quam lassisse videor, secutus Launoii judicium. Ceterum non possum satis mirari, quomodo res tanta à vobis potuerit tam brevi tempore confici, quantulum ab edito Aprili nostro ad annum millesimum sexcentimum octogesimum primum fluxit. In uno alterove puncto non videor satis fuisse intellectus, vel potius ipse locutus obscurius. Nam neque absolute dicere volui, In nomine Patris & Filii, inchoari omnia Caroli & decessorum regum diplomata; sed ea solum, quæ invocationem habent; aliud scilicet nihil tunc curans, quam ut ab antiquioribus, quale pretendebatur esse Horreense, amolirer invocationem sanctæ & individua Trinitatis. Secundo nec per somnium quidem cogitavi negare usum diuturniorem Ægyptiæ papyri, jam pridem persuasus, chartam lineam à Gallis & Belgis, ipsisque Germanis, non alia ex causa vocari papier, quam quia Ægyptiæ papyro successerit. Lineam autem sciebam recentioris esse inventionis: sed illam posse vocari escorce d'arbre, & à Doubleto sic vocari, peregrinum valde mihi accidit. Verum quid hæc

ad tam multa, in quibus me recte accusat & corrigit reverentia vestra? cui hoc nomine magis quam unquam antea obligor: tantum abest ut quidquam egre feram. Initio quidem lectionis, fateor, patiebar humanum aliquid: sed mox ita me rapuit ex utilissimo, solidissimeque tractato argumento proveniens oblectatio, & gratus emicantis ubique veritatis fulgor, cum admiratione tot rerum hæcenus mihi ignotarum, ut continere me non potuerim, quin reperti boni participem statim facerem socium meum patrem Baertium. Tu porro, quoties res tulerit, audacter testare, quam totus in tuam sententiam iverim, meque, ut facis, perge diligere, qui quod doctus non sum, doceri saltem cupio.

Hæcenus viri modestissimi & eruditissimi epistola, Antuerpiæ die XX. Julii, anno M DC LXXXIII. scripta, statim atque ad ejus manus Opus nostrum recens impressum pervenerat.

Ceterum quæcumque hæcenus, sive in libris sex de re Diplomatica, sive in hoc Supplemento à me dicta sunt, non sic accipi velim, ut jam pridem monui, quasi in omnibus veritatem penitus me assecutum putem. Sunt in omnibus rebus certa & indubitata, sunt dubia quædam. Quæ mihi certa & explorata visa sunt, affirmate dixi; quæ dubia & veri similia, dubitanter.

Hæc admonitio maxime locum habet in assignandis ac definiendis regni annis regum Francorum primæ stirpis, conciliandisque cum annis vulgaris æræ christianæ. His illustrandis operam non mediocrem me adhibuisse non diffiteor: at scopum in omnibus præcise me attigisse polliceri nolim. Satis mihi fuerit præter-propter in quibusdam verum calculum attigisse. Si quis certiora doceat, quod amicum quemdam meum, virum, si quis alius, ad ejusmodi calculos idoneum, meditari intelligo; si quis, inquam, sive ille, seu quivis alius, certiora doceat, ultro ac perlibenter ea amplectar, & refellere sine pertinacia, & refelli sine iracundia paratus. Si quis autem rixas & contentiones persequi & ingerere amet, nihil responsi à me expectet. Ut enim ab ejusmodi cavillationibus semper abhorruit animus; ita, nunc maxime, histicis confici puderet reliquum hoc ætatis meæ ac temporis, quod melioribus studiis occupari decet.

SUMMA CONTENTORUM IN HOC SUPPLEMENTO.

<p>CAP. I. I. <i>VETERUM</i> Diplomatum & instrumentorum utilitas. II. <i>Artis</i> Diplomaticæ necessitas ad discernenda vera à falsis. III. Non ex quibusdam circumstantiis seorsim sumtis, sed ex omnium complexu hoc discrimen internosci, sed maxime experientia. IV. In his vitandum præceptum iudicium, maxime ab imperitis, pag. 1.</p> <p>CAP. II. I. <i>Archivorum</i> quanta cura. II. <i>Pauca</i> tamen integra restant. III. Nullum in Gallia magis integrum quam <i>Dionysianum</i>. IV. <i>Dubia</i> quaedam proponuntur & dissolvuntur. V. <i>Quid</i> de <i>Anonymo Dionysiano</i>. VI. <i>Quid</i> de <i>Dubleto</i> sentiendum, 5</p> <p>CAP. III. I. <i>Membranarum</i> & <i>chartæ</i> <i>Aegyptiacæ</i> durabilitas. II. <i>Scriptura</i> <i>Merovingica</i> seu <i>Franco-gallica</i> antiquitas asserta. III. <i>Orthographia</i> veterum instrumentorum. IV. & <i>Stylus</i>. V. <i>Vitiosa</i> orthographia & latinitatis exempla, 8</p> <p>CAP. IV. I. <i>Varia</i> corruptorum instrumentorum genera. II. <i>Interpolatio</i> quot modis fiat. III. <i>Tres</i> falsorum species. IV. <i>Hæc</i> à peritis antiquariis discernenda. V. <i>Ordo</i> <i>Benedictinus</i> ab erudito <i>Jesuita</i> vindicatus. VI. <i>Falsi</i> criminatio quo pœna genere expianda, 16</p> <p>CAP. V. I. <i>Asseruntur</i> authentica, quorum specimina exhibuimus, scilicet <i>Dagoberti senioris</i>. II. <i>Chlodovei junioris</i> ejus filii. III. <i>Theoderici regis</i>. IV. <i>Tum</i> subsequentiun regum <i>Meroveadum</i>, 18</p> <p>CAP. VI. I. <i>Privatorum</i> instrumenta expensa, scilicet <i>Chrotildis matrona</i>. II. <i>Pandemiris optimatis</i>. III. <i>Aimoini historici</i> & <i>Autharii abbatis Pratenfis</i> ætas. IV. <i>Pratense</i> monasterium sancti Germani nomine insignitum ante ejusdem Sancti translationem. V. <i>Agiradi</i> episcopi privilegium, 23</p> <p>CAP. VII. I. <i>De</i> notis chronologicis regum <i>Meroveadum</i>. II. <i>Dagoberti senioris</i>. III. <i>Sigiberti</i>. IV. <i>Et</i> <i>Chlodovei</i> ejus filiorum. V. <i>Chlotharii tertii</i>. VI. <i>Fratrumque</i> ejus <i>Childerici</i>. VII. <i>Et</i> <i>Theoderici</i>. VIII. <i>Necnon</i> <i>Dagoberti Austrasie regis</i>. IX. <i>Tum</i> <i>Childeberti</i>, & filii ejus <i>Dagoberti</i>, 26</p>	<p>CAP. VIII. I. <i>Nota</i> chronica <i>Chilperici</i>. II. <i>Theoderici Calensis</i>. III. <i>Et</i> <i>Childerici ultimi Meroveadum regis</i>. IV. <i>Eorum</i> genealogia illustrata, 36</p> <p>CAP. IX. I. <i>Caroli Magni</i> nativitas. II. <i>Patriciatu</i>. III. <i>Patriciorum</i> qualis ordinatio & habitus. IV. <i>Pippini regis</i> obitus, & regni inter filios diviso. V. <i>Caroli</i> quaedam chronica nota explicantur. VI. <i>Ludovici Pii</i> duplex calculus. VII. <i>Ludovici Germanie regis</i> epocha, 38</p> <p>CAP. X. I. <i>Ludovici regis Carolidum ultimi</i> coronatio vivente patre. II. <i>Ejus</i> obitus ac successor. III. <i>Hugonis Capeti</i> coronatio, ejusque filii <i>Roberti</i>. IV. <i>Obitus</i> ejus annus. V. <i>Quale</i> ejus genus, 42</p> <p>CAP. XI. I. <i>Quaedam</i> retractantur circa <i>bullas Romanorum Pontificum</i>. II. <i>Circa</i> diplomata regum <i>Francorum</i>. III. <i>Eorum</i> sigilla aurea & plumbea. IV. <i>Item</i> regum <i>Anglorum</i> & aliorum. V. <i>De</i> signis <i>idiographis</i>. VI. <i>Veteris</i> palatii descriptio. VII. <i>De</i> stilo & usu penarum ad scribendum, 45</p> <p>CAP. XII. I. <i>Nova</i> specimina hic edita unde accepta. II. <i>Observationes</i> in diploma <i>Chlotharii secundi</i>. III. <i>Ubi</i> de nominibus propriis varie scriptis. IV. <i>Et</i> in diploma <i>Dagoberti senioris</i>. V. <i>In</i> epistolam <i>græcam</i> ad regem <i>Francorum</i>. VI. <i>Quaedam</i> etiam de <i>vulgata charta Plenaria-securitatis</i>, 52</p> <p>CAP. XIII. & ultimum. I. <i>Veterum</i> codicum fides & auctoritas impetita. II. <i>Defenditur</i> argumentis petitis ex libris editis. III. <i>Ex</i> eorum necessario usu ad asserendas <i>Scripturas sacras</i>. IV. <i>Ad</i> <i>Scripturas</i> etiam emendandas, & ad <i>Conciliorum</i> definitiones. V. <i>Ex</i> studio regum ac principum in iis conquirendis. VI. <i>Ex</i> testimonio virorum eruditorum. VII. <i>An</i> ab imperitis scripti. VIII. <i>Mureti</i> de eis iudicium. IX. <i>Eorum</i> revisores. X. <i>Nota</i> eorum marginales. XI. <i>Objectiones</i> solvuntur. XII. <i>Ad</i> falsos discernendos qua regula utendum ex <i>Augustino</i>. XIII. <i>An</i> ea recte usus sit <i>Hincmarus</i>. XIV. <i>Corbeïenses</i> codices falso notati. XV. <i>An</i> <i>Florus</i> auctor librorum vulgatorum nomine ecclesia <i>Lugdunensis</i>, 57</p>
---	--

APPENDICIS PARS PRIMA.

Veteres Formulæ Andegavenfes.

<p>I. <i>FORMULA</i> sollempnis de dote, mandatum & cessio, 77</p> <p>II. <i>Formula</i> venditionis ejus, qui seipsum vendit, 78</p> <p>III. <i>Item</i> alia de homine in esceno seu egestate posito, ibid.</p> <p>IV. <i>Venditio</i> de terra conductâ, ibid.</p> <p>V. <i>Securitas</i> de superfallitione, ibid.</p> <p>VI. <i>Item</i> securitas, ibid.</p> <p>VII. <i>Item</i> securitas seu precaria, ibid.</p> <p>VIII. <i>Formula</i> concamii seu permutationis, 79</p> <p>IX. <i>Formula</i> venditionis ejus, qui seipsum vendit, ibid.</p> <p>X. <i>Formula</i> iudicii seu placiti, notitia ipsius iudicii, ibid.</p> <p>XI. <i>Alia</i> formula iudicii, ejusque notitia, ibid.</p> <p>XII. XIII. & XIV. <i>Notitia</i> solfadii seu excusationis, 79 & 80</p> <p>XV. <i>Formula</i> sacramenti, ibid.</p> <p>XVI. <i>Formula</i> placiti, ibid.</p> <p>XVII. & XVIII. <i>Vacuaturia</i>, ibid.</p> <p>XIX. <i>Formula</i> venditionis, ibid.</p> <p>XX. <i>Formula</i> ingenuitatis seu manumissionis, ibid.</p> <p>XXI. <i>Item</i> formula venditionis, 81</p> <p>XXII. <i>Cautio</i> de vinea, ibid.</p> <p>XXIII. <i>Alia</i> formula ingenuitatis, ibid.</p> <p>XXIV. <i>Formula</i> iudicii, ibid.</p> <p>XXV. <i>Formula</i> venditionis ejus, qui seipsum vendit, ibid.</p>	<p>XXVI. <i>Formula</i> securitatis, ibid.</p> <p>XXVII. <i>Venditio</i> proprietatis, ibid.</p> <p>XXVIII. XXIX. & XXX. <i>Judicium</i>, 82</p> <p>XXXI. & XXXII. <i>Appennis</i>, ibid.</p> <p>XXXIII. <i>Appennis</i> confirmatio, 83</p> <p>XXXIV. <i>Libellus</i> dotis, & epistola, ibid.</p> <p>XXXV. <i>Formula</i> cessionis, ibid.</p> <p>XXXVI. <i>Epistola</i> patris & matris pro filio, ibid.</p> <p>XXXVII. <i>Cautio</i> de homine, ibid.</p> <p>XXXVIII. <i>Formula</i> securitatis, 84</p> <p>XXXIX. <i>Cessio</i> in dotem, ibid.</p> <p>XL. <i>Jus</i> liberorum, ibid.</p> <p>XLI. <i>Item</i> formula securitatis, ibid.</p> <p>XLII. <i>Epistola</i> de non citando hominem ad mallum, ib.</p> <p>XLIII. <i>Securitas</i> de rapto, ibid.</p> <p>XLIV. <i>Notitia</i> de matrimonio servorum, 85</p> <p>XLV. <i>Epistola</i> ejus, qui ecclesia aliquid delegat, ibid.</p> <p>XLVI. <i>Notitia</i> ejus, qui hominem in causa sua repellavit, ibid.</p> <p>XLVII. <i>Formula</i> mandati, ibid.</p> <p>XLVIII. <i>Charta</i> de sanguinolento seu infante exposito, ib.</p> <p>XLIX. <i>Judicium</i> de homicidio. <i>Notitia</i> sacramenti, ibid.</p> <p>L. & LI. <i>Formula</i> mandati, 86</p> <p>LII. <i>Notitia</i> placiti, ibid.</p>
---	---

LIII. Formula cessionis pro sponsa,	ibid.	LVII. Item formula cessionis,	ibid.
LIV. Formula divisionis inter germanos,	ibid.	LVIII. Notitia de natis servorum,	ibid.
LV. Formula cessionis,	87	LIX. Notitia de commodato,	ibid.
LVI. Formula dissolvendi matrimonii,	ibid.		

APPENDICIS PARS SECUNDA,

Varia diplomata & instrumenta continens.

I. C OMMONITORIUM Theodosii junioris pro Sisinnio, cui res à Tranquillo extorta fuerant, sed per Pyrrhum tribunum jussu imperatoris restituta,	88	X. Hadriani papa fragmentum epistola de rebus Beneventanis,	95
Duo alia rescripta ejusdem argumenti,	ibid.	XI. Maginarii abbatis fragmentum epistola ad Carolum M. de rebus Beneventanis & Salernitanis,	96
Commonitorii executio,	ibid.	XII. Ludovici Germania regis diploma pro ecclesia Argentoratensi,	ibid.
II. Donatio facta ecclesie Ravennati P. C. Flavii Faustii junioris,	89	XIII. Diploma Paldolfi & Johannis principum Capuanorum pro abbatis & sanctimonialibus S. Mariae in Cencla, qua absolvuntur à praestando in suis causis sacramento,	97
III. Alia donatio sex unciarum eidem ecclesie facta,	ibid.	XIV. Leonis papa IX. privilegium pro ecclesia Viridunensi,	99
IV. Charta Plenaria securitatis, data anno xxxviij. Justiniani imperatoris,	90	XV. Friderici I. imperatoris diploma, quo Comitatus ecclesie Viridunensis confirmatur,	100
V. Chlotharii II. preceptum pro monasterio S. Dionysii,	92	XVI. Viridunensis Comitatus limites,	ibid.
VI. Diploma Dagoberti I. pro eodem,	ibid.	XVII. Epistola Innocentii IV. ad archiepiscopum Narbonensem, de renovatione bullae suae plumbeae,	101
VII. Testamentum Ermentrudis illustris matronae,	ibid.		
VIII. Charta Gammonis pro constructione puellaris monasterii apud Lemausum,	94		
IX. Placitum Childaberti tertii de monasterio Lemauso in gratiam cenobii S. Germani,			

APPENDICIS PARS TERTIA,

In qua exhibentur chartae authenticæ pro legitima origine regiae STUARTORUM stirpis in majori Britannia, ex editione Parisiensi.

PREFATIO primi editoris,	101	Charta Roberti II. Scottorum Regis,	108
Chronologia Roberti II. Scotia regis, cognomento Seneschalli,	104	Charta Johannis comitis de Carik & Seneschalli Scotia,	109
Charta Roberti Seneschalli Scotia cum observationibus,	105	Instrumentum virorum illustrium & eruditissimorum super charta Roberti Seneschalli Scotia,	110

A P P R O B A T I O.

VEU & approuvé le Manuscrit cy-joint, intitulé, *Librorum de Re Diplomatica Supplementum*, du R. Pere Dom Mabillon. A Paris ce 7 Juin 1704.

LA MARQUE TILLADET.

P R I V L E G I U M.

LOUIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre: A nos amez & feaux Conseillers les gens tenans nos Cours de Parlement, Maistres des Requestes ordinaires de notre Hôtel, Grand-Conseil, Prevost de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Justiciers qu'il appartient. SALUT. Notre bien-amé CHARLES ROBUSTEL nous ayant fait remontrer que le livre du Pere MABILLON *De Re Diplomatica* étant devenu rare, & le Public le demandant avec empressement, il desiroit en donner une nouvelle Edition revue & augmentée, s'il Nous plaisoit luy accorder nos Lettres de Privilege sur ce necessaires: Avec permission de réimprimer aussi *Les Sermons du P. Loric de l'Oratoire, sur les plus importantes matieres de la Morale Chrétienne; Et les Prieres Chrétiennes en forme de Méditations, avec des Exercices de pieté, par le P. Quésnel*; Nous luy avons permis & accordé, permettons & accordons par ces presentes de réimprimer ou faire réimprimer par tel Libraire ou Imprimeur qu'il vouldra choisir le Livre du Pere Mabillon *De Re Diplomatica*, revu & augmenté pour une nouvelle édition, *Les Sermons du Pere Loric de l'Oratoire sur les plus importantes matieres de la Morale Chrétienne; & les Prieres Chrétiennes en forme de Méditations, avec des Exercices de pieté, par le Pere Quésnel*, en telle forme, marge, caractère, & autant de fois que bon luy semblera, pendant le temps de quinze années consecutives, à compter du jour de la datte des presentes, & de les vendre ou faire vendre & distribuer par tout notre Royaume; faisant défenses à tous Libraires, Imprimeurs & autres, d'imprimer, faire imprimer, vendre & distribuer lesdits Livres, sous quelque prétexte que ce soit, même d'impression étrangere & autrement sans le consentement de l'Exposant ou de ses ayans cause, sur peine de confiscation des exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende contre chacun des contrevenans, applicable un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel Dieu de Paris, l'autre audit Exposant, & de tous dépens, dommages & interets; à la charge de mettre deux exemplaires de chacun desdits livres en notre Bibliothèque publique, un dans le cabinet des livres de notre Château du Louvre, & un en celle de notre tres-cher & feal Chevalier Chancelier de France le Sieur Phelypeaux Comte de Pontchartrain, Commandeur de nos Ordres, avant de l'exposer en vente; de faire imprimer lesdits Livres dans notre Royaume & non ailleurs, en beau caractère & papier, suivant ce qui est porté par les Reglemens de 1688 & 1686. & de faire enregistrer les presentes es Registres de la Communauté des Marchands Libraires de notre bonne Ville de Paris; le tout à peine de nullité d'icelles, du contenu desquelles Nous vous mandons & enjoignons de faire jouir l'Exposant ou ses ayans cause pleinement & paisiblement, cessant & faisant cesser tous troubles & empeschemens contraires. V O U L O N S que la copie ou extrait desdites presentes qui sera au commencement ou à la fin desdits Livres soit tenue pour daement signifiée, & qu'aux copies collationnées par l'un de nos amez & feaux Conseillers Secretaires soy soit ajoutée comme à l'original: Commandons au premier notre Huissier ou Sergent de faire pour l'execution des presentes toutes significations, défenses, saisies & autres actes requis & necessaires, sans demander autre permission, & nonobstant clameur de Haro, Charte Normande & lettres à ce contraires. CAR tel est notre plaisir. Donné à Versailles le premier jour de May l'an de grace mil sept cent un, & de notre Regne le cinquante-huitième; Par le Roy en son Conseil, LE COMTE.

Registré sur le Livre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires, conformément aux Reglemens. A Paris le premier May 1701.
C. BALARD, Syndic.

LIBRORUM

LIBRORUM
DE RE DIPLOMATICA
SUPPLEMENTUM.

CAPUT PRIMUM.

I. *Veterum Diplomatum & instrumentorum utilitas. II. Artis diplomaticæ necessitas ad discernenda vera à falsis. III. Non ex quibusdam circumstantiis seorsim sumtis, sed ex omnium complexu hoc discrimen internosci, sed maxime experientia. IV. In his vitandum præceptus iudicium, maxime ab imperitis.*

I. UI veterum diplomatum & instrumentorum fidem atque auctoritatem elevare moliuntur, cum grandem rei literariæ perniciem inferunt, tum jus publicum, nedum privatum violare ac pervertere mihi videntur. His quippe tabulis suum unicuique jus asseritur: absque his nulla in rebus civilibus fides. Si vero historiam spectes, nutabit & mutila erit rerum mediæ ætatis & subsequentium temporum cognitio, nisi his subsidiis fulciatur & coalescat. Enimvero quorsum evadent, quæso, Gallia Christiana, Italia sacra, Sicilia sacra, aliæque similes historiæ; quorsum Annales historici Francorum, ne dicam Baroniani, si hæc monumenta detrahas & reseces? Hæc omnia perinde erunt atque male consuta nominum & quorundam factorum series, uno verbo non secus ac quadam compages nudis ossibus male cohærens. Idem dicendum de Historia Bearnensi, idem de Marca Hispanica illustrissimi Petri de Marca, quo nemo melius ejusmodi instrumentorum utilitatem ac necessitatem intelligebat. Neque vero ecclesiarum dumtaxat historiæ his administriculis opus habent; sed etiam nobilium quarumcumque familiarum antiquitas, series & dignitas absque his probationibus evanescent. Id luce clarius patet ex genealogicis nobilium familiarum libris Andreæ Chesnii, viri hoc in genere incomparabilis, & aliorum, quorum probationes fere omnes ex archivis ecclesiarum, monasteriorum, & propriæ cujusque domus, id est ex vetustis chartis & instrumentis, depromptæ sunt. Ex his nemo non videt, quanti sit momenti & ponderis hujus argumenti tractatio. In eo enim agitur causa non modo rei literariæ & antiquariæ, sed etiam ecclesiarum, monasteriorum, necnon virorum nobilium, denique fortuna universorum ac singulorum. Unde qui veterum id genus monumentorum fidem & auctoritatem vel universim, vel maxima ex parte ob levissimas ratiunculas & difficultates elevare contendunt, næ illi maximam toti rei publicæ injuriam & perniciem important.

II. At falsa sunt, inquis, vel saltem adulterata plurima ejusmodi instrumenta, quæ
Diplom. Supplem.

A

suspectam omnino reddunt aliorum omnium fidem. Primo pernego tam multa esse, ut adversarii criminantur, falsa vel interpolata ecclesiarum seu monasteriorum instrumenta. Immo Petrus Franciscus Chiffletius Soc. Jesu apud Bollandi^a continuatores testatur, sibi plurimarum ecclesiarum archiva revolventi *perraro* interpolata diplomata occurrisse. Ego vero quaedam falsa esse, quaedam interpolata, non diffiteor: at non ideo rejicienda omnia, sed quaedam regulas adinvenire & tradere necesse est ad discernendas genuinas chartas à falsis & interpolatis. Et hoc quidem mihi propositum fuit in libris de re Diplomatica: quod an quodam saltem modo assecutus sim, penes æquos, sinceros, & eruditos arbitros judicium esto. Certe, si quid ex præcepto hætenus plurimorum favore conjicere licet, mihi videtur hoc opus eis non improbatum, immo acceptum fuisse. Ceterum, quod citra jactantiam affirmare possum, non defuit mihi diligentia in difficili hoc & minime trito argumento. Neque enim solo proprii ingenii ac judicii ductu, non fortuita quorundam instrumentorum inspectione, non temerario præcipitive examine, non denique paucorum dierum lectione id operis aggressus sum; sed longo usu & diuturna experientia, post annorum scilicet fere viginti spatium, quam revolvendis & perscrutandis antiquis codicibus & archivis, legendisque veterum instrumentorum editis collectaneis operam & studium contulissim. Deinde non unius dumtaxat ecclesiæ aut monasterii, nec unius tantum provinciæ, sed multarum ecclesiarum ac regionum veteres libros, chartularia & authentica monumenta perlustravi, & alia cum aliis contuli & expendi, quo non levem tantum ac tenuem, sed quam accuratissimam & peritissimam obscuri antehac argumenti notitiam comparare possem.

Ad hæc, quia sancti Dionysii regalis monasterii archivum, quo nullum, saltem in Gallia, insignius ac locupletius esse puto, magis obvium & in promptu erat; non meis solum credidi oculis, nec judicio tantum meo; sed viros hujus Galliæ metropolis doctissimos rogavi, ut authentica sacri istius loci diplomata, præcipuaque instrumenta, quibus hoc in opere uti volebam, diligenter & accurate inspicerent, & suam de illis sententiam sincere & absque furo mihi aperirent. qui omnes ea indubitata & authentica habenda esse, meque eis, tamquam legitimis & authenticis, ad alia examinanda & discutienda uti posse censuerunt. Ex his unus superest V. C. L. Stephanus Baluzius, in his studiis, uti omnes norunt, versatissimus, qui me vera dicere non diffitebitur. Alii fuere Carolus Fresnius-Cangius, Antonius Herovallius, Johannes-Baptista Cotelierius, quorum eruditionem & in his rebus auctoritatem nemo, nisi litterarum experts, ignorat. Horum judicio fretus, Opus difficile quidem, sed, ut mihi videbatur, necessarium, aggressus sum; idque, Deo favente, ante annos viginti-duos absolvi; jamque secundis curis recognitum denuo edidissim, nisi temporum conditio id in aliud tempus magis opportunum differre coëgisset.

III. Occurrat hic forte aliquis, & dicat, nulla certa ratione, nullove indubitato argumento discerni posse genuina instrumenta à falsis; adeoque nullum eorum usum in rebus historicis certum & erroris expertem esse posse. ceterum non magni pendendum ejusmodi chartarum defectum, qui ex aliis monumentis, scilicet veterum scriptis, abunde suppleri possit. Et certe, inquires, quænam indicia certa & explorata afferri possunt ad illud discrimen statuendum? Non charta, sive Ægyptiaca, sive vulgaris, nec membranæ; non scripturæ forma, non stilus, non chronica notæ, non subscriptiones, non sigilla, non denique alia quævis indicia: cum nulla sint, quæ à perito falsario & impostore effingi non possint.

Verum, ut horum singula imitando exprimi queant, non ex illis seorsim sumtis, sed ex toto omnium illorum complexu constat veterum instrumentorum veritas ac fides. Quæ rerum congeries à nullo, quantumvis perito falsario ita confingi potest, ut non aliquod subsit falsi indicium, quod à perito & experto antiquario non animadvertatur. Inest veris & genuinis instrumentis antiquis nescio qua veritatis impressa species, quæ non raro primo conspectu oculos peritorum rapit. Quemadmodum periti aurifices aurum sincerum à falso nonnumquam solo tactu discernunt: ut pictores prima tabellarum exemplaria à secundis; numismatum denique cognitores genuina à spuris solo passim adspectu distinguunt. Quod si aliqua erunt ita perite efficta, ut veritatem propius men-

tiantur, diligens accedat examen, & falsitas tandem à cognitoribus detegatur. Id vero non tam argumentis ac ratione, quam experientia comprehenditur. Hic est lydius lapis, quo aurifices verum aurum probant, quo quis destitutus facile in errorem inducitur. Inspice colorem, nihil auro similis: vide faciem Principis, nihil melius ejus habitum ac formam refert: attende inscriptionem, ipsa est quæ genuinis imprimatur nummis. Adhibeat aurifex lydium lapidem, & tunc demum fucum agnoscat. Sic in discernendis authenticis instrumentis à falsis experientia necessaria est, quæ ingenii ac rationis sola sagacitate suppleri non potest. Si rationem exigas cur ista probem, illa rejiciam: respondeo hæc à me probari, quod scripturæ forma, stilus, ceteraque omnia id mihi persuadeant, & quod nihil in eis occurrat historicæ veritati contrarium: illa contra improbari, quod aliquid eorum desit. Si rursus inquirere pergas, cur illam scripturæ formam, illum stilum præ alio approbem; id ex longo usu & multorum ejusmodi instrumentorum cujusvis ætatis ac loci comparatione me didicisse reponam. Hac experientia qui præditus fuerit, singulas rei objectæ circumstantias uno intuitu percipiet, itaque affectus erit, ut de ea continuo rectum judicium ferat. At contra novitius & inexpertus tiro ad singula hærebit, suspensus assensum, si prudens fuerit; si vero præceps & audaculus, de iis quæ non bene capit, temere judicaturus. Sic contingit novitio logico, qui proposita argumentatione ad singulas propositiones hæret incertus: qui vero peritus est, propositi argumenti veritatem aut falsitatem statim percipit.

Idem esto judicium de arte discernendi sincera diplomata à falsis vel interpolatis: idem quoque de arte distinguendæ veterum codicum ætatis, quam nonnisi multorum codicum, qui certam temporis notam præferant, collatione cum aliis facta comparari omnes periti consentient. Qui codices quadratam formam præferunt, antiquos esse constat. Rationem quære: non aliam quam experientiæ causam afferret vel ipse Sirmundus, cui ejusmodi forma codicum maxime placebat.

Neque vero potior est conditio veterum cujusvis argumenti scriptionum. Nullum quippe genus scriptorum est, in quo falsa ac spuria veris ac genuinis opera permista non occurrant. Non historica opera, non scripta Patrum, non epistolæ decretales, non Concilia, non denique Sanctorum vitæ, ut de libris sacris reverentiæ causa taceam, ab hac labe fuere immunes. Quo pacto falsa à veris discernes? Non alio sane quam veterum testimonio, comparatione suspectorum cum genuinis, denique quodam gustu, qui ex assidua germanorum cujusque auctoris operum lectione percipitur. Hac enim ratione sincera Patrum opera à supposititiis, veræ epistolæ decretales à spuris, vera martyrum aliorumque sanctorum acta à non sinceris secernuntur.

At, inquis, ut ex propositorum authenticorum comparatione aliorum veritas, falsitasve innotescere queat, prius illorum authenticorum veritas probari & constare debet, ut ex his certum de aliis judicium ferri possit. Neque vero sufficit, ut eorum falsitas nullis se manifestis indiciis prodatur: sed insuper opus est, ut certa ratione demonstratur ejusmodi chartas, quas pro authenticis habeo, esse ab omni suspitione immunes. Atqui archetyporum, saltem Merovingici & Carolini temporis, veritas certis argumentis demonstrari non potest. Unde enim argumenta illa peterentur? Ex scripturæ forma, stilo, sigillis, chirographis? At isthæc omnia falsariorum arte effingi possunt. adeoque nullum proferri potest illorum temporum archetypum, cujus *authenticitas* certis argumentis demonstrari queat. Saltem adduci debuissent archetypa illa ex locis minime suspectis, puta ex archivis publicis, quæ contra falsariorum perfidiam semper munita fuerint.

Verum, si hæc arguendi ratio admittatur, actum est de quorumlibet diplomatum & instrumentorum auctoritate, sive ad antiquiora retro tempora, sive ad posteriora & recentiora pertineant. Enimvero qua ratione, quove argumento cujusvis archetypi veritas & *authenticitas* demonstrari possit? Ex ejus comparatione, inquires, cum genuino & indubitato autentico. At dato quovis autentico, pari ratione ejus *authenticitas* certo & indubitato argumento demonstrari exigas. Idem de tertio, quarto, aliisque erit judicium. Sicque res in infinitum procedet, siquidem nullum afferri potest, quod à perito falsario confingi non possit. Nullum itaque authenticum instrumentum pro sincero & indubitato agnoscitur, non modo Merovingicæ & Carolinæ, sed etiam Capetianæ ætatis, ne quidem recentioris.

Neque hæc infitiandi ratio locum habebit tantum in re diplomatica, sed etiam in discernendis veterum scriptis sinceris à nothis & spuriiis. Ad hoc enim discrimen certo statuendum, unum cum altero comparari debebit, quorum alia pro indubitato auctoris fetu habeantur præ aliis. Atque ut exemplo res clarior fiat, affero epistolas Romanorum Pontificum, in quibus falsas non paucas haberi constat apud omnes. Quibus argumentis unas ab alteris distinguas? An comparatione? at primum de genuinis statuendum est, ut ex earum comparatione aliæ ab aliis discernantur. Da rationem cur has ab illis fecernas. Non aliam, ut puto, allaturus es, quam quia hæc stilum moresque illius pontificis, cujus nomen præferunt, omnino repræsentent, non vero illæ. At quid prohibet falsarium quempiam ita peritum fuisse, ut illius pontificis stilum omnino assecutus sit? Idem dicendum de Ignatianis epistolis; idem de plerisque sanctorum Patrum scriptis, quorum legitimis partus non alia passim ratione investigare licet. Non me fugit, præter has probationes, quæ intrinsicæ dici possunt, alias esse extrinsecas, quæ ab aliorum auctorum testimonio petuntur. Verum ejusmodi argutiores ab his se facile expedituri sunt, causaturi, hæc testimonia vel ex auctoribus minus idoneis repetita esse, vel in textum illorum auctorum intrusa; immo forte dicturi sunt hos auctores supposititios: sicque omnia in pyrrhonismum abibunt.

Verum suspecta sunt, ais, archiva, ex quibus archetypa nostra desumpta sunt: quæ sane pro legitimis haberentur, si ex archivis publicis deprompta essent, quæ falsariis impervia semper fuerint.

Omitto istud argumentandi genus omnino inofficiosum, & liberali homine parum dignum esse. Omitto etiam vix alia olim archiva fuisse, quam ecclesiarum & monasteriorum, ex quibus authentica nostra deprompta sunt. Erat quidem olim apud Francos archivum palatii; habenturque etiam nunc archiva tum Camera-computorum, tum Thesauri, ut vocant, Regalis: sed hæc duo recentiora sunt; illud vero antiquius jam dudum esse desiit, nec ullum inde archetypum recuperari potest. Verum, etsi qua recuperari possent, quid morosos illos censors prohiberet, quo minus hæc saltem aliunde istuc invecata vel intrusa (nam & id exemplis forte probarent) proindeque sibi suspecta, vel etiam conficta dicerent? Certe charta plenariæ securitatis in museo regio Fontis-Blaudi olim, nunc vero in regia bibliotheca asservatur: & tamen ejus auctoritatem nonnulli convellere non dubitant. Adeo nihil tam sacrum est, quod eorum censuram effugiat. At vereor ut ullum assignari possit publicum archivum, in quo quædam falsa vel interpolata diplomata sinceris ac genuinis permista non fuerint. Verum his non immoror, ne in idem vitium, quod in aliis carpo, incidere videar.

Non alia itaque ratio à me exigenda est, cur proposita à me diplomata & instrumenta pro authenticis habeam, quam quia scripturæ forma, stilus, ceteraque omnia illorum temporum, quibus subnotantur, certissimas notas præferant. Ita non solum mihi, sed etiam viris hac in arte versatissimis visum fuit. Uno verbo ad discrimen ejusmodi statuendum non exigenda ratio seu demonstratio metaphysica, sed moralis, qualis in his rebus haberi potest, non minus in suo genere certa, quam metaphysica. In ipsis enim, uti & in moralibus, falsitati & errori, sicut veritati locus est. Porro hæc moralis certitudo comparari non potest, nisi post longam & diuturnam observationem omnium accidentium & circumstantiarum, quæ ad veritatem assequendam conducere possunt. Hac potissimum ratione veterum monumentorum veritas, falsitasve demonstrari potest; constatque senatus-consultis, omniumque recte sentientium judicio, ea sincera & legitima esse reputanda, quorum falsitas nullis certis, indubitatisque argumentis evinci potest; multaque pecuniaria in eos sancita, qui vetera instrumenta falsi temere postulaverint. Viderint alii quid mereantur illi, qui omnibus vetustis monumentis pro libito abrogant fidem. Quod nemo nisi in re antiquaria minus exercitatus, nisi prorsus hospes tentaverit, quippe cui non satis perspecta & ipso usu comperta sit ejusmodi monumentorum in re litteraria, immo etiam in re publica utilitas ac necessitas.

IV. Quam ob rem qui veterum diplomatum censoriam artem informare volent; non temere, nec imparato animo hanc sibi provinciam arrogare debent. Nam si de uno singulari instrumento decretorium ferre judicium difficile est homini in hoc argumenti genere

genere minus versato : quanto magis de universis statuere arduum & periculosum, si non adsit ea experientia, quæ nonnisi longo hujusmodi monumentorum usu comparari potest? Nec sufficiunt ad hoc judicium humaniores artes, orationis politioris studium, nec denique lectio assidua melioris litteraturæ auctorum : immo hæc studia ad id plurimum obsunt, si eadem dicendi elegantia vel puritas in vetustis illis instrumentis exigatur. Ad hæc enim improbanda & rejicienda suoapte Marte ducitur animus politioribus illis imbutus auctoribus, quorum leges aliquo modo dediscendæ erunt, ut his infimæ latinitatis monumentis animus assuescat. Et tamen plerumque accidit, ut, qui illis studiis imbuti sunt, de his quoque summo jure judicandi potestatem usurpent, rideantque alios qui secus sentiant. Quapropter qui se rei diplomaticæ arbitros profiteri volent, de his idem exigendum est, quod de pædagogis exigebat Quintilianus^a : nimirum, *ut aut sint eruditi plane, aut se non eruditos esse sciant.*

CAPUT I.

^a Quintil. lib. 1. c. 1.

CAPUT II.

I. *Archivorum quanta cura.* II. *Pauca tamen integra restant.* III. *Nullum in Gallia magis integrum quam Dionysianum.* IV. *Dubia quadam proponuntur & dissolvuntur.* V. *Quid de Anonymo Dionysiano,* VI. *quid de Dubleto sentiendum.*

I. **M**agna fuit apud majores nostros archivorum cura, utpote quibus tota rei familiaris fortuna continebatur. Et quia maximum eis ab igne periculum erat, locus eis deputatus fornice lapideo instructus esse solebat, ad quem nonnisi per cratem ferream, quandoque duplicem, patebat aditus. In illa porro archiva non facilis, ipsis etiam domesticis, ingressus permittebatur. Hinc Hariulfus monachus Centulenses suos alloquens, ait se historiam suam in eorum gratiam scripsisse, ex domesticis monumentis concinnatam :

*Quam puto vos latuisse diu, nec * vestra tenere*

* s. quod

Condita secretis armaria claribus arcent.

Post ignem maxime timendum erat, non tam à barbaris aut prædonibus incurstantibus, qui chartas & membranas minime curare solent; sed à laicis & sæcularibus hominibus, qui ecclesiarum ac monasteriorum possessionibus inhiantes, titulos & instrumenta, quibus ea revindicari possent, vel subripiebant, vel flammis aquisve tradebant. Talis fuit pessimus ille Gaidulfus Italus, à Pippino rege abbatia Glannafoliensi donatus, qui, monachis inde fugatis, *testamenta*, ut vocabant, omnia, quibus prædiorum donationes constabant, partim cremavit, partim in Ligerim projecit, ne qua repetendæ substantiæ spes aut facultas monachis superesset. Jam vero in hæc tempora devenimus, ut plus timendum sit ab impetigine quorundam hominum, qui, quod ignis, barbari, ac tempus edax rerum intactum reliquerunt, quasi conjuratione facta perdere, aut pervertere moliuntur.

II. Verum quantalibet cura fuerit in tuendis ecclesiarum ac monasteriorum archivis, pauca tamen integra restant in antiquioribus locis, sive ea bellorum turbo dissipaverit, sive igne, aliove casu, sive denique custodum indiligentia perierint. nam non eandem ubique in iis conservandis diligentiam fuisse fatendum est. Ex plurimis quæ perlustravi archivis rara admodum inveni, in quibus authentica diplomata, aliave primaria instrumenta sæculo octavo superiora restent; sed longe plura, quæ sæculo nono & subsequen- tibus condita sunt. In Ravennensi tamen ecclesia supersunt monumenta non pauca in phylira exarata principatu Justiniani, & in Luccensi itidem multa diplomata membranea regum Langobardorum, uti & in Ambrosiana, ut sequenti capite videbimus.

III. At vero in Gallia plurima reperias Carolini ævi authentica instrumenta, sed non ita multa Merovingici, præterquam in archivo Dionysiano, ubi major eorum copia, quam alibi uspiam, hæctenus asservatur. Ex illis in æs incidi curavimus specimina quatuordecim, relata in libro quinto de re Diplomatica : ex quibus duo sunt integra,

Diplom. Supplem.

B

unum Dagoberti senioris, alterum Chlodovei junioris ejus filii; alia non integra, nempe unum ejusdem Chlodovei; aliud Chlotharii ejus fratris potius quam ipsius Chlodovei; duo Theoderici eorum fratris; unum Chlodovei tertii; duo Childeberti ejus fratris; unum Chilperici secundi, & unum Childerici tertii ultimi Meroveadum regis: cetera sunt testamenta hominum privatorum. Præter ea in hoc Supplemento quædam alia ejusdem temporis ex eodem archivo adjicimus, de quibus postea fusius differemus.

IV. At quæ fieri potuit, inquis, ut tam fragilis materia, charta Ægyptiaca, membranæ, quæ situ, mucore, aliisque modis tam facile consumi possunt, ad nos usque pervenerint? Deinde quis putet per tot bellorum procellas, per tot clades, tot incendia, quibus exposita fuere in primis Parisiorum suburbana, ejusmodi documenta incorrupta fuisse præ marmoreis æreisque monumentis, quibus non pepercit Nortmannorum furor? Ad hæc, quomodo ea diplomata, quæ Dagobertum spectant, effugere Anonymi Dionysiani oculos, qui Dagoberti facta & litteras recensens, ea prætermisit? immo non ille tantum, sed etiam Dubletus, qui superiori sæculo sancti Dionysii chartas omnes revolvit, & in unum corpus collegit?

Verum de quæstione facti hic agitur. Factum constat. Restant hæc diplomata, hæc chartæ. Frustra de impossibilitate causaris. Oculis tantum hic opus est. Sed oculos volo peritos, minime malignos, nullo affectos præjudicio, quales fuere eorum virorum, eruditione & auctoritate præstantium, quorum oculis ac censura hæc instrumenta ante annos viginti exposuimus. Deinde non minus fragilis est librorum materia, qui in membranis & phylira ante annos mille exarati sunt, quales tamen multos superesse ex capite proximo constabit. Porro illi, cum sæpe lecti ac manibus triti fuerint, ad hoc usque tempus durant, laceri quidem, ut hæc sancti Dionysii authenticæ chartæ: quæ omnino periissent, nisi alia charta vel linteo supposito servatæ fuissent.

Ut vero è cladibus illis Nortmannicis salvæ & incolumes evaserint, id multis modis fieri potuit. In primis nullo veterum testimonio probari potest, sancti Dionysii monasterium à Nortmannis incendio consumtum fuisse. Immo vero ex ^a Aimoino Pratenfi monacho ejus temporis discimus, Carolo Calvo id in primis curæ fuisse, ut *jam dicti sancti martyris monasterium defenderet, eo quod diva memoria genitor illius eum, cum esset parvulus, eidem sancto speciali traditione commendasset.* Fatendum est tamen, Nortmannos ^b anno DCCC LXV. istuc ingressos XIII. Kal. Novembris, ibidem viginti circiter diebus perstitisse, & quotidie prædam inde ad suas naves transportasse, & post multam demum deprædationem ad castra sua revertisse. At nullum chartis periculum erat ab illorum barbarorum manibus, qui gazas, non membranas aut cortices quærebant. Jam vero quid vetat ejusmodi chartas ante occultatas fuisse, (nam jam ab annis minimum viginti Nortmanni per has oras grassabantur) vel alio translatas fuisse cum sancti Dionysii, ejusque sociorum reliquiis, quæ ad Superiorem-curtem*, & ad civitatem Remorum tunc translatae sunt? Id autem nullo negotio fieri potuit, cum res facile mobiles sint, non vero ærea vel marmorea, si qua tunc apud nos fuerint, monumenta, quæ cum in bellicis tumultibus ægre transferri queant, barbarorum manibus, incendiis, aliisque modis facile violari potuere. Denique si in Pratenfi sancti Germani monasterio, quod tertium usque incendio obnoxium fuit, non pauca nihilo minus supersunt volumina librorum & chartarum, quale est ipsius sancti Germani Psalterium, uncialibus litteris aureis & argenteis scriptum in membranis purpureis; qualis Conciliorum codex sæculo sexto exaratus; qualis etiam insignis beati Pauli epistolarum codex, aliique scripti sæculo septimo; qualis denique censualis codex Irminonis abbatis, scriptus principatu Caroli Magni; diplomata quoque Childeberti regis & ipsius Caroli M. quidni idem contingere potuit in sancti Dionysii monasterio, ut ejus diplomata præcipua illis cladibus subtracta, ad nos usque pervenerint? Certe Corbeïense monasterium ante sæculum undecimum ter eversum ac destructum fuit, & tamen quot venerandæ antiquitatis codices ad nostra usque tempora illic reservati sint, norunt quotquot sunt in hac Urbe viri eruditi, qui eis huc transportatis usi sunt; ne quid dicam de insigni illo Benedicti III diplomate ibidem asservato, scripto in charta Ægyptiaca, quæ pedum amplius viginti in longum habet.

Porro si quid valeret contra Dionysii archivi vetera instrumenta petitum à bellis &

^a Aimoïn. l. 1.
de miraculis S.
Germ. c. 2.

^b Annal. Bertin.

* Consequens.

incendiis argumentum, æque militaret contra omnes totius Gallia, ne dicam Europæ, ecclesias, privataque familias. nullum enim fere sæculum invenias intestinorum bellorum, nullum incendiorum expers. Ergone nullæ superesse dicendæ sunt ecclesiarum & familiarum litteræ, quibus sua bona & decora tueri possint? Quoties Turonum civitas capta, direpta, vastata fuit à Nortmannis, aliisque? & tamen quot restant in basilica sancti Martini vetera monumenta & diplomata Carolini temporis, immo etiam Merovingici? Idem asserere licet de multis aliis tum Galliarum, tum aliarum regionum ecclesiis, ut de Æduensi, cujus plurima restant ævi Carolini diplomata; & de Ravennate & de Luccensi, quarum hæc Langobardorum regum multa authentica etiam nunc servat: illa vero, id est Ravennensis, non pauca à tempore Justiniani, ut capite sequenti videbimus: tametsi omnes illæ ecclesiæ variis cladibus expositæ fuerint, non secus ac Dionysiana.

V. Qui gesta Dagoberti regis scripsit Dionysianus monachus anonymus, non videtur multo ante illas Nortmannicas strages vixisse, tum quia fabellas quasdam suæ narrationi inserit, quæ in mentem hominis æqualis aut supparis non venissent: tum quia de privilegio basilicæ Dionysianæ à rege & pontificibus Gallicanis concessio agens, inter eos ait ^a nonnullos existisse pontifices, quos hodie sancta Ecclesia sanctissimos esse non dubitat, eo quod ad eorum venerabilia sepulcra virtutes non modicas usque in præsens Dominus operetur. quæ verba non obscure demonstrant, hunc scriptorem longe post illa tempora vixisse. Idem vero Anonymus ad contexendam Dagoberti historiam quasdam ipsius regis donationes occasione data commemorat: at singulas enumerare haud quaquam ejus propositum fuit, ut ipse ^b diserte testatur, nimis longum fore, inquit, omnia enarrare, quæ rex ditandis sanctorum cænobiis impendit; ideoque à se prætermittit dicit *ob fastidium lectorum vitandum tedium*. Frustra itaque nonnemo hujus auctoris silentio abuteretur ad elevandam quorundam Dagoberti diplomatum, quæ auctor ille non commemorasset, auctoritatem: cum ille non diplomata ipsa referat, sed ea tantum paucis attingat, quæ ad Dagoberti commendationem amplius facere ipsi videbantur.

^a *Gesta Dagob.*
c. 31.

^b *Ibid.* c. 43.

Erit forte qui hunc locum interpretetur de aliis à Dionysiano monasteriis, non vero de ipso monasterio Dionysiano, cujus Anonymus ille monachus erat; adeoque ipsius intererat omnia commemorare beneficia, quæ sacro isti loco Dagobertus contulerat.

Ita sit sane, ut ejus propositum fuerit benefacta Dionysianis collata commemorare: at ea tantum recensuit, quæ vel ipsi in memoriam scribenti venerant, vel quæ ille insigniora existimavit. Forte ejus loci archivum haud diligenter revolverat, homo alias parum accuratus, & falsus in multis: forte nec Dagobertina illa diplomata legere valebat, utpote ducentis minimum annis posterior: forte nec ipsi aditus in archivum, dum hæc scriberet, facile patebat. quod ex præmissis initio hujus capituli colligere licet. Denique auctor ille Dagobertum hoc libro posteris commendare sibi proposuerat: & tamen multa, quæ in ejus laudem cederent, de industria reticet. quidni etiam quasdam Dagoberti diplomata, si quidem ipsi nota fuerint, consulto omiserit, quæ minutiora putaverit?

VI. Longe plausibilior videretur ratio, ducta ex Dionysiana historia Jacobi Dubletii Dionysiani cænobitæ, superiori sæculo edita, si hic generalem & accuratam omnium sancti Dionysii chartarum collectionem fecisset, aut facere voluisset. Verum ne decimam quidem earum partem in suam historiam transtulit: sed pro suo captu delectum fecit eorum diplomatum, quæ illustrandæ sancti Dionysii basilicæ amplius conducere posse existimavit: usus transumptis antea factis, (neque enim antiquiora illa authentica legere potuisset vir bonus) usus etiam uno alterove chartulario è multis, in quibus monasterii sui instrumenta per partes descripta sunt. Hæc porro chartularia apud Dionysianos minime supersunt omnia, sed distracta sunt in varias manus, ex quibus unum servatur in bibliotheca Colbertina. Neque enim fieri posset, ut omnia instrumenta uno aut altero continerentur. Unde apud Cluniacenses singuli abbates singula sua chartularia confici curabant, id est collectionem omnium chartarum, quæ sub unoquoque abbate factæ erant. At sive chartulariis usus sit Dubletus, sive ipsis archetypis, sive eorum exemplis; non mirum si multa Merovingicorum & Carolidum regum diplomata non retulit, quorum authentica vel legere non potuit vir bonus, vel suo proposito non satis convenire censuit. qualia

CAP. II. sunt testamenta Chrothildis matronæ & Vandemiris optimatis, necnon Agiradi Carnutensis episcopi privilegium, quorum specimina ex authenticis in æs incidi curavimus in libro quinto de re Diplomatica; quale etiam diploma Theoderici regis pro Chramlino Ebredunensi episcopo, ex authentico à me relatum in libro sexto, aliaque id genus non pauca, quæ parum aut nihil ad Dionysianam historiam attinent: sed tanto majoris momenti erant ad exhibendam tum scripturam, tum formulam veterum ejus temporis instrumentorum, quanto magis constabat nullam fingi posse rationem, ob quam à Dionysianis supponi potuissent. Si quis vero eo audaciæ deveniat, ut ea post Dubletum conficta dicere vel suspicari pergat, propterea quod in ejus collectione locum non habeant; hunc tamquam insignis calumniæ reum ad æquos judices provocamus. Næ ille pari modo supposita dicere posset alia posterorum temporum, quæ apud Dubletum non exstant, diplomata & instrumenta, ex quibus tamen complura volumina præter Dubletianum confici possent.

Non tamen insuper habenda hæc Dubleti collectio, ex qua non mediocrem historiæ lucem attulere Carolus Cointius, Girardus à Bosco, aliique eruditi viri, qui res Francicas commentariis illustrarunt. Neque enim viri prudentes existimarunt, propter paucula, id est quinque aut sex interpolata instrumenta, denegandam ceteris fidem, uti nec propter falsas quasdam decretales rejicimus ceteras, nec propter acta spuria vel interpolata martyrum, aliorumque sanctorum, omnia alia reprobamus. Unde violatæ æquitatis omnino rei censendi sunt, qui ob levia quædam quarundam chartarum errata, quæ vel ad rem explicandam, vel ad figendas chronicas notas in veteres tabulas invecata sunt, sacrum locum, Regum nostrorum donis ac cineribus venerabilem, temere falsi crimine infamant, quasi officina sit falsariorum ac falsorum diplomatum; nulla reverentia Regum ac Principum, qui sacrum hunc locum præ ceteris honorarunt, & beneficiis, privilegiisque cumularunt; nullo respectu religiosorum virorum, qui locum istum virtute ac pietate sua olim illustrarunt, illustrantque etiam nunc. At viderint illi quo pacto calumniam suam apud Deum & homines diluant: nobis sat erit ad defensionem innocentiae conscientia, & hominum longe æquiorum testimonium.

CAPUT III.

I. *Membranarum & chartæ Ægyptiacæ durabilitas.* II. *Scriptura Merovingica seu Franco-gallica antiquitas asserta.* III. *Orthographia veterum instrumentorum,* IV. *& stilus.* V. *Vitiosæ orthographiæ & latinitatis exempla.*

I. **Q**uin membranæ sint maxime durabiles, nemo nisi prorsus rei antiquariæ expertus infitari potest, cum infiniti supersint sæculi sexti ac septimi, immo & nonnulli superioris ævi codices, quibus ejus error aut pertinacia revincatur. Huc sufficeret proferre Virgilium bibliothecæ Vaticanæ, qui sæculum quartum videtur superare; & alium regię bibliothecæ paullo inferioris ætatis; necnon ejusdem bibliothecæ Prudentium, qui ad eam ætatem accedit. His adde veteres illos nostræ bibliothecæ codices, superius commemoratos, nimirum Psalterium ipsum sancti Germani, librum Conciliorum, & alios, omnes in membranis exaratos; quibus non paucos addere possem, si in re omnibus rei antiquariæ peritis omnino comperta hære liceret.

De charta Ægyptiaca, utpote magis caduca & fragili, fundatior potest esse difficultas: sed tamen non desunt antiquissimi libri, quibus ejus, ut ita dicam, durabilitas adstruatur. Et ne longius exempla petam, exstat in bibliotheca regia veterrimus codex in phylira scriptus, Aviti episcopi Viennensis homilias continens, ille ipse scilicet, quo usus est claræ memoriæ Jacobus Sirmundus in iis evulgandis. Vidimus & alios duos ejusdem materiæ codices, ex bibliotheca Petaviana & Phimarconiana, quosdam sancti Augustini sermones continentes, qui ambo annos centum supra mille peritorum judicio attingunt. Ejusdem generis est insignis ac vetustissimus codex Ambrosianæ bibliothecæ, mutilus quidem

quidem, sed multis chartæ Ægyptiacæ foliis constans, quæ quasdam particulas Judaicæ Josephi historiæ continent. Et hæc quidem exempla sufficiunt ad demonstrandam chartæ Ægyptiacæ durabilitatem in vetustis libris.

Non dispar ratio est de antiquis instrumentis, quæ nec tam sæpe teri solent, quam libri; & curiosius passim servantur, quo res familiaris plerisque magis cordi esse solet, quam libri. Iniquior proinde foret, si quis Dionysiani archivi authentica Meroveadum regum, aliorumque ejusdem avi instrumenta in phylira exarata falsi postularet, ea scilicet ratione, quod in materia fragili & minime durabili scripta sint. Neque vero in solo hoc archivo ejus generis monumenta supersunt. Vidimus quippe in Ravennate ecclesia chartas non paucas, in phylira scriptas avo Justiniani imperatoris: vidimus & alias Veronæ in museo illustrissimi Moscardi, ex quibus unum est vetustissimum omnium, quæ quidem umquam in manus nostras venerint, authenticum instrumentum, consulatu Theodosii junioris & Albini, id est anno cccc xliv. confectum in gratiam cujusdam Sisinnii, cui res suæ à Tranquillo extortæ fuerant, sed per Pyrrhum tribunum jussu imperatoris restitutæ. In eodem museo tria exstant imperatoris hac de re comminatoria, in cortice itidem exarata; sed magis lacera & mutila, quam primum illud instrumentum, cujus exemplum, quale ex fugientibus litteris excipere nobis licuit, in hujus Supplementi Appendice referam. His adde chartam plenariæ securitatis, principatu Justiniani in phylira itidem scriptam, & in bibliotheca regia asservatam, cujus specimen in Appendice exhibendum; adde etiam Vindobonensem ejusdem temporis & materiæ, à me post Lambecium in fine libri quinti de re Diplomatica in æs incisam: quas, uti & præcedentes, si quis pro authenticis non habeat, indignus est qui audiatur, ubi agitur de re antiquaria. Multa alia ejus generis aliis in locis superesse non dubito: qualis est index reliquiarum Romanarum à Gregorio M. ad Theodelindam reginam missus, à V. C. Muratorio nuper editus, quem Mediolani in Septalino museo vidimus.

Hic præterire non possum insigne fragmentum chrysobuli, seu græcæ epistolæ cujusdam Græci imperatoris in phylira exarata. Præclarum hoc monumentum in archivo Dionysiano hæctenus servatur, sed mutilum, quod temerarius quidam nebulo alteri chartæ itidem Ægyptiacæ pro futura olim supposuit, præcisus undique particulis, ut eam alteri superpositæ & agglutinata aptaret. Charta, excepto initio, fere integra, uti & scriptura, in æs à nobis incisa, quam in spatio interlineari communibus litteris græcis reddi curavimus, ut in hujus Supplementi ectypo tertio videre licet. Cynnabari seu minio subscripta est de more Græcorum imperatorum. Consimilem subscriptionem adhibuit Carolus Calvus duobus diplomatibus, quorum alterum sancti Martini Turonensi basilicæ adhuc rex; alterum jam imperator Compendiensi sancti Cornelii ecclesiæ ab ipso constructæ indulgit. quod argumento est, hunc scribendi modum familiarem fuisse imperatoribus Græcis Calvo antiquioribus, qui eorum mores & habitum affectabat. At, quod ad rem nostram in primis facit, ex hoc minime suspecto græcæ epistolæ fragmento corticeo probatur antiquioris chartæ Ægyptiacæ durabilitas, immo & duratio in archivo Dionysiano, etiam post Nortmannorum tempestates, quibus hæc epistola superfuit: cujus scriptura exotica videri possit, si cum illius avi codicibus græcis comparetur. Unde non mirum, si Merovingicorum diplomatum characteres vulgari illius ætatis scripturæ, quæ in vetustis libris latinis deprehenditur, non omnino similes sint.

Certe in consimili charta Ægyptiaca exarata sunt duæ epistolæ, in ipso Dionysiano archivo hæctenus asservatæ, quarum una est Maginarii Dionysiani abbatis Carolino caractere scripta: altera Hadriani papæ I. ad Carolum Magnum de rebus Beneventanis, ad quas componendas Maginarius à Carolo missus fuerat. quæ posterior epistola eodem scripturæ genere, quo Benedicti III. & Nicolai I. diplomata, quorum specimina in libro V. de re Diplomatica^a exhibuimus, id est veteri Langobardico, exarata est. Nemo erit, opinor, tam morosus & iniquus censor, qui conficta putet à Dionysianis tria hæc monumenta, nullius apud eos momenti, nullius commodi: quæ cum Nortmannorum, aliorumque barbarorum cladibus in eorum archivo superfuerint, alia quoque Merovingici temporis instrumenta ibidem superesse potuisse, & re quidem vera superfuisse ac superesse manifeste probant.

Diplom. Supplem.

^a *Diplom. p. 437.*
 & 441.

C

CAP. III.

Ejusdem quoque generis est insigne Ermentrudis matronæ testamentum, caractere Merovingico in phylira itidem exaratum, varias donationes Parisiensibus ecclesiis factas continens, nullas Dionysianis, præter *lectaria duo & vestimenti parvulum*; quæ, opinor, jam pridem vetera & consumta essent; certe non tanti, ut eorum causa his temporibus quisquam falsarius esse velit. Utramque epistolam, quatenus ex evanidis chartæ litteris expiscari nobis licuit, necnon prædictæ Ermentrudis testamentum in Appendice, & quosdam horum trium etiam versus in æs incisos inter specimina inferius referemus.

^a *Diplom. lib. 1.
c. 9. n. 3. & 4.*

^b *Baron. an. 860.*

Ceterum chartam Ægyptiacam in scribendis diplomatibus membranæ ideo præferre solebant principes, quod illa uno tenore in antica, numquam in postica parte exararentur, ut alias ^a à me ostensum est. atque adeo, cum scriptura longius procederet, ampliorem oportebat esse chartam, quæ, non secus ac linea tela, pro libito produci poterat, non ita membrana. Eadem ratione, cum ad principes & illustriores personas epistolæ dirigebantur, charta itidem, non membrana, adhiberi consueverat. Huc spectat Ludovici & Lotharii regum epistola ad Nicolaum I. à Baronio ^b relata, cui *embolum* addunt Gallicani præfules, in quo excusant, quod peculiare ei litteras non scripserint, & quod non in *truncardo juxta morem antiquum, sed in membranis* litteras ad eum scripserint. Emboli verba ipsa huc adscribere juvat. *Pro parvissimo temporis articulo episcopi præfentes epistolam dominorum nostrorum gloriosissimorum regum nostris litteris prosequi non potuimus. Unde etiam actum est, quod non, juxta morem antiquum, in truncardo conscripta cernitur, sed in membranis.* ubi *truncardi* nomine, si quidem hujus loci lectio mendæ expers est, intelligenda charta Ægyptiaca, quæ ex cortice, papyriacæ arboris trunco adhærente, confecta erat.

II. A charta venio ad scripturam, quæ scribendis vetustis instrumentis usui erat. Triplicis ejusmodi scripturæ specimina in libro quinto de re Diplomatica exhibuimus; Italica seu Langobardica, Franco-gallica seu Merovingica, & Carolina. Addenda fuissent Hispanica & Saxonica, si authentica primorum illorum temporum nancisci licuisset. quamquam Saxoniam quodam modo suppleant specimina, quæ ex codicibus manu exaratis in tabella v. protulimus. Unicum Hispanicæ specimen habuimus ex Casæ-Dei tabulario. Italicam veterem refert charta Vindobonensis, quam ex authentico Ravennensis ecclesiæ, velut scripturam incognitam, Lambecius bibliothecæ Cæsareæ tomo II. repræsentavit, & nos ex eo in fine libri quinti. Langobardicam veterem exhibent plurimæ litteræ, quæ authentice asservantur in tabulario ecclesiæ Luccensis & Casinensis, quarum specimina ob temporis brevitatem, dum illic versaremur, eruere nobis haud licuit. Langobardicam vero recentiore, id est sæculi undecimi, speciminum nostrorum tabella quinquagesima-prima ob oculos ponit. Duo alia specimina ejusdem formæ & temporis ex archivo Casinensi religiosus & eruditus vir domnus Erasmus à Caieta, Casinatis monasterii Prior, cum multis aliis monumentis nobis nuperrime communicavit. Merovingicæ scripturæ quatuordecim specimina in prædicto libro quinto exstant, ex authenticis Dionysianis expressa.

Hoc scripturæ genus non modo in quibusdam aliis aliorum locorum authenticis deprehenditur, verum etiam in vetustis ejusdem ævi codicibus. Etsi enim non eadem passim scripturæ forma à librariis illius temporis adhiberetur, quæ à notariis, quod etiam in subsequentibus sæculis observare licet; non desunt tamen codices, qui Merovingicam illam scripturæ formam repræsentant. Ex his unus est codex nostræ Germanensis bibliothecæ, libros Hieronymi & Gennadii de scriptoribus ecclesiasticis continens; alter Jolianus codex Gregorii Turonensis, quorum specimina in tabella vi. libri quinti conspici licet. Eandem adhuc propius repræsentant alii duo codices, unus bibliothecæ regie, jam memoratus, Aviti homilias continens: alter monasterii Luxoviensis, id est, perantiquum Lectionarium Gallicanum, quo usus sum in libro de Liturgia Gallicana. Utriusque specimen hoc loco exhibere juvat. Primum regii codicis, id est Aviti, specimen hic inspice.

scriptura, ut fucum lectoribus facerent. Verum falsariorum mos est, ut potius usitata, quam insolita effingant. Porro barbaricam & lectu difficilem fuisse Meroveadum scripturam sæculi decimi & undecimi sæculi ac subsequen-
 tium temporum hominibus, constat ex vita Beregisi Andaginensis abbatis, & ex chronographo sancti Michaëlis ad Mosam: quorum alter pro difficultate scripturæ non facile se penetrasse ait primarias sui monasterii litteras: alter sine adminiculis rescriptorum se Wolfoaldi conditoris sui archetypum legere non potuisse asserit: quod hodie quoque non minus molestiæ legere volentibus facessit.

Verum esto, inquis, usitata fuerit apud Meroveadas illa scriptura, annon imitatione à falsariis attingi potuit? Sed vide in quantas ineptias te revolvat ista contradicendi prurigo. His enim argutiis omnium temporum scripturas suspectas reddes, cum nullæ sint, quas vel barbaricas, si tibi cognitæ non sint; vel, si minus insolitæ, à falsariis confictas non dixeris. Sic omnia pro arbitrio vertes & invertes. Verum non ex sola scriptura, sed ex toto, ut jam dixi, omnium accidentium complexu, veterum instrumentorum veritas constat, cujus absolutam ideam numquam perfecte assequetur quivis peritissimus falsarius. Numquam enim mendacium & ars fallendi veritatem perfecte attinget. Piget ad tam ineptas cavillationes descendere: ast eo me redegit asserendæ veritatis necessitas.

Neque porro in solo Dionysiano archivo Merovingicæ ejusmodi scripturæ instrumenta, tametsi longe pauciora, supersunt. Nam, ut quædam mihi nota proferam, in Turo-
 nensi sancti Martini basilica asservatur Ibbonis episcopi privilegium, eodem scripturæ genere exaratum: & præ manibus habemus Adonis abbatis chartam sub Dagoberto III. pro Remensi sancti Remigii basilica. Ad hæc in monasterio sancti Michaëlis ad Mosam habentur primariæ id genus litteræ Wolfoaldi comitis pro constructione monasterii, data Childeberti tertii principatu, quæ archetypa in tam distantibus à se se invicem servata locis, absque ullo compacto edita, exarari non potuere eadem illa scripturæ forma, nisi hæc in publicis instrumentis tum receptissima & usitatissima fuisset. Ceterum privilegium Ibbonis eo majoris est hac in re auctoritatis, quod in eo fiat mentio tum regulæ sancti Benedicti, tum sacri illius loci monachorum. si quidem sancti Benedicti regula regnante Carolo Magno jam illic fere obsoleta erat; ibique monachi, saltem Ludovici Pii principatu, conversi sunt in sæculares canonicos, qui confingendi istius privilegii auctores cum ulla veri similitudine dici non possunt. Hactenus de scriptura.

III. Ad orthographiam veterum illorum diplomatum quod attinet, fateor illam nobis exoticam & barbaram videri: at eam ingenio ejus temporis hominum & moribus accomodatam esse contendo; nec à solis notariis, sed etiam à librariis ejusdem ævi hunc scribendi usum passim usurpatum fuisse, ut veteres illorum temporum codices probant. Neque vero hæc scribendi ratio, quæ fere tota (præter quasdam exoticas voces, illis temporibus & gentibus proprias) in permutatione litterarum consistit, prisca illis latinæ linguæ peritis incognita, aut inusitata erat. Lege Cassiodorum, alioque orthographiæ magistros, & videbis quanta fuerit apud antiquos orthographiæ diversitas. Si mirum tibi videatur, quod illorum diplomatum scriptores passim litteras e & o in i & u convertant, ut in his vocibus, *procerebus*, *nus*, aliisque similibus; adi
 Quintilianum^a, omnesque bonæ latinæ auctores, ibique ejus rei exempla invenies. Illic *Hecoba* & *notrix*: illic *Menerva*, & *leber* & *magester*; illic *Alexanter* & *Cassantra*,
 aliaque similia. Quin etiam Cato^b ille Censorius scripsit *dicem* & *faciem* loco *dicam* & *faciam*; & *sibe* & *quase* scriptum in multorum libris, teste eodem Quintiliano. Denique si vis, consule Columnam rostratam, in qua multæ ejusmodi litterarum permutationes occurrunt. Sed mihi locus cum Quintiliano signare fatis est. *Non enim doceo, sed admoneo docturos.*

At forte non tam te moveat illa litterarum permutatio, quam eorundem notariorum in scribendo inconstantia, qui modo *patrebus*, tum *patribus*; modo *Chaino*, mox *Haino*; modo *Dionysii*, alias *Dionysie* & *Diemensie* scribunt. At mirari desines, si in eadem eaque brevissima inscriptione idem nomen semel cum adspiratione, ac semel absque illa scriptum advertas in sequenti cætypo duplicis inscriptionis, quæ in lapide sepulchrali
 Hilperici,

Hilperici, apud nos, id est in Pratenſi ſancti Germani monaſterio, ante annos ſexa- CAP. III.
ginta reperta fuit, qualis hic ſubjicitur. Sic habebat inſcriptio exterior.

PREREGO ILPERICVS NŌ A FERANVR HINC OSSAMEA

quæ ſcriptura ſic legenda : *Precor ego Ilpericus, non auferantur hinc offa mea. ſic vero interior: Tempore nullo volo hinc tollantur offa Hilperici.*

TEMPRE NZLVO HINTOLIANR OSSA HILPERIC

ubi Hilperici nomen exterius abſque adſpiratione, interius cum adſpiratione ſcriptum vides.

At imperitus erat ille ſculptor : peritiſſimi vero apud Merovingicos reges referendarii, qualis Dado ſeu Audoënus, aliique viri ut illis temporibus doctiſſimi. Quasi vero referendariorum id munus eſſet, ut diplomata propria manu ſcriberent, & non potius notariorum non ita peritorum. Deinde unicuique pro libito fas erat, ejuſmodi litterarum, quæ cognatæ erant, permutatione uti, vel non uti. Denique perinde erat litteræ adſpiranti litteram *c* præponere, vel non. utrobique enim eadem tunc pronuntiatio erat. Sic etiam nunc Itali & Germani *michi* & *nichil* pronuntiant, etiamſi littera *c* adſpiranti non præponatur. Plura hac de re in conſequentibus : hic vero addi poteſt, orthographiam Meroveadum tempore ita corruptam fuiſſe, ut Carolus Magnus ejus emendandæ curam Alcuino commiſerit. quod quidem Alcuinus^a præſtitit, diſcipulos inſuper monens, ut

Per cola diſtinguant proprios & commata verſus,

Et punctos ponant ordine quòſque ſuo.

cum antea uno tenore & ſine ulla diſtinctione verba & verſus deſcriberentur.

IV. Quod ſpectat ſtilum Merovingicorum diplomatum, cum ſcabroſum, & ſalebriſ reſperſum eſſe conſtat. Verum hæc ſalebriæ eorum auctoritati adeo non officiunt, ut contra, ſi deeſſent, ſuſpecta eſſet illorum diplomatum fides. Porro hæc quæ putantur vitia, excuſantur formularum uſu, conſuetudine vulgaris ſermonis, ac ſcribendi ratione. Si formulas illorum temporum conſulas, omnes hanc ſermonis ruſticitatem præ ſe ferunt, nec tamen ſuſpectæ eſſe poſſunt. quippe quæ nihil, quod ad privatorum fortunas ſpectet, nullam aliam vel minimæ ſuſpicionis notam contineant. Præ his omnibus celebriores ſunt Marculfi formulæ, in quibus hanc ſermonis duritiam & ineptam plane ruſticitatem is, qui primus illas in lucem protulit, magnus ille Hieronymus Bignonius animadvertit. Verum tanti viri iudicio facilis Marculfi hac in re deſenſio eſt. *Mores enim illorum temporum etiam ſermonis inculta ruſticitas penitus oſtendit.* Unde idem Bignonius lectorem monet, ne variis ſolæciſmis, qui ſæpius occurrunt, offendatur, ſed ea tribuat Marculfi ætati. quo tempore Gregorius epiſcopus Turonenſis, quamquam haud ineruditus, hitoriſ operis initio veniam à lectoribus petit, *ſi aut in litteris, aut in ſyllabis grammaticam artem exceſſerit.* & initio libri primi de gloria Confeſſorum, ſe ſæpius pro masculinis feminina, pro neutris masculina commutaſſe; pro ablativis accuſativa, ruruſum pro accuſativis ablativa poſuiſſe. Quam ob rem Marculfi contextum, prout in authentico exemplari ſcriptus erat, ab ſe editum fuiſſe teſtatur vir clariffimus. Nam ſi ea omnia errata immutanda fuiſſent, *non jam Marculfus, inquit, ſed alius proditurus auctor videretur.* Addit tamen ſe in hujus auctoris editione *non parum laboris in perpurgando inſuſſiſſe, nec minus curando, ne quid temere immutaretur : ſed tamen ea, quæ ſcriptorum incuria manifeſto irrepſerant, emendaſſe, dubiè reliquiſſe.* In hac porro editione uſum ſe fuiſſe dicit regio exemplari, quo itidem uſus eſt cruditiſſimus Baluzius, cum Marculfi formulas in Capitularium regum noſtrorum

Diplom. Supplem.

D

a V. Alcuin.
ep. 15.

CA P. III. collectione recensuit cum iis etiam erratis, quæ Bignonius scriptorum incuria irrepsisse putavit, & ab se emendata fuisse confitetur.

Possem huc afferre formulas Alamannicas, à Goldasto vulgatas, in quibus idem fere stilus, atque in Marculfianis habetur. Verum proposito nostro magis conveniunt veteres formulæ Andecavenses, quas ex codice Weingartensi post editum opus de re Diplomatica in tomo quarto Analectorum typis committendas curavi. Weingartensis codex, ex quo eas eruimus, exaratus est anno Theoderici regis tertio, quod vel de Theoderico Chlodovei junioris filio, vel de Calensi interpretandum. In his formulis nomen Childeberti regis non semel occurrit, primi an tertii, non liquet. nam Childebertus secundus, Sigiberti filius, Austrasiæ & Burgundiæ rex, Andecavos suæ ditioni subjectos non videtur habuisse. In formula xxxvi. non obscure mentio fit de Britannico & Wasconico bello, quod ad Dagoberti principatum referri potest. Ut ut est, formulæ istæ, Marculfianis saltem æquales, si non eis superiores, eodem omnino stilo & cum iisdem navis conscriptæ sunt; atque adeo aptissimæ ad adstruendam Dionysianorum diplomatum fidem, in quibus idem stilus, eademque formulæ observantur. Ideoque tum ob hanc causam, tum quia multa observatione digna hæc formulæ continent, eas in hujus Supplementi Appendice recudere visum est operæ pretium. Ex his nemo non intelligit, nonnisi inepte Dionysianis diplomatibus opponi posse stilum politiorum sæculi quinti & sexti auctorum, quorum longe dispar & materia, & scribendi ratio erat. His quippe pro regula erant grammaticæ leges: at notariis veteres formulæ, sive Marculfianæ, sive illæ Andecavenses, aut quævis aliæ similes; in quibus vix grammaticalium legum ulla ratio habebatur, prout vulgaris consuetudo latini sermonis, forensive usus tunc exigebat. Quamquam non deerant etiam illis temporibus auctores, qui hæc grammaticalia parum curabant, ut de Gregorio Turonensi modo vidimus. Denique si illa diplomatum vitia expendantur, hæc fere omnia oriuntur ex litterarum cognatarum permutatione, qualem in probatis etiam vetustis auctoribus usui fuisse superius demonstratum est.

V. Antequam hoc caput finio, lubet quædam antiquioris latinitatis exempla in medium afferre, ut, comparatione cum nostris authenticis facta, dispiciat lector, utra latinitas politior fuerit. Una est veterrima inscriptio Romana, ab Hieronymo Alexandro brevi commentario explicata, quæ sic habet.

HONC. OINO. PLOIROME. CONSENTIONT. R
DUONORO. OPTUMO. FUISE. VIRO.
LUCIOM. SCIPIONE. FILIOS. BARBATI.
CONSOL. CENSOR. AIDILIS. HIC. FUET. A
HEC. CEPIT. CORSICA. ALERIAQUE. URBE.
DEDET. TEMPESTATEBUS. AIDE. MERETO.

Hanc vero eximius vir Sirmundus ita legendam censuit:

Hunc unum plurimi consentiunt Romæ

Bonorum optimum fuisse virum

L. Scipionem. Filius Barbati

Consul, censor, adilis hic fuit.

Hic cepit Corsicam, Aleriamque urbem.

Dedit Tempestatibus ædem merito.

ubi vides Tempestatem ædem sacratam, qua de re Ovidius in libro vi. Fastorum, notante Fabretto:

Te quoque, Tempestat, meritam delubra fatemur,

Cum pane est Corsis obruta classis aquis.

Placetne tibi hæc latinitas præ stilo nostrorum authenticorum? Et tamen ita scriptum CAP. III.
fuit in ipsa urbe purioris sermonis. Vis adhuc & aliud posteriorum temporum? Præsto
est epitaphium Victorini pueri, cujus corpus è cæmeterio Cyriaci erutum, pro mar-
tyre venerabilibus Turonica sancti Martini basilicæ canonicis ex dono Alexandri VII.
ab episcopo Heliopolis *De Palu* concessum est cum marmore, cui insculptum est epita-
phium in hunc modum.

FLAVIIS LUPICINO ET IOBI
NO CŌNŌSS̄ VII. IDUS IUNIAS
DECESSET DE SECULUM
PUER VICTORINUS QUI
BIXIT ANNUS XXXVII. M̄ X.
D X. ET CUM UXSORE
FECIT ANUS II. M̄ III
D̄ V. IDUS IUNIAS VENE
MERENTI IN PACE.

Hoc epitaphium convenit anno reparatæ salutis CCC LXVII. quo anno Lupicinus &
Jovinus consules erant. Quis putaret sic tunc temporis scripsisse & locutos fuisse Romanos?

At fortasse exempla è Gallia postulaveris. quamquam permirum esset, Gallos Lati-
nis ipsis, id est Romanis, & rectius scripsisse, & politius. En tibi duo ex Sponio ^a pro-
fero, alterum sæculo quinto, alterum insequenti Lugduni composita: ut ex his appa-
reat, qualis tum orthographia, tum stili polities in ipso Galliarum tunc Athenæo
fuerit. Primum est hujusmodi:

*a Spon. antiq.
Lugd. p. 48. &
74.*

HOC TUMULO QUIESCIT BONE MEMORIUS CESARIUS.
VIXIT ANUS XIII. REQUIBIT IN PACE SUB DIE X.
KAL. DECEMBRIS. ANASTASIO ET RUFO VV. CC.

id est anno Christi cccc xcii. Verum alterum longe magis scabrosum, cujus
hic tenor.

† EPITAPHIUM HUNC Q̄INTUIS *LECTOR BONE RECOR-
DATIONIS AGAPI NEGUCIATORIS MEMBRA QUIESCUNT.
NAM FUIT ISTE STACIO MISERIS ET PORTUS EGINIS OMNEBS
ART̄S *FUIT PRAECIPUAE LOCA S̄CTORUM ADSEDUE ET ELE-
MOSINAM ET ORACIONEM STUDUIT. VIXIT IN PACE
ANNS LXXXV. OB. VIII. KAL. APRILIS LXI.
P. C. JUSTIN. INDICT. QUARTA.

** Quod intuis
pro inuieris.*

** Arx.*

Vide quanta in his elegancia, quam insignis orthographia! Et tamen hæc epitaphia
composita fuere temporibus virorum eruditorum, Apollinaris-Sidonii, Cæsarii, Caf-
siodori, aliorumque similibus, qui in litteris floruerunt. Plura id generis ex Grutero
adduci possent: at vereor ne hæc quoque modum excesserint.

Huc multa quoque alia proferri possent argumenta ex variis libris eo tempore scriptis,
quo authentica nostra exarata fuere. In his unus est Ludovici Magni apud Parisios
collegii vetus codex, Fredegarii chronicon ^b continens, in quo non modo scribendi
ratio vitiosissima & inconstantissima est, sed etiam mendosissimus stilius, qualis est
scriptoris subscriptio, cujus hæc tantum verba legi possunt. *Invenit Lucerios presbeter
monacos dom.... tuma.... per ista croneca, & per alia croneca.... quod septaogenta anni
sunt.... sus, quod sextus miliarios.... esse explitos. Computavit ipsos annos in upen.... in
indictione exsiente tertia d....o quarto Dagoberto regnante.* Hæc sunt illius temporis ele-

*b V. Ruinartii
pref. in Gregor.
Tur. n. 143.*

CAP. III. gantia, authenticis sane nostris haud politiores. At imperitus monachus erat Lucerius ille, inquires. An vero putas elegantiores fuisse illos notarios, qui publica tunc instrumenta scribebant? Immo contrarium mihi persuadent veteres formulae, ut Marculfianae, aliaeque similes, quas notarii illi pra oculis habebant.

Neque vero forenses tantum formulae hanc sermonis barbariem admittebant, sed etiam inscriptiones, quas viri principes suis sigillis apponebant. Ex his unicam affero inscriptionem Paldolfi & Johannis Capuanorum principum, quorum sigillis haec inscriptio apposita cernitur, PALDOLFI ET JOHANNI PRINCIPIBUS, ut in eorum sigillorum ectypis inferius videbimus. quae vitia non indiligentiae notarii cujuscumque imputanda sunt, sed ipsorum principum ingenio, qui tamen in orbe Latino florebat saeculo undecimo, quo tempore haec loquendi barbaries in Latinis auctoribus non observatur. Non itaque mirum, si sexto, septimo & octavo saeculis similes barbarismi occurrunt in publicis ac forensibus instrumentis, in quibus hodie quoque obsoleta non pauca vocabula pro consecratis habentur.

CAPUT IV.

I. *Varia corruptorum instrumentorum genera.* II *Interpolatio quot modis fiat.* III. *Tres falsorum species.* IV. *Hae à peritis antiquariis discernenda.* V. *Ordo Benedictinus ab erudito Jesuita vindicatus.* VI. *Falsi criminatio quo poena genere expianda.*

I. **E**T si in libro primo de re Diplomatica, capitibus sexto & septimo, de corruptione veterum instrumentorum data opera egerim; juvat tamen hoc loco paucis retractare idem argumentum. Duo universim corruptorum instrumentorum genera distingui possunt. Alia quippe falsa, alia interpolata. Rursum falsorum tres sunt species, nempe refectorum, adulteratorum, & absolute falsorum. Interpolatio fit tantum in transsumtis. Si quod enim falsi vitium authenticis insertum sit, id vitiatorum loco habendum est.

II. Magnum discrimen inter falsa & interpolata. Falsa enim nullo pacto excusari possunt: sed interpolatio ut plurimum venialis est. Haec adjectione, immutatione & errore fieri potest. Scilicet qui chartas authenticas ecclesiae vel monasterii in unum corpus, quod chartularium vocant, redigebant; sicubi annos dumtaxat pontificum regum aut imperatorum antiquioribus instrumentis appositos deprehendebant, de suo annos incarnationis, vel etiam indictionem adjiciebant, ut tempus dati instrumenti accuratius distingueretur. qua in re non raro peccabant in chronologiae regulas, sed non contra justitiae leges. Et haec est interpolatio, quae fit per adjectionem. Alia fit per immutationem, cum scilicet unum vocabulum alio redditum, vel temere emendatum est. quod accidit nonnumquam imperitis, qui se peritos putant, ut qui *se-um* in antiquis illis instrumentis legebant, forte substituebant *feodi* vocabulum, quod priscis illis temporibus necdum in usu erat. Denique ex scriptoris errore saepe fit, ut vel in authentici difficilis lectione non satis exercitatus, vel fallente oculo, aut unum verum transsiliat, aut unum pro alio vocabulum, plurave describat. Atque inde oriuntur transsumtorum variae lectiones, quarum diversitas authenticorum auctoritati obesse non debet.

III. Falsorum, ut jam dixi, instrumentorum tres sunt species, quorum alia refecta, alia adulterata, alia absolute falsa dici possunt. Refecta voco, quae amissorum authenticorum loco supposita sunt. Adulterata sunt ea authentica, quibus ab impostore aliquid insertum, vel additum est. Absolute falsa, quae nullo veri authentici fundamento nituntur. Haec quidem omnia legum censura coercenda sunt, sed maxime tertium genus, quod rei publicae maxime exitiale est; meritoque ejusmodi instrumentorum auctores gravissima plectendi poena. at talione quoque multandos eos, qui alios falsi crimine infamant, decernunt leges.

IV.

IV. Ex his omnibus, sive falsis, sive interpolatis, nullum tanta arte effingi, vel refingi posse puto, cujus falsitas vel interpolatio à perito antiquario detegi non possit. Ea est enim veritas, ut luceat per se se; totque circumstantiis munitur, ut mendacio & falso, quantumvis belle fucato, semper aliqua desit. Fuit ante annos centum & viginti vir quidam litteratus, qui eloquentiæ suæ ac publicæ fidei facturum periculum, amissum Ciceronis librum, quo insignis ille orator se ipse de Tullia filia morte consolatus est, restituere tentavit, & se in veteri codice invenisse jactavit, cumque ipsius Ciceronis nomine typis Gryphianis in lucem emittere curavit. Hujus rei causa varia illius libri fragmenta, quæ apud veteres dissipata erant, recollegit, eaque tam belle simul contexit, ut suppositivus liber Ciceronem ipsum nonnullis referre videretur. Fraudem nihilo minus statim detexerunt viri Ciceroniani, in primis Justus Lipsius, qui nihil, præter nomen Ciceronis, in illo libello se deprehendisse palam testatus est in epistola ad Christophorum Plantinum. Spurii tamen libelli defensionem Carolus Sigonius, tamquam proprii fetus, duplici oratione suscepit hortatu Antonii Vianelli Veneti, qui illius libelli parens creditus est. Verum Sigonii auctoritas ejus fucum non sic absterfit, ut amœnorum litterarum magistri eum pro adulterino fetu non habuerint. Adeo verum est, nullum esse tam belle fucatum & compositum mendacium, quod non aliqua sui parte artem ac dolum prodat.

His opponi potest diploma Lindaviense, Ludovico Pio adscriptum, quod ita perite effectum dicitur, ut & scripturæ forma, & Ludovici monogramma & effigies sigillo impressa, genuina ipsius imperatoris diplomata perfecte repræsentent. Verum, ut certum de hoc diplomate judicium ferri posset, necesse esset ipsum diploma coram inspicere, aut certe integrum exhiberi. Ejus quidem specimen in æs incisum protulit Conringius, sed dimidiatum, quod nec perfecte Ludoviciana scripturæ formam refert. Deinde saltem suppositio probari potest, cum ex diplomatis contextu, tum ex inserto nomine Rabani archiepiscopi, cujus rogatu diploma istud impetratum dicitur: qui Rabanus nonnisi post annos à morte Ludovici septem ad sedem Moguntinam promotus fuit, quod unum sufficit ad demonstrandum id quod mox dicebam, numquam ita sibi constare mendacium & falsitatem, quin aliqua sui parte fraudem prodat. Neque enim, ut alias dixi, ex sola scripturæ vel sigilli forma, sed ex omnium circumstantiarum complexu veritas authenticorum diplomatum dijudicanda est. Forte Lindaviense istud diploma ex eorum numero fuerit, quæ *refecta* modo appellabam. Quamquam ejus defensionem adversus Conringii censuram nuper suscepit eruditus presbyter Soc. Jesu, Maximilianus Rasserus, libro edito Constantiæ anno MDCXCI. cui id gratiæ acceptum referre debemus, quod Ordinis nostris causam adversus Conringium tueatur, ut mox videbimus. At quaecumque sit istud Lindaviense diploma, certum est contra Conringium, Lindaviense scilicet virginum cœnobium principatu Ludovici Pii conditum fuisse à viro principe, nomine Adalberto; eoque in loco primitus exstitisse, id est in peninsula lacus Constantiensis, ubi stat urbs Lindavia, quæ haud dubie cœnobio suam debet originem, suumque progressum. quod in tomo secundo nostrorum Annalium demonstratum.

V. Conringii prædictam censuram multis aliis capitibus falsam esse ostenderam in libro III. de re Diplomatica, capite tertio. qua in re multum mihi debere fatetur eruditus ille Jesuita, quod communem hostem plaga non una multaverim, adeoque magna ipsum oneris parte liberaverim. Tum ille sancti Benedicti familiam ab iniusta per Conringium confecti Lindaviensis diplomatis nota^a vindicat; improbatque quod attexuerit hic auctor censuræ suæ Gabriëlis Naudæi satyram, an diras, contra totum amplissimum magni Patriarchæ cœtum, easque ipse latinitate donaverit, quod facere boni viri non fuisse dicit. Nam vel ea labes, inquit, adulterandi nimirum Pontificum, Cæsarumque diplomata, vere adhæsit Ordini tam inclito; vel ab homine irato, & sui præ vindictæ cupidine impote, ex toto, aut magnam partem per nefas conficta est. Si illud; profecto lex illa caritatis, tantopere in sacris oraculis inculcata, non faciendi alteri, quod tibi fieri nolis, vulgari & propalari arcanum non sinebat; tantoque minus sinebat, quod res non unum aliquem hominem, sed cœtum numero am-

^a Defensio diplom. Lindav. c. 1. n. 8.

CAP. IV. „ plissimum, antiquitate venerabilem, & nullis non titulis hodieque præfulgentem,
 „ tangebatur. Nec enim vel privatus quisque æquo fert animo, quod nullus, aut pauci
 „ sciebant, id unius loquacitate populi rumore fieri. Quid ergo necesse erat communi
 „ eruditorum lingua vulgari, quod soli Galli, & ex his non multi, ad eam diem le-
 „ gerant, & sciebant? At si commenta sunt ista hominis rancore & invidia tabescentis,
 „ ut sane esse existimo; quæ prudentiæ, quæ humanitatis, quæ caritatis jura ac leges
 „ sinebant, ne dicam jubebant, tenaci chartarum memoriæ eadem illini, & viros plane
 „ innocentes tam turpiter & ignominiose coram eruditis omnibus traduci? Quem igi-
 „ tur æstimabimus Conringium, qui istud facere non dubitarit? quid fidei mereatur,
 „ qui nullo vel suo, vel publico emolumento famam alienam tam invidie allatravit, tam
 „ probrose traduxit? hoc omnino est artibus non bonis uti. Addit eruditus vir, etsi
 „ confictum esset diploma, nonnisi temere hanc suppositionem Benedictinis esse impu-
 „ tandam: cum à causidico aut œconomo quopiam fabricari potuerit: maxime cum
 „ locum illum Benedictini numquam occupaverint. Hæc religiosus Soc. Jesu presby-
 „ ter ad hominem heterodoxum. Non morabor in parte hac: nimium est quod intel-
 „ ligitur. Id unum addo, si qua in monasteriis nostris vitiosa instrumenta deprehenduntur,
 „ (id quod sibi *perraro* tabularia nostra revolventi occurrisse Chiffletius asserit)
 „ ea fere omnia esse ex eorum numero, quæ transumpta vocantur, quorum errata ex-
 „ scriptorum, non authenticorum vitio tribuenda sunt, qui aliquando annum incarnationis
 „ vel indictionem de suo addiderunt chronicis notis; aliquando vocem obsole-
 „ tam alia usitatori commutarunt.

CAPUT V.

I. *Afferuntur authentica, quorum specimina exhibuimus, scilicet Dagoberti senioris. II. Chlodovei junioris ejus filii. III. Theoderici regis. IV. Tum subsequentiū regum Meroveadum.*

I. **A**D ferendum judicium de veris ac genuinis instrumentis, eorumque discrimine à falsis, nihil aptius & convenientius visum est, quam indubitata proponere cujusque ætatis monumenta, ad quorum amissim cetera exigentur. nam in his potissimum rebus minus valent præcepta, quam experimenta. Quam ob rem in libro quinto de re Diplomatica varia exhibui specimina diplomatum & chartarum ex variis archivis, sed maxime ex Dionysiano, cujus in primis causam defendendam susceperam. Et quidem, quod primam regum nostrorum stirpem spectat, nusquam alibi tot ejus authentica diplomata reperias. In his vero speciminibus magna cernitur scripturæ uniformitas, non coacta, sed sponte nata, adeoque genuina; magna item convenientia cum aliis ejusdem temporis aliarum ecclesiarum instrumentis; magna conformitas stili, & contextus cum formulis Marculfianis: magnus denique cum accurata illorum temporum historia consensus, ut ex consequentibus patebit.

Primum specimen est archetypi Dagoberti senioris, villam Itinoscoam sancto Dionysio conferentis: quo in specimine, quod fere integrum diploma exhibet, præter pauca scilicet, quæ detrita sunt, nihil occurrit, quod æqui ac minime morosi lectoris censuram non facile ferat. Certe hæc donatio nulli alteri tribui potest, quam Dagoberto, à cujus principatu ad nostrum usque tempus semper aliquid dominiū habuere Dionysiani in illa villa, quam veteres *Itinoscoam*, posterius *Eseuam*, vulgus *Eseuan* appellat: ubi jus mutationis, ut vocant, hæctenus retinent. Tantum de illo diplomate. nam minutissimas quaslibet difficultatiunculas afferre & excutere, quamquam id perfacile, hominis esset suo, lectorumque otio abutentis. Si quem tamen moveat, quod Dagoberti nomen paullo aliter quam in vulgatis libris scriptum sit; etsi id levissimum est, in consequentibus habebit, quo suæ hæsitati fiat satis.

II. Secundum specimen exhibet integrum Chlodovei junioris diploma de libertate monasterii Dionysiani. Editum est primum hoc diploma à Dubleto, dein à Sirmundo,

ac demum à Cointio, quorum duo postremi barbarissimos & scripturæ nævos emendarunt. Cointius vero, qui hoc præceptum *formule Marculfi adeo consentaneum* existimat, ut nullam in eo falsitatem aut interpolationem agnoscat; nihilo minus expungit episcoporum ac procerum subscriptiones, ratus, præceptis regiis neminem subscripsisse præter regem, ejusque referendarium. quod verum non esse ostendi in libro II. capite XXI. & in notis ad illud præceptum libro VI. Hujus diplomatis meminit Anonymus monachus in libro de gestis Dagoberti, refertque non ipsius diplomatis verba, sed orationem Chlodovei ad pontifices ac regni proceres habitam post conditum diploma; tum subdit: *Itaque dum regem omnes regni principes concionantem attonitis auribus diligenter intenderent; pontifices qui aderant, optimam regis devotionem adprobantes, præceptum ab ipso rege modo supra scripto factum, tam rex, quam pontifices & principes, qui præsentibus aderant, firmaverunt.* Ex quibus patet, sermonem prædictum ipsius Chlodovei concionantis ore prolatum fuisse, si tamen ab illo Anonymo confictus non est historico more: adeoque hic sermo substantiam, ut ita loquar, non verba ipsa diplomatis continere dicendus est.

His litteris subscripsit Chlodoveus rex interposita quadam monogrammatica specie, in cujus apice hi characteres videntur, SIG. in medio littera S, & in extrema fere parte vocula REX. In notatione ad hoc specimen legeram SIG. quod signum cujus esset, falsus sum me divinare haud potuisse, neque certe possum etiam nunc. Tunc quidem conjeceram signum esse Sigiberti Austrasiæ regis, Chlodovei fratris, quem anno regni Chlodovei septimo-decimo superstitem fuisse inferius ostendam. Nihil itaque vetat, quo minus prædicto Chlodovei fratris diplomati subscripsit, etsi hanc conjecturam maxime dubiam & incertam existimo. Neque tamen illud insolens, quod rex Austrasiæ simul cum rege Neustriæ, præsertim si essent fratres, simul subscripti reperiantur. Argumento est tremissis aureus, Massiliæ^a cusus, in cujus antica parte legitur CHILDERICUS REX, qui Massiliæ tum dominabatur, & in postica CHLOTARIUS REX, ambo fratres, filii Chlodovei junioris.

^a Bouche Hist. Prov. lib. 5. sect. 1. cap. 11.

Anonymus in libro de gestis Dagoberti post præmissa subdit, inter illos pontifices, qui superiori Chlodovei præcepto subscripsere, nonnullos existisse, quos hodie, inquit, *sancta ecclesia sanctissimos esse non dubitat*, ad quorum sepulcra virtutes non modicas Dominus operatur. Hi sunt *beatus Audoënus & sanctus Rado frater ipsius, necnon beatus Palladius, & sanctus Clarus, atque domnus Eligius, vel sanctus Sulpicius, beatus quoque Aubertus, & domnus Castadius, sanctusque Etherius, aliique quamplures, & venerabilis Landricus Parisiorum episcopus.* Et tamen in subscriptionibus istius diplomatis non invenitur sive beatus Audoënus, sive sanctus Sulpicius. quod vel diplomatis, vel anonymi fidem suspectam reddit. At constat anonymum falli saltem in Sulpicio. Non alius quippe per id tempus occurrit in Gallia sanctus Sulpicius, quam ejus nominis episcopus Bituricensis, cognomento Pius, quem fere decennio ante conditum istud præceptum decessisse ex Cointio, aliisque constat. Certe prædicto diplomati subscripsit ejus successor Wlfoleudus. Ad beatum Audoënum quod attinet, si verum est eum regiis illis litteris subscripsisse, (cujus rei non satis idoneus auctor ille anonymus) unus ex illis dicendus est, quorum nomina in archetypo legi non possunt, in specimine nostro punctis notata. Idem, ac de his duobus, ferendum judicium de aliis quibusdam ab anonymo memoratis.

Inter optimates, qui eidem præcepto subscripsere, unus est Radobertus *maj. dom.* id est, si bene capio, *major-domus.* quo nomine nullus, sive in Francia seu Neustria, sive in Burgundia, sive in Austrasia major-domus per id tempus invenitur. Si quidem in Francia Erchinoaldus, & in Burgundia Flaocatus sub Chlodoveo juniore; in Austrasia vero Grimoaldus sub Sigiberto hac dignitate potiti sunt. Restat igitur ut prædictus Radobertus major-domus fuerit, si non Aquitaniæ, quæ majorem-domus aliquando habuit, saltem Balthildis reginæ. nam & reginis suum fuisse majorem-domus, non alium volo magis idoneum auctorem, quam Gregorium episcopum Turonensem, apud quem Waddo major-domus^b Rigunthis reginæ non semel laudatur. Nisi forte dixeris, Radobertum dici majorem-domus eum ad modum, quo

^b Gregor. Tur. lib. 6. c. 45. & lib. 7. capp. 27. § 8. & 43.

CAP. V.

^a *Valef. lib. 21.*
& Coint. V. Can-
gion.

^b *Valef. lib. 11.*
p. 180.

Childericus Leodegarium Æduensem episcopum *majorem-domus* constituisse dicitur ab Ursino in ejus vita, id est præcipuum^a consiliarium, ut viri docti explicant. Quin etiam villarum regiarum procuratores nonnumquam *majores-domus*^b dicti sunt. At potius crediderim, Balthildis reginæ *majorem-domus* fuisse Radobertum, qui forte non alius sit quam Rodobertus seu Chrodobertus ille palatii comes, cui Ebroinus Leodegarium ultimo custodiendum tradidit. Hactenus de illo Chlodovei præcepto, cujus variantes in editis lectiones neminem movere debent: quæ quidem varietas tribuenda est vel imperitiæ eorum, qui authenticum non recte legerunt, vel eorum arbitrio, qui in suis editis autentici navos, uti Cointius passim, correxerunt.

Tertium specimen est ejusdem Chlodovei, donationem villæ Cotiraci sancto Dionysio à Dagoberto factam cum Nantechilde parente sua confirmantis regio præcepto, cui rex ipse, ejusque genitrix *se propriam subscriptionem inserere non posse* dicunt. Utrum id ex scribendi imperitia contigerit, an alia ex causa, non satis ex his verbis intelligitur. Quid si ex morbo, aut alio quovis impedimento? Sed esto, id ex scribendi imperitia factum sit. Certe eo tempore res insolens non est, ut rex adhuc tenellus, & Nantechildis seu Nanthildis ejus mater, *de ministerio* ad regium thronum evecta, scribendi imperiti fuerint: cum ex Eginhardo sciamus, Carolum Magnum, tanti ingenii tantæque eruditionis principem, nomen suum scribere non potuisse. Quod de multis aliis regibus, principibus, immo etiam de episcopis & clericis nonnullis à me observatum in libro II. de re Diplomatica capite XXII. neque id illi palam testari verebantur. Unde Heribaldus comes sub Ludovico II. imperatore, apposito signo crucis, ita loquitur in placito pro monasterio Casauriensi: † *Signum Heribaldi comitis sacri palatii, qui ibi fui, & propter ignorantiam litterarum signum sanctæ crucis feci.* Ad hæc Tassilo dux Bajoariorum chartam pro Attone abbate Saltzburgenfi ita concludit: *quod manu propria ut potui, characteres chirographi inchoando depinxi; tum præmisso signo crucis, signum manus meæ propriæ Tassilonis.* Idem contigisse puta Chlodoveo & matri ejus Nanthildi in præmisso diplomate, cujus notæ chronicae desunt in mutilo illo autentico.

Neque obstat quod Dagobertus morti proximus, cum Dionysianam basilicam novis donationibus locupletare vellet, rogasse dicitur in ipsius gestis dulcissimum filium suum HLudovicum, *ut per signaculum sui nominis* istam chartam affirmaret: immo vero hic locus interpretationem nostram apprime confirmat. nam, cum Dagobertus morti proximus esset, vix quadrimus erat Chlodoveus, necdum proinde scribendi peritus. Cum igitur *per signaculum sui nominis* hanc chartam affirmasse dicitur, immo & subscripsisse; his verbis nihil aliud intelligendum est, quam ejus *signaculum* seu signum aliquod in charta, sive ab ipso, sive ejus jussu à notario factum fuisse. quæ interpretatio etiam aliis, si qui sunt, locis adhibenda est. Certe Carolus Magnus, Ludovicus Pius, Carolus Calvus, aliique passim reges in plerisque suis diplomatibus aiunt, se ea *manu propria*, vel *manus suæ subscriptione* subter firmare, tametsi nullum eorum signum illis authenticis appositum cernitur præter monogramma, quod notarii manu adscriptum est. Non mirum itaque, si Chlodoveus patris præceptum *per signaculum sui nominis* firmasse dicitur, (quod etiam de aliis similibus dicendum) etsi ipse manu propria non subscripsit.

Hoc loco repetere licet, quæ in tomo primo nostrorum Annalium de eodem retuli argumento his omnino verbis. Qui gesta Dagoberti scripsit auctor anonymus ante annos octingentos, Dagobertum regem, cum vitæ suæ periculum imminere cerneret, convocatis primoribus palatii filium & uxorem commendasse tradit; atque matriculariis beatorum Dionysii ejusque sociorum, de villis Acuciaco & Cusduno; ad hæc de Magnovillari, Medianovillari & Gellis præceptum fieri jussisse. Et quia invalescente ægritudine calamus in manu ejus ita trepidaret, ut non valeret subscribere; ideo rogasse dulcissimum filium suum HLudovicum regem, ut signaculo sui nominis donationem firmaret, & Dado chartam offerret, & optimates illam subscriberent. Ludicrum videri possit, Dagobertum rogasse puerum vix quadrimum, ut signo suo regium præceptum subscriberet. Verum ita rem habere constat ex diplomate autentico Chlotharii tertii, in charta Ægyptiaca scripto, hanc donationem confirmantis, testantisque,

tisque, genitorem suum Chlodovium, dum adhuc adolescens, id est puer, esset, cum avia sua Nantechilde & optimatibus regni subscripsisse litteris Dagoberti, qui trepidante manu ipse subscribere non valeret. Quin etiam apud nos sub tertia stirpe regia id in usu fuit, ut infantes ipsi lactentes donationes à parentibus factas suo modo approbarent, ut Beslius^a observavit, vel tangendo chartam donationis, vel spondentibus pro eis parentibus aut nutrice, se daturus operam, ut illi adulti donationem ratam haberent. Fere consimile factum memini legere in libro de vita sancti Porphyrii episcopi Gazensis, qui, ut ab Arcadio imperatore facultatem idola evertendi obtineret, Eudociam augustam, tum prædicenda nativitate Theodosii junioris, tum eidem recens nato benedictione impertienda, sibi propitiam reddidit: hæc vero in quamdam accepti beneficii vicem jussit, libellum supplicem à Porphyrio scribi ad impetrandum quod petebat; eamque infanti è sacro fonte egresso porrigi; cetera se curaturam dixit. Itaque Porphyrius libellum supplicem scribi curavit; & infante baptizato, stetit in vestibulo ecclesiæ, præ manibus habens chartam supplicationis, quam infanti obtulit, rogans ejus pietatem, suas preces ratas haberi. Ad hæc bajulus infantis, uti ab augusta edoctus fuerat, accepta charta, jussit fieri silentium; partemque chartæ legit. Mox charta involuta, subjecit manum capiti infantis; illudque inclinavit, quo factò clamavit coram omnibus, jussisse ejus potentiam ea fieri, quæ contenta erant in supplicatione. Hoc audito, Arcadius supplicationem, etsi agre admodum, admisit, dicens, gravem quidem esse petitionem; sed graviolem recusationem, quoniam hæc prima erat jussio filii sui. Sic nonnumquam parentes, etiam principes, cum pueris suis quodam modo repuerascunt. Sic Chlodovei pueri manum haud dubie direxit minister, ad subscribendam patris Dagoberti donationem, scilicet efformando quemdam apicem, qualis in monogrammatibus à posterioribus Francorum regibus apponi solebat. Ita olim scribebam, quæ hic repetere volui ad hunc locum illustrandum.

Eccur vero, inquis, Dagobertus ipse filium ad eo modo subscribendum adhibuit, & non potius suum ipsius monogramma, vel signum quoddam adscripsit, vel adscribendum curavit? Nimirum quia Dagobertum scribendi peritum esse constabat, id quod ejus subscriptiones probant: adeoque minor, vel nulla fuisset ejus præcepti auctoritas, si ei monogramma tantum suum, aliudve signum adhiberi curavisset, quod iis maxime, qui scribere non poterant, tunc competeat. Quamquam cujusque ætatis morum, usuumque rationes reddere difficile est, at certe exigere iniquum.

Quartum specimen autentici semi-laceri, & magna ex parte detriti, non exhibet nomen regis, cujus est præceptum. Hunc esse Chlodoveum juniorem conjectaveram, adeoque ipsius Chlodovei regis nomen initio apposueram, sed ansulis inclusum, ut appareret ejus nomen in autentico semi-lacero non exstare, quod tantum ex conjectura suppleveram. At falsam esse conjecturam ex eo manifestum est, quod præceptum istud editum sit post mortem Erchinoaldi majoris-domus sub Chlodoveo, cui eum paullulum supervixisse constat. In hoc enim diplomate agitur de quadam controversia, orta inter Audoënum episcopum seu ecclesiam Rotomagensem ex una parte, & sancti Dionysii basilicam ex altera, super donatione cujusdam villæ, quam illis contulerat Erchinoaldus quondam major-domus, uti & Leudesius ejus filius, necdum major-domus, fatebatur. Unde hoc specimen Chlothario restituendum esse melius consultus haud dubito.

III. Quinto specimine, quod regii diplomatis non est, in alium locum dilato, venio ad sextum, quod est Theoderici regis, Latiniacum, pagi Meldici villam, sancto Dionysio conferentis, quam olim Dagobertus, si Anonymo in libro de ejus gestis fides est, eidem sacro loco donaverat, commutatione facta cum Bobone duce & Tacilone comite palatii comparatam. In hoc autem præcepto Theodericus ait, hanc villam, ab inlustribus viris, Ebroino, Guaratone & Ghislemaro quondam majoribus-domus possessam, post decessum Guarattonis ad fiscum rediisse, & sancto Dionysio ad suggestionem reginæ suæ Chrotechildis, & Bercharii majoris-domus, ab se donatam fuisse. Verum hæc facile conciliari possunt, dicendo, hanc villam, post factam à

Diplom. Supplem.

F

“ CAP. V.

“ a Besly com.
“ Pict. p. 103.

CAP. V.

Dagoberto donationem, monasterio abstractam fuisse, sive potentum violentia, sive alienatione; eidemque loco à Theoderico restitutam: vel Dagobertum partem ipsius villæ, quam à Bobone & Tacilone comparaverat, Dionysianæ basilicæ largitum fuisse: partem alteram, quæ post mortem Warattonis fisco provenerat, eidem basilicæ à Theoderico datam fuisse ad suggestionem Chrotechildis conjugis, quam reginam suam vocat; & Bercharii seu Bertharii majoris-domus, anno regni ejus sexto-decimo. Hæc posterior interpretatio forte alteri præferenda, propterea quod eadem villa sancti Sinfuriani basilicæ ab Ermentrude illustri matrona cum pratis & campis eodem sæculo collata fuerit, ut ex ejusdem matronæ testamento in Appendice referendo patebit. quod non de tota villa explicandum, sed tantum de quadam illius villæ portione. In una enim eademque villa distingui possunt dominium, justitia, fundus, & varia prædia: quorum singula, ut à variis dominis possideri, sic à variis donatoribus cuilibet ecclesiæ vel monasterio conferri possunt. Hæc mihi in mentem venerant occasione illius Latiniaci tantum ex conjectura: at rem ita se habere ex iis rescivi, qui res Dionysiani monasterii apprime norunt. Ab his enim didici, Dionysianos ad nostrum usque tempus possedisse tantum in illa villa rusticanum prædium cum parte justitiæ: quod utrumque ante annos amplius septuaginta viro cuidam præpotenti cedendum fuit: quod forte, ante Theoderici regis donationem, Ebroïno, aliisque hic memoratis, jam cessum fuerat. Porro Bertharius, cujus hic mentio, gener erat Warattonis, qui obiit circiter annum DC LXXXIV. Hæc itaque donatio à Theoderico facta est paullo post Warattonis obitum, si facta est vivente Berthario, qui tertio post anno in pugna Textriciacensi victus, & à suis cæsus est: aut certe post Bertharii cædem, qui vivens faciendæ istius donationis cum regina auctor fuerit Theoderico regi, qui majoris-domus suæ votis post ejus mortem satisfacere voluerit. Si quis vero priorem sententiam præferat, dicendum est annum Theoderici regis sextum-decimum à morte Chlotharii fratris ineundum esse, quo rex ab Ebroïno primum ad breve tempus constitutus est, ut inferius^a videbimus.

^a Cap. 7. n. 6.

^b Gregor. Tur.
lib. 9. c. 37.

At insolens omnino est, inquis, & inusitatum, quod rex Chrotechildem uxorem reginam nostram dicit. Atqui tamen apud Gregorium^b Turonensem episcopum consimili omnino loquendi modo Childeberti secundi uxor Faileuba regina Childeberti vocatur; & in placito apud Andelaum habito, in quo pax & concordia inter Guntchramnum & Childebertum reges sancita est, Guntchramnus pollicetur, si forte Childebertum ante ipsum de hac luce migrare contingeret, se ejus reginam Faileubam, tamquam sororem bonam habiturum ac defensurum. Ad hæc in libro de gestis regum Francorum, scripto principatu ipsius regis Theoderici, cujus superius diploma est, regum uxores virorum suorum passim reginæ appellantur. Sic Chrothildis Chlodovei Magni, Nanthildis Dagoberti senioris, Balthildis Chlodovei junioris reginæ vocantur; & Childericus occisus dicitur cum regina ejus prægnante. Unde Chilpericus ab eodem auctore perhibetur Fredegundem copulasse sibi ad reginam, id est in uxorem. Sed forte à me exigas, ut rex ipse reginam meam dicat. Præsto tibi adest idem auctor, ut tibi faciat satis. Hic enim capite xv. agens de Tolbiacensi pugna & Chlodovei Magni ad Christum præcatione, sic eum loquentem inducit: *Jesu Christe, quem Chrothildis regina mea prædicat esse filium Dei viri, &c.* quæ totidem verba apud Roriconem leguntur. I nunc, & prædictum Theoderici diploma falsi postulare aude, quod rex iste Chrotechildem uxorem reginam meam vocet.

Ejusdem Theoderici placitum est, cujus specimen septimo loco à me exhibetur. Hoc placitum insigne est ad illustrandum modum, quo episcopi tunc in ordinem redigebantur, nec ullam suspectæ fidei notam, si absque aperto contradicendi studio attendatur, in cujusquam animum injicere potest. Hoc enim diplomate Chramlino Ebredunensi episcopo, lætæ majestatis reo in synodo episcoporum judicato, & conscissis vestibibus sollemniter degradato, ex regis indulgentia concessum fuit, ut in monasterio sancti Dionysii sub obedientia & regulari ordine reliquos vitæ suæ dies exigeret, & de rebus suis statuendi omnimodam potestatem haberet. Hic neque donatio sancto Dionysio facta legitur, nec quidquam quod cupiditatem redoleat. nam

si quis huc trahat, quod Chramlino concessa sit facultas secedendi ad Dionysianum monasterium, & statuendi de rebus suis; proferendum esset ejus donationis instrumentum. Ast eum Dionysianis res suas contulisse, nulla, quod sciam, domestica instrumenta probant: & si probarent, quid attinebat synodicum de ejus destitutione diploma confingere ad res ejus monasterio asserendas? Apage tam malignas, futilesque suspiciones.

IV. Reliqua septem regionum primæ stirpis diplomatum specimina nullas, nisi admodum leves, continent difficultates, quibus solvendis immorari necesse sit. Ex his duo sunt diplomata Theoderici regis Chlodovei junioris filii, in quibus si qua occurrit difficultas (& ubi vitiligando non invenias?) ea tantum afferri potest, quod in priori ejus subscriptio non tam longo litterarum ductu, quam in secundo facta sit. Verum adeo id ejus diplomatis auctoritati nihil officit, ut contra eam maxime stabiliat, cum utrobique eadem sit litterarum forma. nam si quis falsarius hanc subscriptionem cum diplomate confinxisset, eandemque utrobique litterarum non modo formam, sed etiam mensuram observare studuisset.

Hic audire mihi videor hominem quemdam nobis obstreperem, ac dicentem, si vera essent hæc posteriorum Merovingicæ stirpis regum diplomata, aliorumque ejusdem temporis instrumenta, ea non omissurum fuisse, si quidem in cœnobii sui archivo recondita tunc fuissent, Anonymum illum Dionysianum, cujus hic finis scopus, ut quam plurima eorum munificentia erga Dionysianam basilicam exempla congereret.

Piget tam ineptis cavillationibus refellendis immorari, pudetque. Quis non putet his auditis, Anonymi illius scopum & consilium fuisse, ut non modo Dagoberti, verum etiam posteriorum omnium, saltem Merovingicæ stirpis, regum diplomata, immo etiam quarumlibet aliarum ejusdem temporis personarum chartas & donationes singulatim recenseret, & eorum pietatis in Dionysianam basilicam exempla & monumenta congereret? Atqui ab ejus consilio alienum nihil magis. Unicus quippe ejus scopus fuit, Dagoberti regis, monasterii sui conditoris magnifici, gesta, eaque præcipua commemorare. unde ipsius liber pro titulo habet, *GESTA DAGOBERTI*. Hinc ejusdem regis splendidiora, quæ quidem sibi videbantur, facta, dona ecclesiis, maxime Dionysianæ basilicæ collata, aliaque pietatis ejus exempla historico more enarrat. Quid attinebat hominem posteriorum regum similia facta recensere, quorum gesta scribenda non susceperat?

At Dionysianæ basilicæ decora omnia scribere aggressus videtur. Quasi vero monasterii sui historiam, omnibus numeris absolutam, scribere debuerit, qui *Gesta Dagoberti* pro suo captu celebrare sibi proposuit! Hoc pacto non modo Meroveadum, sed etiam Carolinorum regum diplomata omnia, quæ pro Dionysiana basilica usque ad illius Anonymi tempus, id est usque ad medium sæculum nonum, edita sunt, recensere debuisset; adeoque conficta & falsa censenda Carolini illius temporis diplomata & instrumenta, quæ reticuit, (hæc autem omnia reticuit) quando quidem ea non omissurus fuisset iste Anonymus, (sic enim aiunt) si tunc in cœnobii sui archivo recondita fuissent. At relinquamus istas nugas.

C A P U T V I.

I. *Privatorum instrumenta expensa, scilicet Chrotildis matronæ.* II. *Vandemiris optimatis.* III. *Aimoini historici & Autharii abbatis Praten-
sis atas.* IV. *Pratense monasterium sancti Germani nomine insignitum
ante ejusdem Sancti translationem.* V. *Agiradi episcopi privilegium.*

I. **A** Regiis Meroveadum archetypis venio ad privatorum ejusdem temporis hominum instrumenta, in quibus primum locum obtinet nobilis cujusdam matronæ charta, cujus specimen quinto loco à me exhibitum est. In ea agitur de con-

structione monasterii Brogariensis, in pago Stampensi facta prope Castras * opidum ab eadem matrona, quæ filiam suam Mummolam ibidem abbatissam constituit. Hæc charta quo pacto ad sancti Dionysii monasterium pertineat, non video, nec qua ratione à Dionysianis effingi potuerit, maxime post Dubletum, apud quem non reperitur. Nec forte eo usque progredietur censorum nostrorum seu licentia, seu audacia, ut id ab ipsis Dionysianis factum suspicentur, ne dicam calumnientur. Illud unum contra hanc chartam opponi potest, quod data dicatur anno sexto-decimo Chlotarii regis, cui Fredegarii continuator, Aimoinus sæculi noni (immo decimi & undecimi) scriptor, alique magno numero auctores, quatuor tantum regni annos tribuunt. Ast eum quatuordecim saltem integros annos, qui ad sex-decim cavos extendi facile possunt, ipsum regnasse, in capite sequenti demonstrabimus. Nunc apud Brogariacastellum * (sic enim appellant ad discrimen Brogariæ-superioris) nullum puellare monasterium, sed unus superest prioratus sub titulo sancti Desiderii episcopi Lingonensis, subiectus Salmurensi sancti Florentii monasterio.

II. Altera insignis charta est Vandemiris locupletissimi optimatis, & Ercambertæ ejus conjugis, qui varias donationes faciunt ecclesiis & monasteriis urbis & diocesis Parisiacæ, in his *basilica domni Vincentii vel domni Germani, ubi vir venerabilis Audcharius abba præesse videtur*. His duo opponi possunt: unum quod basilicæ sancti Vincentii Parisiensis primus abbas fuerit Audcharius sive Autharius, uti Aimoinus auctor sæculi noni (sic quidam falso opinantur) & vulgari indices asserunt: alterum, quod hæc basilica serius dicta sit basilica domni vel sancti Germani, nimirum post factam sancti Germani corporis Pippino rege translationem.

III. Ad primum quod attinet, falsum est Aimoinum historiæ Franciæ scriptorem sæculo nono vixisse aut scripsisse, quem Hugonis & Roberti principatu vixisse, & Floriacensem, non Pratensem monachum fuisse constat, uti Philippus Labbeus Soc. Jesu, alique invictissimis argumentis demonstrarunt. Nulla vero mentio est Audcharii seu Autharii abbatis apud sincerum Aimoinum à Chesnio editum, sed in Aimoino interpolato. quæ interpolatio non ante sæculum duodecimum facta est à quodam Pratenfi monacho, qui Aimoini Floriacensis genuinam rescribens historiam, res ad suum monasterium pertinentes subinde illi inseruit. In editis quidem indicibus abbatum Pratensium occurrit primo loco Autharius: at Gislemarus, sæculi noni monachus Pratenfis, Droctoveum primum hujus loci abbatem statuit, cui tutior fides quam vulgari illis indicibus, post trecentos amplius annos digestis: maxime cum veteres tabulæ Autharium ad finem sæculi septimi rejiciant, nimirum ad principatum Childeberti tertii, cujus nominis æquivocatione vulgatorum indicum auctores ipsum Autharium ad Childebertum primum retulerunt. Huic errori fundamentum præbuit charta Gammonis de puellari monasterio Lemaufensi, quod idem Gammo subjecit monasterio *sancti Vincentii & sanctæ Crucis Parisius civitate, ubi sanctus Germanus in corpore quiescit, & ubi Autharius abbas cum norma plurima monachorum præesse videtur*. quæ charta apud Bituricas *in conventu nobilium, in præsentia regis domni nostri Childeberti relecta, & Parisius civitate in monasterio sancti Vincentii die sexto mensis Aprilis super altare sanctæ Crucis posita fuit*, anno tertio ejusdem domni nostri Childeberti regis. Inde, ut mox dicebam, nata est æquivocatio super Childeberto rege, quem primi indicum abbatum auctores ad Childebertum primum retulerunt, sed perperam, ut patet ex ipsius chartæ contextu, cui subscripsit Turnoaldus Parisiorum episcopus, quem Childeberti tertii principatu sedisse compertum est.

Neque opponas duos fuisse ejusdem nominis Pratenfes abbates, unum Childeberti primi, alterum Childeberti tertii principatu. Unicum enim Autharium suggerunt Aimoini interpolator & veteres abbatum nostrorum indices, quem ad Childebertum tertium referendum esse domestica instrumenta probant, uti & Gislemarus, vitæ sancti Droctovei scriptor, qui nomen suum acrostichis versibus initio illius præmisit.

IV. Jam vero Pratenfe sanctæ Crucis & sancti Vincentii monasterium sæculo septimo beati Germani quoque nomine insignitum fuisse si quis neget, indubitatis argumentis facile refelli potest. Unum suppeditat prædicta Gammonis charta, ubi monasterium

rium *sancti Vincentii & sanctæ Crucis, sanctique Germani* non semel appellatur, & quidem ante finem sæculi septimi, ut ex præmissa Childeberti regis anni tertii chronica nota manifestum est. Idem probatur ex authentico placito ejusdem Childeberti regis de prædicto monasterio Lemauso, in quo mentio fit *de monasthio sancti Vincentii vel domni Germani*, ubi ipse in corpore quiescit, dato anno septimo ejusdem Childeberti, Utrumque hoc instrumentum, etsi alias à me editum, in Appendice hujus Supplementi reponam ad faciendam fidem.

Si cui forte domestica hæc documenta non sufficiant, externa quoque superaddere non erit operosum. Sed in antecessum præmittendum est, Germanum Parisiorum antistitem longe ante ipsius translationem, quæ incunte Pippini principatu facta est, pro sancto habitum fuisse. Ejus rei manifestum argumentum nobis suppeditat Bertichramnus Cenomannensis episcopus, ipsius discipulus, qui statim ab ejus obitu *cellulam^a in honore sancti magistri sui, domni Germani Parisiæ civitatis insignis præsulis*, exstruxit. Unde Gregorius Turonum pontifex eundem Germanum passim *sanctum^b ac beatum* absolute appellat. Jam vero quod ad rem propius facit, scilicet Parisiacense sanctæ Crucis & sancti Vincentii monasterium eodem tempore sancti quoque Germani nomine insignitum fuisse, luculenter demonstrat prædicti Bertichramni episcopi genuinum testamentum, quo *basilicæ domni & peculiaris patrini*, ut loquitur, *sui Germani episcopi*, qui ipsum enutrierat & ad sacerdotii honorem perduxerat, donat in honore ejus sepulturæ villam Bobane in territorio Stampensi, ea conditione, ut, si corpus ejusdem beati Germani in basilicam novam, quam inclitus Chilpericus quondam rex construxerat, transferretur; villa ipsa eidem novæ basilicæ deserviret, & *abbas illustris loci illius* nomen suum in libro vitæ recitaret. En *basilica domni Germani* episcopi appellatur ea ipsa, quæ paullo inferius basilica sancti Vincentii dicitur. Quid clarius & expressius ad propositum afferri potest? Porro hoc testamentum conditum est anno XXXII. Chlotharii regis, Dagoberti senioris parentis: ac proinde non longe ab initio sæculi septimi hæc basilica sancti vel domni Germani nomine jam nuncupata erat. Denique eodem titulo afficitur, tum à beato Audoëno * in libro 1. de vita sancti Eligii, cum *basilicam sancti Germani confessoris* appellat, ubi claudum *Parisius* ad cancellos ejusdem sancti Germani Eligius erexisse ac sanavisse perhibetur: tum in libro de vita sanctæ Balthildis reginæ, scripto ab auctore æquali, qui ante finem sæculi septimi vixit. Hic enim auctor recensens basilicas, sanctorum corporibus insignes, quibus piissima regina se munificam exhibuit, memorat seniores basilicas sanctorum *domni Dionysii & domni Germani, & domni Medardi & sancti Petri, vel domni Aniani, seu sancti Martini*. ubi *domni Germani basilicæ* nomine sine dubio intelligitur Pratenfis ecclesia, quippe quæ inter Parisienses basilicas sancti Dionysii & sancti Petri, quæ modo basilica sanctæ Genovefæ dicitur, media interponitur. Ex his omnibus manifestum esse puto, quod demonstrandum susceperam, Pratense monasterium sancti Germani nomine ac titulo insignitum fuisse longe ante ipsius translationem, quæ Pippini senioris incunte principatu, ut jam dixi, id est anno DCC LIV. facta est.

Hinc nemo non videt, quam longe à vero aberrant, qui Pratensem basilicam sancti Germani nomine ante ipsius translationem decoratam fuisse negant; ideoque suspectum reddere conantur prædictum Vandemiris instrumentum, quo nullum illustrius, si integrum esset, ad suppeditandam notitiam illius temporis monasteriorum diocæsis Parisiensis, & quorundam aliorum. In eo siquidem agitur de basilica beati Germani, forte Autisiodorensis apud Parisios, cui Landbertus abbas; tum de Pratenfi basilica sancti Vincentii & sancti Germani, cui Audcharius præerat; & post quædam, quorum vocabula detrita sunt, *de domno Christovilo monasthio puellarum in Parisius, ubi Landetrudis abbatissa præesse videtur*. quod quibusdam viris doctis interpretandum videtur de xenodochio ecclesiæ Parisiensis, sancto Christophoro primitus sacro, qui *domni Christovili* nomine intelligendus non sine fundamento creditur. Postea in eodem instrumento de basilica Dionysiana, ejusque abbate Chainone fit mentio; dein de monasterio Aolini-villæ*, qui videtur esse locus prope Brogariam*-castellum haud longe à Castris * opido agri Parisiensis. Postea agitur de Portmauro monasterio, nobis

Diplom. Supplem.

G

^a Analect. 1. 3. p. 109.

^b Greg. Tur. l. 4. c. 14. & de gl. conf. c. 80. & c.

* Audoën. l. 1. vita sancti Eligii ca. 26.

* Olainville.
* Bruières le Château.
* Châtres.

CAP. VI. ignoto; & de Fontanella monasterio sancti Petri, ubi dominus Vando in corpore requiescit, alio nomine Wandregesilus dictus, sic enim legendum, non dominus Landoinus, ut antea legeram. Denique ex eodem instrumento intelligimus, quod alia quoque vetera monumenta docent, Parisiensem beatæ Mariæ ecclesiam, cui tum Sigofridus episcopus præfuisse dicitur, sancti quoque Stephani titulo insignitam fuisse. Hinc etiam evincitur, eos malignæ criminationis notam non effugituros, qui prædictum instrumentum à Dionysianis confictum dixerint post librum à Dubleto editum, apud quem deest: cum illud non tam spectet Dionysianos, quam alia monasteria, quorum, paucis exceptis, vel obscurata, vel obsoleta memoria est.

V. Quod attinet ad privilegium, quod Agiradus Carnutum episcopus monasterio sanctæ Mariæ ad Ligerim ab Adrebertana matrona, Adeodati antecessoris sui matre, constructo indulgit; nihil est quod in eo carpere possit atrocior quævis censura, præter stylum forte & orthographiam, quæ vitia sunt illius ætatis. Quid enim ad sancti Dionysii abbatiam hoc privilegium? cum ne quidem quodnam illud sit sanctæ Mariæ monasterium sciatur, nisi quod ad Ligerim positum legitur in mutilo instrumento, & quidem intra muros cujusdam opidi diocesis Carnutensis. Ceterum indubitati hujus authentici scriptura, ceteris illius temporis à me relatis omnino consimilis, ad hoc saltem valet, ut aliarum auctoritatem confirmet, & quorundam episcoporum ætatem.

CAPUT VII.

I. De notis chronologicis regum Meroveadum. II. Dagoberti senioris. III. Sigiberti. IV. Et Chlodovei ejus filiorum. V. Chlotharii tertii. VI. Fratrumque ejus Childerici. VII. Et Theoderici. VIII. Necnon Dagoberti Austrasiæ regis. IX. Tum Childeberti, & filii ejus Dagoberti.

I. **A**D rem diplomaticam maxime pertinet agere de chronicis notis diplomatum regum Francorum, præsertim Meroveadum, in quibus elucidandis non leves occurrunt difficultates. Harum origo ex eo petitur, quod prisca illi Francorum reges diplomata & præcepta sua nec annis incarnationis, nec indictione subnotabant, sed solis regni sui annis: quibus cum æra christiana conciliandis per sexcentos amplius annos incassum laboratum est. unde innumeri irrepsere errores in mediis temporis historicos, qui annos illorum regum cum annis incarnationis componere tentarunt. Huic difficultati accedebat & altera, scilicet ex eorumdem regum nominum æquivocatione, ex qua factum est, ut quod uni tribuendum erat, alteri ejusdem nominis tribueretur, immani passim temporum confusione. Sic Præter sancti Germani abbas Autcharius, quem sub Childeberto rege, ejus nominis tertio, ex vetustis monumentis vixisse constat, ut modo vidimus, ad Childebertum primum relatus est. Sic monasterii sancti Michaelis ad Mosam constructio, quæ Childeberto regnante facta dicebatur in testamento Wolfoaldi comitis ejus conditoris, ad Childebertum secundum à multis sæculis revocata fuit, quam Childeberti tertii, annis amplius centum summoti, principatu factam esse certum est.

Ex his itaque capitibus natæ sunt innumera in chronologia regum Meroveadum difficultates, immo & confusiones, quæ tandem nostro tempore ita cliquatae sunt, ut nulla fere supersit modo inter viros hac in arte eruditos disceptatio. In tribus maxime locis à recto calculo antehac aberratum erat. Primo in extremo Chlodovei Magni anno, quem triennio serius, id est anno D X I V. reponēbat Sigebertus, aliique post eum chronographi: qui error in sequentium regum annos propagatus erat. Alter locus est in assignando principio regni Dagoberti senioris, cui annos sexdecim tribuit idem auctor ab obitu patris. Tertius in annis regni Chlotharii tertii, cui annos tantum quatuor multi assignant. Nunc constat apud omnes, Chlodoveum Magnum anno D X I.

decessisse : at de aliis duobus, etsi viri docti modo fere consentiant, hic tamen ad excutienda quorundam dubia fusius agendum est, ad supplenda ea, quæ strictim in libro secundo de re Diplomatica diximus.

II. Ad primum ex his duobus quod attinet, Dagobertum annis sexdecim regnavisse constat apud omnes. Sed, cum annis sex cum patre Chlothario regnaverit; alii hos sexdecim annos ab obitu patris, quæ Sigeberti ejusque sequacium sententia est, id est ab anno DC XXVIII. alii ab anno DC XXII. quo, vivente patre ad sex annos rex Austriæ dictus est, numerandos existimant. Unde prioris sententiæ auctores Dagoberti obitum anno DC XLIV. alii sexennio prius, seu anno DC XXXVIII. collocant. Hæc controversia Fredegarii scholastici potissimum auctoritate dirimenda est.

Atqui hic auctor, ipsius regis æqualis, Dagoberti sexdecim illos annos, non ab obitu patris, sed ab eo anno, quo rex Austriæ vivente patre renuntiatus est, manifeste numerat; eique decem tantum annos post patris mortem tribuit. Id luce clarius patet ex ipsa ejusdem chronici continua serie, in quo Fredegarius, numeratis Dagoberti in Austria, vivente Chlothario patre, sex regni annis, septimum ejusdem statim à patris obitu computat, nec plures ut mox dicebam, quam decem in consequentibus numerat, ut ex prædicti chronici ^a lectione quivis facile intelligere potest. Si ergo Chlotharius anno DC XXVIII. ut omnes eruditi modo consentiunt, fato functus est; cum Dagobertus ejus filius annis tantum decem supervixerit, cum anno DC XXXVIII. obiisse consequens est. Fredegarii sententiam probe interpretatur Hermannus Contractus, nisi quod Chlotharii obitum biennio differt. nam, relata ejus morte ad annum DC XXX. mox subdit: *Ejus regnum Dagobertus accipiens, cum jam sex annis regnasset, decem annis postea rexit.* Nec melius, nec expressius hic auctor Fredegarium commentari poterat.

^a Fredeg. chron.
6. 56. & seqq.

Porro hanc esse Fredegarii mentem ex aliis ejusdem locis manifeste evincitur. Primo quidem ex capite LXXIII. ubi Sifibutum Hispanorum regem defunctum scribit anno Dagoberti regis nono; eodemque anno Sisenandum, rejecto Sintela, substitutum fuisse. Atqui Sisenandus regnare cœpit anno DC XXXI. ut ex eo patet, quod Toletanum concilium IV. convocatum est *anno tertio regnante gloriosissimo Sisenando, & quidem æra sexcentesima septuagesima-prima*, id est anno Christi DC XXXIII. adeoque ex mente Fredegarii annus Dagoberti regis nonus coincidit cum æræ christianæ anno DC XXXI. nonus, inquam, ab inito Austrasiæ, non Burgundiæ principatu. Denique, quod rem omnino conficit, Fredegarius, posteaquam Dagoberti obitum retulit, scribit capite LXXVII. Sintelam seu Suintilam, aliis Chintilam, qui, mortuo Sisenando, in regnum sub finem anni DC XXXV. restitutus fuerat, mortuum esse *anno secundo Chlodovei regis* Dagoberti filii ac successoris, postquam scilicet regnavisset quatuor annis, ut rotundo calculo scribit Rudericus Toletanus; seu annis tribus, mensibus undecim, cum sexdecim diebus, sicuti numerat Mariana, qui Chintilæ seu Sintelæ obitum anno DC XXXIX. statuit. Ergo anno præcedente obierat Dagobertus. siquidem Sintela decessit *anno secundo Chlodovei regis*, teste Fredegario. Hæc aliaque argumenta Henschenio, qui alteram opinionem constanter propugnauerat, tam efficacia visa sunt, ut in hanc demum sententiam concesserit.

III. Dagobertus moriens duos filios reliquit sui regni successores, Sigibertum natu-majorem, & Chlodoveum. Sigibertus, vix quadrimus, sexto ante patris obitum anno rex Austrasiæ dictus fuerat: at quam diu post patrem regnaverit, non ita exploratum, deficiente Fredegarii chronico, quod in anno regni ejus decimo desinit, Chlodovei regis quarto. Nihil de eo apud primum Fredegarii continuatorem. Sigibertus monachus in libro de ejus vita, non satis accuratus auctor, annos ætatis triginta & unum ei tribuit, regni viginti-octo. Ast ab ejus sententia recedunt peritiores chronographi, qui Sigiberto regni annos tantum unum & viginti assignant. Nihil lucis huc affulget ex litteris ejus pro constructione monasteriorum Stabulensis & Malmundariensis, utpote destitutis chronicis notis: nisi quod Remaclus in his litteris jam tum episcopus dicitur, qui ad hanc dignitatem anno circiter DC LIII. pervenit. Certe regem

CAP. VII. Sigibertum annum à patris obitu saltem decimum-septimum attigisse constat ex auctore gravi, qui librum de gestis sancti Desiderii Cadurcensis episcopi scripsit: qui auctor, ducto calculo à morte Dagoberti, ait, Desiderium *sub anno xvi. Sigiberti regis testamentum condidisse, ejusdemque vii. & decimo regni anno* (sic in optimæ notæ codice Moisiacensi legitur) Albigense territorium visitasse. Uno verbo, id unum certum & exploratum, Sigibertum paullo ante fratrem Chlodoveum obiisse. nam non tantum in ejus vita, sed etiam in libro de gestis regum Francorum, qui Theoderici Calensis principatu scriptus est, Grimoaldus major-domus, qui post Sigiberti regis obitum filium suum Childebertym, expulso Dagoberto Sigiberti filio, regem Austrasiæ constituere volebat, à Francis adductus fuisse dicitur, & delatus ad *condemmandum regi Francorum Chlodoveo, & Parisius civitate in carcere mancipatus* vitam finivisse. Idem Sigibertus plures filios habuisse memoratur in libro de vita sancti Boniti episcopi Arvernensis: at unicum superstitem reliquit filium Dagobertym, qui à Grimoaldo in Scotiam relegatus, in patrium regnum post mortem Chlotharii revocatus est, ut inferius videbimus.

a V. tom. 1.
Annal. Benedict.
p. 382.

IV. Chlodoveus Sigiberti frater, mortuo patre, Neustriæ regnum adeptus est. Dagobertus anno regni sexto-decimo decessit xiv. Kal. Februarii, ineunte anno DC XXXVIII. ex præmissis. Fredegarius annum regni Chlodovei secundum, ut vidimus, numerat, quo Sintela rex Hispaniæ obiit, cujus obitum Mariana, ut mox dicebam, reponit anno DC XXXIX. adeoque anno præcedente Chlodoveus regnare occæperat. Huic calculo illud favet, quod ipsius Chlodovei rogatu Luxoviensi monasterio & cuidam parthenoni beatæ Mariæ & sanctæ Columbæ privilegia indulgit Johannes^a papa IV. qui pontificatum iniit anno DC XXXIX. cumque post biennium non integrum Theodoro morte sua resignavit.

Ex his manifesta sunt Chlodovei principatus initia. Is annis octodecim regnavisse dicitur à primo Fredegarii continuatore & anonymo Dionysiano. Pervenit itaque secundum hunc calculum ad annum DC LVI. Id vero invicte confirmatur inscriptione vitæ sancti Johannis abbatis Reomaensis, qualis ea reperitur in codice Fossatensi, ubi legitur, Johannem abbatem jussu Chlotharii regis, Chlodovei filii, & Balthildis reginæ, Cabilonem proficiscentem, Reomaum accessisse *anno centesimo secundæ periodi cycli Victorii episcopi, anno tertio Clotharii regis*. Hanc inscriptionem, quæ in editis tantum dimidiata est, ex codice Fossatensi exhibere non erit otiosum.

* ac.

*Anno centesimo post explicationem numeri sancti Victorii episcopi cyclum recapitulantem, anno tertio domni Clotharii regis indolis, ex jussu ipsius principes, vel genitricæ suæ præcelsæ domnæ Balthilde reginæ, cum ad urbem Cabalonnensem noni mensis secunda ebdomada Jonas abbas per Riomaos sancti Johannis monasterio præteriens, paucis diebus inibi pro labore itineris quievit. Cumque victus precibus fratrum ipsius cœnubi, ut qui per discipulus memorati confessoris Christi vel posteris eorum veraciter comperta erant, de actuale vita hac * spirituale conversatione, articulo dicendi convertit, prædictus Jonas Humanæ abbati inquit. Ut præmissæ inscriptionis sensus capiatur, observandum est, Victorii Aquitani episcopi paschalem cyclum ab anno Christi vicesimo-octavo, qui passionis ejus tunc credebatur, incipientem, annis quingentis-triginta-duobus constituisse: quibus addendi sunt anni viginti-septem, ut ad vulgarem aræ christianæ calculum prima illius cycli periodus revocetur. Itaque prima illa Victorii periodus desinit in anno quingentesimo - quinquagesimo - nono. Ex his intelligitur, annum ab ejusdem cycli recapitulatione centesimum, quem præmissa inscriptio præfert, coincidere cum anno Christi sexcentesimo quinquagesimo-nono: qui annus, ex Jona, Chlotharii tertius erat, mensis noni seu Novembris hebdomadâ secundâ. Unde consequens est, Chlotharium Chlodoveo patri successisse saltem desinente anno DC LVI. si de fluente Chlotharii tertio anno Jonam interpretemur: si vero de anno jam circumactò & exactò, maturius id accidisse. Ut vero posteriorem sensum præferam, illud me movet, quod Chlodoveus ejus parens ineunte anno DC XXXVIII. successit Dagoberto patri, xiv. Kal. Februarias illius anni mortuo; idemque anno regni sui octavo-decimo à vita migravit, adeoque ineunte anno DC LVI. cui statim filius ejus Chlotharius successit. Itaque rotundo numero, ut fit non*

non raro, Jonas annum ejus tertium ad mensem nonum anni DC LIX. retulisse dicendus est, etsi annus tertius jam elapsus esset. Nihil luculentius aut validius afferri potest ad demonstrandum Chlodovei junioris extremum annum: cum hæc inscriptio auctorem habeat Jonam abbatem, hominem æqualem & eruditum, qui Cabilonem missus fuerat jussu ipsius Chlotharii, ejusque matris Balthildis, anno tertio post obitum ipsius Chlodovei ejus parentis, cujus obitus dies ignoratur: tametsi anno DC LVI. necdum adulto, ut modo dicebam, è vivis excessit.

Adversæ auctores sententiæ, qui Dagobertum annis sexdecim à patris obitu regnavisse, adeoque anno DC XLIV. decessisse contendunt, his opponunt ineluctabile, ut ipsis videtur, &, ut verum fatear, difficile argumentum ex libro II. sancti Audoëni de vita beati Eligii capite II. ubi Audoënus ait, se ac beatum Eligium convenientes in urbem Rotomagensem quarto-decimo die mensis tertii, id est Maii, tertio anno Chlodovei, juvenuli adhuc regis, die dominico ante Litanias, consecratos fuisse, se quidem Rodomo, illum vero Noviommo. quæ chronica notæ nonnisi anno DC XLVI. conveniunt: quo anno, littera dominicali A prædito, pascha in diem nonam Aprilis; dominica ante Litanias seu Rogationes in Maii quartam-decimam diem incidebat. Si ergo is annus Chlodovei tertius erat, Dagobertus ejus parens anno DC XLIV. obiisse dicendus est.

Ut hunc nodum solvat Carolus Cointius, ita illum Audoëni contextum dispungit, ut ipse Audoënus & Eligius Rotomagum simul convenerint quarto-decimo die mensis tertii: at nonnisi dominica insequente ante Litanias, scilicet vicesimo-primo die mensis tertii, consecrati fuerint episcopi, id est anno DC XL. quo pascha die Aprilis sexto-decimo celebratum est. Hæc solutio mihi, fateor, prima fronte multum arrisit, at, cum in Noviomensis ecclesiæ kalendario, quod libro Psalmodum ab annis fere septingentis manu exarato præmissum est, ordinatio beati Eligii pridie idus Maii, id est quarta-decima ejus mensis die, consignetur; tantisper ab assensu prædictæ expositionis demotus sum. verum, libratis invictissimis aliunde nostræ sententiæ argumentis, huic explicationi, dum melior occurrat, adhærendum esse duxi, hac inductus ratione, quod, etsi sancti Eligii depositio haud longe post ipsius obitum celebrata fuerit, non tamen statim ejus ordinatio (quod etiam de beato Audoëno dicendum) peculiari cultu honorata sit, sed post annos forsitan ducentos: qui vero eam ecclesiæ suæ kalendariis inscripserunt primi, ex loco Audoëni male intellecto eam collocaverunt die quarta-decima mensis Maii, quæ vicesima-prima reponenda erat.

Duas alias hujus nodi solutiones profert Henschenius in exegesi præliminari ad tomum tertium Aprilis, quas ibidem videre licet. Prima est, dominicam ante Litanias seu Rogationes eam posse dici, qua populo Rogationes forte annuntiabantur, id est dominicam quartam post pascha, quæ anno DC XL. in quartum-decimum mensis tertii seu Maii incidebat. Verum hæc solutio stare non potest cum Audoëni contextu, ubi ipse & Eligius ordinati dicuntur eo tempore, quo apud Gallias Rogationes à cuncto populo celebrabantur, non tantum annuntiabantur. An vero alia solutio, ex diverso petita ritu, qui aliquando contigit, octiduo citius vel serius celebrandi paschatis, præferenda sit, viderint astronomi. Forte in anno tertio Chlodovei à notariis erratum est.

Ceterum nemo, quod quidem sciam, ante præcedens sæculum, Audoëni & Eligii ordinationem anno DC XLVI. defixit, sed eam potius anticipato retulere omnes. Alii quippe ante id tempus anno DC XXXIV. ut chronographus Rotomagensis apud Labbeum^a; alii anno DC XXXVI. ut Fiscannensis^b apud eundem, Audoënum, adeoque Eligium, ordinatum fuisse scripserunt. ubi Labbeus, horum chronicorum editor, intra parenthesim de suo addidit annum DC XLVI. quod quidem admonere supervacaneum esset, nisi quidam nuper hac arbitraria lectione abusus esset, quasi hæc sit genuina lectio veterum illorum chronicorum.

Possem huc proferre argumentum ex libro jam laudato vitæ sancti Desiderii episcopi Cadurcensis ad probandum, annos sexdecim Dagoberti ab inito Austrasiæ principatu numerandos esse. Verum, ne longior sim, fatis sit locum indicare, ubi hoc argumentum data operâ expendi, scilicet Dissertationem historicam de anno mortis

Diplom. Supplem.

H

^a Labbe to. I.
bibl. p. 363.
^b Ibid. p. 3254

CAP. VII. Dagoberti primi & Chlodovei junioris, quæ tomo tertio Analectorum nostrorum subjuncta est.

V. Chlodoveus vix annos ætatis viginti-duos excefferat, cum decessit, relictis tribus ex Balthilde regina filiis, Chlothario, Childerico & Theoderico. Decessit autem anno DC LVI. ut jam dixi, non admodum provecto, siquidem annis tantum octodecim regnavit à morte Dagoberti patris, qui mense Januario anni DC XXXVIII. regnare ac vivere desierat. Chlodoveum decessisse *amentem* ob subreptum sancti Dionysii brachium primus scripsit anonymus Dionysianus, quem ceteri fere posteriores historici secuti sunt, non bonum utique ducem. Et rapti quidem ab eo brachii mentionem facit scriptor libri de gestis regum Francorum subæqualis: at de amentia filet. quam sane fabulam (sic enim appellare licet) beati Audoëni testimonio refelli posse existimo. Is enim sancti Eligii visum de Chlodoveo rege, tribusque ejus filiis relaturus in Eligiana vitæ libro II. capite xxx. id contigisse ait, cum *rex ac regina*, Chlodoveus ac Balthildis ejus conjux, *pacifice, grateque consisterent*. quod certe non videtur dicturus fuisse, si tunc amens fuisset Chlodoveus. Quid enim pacificum & gratum cum rege amente esse possit? Et forte inde refelli quoque potest auctor, qui libellum de gestis regum Francorum scripsit, ubi ait, Chlodoveum scortationibus & vino deditum fuisse. quod sane regnum ejus non admodum gratum reddidisset.

Chlodovei mortui regnum sub tutela Balthildis matris Chlotharius, vix quatuor annorum puer, solus obtinuit, dum fratres regnandi habiles essent. Id disertis verbis testatur mox laudatus scriptor libri de gestis regum Francorum, Fredegario suppar, capite xxiv. ubi mortuo Chlodoveo statim *Franci Chlotharium, seniore puerum ex tribus, sibi regem statuissè* perhibentur, *cum ipsa regina matre regnaturum*. Nec minus diserte anonymus auctor æqualis in libello vitæ beatæ Balthildis in hæc verba: *Rex Chlodoveus, vir egregius, migravit à corpore; relictaque sobole filiorum cum matre, suscepit ilico post eum filius ejus Chlotharius Francorum regnum*. Itaque primum quidem Francorum monarchiam Chlotharius cum regina matre tenuit ad quatuor minimum annos: dein vero Childericus Austrasiæ regno impositus fuit, quod idem auctor mox subdit. *Tunc enim nuper & Austrasiæ pacifico ordine, ordinante domna Balthilde, per consilium quidem seniorum, receperunt Childericum filium ejus regem Austri*. ubi nuper quatuor minimum aut quinque annos ab inita à Chlothario monarchia significat.

Interim Theodericus privatam agebat vitam sub Balthilde matre & rege Chlothario. quod satis innuit Audoënus in libro II. de vita sancti Eligii, capite LXXIV. ubi die quadam *duo reges germani, Lotharius scilicet & Theodericus*, è palatio Noviomeni egressi, *gratia orationis ad beati Eligii tumulum accessisse dicuntur*; indeque, *oratione facta, cum redirent ad regiam, admoniti fuisse, ut aliquid elemosina ob sancti venerationem eidem loco tribuerent*. quod cum *rex senior*, id est Chlotharius, neglexisset, *ingressus palatium*, febri ac dentium acri dolore correptus fuit. Ambo itaque germani in eodem palatio una degebant; & Theodericus quidem privatus, ut mox dicebam, sub Chlothario fratre regnante, cum Austrasiæ Childericus dominaretur. Nec obstat, quod ambo germani *reges* ab Audoëno appellantur. nam & regum filii *reges*, & filiarum *reginae* tunc dicebantur, ut sexcentis exemplis patet. unde Chramnus, Chlotharii I. filius,

^a Greg. lib. 4. rex à Gregorio ^a Turonum episcopo vocatur, tametsi rex non esset.

^{c. 13.}

^b Audoën. lib. 2.

^c Ibid. c. 45.

^d Ibid. c. 40.

Id contigit paullo post sancti Eligii obitum, qui sub finem anni DC LIX. kalendis Decembris accidit: cujus funeri *regina Balthildis cum filiis & optimatibus*, teste Audoëno ^b, *adfuit*, eademque ejus translationi, quæ anno ^c sequenti, eadem die recurrente facta est. Non multo post *vastabat* ^d *morbis acerrime nonnullas civitates Francia*. quo tempore *comes quidam urbis Tiroandensis seu Teruannensis, nomine Ingomarus, nimium metuens vastantem circumquaque pestem*, audito miraculo manantis è sancti Eligii tumulo sacri liquoris, ex eo nonnihil sibi dari postulavit, accepitque; eumque prædiorum suorum habitatoribus distribuit, quos illo salutari liquore contingi curavit. Sic factum est, ut, cum undique provinciam *morbis vallaret, nullus eorum, qui ad eum pertinebant, pestis tunc incommodum senserit*. Non dubito quin id referendum sit ad annum DC LXIV. quo anno ingens pestilentia lues Angliam & Hiberniam magnopere infestavit, ut testa-

tur venerabilis Beda in historia^a sua, necnon chronologia Saxonica. Hic locus maxime valet contra eos, qui Eligii, adeoque Chlodovei junioris obitum ad sex annos differunt.

CAP. VII.

a Beda lib 3.
c. 27.

Fredegarii primus tempore continuator est anonymus Austrasianus, qui res gestas ab anno DC LXXX. profecutus est. Sed, quia inter Fredegarium & primum illum continuatorem hiatus erat annorum circiter triginta-novem, hunc quidam anonymus, parum accuratus, ex libro de gestis regum Francorum & ex gestis Dagoberti, aliisque chronicis utcumque supplevit: cujus nulla fere apud eruditos auctoritas. In primis nulla huic anonymo, ejusque sequacibus, Aimoino, aliisque habenda fides, cum aiunt Chlotharium annos tantum quatuor regnavisse; nisi id intelligatur de toto Francorum regno, vel de Austrasiano, quo Chlotharius annis dumtaxat quatuor potitus est. Anonymi error multis capitibus certo arguitur, praesertim ex actis sancti Leodegarii, ab Ursino auctore gravi & aequali conscriptis. Nam ex his actis Chlotharius cum Balthilde regens Francorum regnum, Leodegarium promovit ad episcopatum Aeduensis ecclesiae, quam cum per annos decem gubernaret, eodem tempore rex Chlotharius, qui eum constituerat episcopum, defunctus est. Atqui vix ante annum Chlotharii regni quintum ad episcopatum promotus fuit Leodegarius. Annos igitur minimum quatuordecim vel quindecim integros ex his actis Chlotharius regnasse dicendus est. Certe quatuordecim regni annos, haud dubie rotundo numero, ei tribuit vita sancti Wandregisili scriptor ejus temporis, apud quem Chlotharius *quartum-decimum regni agens annum*, secundum viri Dei prophetiam, consortiis humanis subtractus fuisse dicitur. Denique procreandis liberis jam habilis erat, antequam decederet: cum eidem mortuo suppositus sit filius, sub Chlodovei nomine, quem Austrasiani in regnum provexerunt, ut anonymus in libro de vita sancti Leodegarii testatur. At qui fieri potuit, ut Chlotharius, qui patri vix quadrimus successerat, filium habuisse dictus sit, suaderique cum aliqua veri similitudine potuerit, si quatuor dumtaxat annis regnavit? alias octennis filium procreasse dicendus esset, quod vix competere potest annorum octodecim adolescenti, atque adeo annum aetatis vicesimum attigisse videtur Chlotharius, nec minus annis sexdecim regnavisse, cum vix quadrimus patri successerit. Et quidem annus regni ejus sextus-decimus notatur in charta Vandemiris authentica superius laudata, cujus auctoritas praefenda est quorumvis aliorum auctorum testimonio, qui rotundo, ut fit, numero annos regni Chlothariani expresserint, in illa charta diligentius notatos. Non enim ex auctoribus parum accuratis, qualis est ille anonymus, authentica instrumenta; sed ex his authenticis auctores illi emendandi sunt. Audio quemdam eruditissimum virum opinari, me allucinatam fuisse in explicanda ultima numerica nota chartae Vandemiris, & pro Chlotharii regis anno XVI. legendum esse anno XI V. ultima quippe illa nota, quam in tabella XX. libri V. de re Diplomatica videre licet, non sex, sed quatuor dumtaxat significari. Verum interpretationem hac de re meam certam & indubitam esse facile demonstrari potest multis exemplis, quorum unum peto ex veterrimo nostro codice Conciliorum, scripto saeculo sexto, in quo conciliorum canones continua serie prae-notantur numericis notis; sexti vero quilibet canones, & qui sextum numerum habent canones subsequentes XVI. XXVI. eadem semper nota, qua Vandemiris charta, designantur. Itaque non dubium est, quin Chlothario annus regni sextus-decimus, saltem inchoatus, ex illa charta tribuendus sit, quod amplius ex consequentibus elucescet.

VI. Pervenerit itaque necesse est ad annum Christi sexcentessimum septuagesimum-primum, aut sequentis initium Chlotharius: quando quidem ejus principatus initium ab anno DC LVI. necdum valde, ut jam dixi, provecto, desumendum est, cum patri successit. Chlothario mortuo, Childericum ejus fratrem jam *Austrasiorum regem, in adolescentia regnum juxta sui temporis aetatem optime disponentem, elegit quaedam pars Francorum*, ut eum regem haberet, teste Ursino: Ebroinus vero, qui major-domus sub Chlothario fuerat, Theodericum ejus fratrem in regium Neustriae thronum sublimare volebat; eumque re vera uno anno regnavisse tradunt Sigebertus & Albericus. Verum praevaluit pars Childerici, qui confirmatus in Neustriae regno, *germanum suum Theodericum*

H ij

CAP. VII. *cuidam Dei seruo conservandum ac nutriendum dedit*, in monasterio scilicet Dionysiano, & Leodegarium pontificem majorem - domus suae^a constituisse dicitur, Ebroino in Luxoviense monasterium relegato.

^a V. supra cap. 5.
^{n.} 2.

Vix trimus erat Childericus, cum patrem amisit, annum ætatis vicesimum-secundum agentem. Non statim ab ejus obitu Austrasiæ regno, sed post annos minimum quinque impositus fuit. Illud argumento est, quod anno regni sui octavo jam uxorem duxerat Bilechildem, ut constat ex optimæ notæ præcepto, quod ipse Childericus, Emnechildis & Bilechildis reginæ Stabulensi & Malmundariensi monasteriis indulgere, à Bollandianis^b relato in analectis ad vitam sancti Sigiberti. Atqui non ante annum ætatis quintum-decimum uxorem ducere potuit. Si ergo trimus tantum erat, ut quidem constat, cum patrem, vix annos viginti-duos natum, amisit; non ante octavum ætatis annum Austrasiæ regnum iniit, cujus regni anno octavo jam conjugatus erat. Emnechildis seu Imnechildis uxor fuerat Sigiberti regis; Bilechildem vero eorum filiam fuisse colligere licet ex anonymi libro de gestis sancti Leodegarii, qui Childericum arguisse dicitur, *quod regina, quam habebat conjugem, filia sui esset avunculi*. quo nomine patrum etiam veteres significabant. Hoc temporis intervallo Dado seu Audoënus episcopus Rotomagensis secundum librum scribebat de vita beati Eligii episcopi, qui Chlodovei obitum tricesimo die^c ante prædixerat, triumque ejus filiorum fortem trium stellarum indicio, quorum maximus-natu, cum ad horam pane meridiana, id est virilem ætatem, accederet, *diem obiens, dum quiete tranquilleque regnaret, duos superstites fratres reliquit*. De duobus aliis vaticinatus est Eligius, quod *post hoc non longo spatio*, ex duobus unus quoque regno privandus esset, scilicet Childericus; tertius *solus* monarchiam adepturus.

^b Bolland. 1. Febr.

^c Audoën. lib. 2.
6. 30.

Cum hæc scriberet Audoënus, eventum expectabat hujus vaticinii, quod paullo post impletum est. nam, cum Bodilonem, ad stipitem alligatum, flagris cecidisset Childericus; eo usque Francorum optimatum animos exasperavit, ut illi cum una cum uxore Bilechilde & Dagoberto filio in cunis, venationi in silva operam dantem, interemerint anno DC LXXIV. aut insequente, cum annum in Austria quartum-decimum, ut in chronico^d Tiliano legitur, quartum vero in Neustria & Burgundia post mortem Chlotharii ageret. Id facile colligere licet ex Ursini libro de vita Leodegarii: ubi, Childerico in Neustria regnum sublimato, Leodegarius palatii rector *pene annis tribus* cum decore magno regni negotia procurasse dicitur; sed ex eo tempore Childericum infestum habuisse, à quo facultatem secedendi in Luxoviense monasterium obtinuerit, quo facto, non multo post rex ipse interierit.

^d Chesn. to. 1.
p. 741.

VII. Verum nullo alio argumento amplius illustratur Childerici principatus initium ac finis, quam fragmento vitæ Lantberti, Fontanellensis primum abbatis post sanctum Wandregisilum, ac demum episcopi Lugdunensis. In illo enim fragmento, quod à me in appendice sæculi tertii^e Benedictini editum est, Lantbertus Wandregisilo successisse dicitur *juvenculi regis Lotharii anno undecimo*, id est anno DC LXVI. aut insequenti (quod ad annum DC LXV. male retulit interpolator) & ab Hilderico rege duos fiscos obtinuisse. *Edita est autem hæc regia largitio*, inquit auctor, *Artauno jocundo palatio, undecimo anno præfati regis in Austria, qui fuerat primus in Neustria; porro ejusdem rectoris canobii lucidissimi, scilicet Lantberti, anno quinto*. Nihil luculentius ad probandum, Childericum decem annis in Austria regnavisse, ante quam in Neustria regno succederet fratri Chlothario, cujus annum undecimum componit idem auctor cum anno primo Lantberti abbatis; Lantberti vero annum quintum cum anno primo Childerici in Neustria, qui Chlotharii annus ultimus fuit. Adde quinque illos annos prædictis undecim annis, & sic Chlotharium ad annum regni sextum-decimum pervenisse intelliges.

^e Sæc. 3. Bened.
to. 2. p. 463.

Non integros annos quatuor, ut mox dicebam, in Neustria regnavit Childericus, quod ex libello de vita Condedi Fontanellensis monachi confirmatur, si cum prædicta Lantberti abbatis vita comparetur. Hujus enim abbatis annus quintus cum anno Childerici in Neustria primo, ut mox vidimus, componitur; annus vero ejusdem abbatis nonus in quadam donatione Condedo^f facta cum anno tertio Theoderici regis,

^f Sæc. 2. Bened.
p. 864.

regis, cujus proinde annus primus cum anno Childerici quarto coincidit ante sextum CAP. VII.
 idus Octobris, quo die hæc largitio facta dicitur *sub anno tertio præfati regis, qui erat*
Lantberti abbatis annus nonus.

Idem calculus ex eodem vitæ Lantberti fragmento confirmatur, in quo Lantbertus
 Fontanellam rexisse dicitur *annos tredecim & menses octo* sub tribus fratribus, Chlothario,
 Childerico & Theoderico : cujus Theoderici anno quinto Lantbertus ad sedem
 Lugdunensem post Genesium promotus est, successorem in Fontanellæ regimine
 fortitus Ansbertum, cujus annus secundus cum anno Theoderici regis septimo com-
 ponitur in libello de vita Condedi^a, ubi largitio Belcinnacæ insulæ Condedo confir- a Sac. 2. Bened.
p. 864.
 mata legitur *anno septimo regis Theoderici, gubernante anno secundo beato Ansberto Fonta-*
nellam.

Ex his omnibus sic ordinanda videtur trium prædictorum fratrum regni series.
 Chlotharius, fratrum natu-maximus, patri Chlodoveo successit anno DC LVI. nec-
 dum adulto, regnumque sexdecim annis inchoatis ad annum fere DC LXXII. admi-
 nistravit. Eidem in Neustria successit eodem anno Childericus, qui jam decem annis
 in Austria regnaverat. Annos quatuor non integros monarchiam tenuit Childericus,
 inter venandum anno ætatis vicesimo-primo necatus cum uxore Bilechilde prægnante,
 & parvulo filio Dagoberto, ut ex prædicto vitæ Lantberti fragmento discimus, relicto
 in cunis altero filio Chilperico, qui post Dagobertum tertium regnavit. Childerici
 cædes autumnò videtur accidisse, cum venationi operam daret.

Hinc novum de annis Chlotharii argumentum erui potest. Childericus vix trium
 annorum erat, cum patrem amisit. Non integros quatuor annos post mortem Chlo-
 tharii fratris in Austria & Neustria regnavit. Mortuus est duobus filiis susceptis ex
 Bilechilde conjugè, quæ insuper prægnans cæsa est. Annum itaque non minus quam
 vicesimum-primum ætatis agebat, cum interiit; adeoque decimum-octavum, cum
 fratri Chlothario successit, uno anno natu-minor. Itaque anno ætatis decimo-nono
 mortuus est Chlotharius, qui, cum quadrimus regnare cœperit, annos amplius quin-
 decim regnasse dicendus est. siquidem quartus ejus vitæ annus, idem quoque regni
 primus fuit. Horum fratrum chronologiam sequens tabula clarius demonstrabit.

Annus Christi.	CHLOTHARII.	CHILDERICI.	LANTBERTI abbatis.
656	1 mo- narchiæ.		
657	2		
658	3		
659	4		
660	5 deinceps in sola Neustria & Burgundia.	in Austria 1 inchoatus	
661	6	2	
662	7	3	
663	8	4	
664	9	5	
665	10	6	
666	11	7	
667	12	8	1 aut præced.
668	13	9	2
669	14	10	3
670	15	11	4
671	16	12 1 in Neustria.	5
672	mortuo Chlothario.	2	6
673		3	7
674		4	8
		Theoderici 1 inchoatus.	
675		2	9 inchoatus.
676		3	10
677		4	11
678		5	12 fit archie- pisc.
679		6 inch.	13
			1

Diplom. Supplem.

CAP. VII. Hæc chronologia multum illustratur ex synodali ^a placito Theoderici regis, Marlaci ^a *medio mense Septembri* habito, anno regni ejus quinto, cum necdum Austrasiæ regnum obtinuisset, adeoque ante eadem Dagoberti Austrasiæ regis, de quo mox agemus: quo mortuo Austrasiæ regnum Theodericus adeptus est. Atqui Dagobertum casum fuisse anno DC LXXIX. constat ex Eddio-Stephano in libro de vita sancti Wilfridi episcopi Eboracensis. Mortalis ejus dies non ita exploratus. Colitur Satanaci *rv. nonas Septembris.* at in kalendario psalterii Emmæ reginæ, conjugis Lotharii regis, Ludovici Transmarini filii, fit mentio *x. kal. Januarii sancti Dagoberti regis & martyris.* Vix dubitem quin hic sit ejus mortis dies: alter vero dies, quo ejus corpus Satanacum translatum est. Itaque prædictum Theoderici placitum, quod *medio mense Septembri* habitum legitur, tribus tantum mensibus Dagoberti eadem præcessit. In illo actum est de depositione Chramlini Ebredunensis episcopi, facta in conventu episcoporum, qui *de regna nostra, ut rex loquitur, tam de Niuster, quam & de Burgundia, pro statu ecclesie, vel pro confirmatione pacis,* Marlaci convenerant; nulli ex Austrasia. Hæc pax cum Dagoberto recens composita fuerat post illam pugnam, qua in finibus Lingonum à duobus illis regibus decertatum est. Huic conventui interfuere quinque *metropoli* (ita etiam loquitur Gregorius Turonensis) seu metropolitæ, cujus primus notatur Genesius Lugdunensis, non diu post superstes, mortuus kalendis Novembris: cui eodem anno successit Lantbertus abbas Fontanellensis mox laudatus: cujus annus secundus, ex dictis, cum anno septimo Theoderici regis componitur.

^b *Be la lib. 4. c. 11. & Chron. Sax.*

Non multo post Childerici eadem ab anonymo vitæ Leodegarianæ scriptore *stella, quam astrologi cometem vocant, apparuisse* dicitur, & quidem *cum rex,* scilicet Theodericus, nondum esset *stabilitus in culmine.* Ejusmodi cometem venerabilis Beda ^b anno DC LXXVIII. mense Augusto per tres menses apparuisse tradit. Et certe necdum tunc bene stabilitus erat in regno Theodericus, qui per id tempus, ut in actis sanctæ Salabergæ legitur, in finibus Lingonum de summa rerum decertavit cum Dagoberto, de quo nunc agendum est.

VIII. Paullo ante Chlotharii mortem, vel statim post eam, ab Austrasianis, saltem Alfatensis & Transrhenensis, è Scotia seu Hibernia revocatus est Dagobertus, Sigiberti filius, qui post parentis obitum à Grimoaldo majore-domus illuc relegatus fuerat. Ejus reditum in Austriam ac sortem discimus ex Eddio-Stephano, auctore gravi & æquali, in libro de vita sancti Wilfridi episcopi Eboracensis: qui ipsum Dagobertum, ab Austrasiis ad patrium regnum capeendum è Scotia invitatum, necessariis subsidiis instruxit, & cum idoneo comitatu in patriam remisit. Id contigisse videtur, ut mox dicebam, vel paullo ante, vel statim post mortem Chlotharii regis, cum Childericus, jam Austrasiæ rex, Neustriæ & Burgundiæ regnum adiit. Tunc enim Austrasii, saltem Alfatensis & Transrhenenses, regem sibi peculiarem habere assueti, Dagobertum ab exilio revocandum censuerunt. Neque forte id ægre passus est Childericus, ejus frater patruelis, agente nimirum Imnechilde Dagoberti matre, cujus plurima erat auctoritas apud Childericum, qui Bilechildem, ejus, ut videtur, filiam, uxorem duxerat. Huc enim spectat id quod legitur apud Anonymum in vita sancti Leodegarii, ubi Childericum arguisse dicitur, *quod regina, quam habebat conjugem, filia sui esset avunculi,* id est patruis, vulgari more loquendi illorum temporum. Hinc multa Imnechildi apud eundem regem auctoritas: unde regiis ejus litteris passim cum Bilechilde regina subscribebat. Ejus itaque favore facile passus fuisse videtur Childericus, ut Dagobertus ab exilio revocaretur, & in paterni regni portionem admitteretur. Hinc est, quod apud Eddium *amici & propinqui ejus,* scilicet Dagoberti, *viuentem, & in perfecta ætate florentem,* eum esse audientes, nuntios misisse dicuntur ad beatum Wilfridum episcopum, ut eum *ab Scotia seu Hibernia* ad se remitteret, ut eum regem constituerent. Itaque jam tunc *perfecta ætate* florebat Dagobertus, id est annos minimum viginti natus, qui vix ante annum DC L. quo pater ejus Sigibertus vix annos viginti attigerat, in lucem editus est. Ex quo intelligitur, Dagoberti reditum non ante DC LXXI. aut insequentem accidisse. Nec certe ferius, siquidem ubi in regnum venit, ut se contra æmulos & adversarios præmuniret, fœdus

iniit cum Grimoaldo Langobardorum rege, qui anno DC LXXI. aut proxime sequenti mortuus est. Hujus fœderis meminit Paulus Warnefridi his verbis: *Hac tempestate Francorum regnum apud Gallias Dagobertus regebat, cum quo rex Grimoaldus pacis firmissimæ fœdus inierat.* Itaque saltem anno DC LXXII. in regno Austrasiano residebat Dagobertus, ad quod proinde vel paullo ante, vel statim post Chlotharii mortem accersitus fuerat. Hæc fulius à me alias ^a exposita, hic paucis retractare visum est necessarium.

Verum non statim integro Austriae regno potitus est Dagobertus, cui Alsatiam tantum & partes Transrhenanas Childericus cessit. Eo mortuo, scilicet Childerico, Theoderici æmuli, ut apud anonymum vitæ Leodegarianæ scriptorem legitur, nimirum Ebroinus cum Austrasiis, haud dubie Belgicæ utriusque populis, in Theodericum irruerunt, in villa Noviento tunc residentem; ejusque thesauris direptis, *quemdam parvulum, quem Chlotharii fuisse consinxerunt filium, in partibus Austri levarunt in regnum;* multisque persuaserunt, *Theodericum tunc defunctum, & Chlodoveum* (sic illum putatitium vocabant) *Chlotharii esse filium.* Nondum itaque universi Austrasiani Dagoberto parebant, sed tantum Alsatici & Transrhenenses. Unde, cum Ebroinus ad Theoderici partes transisset, Trajectensem ad Mosam episcopatum, qui Austriae-Belicæ regno continebatur, expulso Landeberto, quem sibi contrarium putabat, Faramundo suarum partium asseclæ commisit. Quam ob rem de his Belgicis populis sibi subjiciendis contentionem habuere Theodericus & Dagobertus; eaque de causa in finibus Lingonum conferto prælio dimicarunt: sed tandem inter eos sancita pax, cujus condiciones ignorantur. Hic est Dagobertus, qui thermas Badenses Weissenburgensi diocesis Spirensis monasterio concessisse traditur anno regni sui secundo: quo anno apud Catalaunum profusæ pluvie miraculum interventu sancti Memmii factum legitur, *in anno scilicet secundo sub imperio Dagoberti regis, qui post longam pressuram reversus est ad propria regna.*

Idem vere appetente anni DC LXXIX. Wilfrido episcopo, Romam purgandi sui causa per Alsatiam proficiscenti, Argentoratensem episcopatum, acceptorum ab eo beneficiorum memor, obtulisse memoratur: Wilfridus vero ex Urbe post pascha sequentis anni revertens, eundem regem à suis interfectum accepit, uti fulius alias ^b demonstravi. Hinc confirmatur nostra conjectura de die obitus Dagoberti, quem x. kal. Januarii statuit Emma reginæ kalendarium. nam si xv. nonas Septembris interisset, ejus rei nuntius ad Wilfridum ante suum ex urbe Roma discessum pervenisset, quem tantum in ipso itinere, & quidem in ipso Austriae aditu accepit. Delatum à posteris nomen cum honore martyris ob immeritam necem eidem Dagoberto, cujus per septem minimum sæcula ad nostrum usque tempus adeo obscurata erat memoria, ut cum avo suo Dagoberto omnino confunderetur. Sed tandem superiori sæculo debitus ei honor, atque in regnum restitutio asserta est, dissidentibus Henschenio & Hadriano Valesio, uter eorum primus hujus restitutionis auctor fuerit. qua de re alii judicent. Tandem utrumque, id est illam Dagoberti restitutionem ac eadem, ejusque tempus tam diserte & luculenter probavit illustravitque Eddius - Stephanus à nobis editus, ut nemo amplius hac de re dubitare possit: cum antea mortis ejus genus & tempus ignorarentur.

IX. Post necem Dagoberti Theodericus Francorum monarchiam obtinuit: sicque impletum est sancti Eligii ^c de eo vaticinium, quo prædixerat, fore ut *tertius* è Chlodovei junioris filiis, *solus monarchiam adeptus, dilaretur super omnes affines suos, atque magnificaretur, & obtineret sub ditione sua tria hæc regna.* quod Audoënus, ut jam dixi, post mortem Chlotharii ejus fratris scribebat, superstite Childerico. Hanc etiam monarchiam annis minimum decem, à morte scilicet prædicti Dagoberti, tenuit, cujus regni annis assignandis variant Francorum annales. Erchambertus & liber de gestis regum Francorum cum Hermanno annos regni novemdecim, alii ^d annos octodecim, alii denique tantum septem-decim ^e ei tribuunt. Primi auctores forte regni ejus initium ducunt à morte Chlotharii fratris: quo mortuo, Ebroini factione regio throno impositus fuit Theodericus, ut jam dictum est. Ejus mors non serius anno DC XCII.

CAP. VII.

^a *Annal. Bened.*
10. 1. p. 511. &
seqq. & præfat.
1. ad Sac. 4.
Bened. n. 203.
& seqq.

^b *Ibid. p. 543.*
& seq. & 552.
& seq.

^c *Audoën. lib. 2.*
c. 30.

^d *Chesnii to. 1.*
p. 793.
^e *Ibid. p. 781.*

CAP. VII. contingere potuit. si quidem Childebertus, ejus filius natu-minor, anno DC XCV. certissime successit Chlodoveo fratri, qui post Theodericum patrem annos quatuor inchoatos regnavit. Duos tantum solidos annos ei tribuunt alii, præcis forte anni DC XCII. qui primus ejus annus fuit, & anni DC XCV. particulis. Sic sæpe rotundo numero exprimuntur regum anni. quæ res magnam in eorum calculo confusio-nem parit. Non dubito quin quatuor fere annos regnaverit Chlodoveus, quod docet Fredegarii secundus continuator, primo longe præferendus. Certe in libro VI. de re Di-plomatica, in quo quinque ejus diplomata referuntur; unum anno ejus regni primo, tria secundo, quintum denique tertio, & quidem pridie kalendas Martias, subnotata inveniuntur.

Theoderici anno XVI. habitum fuit concilium Rotomagensis, præsidente Ansberto metropolita, cujus corpus anno Childeberti decimo, Christi DCC IV. translatum legitur in veterrimo chronico Fontanellensi. adeoque Childebertus anno DC XCV. Chlodoveo fratri successisse dicendus est. Unde in fine veteris chronici Eusebiani, quod Jacobi Bongarsii fuit, scriptum invenisse se ait Josephus Scaliger, anno V. Childeberti regis Francorum, Pippino jubente, id est regnum moderante, fuisse pascha X. kal. Aprilis, Ascensionem kalendis Maiis. quæ chronica notæ anno DC XCIX. conveniunt. Porro Chil-debertum annis septem-decim regnavisse, & anno DCC XI. decessisse constat ex ve-tustis annalibus Francorum: quibus consentit secundus Fredegarii continuator, primo longe accuratior, qui ait, Childebertum regnavisse annos sexdecim, scilicet completos, ut ex vetustis codicibus hunc locum restituit noster Ruinartus, non tantum tredecim, ut antea mendose legebatur. Et quidem septem-decim ei annos liber de gestis regum Francorum, Erchambertus, aliique chronographi tribuunt: eum vero prædicto anno DCC XI. obiisse diserte asserunt annales Nazariani, Petaviani & Mettenses cum chro-nico Dionysiano. Exstat ipsius Childeberti placitum^a authenticum de nundinis Dionysianis, datum apud Mamaccas, die XIII. mensis Decembris, anno sexto-deci-mo regni Childeberti. Alterum item datum postera die eodem anno. Accedit Berarii^b episcopi testamentum de monasterio Caladunno pagi Cenomannensis, actum Ma-rogilo villa in anno XVI. regnante domno Childeberto rege nostro, XII. kal. Novembris. Ex quibus facile intelligitur, Childebertum ad annum regni septimum-decimum pervenisse, quem anno DCC XI. obiisse constat, & quidem XVI. kalendas Maias, anno ætatis fere tricesimo.

^a Diplom. p. 482.
& seq.

^b Analecl. to. 3.
p. 215.

^c Ibid. p. 216.
& 225.
^d Ibid. p. 218.

Is moriens Dagobertum filium regni heredem reliquit, annorum circiter duode-cim puerum, quem Sigebertus & Albericus etiam Chlodoveum vocant. Duo ejus diplomata exstant in actis^c Cenomannensium episcoporum, data apud Mamaccas, anno regni ejus secundo, quo item anno aliud^d datum dicitur apud Jupilam, die Jovis kalendas Januarias. ubi legendum videtur IV. kal. Januarias anni DCC XII. non kalendas Januarias: tamen hæc quoque dies in diem Jovis incidebat ineunte anno DCC XI. cujus prima dies erat feria quinta, sed necdum mortuo Childeberto Dagoberti patre, qui non ante quartum-decimum diem Aprilis insequentem decessit.

CAPUT VIII.

I. Notæ chronica Chilperici. II. Theoderici Calensis. III. Et Childerici ultimi Meroveadum regis. IV. Eorum genealogia illustrata.

I. **D**agobertus anno DCC XV. moriens, Theodericum filium in cunis reliquit: quo prætermisso, Franci Daniëlem, quondam clericum factum, cesarie ca-pitis jam recrescente, regem constituunt, cumque Chilpericum appellant. In primo ex quinque ejus præceptis pro Dionysiano monasterio, in libro VI. de re Diplomatica^e editis, Theodericum Chlodovei junioris filium, avunculum suum, id est patruum, vocat; Chlodoveum vero & Childebertum ejus filios, necnon Dagobertum Childe-berti filium consobrinos seu agnatos; in secundo & quarto Childericum genitorem suum nuncupat.

^e Diplom. p. 484.

nuncupat. unde in alio diplomate pro Corbeia aviam suam Baldechildem vocat. Ex quibus haud dubium, cum Childerico, Chlodovei junioris & Balthildis filio, progenitum esse. Hic annis admodum sex regnavit, sed non ante annum DCC XXVII. obiisse videtur, quo Danibel * in Attiniaco mortuus traditur.

* *Annal. Til. Chesn. to. 2. p. 7.*

II. Hunc anno DCC XXI. excepit Theodericus, cognomento Calensis, propterea quod Calæ à morte Dagoberti patris educatus sit. De eo ita in gestis regum Francorum: *Franci Theudericum, in Cala monasterio enutritum, filium Dagoberti junioris, regem super se statuunt.* Idem aliis verbis tradit Erchambertus. ubi cum in Cala monasterio enutritus dicitur Theodericus, id intelligendum de palatio monasterio adjuncto, cuius locus etiam nunc ostenditur. Hic Theodericus anno regni sui primo, mense Martio, Sithiensium immunitates ^a apud Sueffionas confirmavit; eodemque anno, mense Novembri, ratas habuit donationes à Bertino factas, dato præcepto in *Confelentis castro*. Ad hæc anno regni sui secundo Arduni-villæ ^b immunitatem ecclesiæ Cenomannensi confirmavit regio præcepto Carisiaci dato, in quo avum suum Chilpericum, genitorem Dagobertum, antecessorem vero suum Chilpericum *parentem*, id est contanguineum, vocat. De annis regni ejus variant antiqui auctores. alii quippe annos ei tantum sex aut septem; alii magno discrimine, sexdecim aut septemdecim assignant. Priorem sententiam præfert Erchamberti breviarium. Librariorum erratum esse putant nonnulli: quod veri similis est. Idem Theodericus regni sui septimo, & quidem die duodecima mensis Julii, Morbacensis abbatiæ constructionem probavit: cuius rei litteras in Appendice ad tomum secundum nostrorum Annalium retulimus. Post hunc annum, nullum Theoderici regis instrumentum occurrit. adeo ut fundamento non careat eorum sententia, qui eum annos dumtaxat sex completos, aut septem inchoatos regnavisse censent. Non desunt tamen argumenta, quæ regnum ejus ad annos sexdecim, aut septemdecim prorogant. In his chronicum est brevissimum ^c à Theoderico I. usque ad Childericum ultimum, in quo anni regni septemdecim ei tribuuntur, uti & in chronico apud Chesnium subsequenti. Eandem sententiam tuctur Conradus Urspergensis, quam Valesius, Cointius, aliique viri docti sequuntur præ Sigeberto & Alberico, qui annos tantum quindecim ei tribuunt. In hac sententia Theodericus anno DCC XXXVII. obiisse dicendus est. quod confirmat Anonymus in libro de computo ecclesiastico, à Labbeo ^d relatus, qui à *nativitate Domini usque ad præsentem annum, in quo Teudericus rex Francorum defunctus est*, annum DCC XXXVII. numerat.

^a *Diplom. p. 608. & seq.*

^b *Analect. to. 3. p. 227.*

^c *Chesn. to. 1. p. 721.*

^d *Elsg. hist. p. 70.*

III. Post ejus obitum interregnum fuit usque ad annum DCC XLI. supremum Caroli principis, cognomento Martelli, qui toto illo intervallo regnum solus administravit, & post eum duo ejus filii, Carolomannus & Pippinus: qui tamen Childerico, ultimo Merovingicæ stirpis, regium nomen detulerunt, retenta sibi summa potestate. Id factum anno DCC XLIII. intelligitur ex actis synodi Sueffionensis, quæ anno Christi DCC XLIV. Childerici secundo, Pippini regis decreto habita fuit. Editum est in libro VI. de re Diplomatica ^e ipsius Childerici regis privilegium, Sithiensi monasterio datum die XXIII. Aprilis, anno primo regni ejus, Crisciaco in palatio, à Folquino monacho in codicem chartarum Sithiensium ante annos septingentos relatum, in quo Childericus Theodericum quondam regem *parentem* suum vocat, ut tum loquebantur, id est consanguineum. quod de Theoderico Calensi interpretandum est.

^e *Diplom. p. 610.*

IV. Non ergo, ut quidam volunt, istius Theoderici filius erat Childericus, tamen non desunt veteres, ut chronographus Fontanellensis & alii ^f nonnulli, qui id asserant. Verum hæc illis persuasio facile subrepere potuit, ut Childericus Theoderici successor, idem ejus filius creditus sit. Neque porro ejus germanus fuit, ut quidam volunt, quando quidem in alio præcepto pro Cenomannensi ecclesia ^g, Childericus ipse Dagobertum juniorem, qui Theoderici parens fuit, *sobrimum* suum, id est agnatum, appellat. Ejusdem est aliud præceptum, mendose Chilperici dictum, quo confirmatur precaria, à Gauzioleno episcopo Cenomannensi concessa Sichardo Aninsulensi abbati: cum constet Harlemundum episcopum, Gauzioleni antecessorem, immunitatis privilegium ^h de villa Arduno accepisse à Theoderico Calensi, Chilperici successore, uti fufius ostendi in observatione posteriori, qua priorem emendavi, ubi hæc

^f *Chesn. to. 1. p. 793.*

^g *Analect. to. 3. p. 230.*

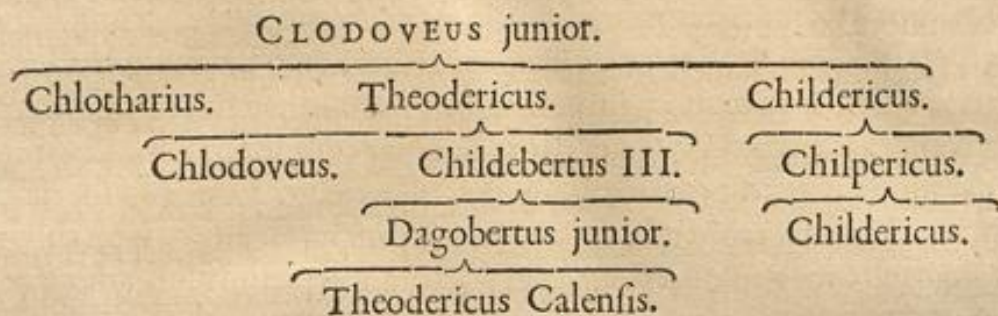
^h *Ibid. p. 227.*

Diplom. Supplem.

K

CAP. VIII. diplomata Chilperico tribueram. Neque obstat, quod data sint anno XII. Childerici, cui anni tantum decem vulgo tribuuntur. nam vel librarii erratum est, vel duodecim illi anni numerantur à morte Caroli Martelli, tamen Childericus non nisi post biennium rex dictus sit secundum calculum synodi Sueffionensis. At quis demum, inquis, Childerici pater? Equidem, ut puto, Chilpericus, cognomento Daniel, Theoderici Calensis antecessor, qui nomen Childerico filio suo imposuerit, ut avum nomine, pro more illorum temporum, referret. unde Childericus ipse, Meroveadum regum ultimus, Dagobertum *sobrimum* suum, id est agnatum, vocat. Verum hæc melius docebit sequens genealogicum paradigma.

De stirpe Merovingica satis: cui illustrandæ quantum res Diplomatica contulerit, ex dictis utcumque intelligitur.

CAPUT IX.

I. *Caroli Magni nativitas.* II. *Patriciatus.* III. *Patriciorum qualis ordinatio & habitus.* IV. *Pippini regis obitus, & regni inter filios divisio.* V. *Caroli quædam chronica nota explicantur.* VI. *Ludovici Pii duplex calculus.* VII. *Ludovici Germaniæ regis epocha.*

I. **H**ic consequenter agendum esset de chronicis notis secundæ ac tertiæ stirpis regum Francorum: verum quia hac de re data opera in libro II. de re Diplomatica à capite XXVI. actum est, ad aliud minus fastidiosum argumentum convertenda oratio. In primis quoddam operæ pretium videtur præcisè statuere tempus & locum nativitatis Caroli Magni. Neque vero id difficultate vacat. nam ad annum quod attinet, annales Petaviani cum anno DCC XLVII. natum asserunt: quibus consentit anonymus Pratenfis monachus in libello de translatione sancti Germani Parisiorum episcopi, qui auctor Carolum septennem huic translationi, anno DCC LIV. factæ, interfuisse tradit. Hanc sententiam sequitur Cointius, & corrigendos putat Eginhardum & Theganum, auctores tamen omni exceptione majores, qui Carolum anno Christi DCCC XIV. *ætatis sue* LXXII. mense Januario denatum scribunt. Nec minor de loco ejus nativitatis controversia. alii quippe Ingelheimii infra Moguntiam; alii Carloburgi tribus ab urbe Monachio * milliaribus; quidam in Franconia prope Carolostadium; nonnulli denique Leodii ad Mosam natum contendunt. Rem in ambiguo reliquit Cointius, ratus nihil certi hac de re pronuntiari posse post Eginhardum, qui de ejus nativitate, infantia & pueritia nihil scriptum se reperisse testatur.

Tanti Principis nihilo minus natales investigare conatus sum. quod an assecutus sim, penes lectores erit judicium. In primis Lambertus Scafnaburgensis asserit Carolum natum fuisse anno DCC XLII. qui auctor, etsi annalibus Petavianis posterior, in hoc tamen præferendus videtur, quod Eginhardo & Thegano in assignanda Caroli ætate apprime conveniat. Ad hæc nativitatis ejus dies, à nemine hæctenus observatus, in veterrimo sæculi noni kalendario quondam Laureshamensi, nunc Ludovici Magni collegii Soc. Jesu Parisiensis, diserte notatur his verbis, aureis litteris signandus: *IV. nonas Aprilis, nativitas domini & gloriosissimi Karoli imperatoris & semper augusti.* Locum

* Munich.

denique, ubi natus est, indicat Browerus ^a in confinibus Turingiæ & Saxoniae ad flumen Unstrudam, quam *terram conceptionis* suæ princeps ipse ibidem vocat. Verum, ut hic locus conceptionis ejus sit, inquirendus superest nativitatis locus. Hunc porro indicat Monachus sancti Galli in libro II. de ejus vita, capite xxx. ubi Aquisgranum Caroli *genitale solum* appellat. Ob hanc sine dubio causam Carolus hunc locum in deliciis habuit, ubi insignem exstruxit cum palatio & thermis basilicam, in qua sepeliri voluit; ut idem sepulturæ, ac nativitatis locus esset.

II. Annum decimum agebat Carolus, cum Pippinus ejus parens à Francis rex salutaris, coronatusque est apud Sueffionas. quod factum in monasterio sancti Medardi tradit ejus loci chronographus. Tunc retrusus in Sithiense sancti Bertini monasterium Childericus: cujus filius, nomine *Theodericus*, ut tradit chronographus Fontanellensis, in monasterio, Sithiensi an Fontanellensi, *clericus effectus est*. Ex quo intelligitur, si non fallit hic auctor ab illo tempore parum remotus, Childericum, contra quam plerique volunt, cælibem non fuisse. Post annos tres, id est anno DCC LIV. Stephanus Papa II. Pippinum denuo in sancti Dionysii basilica, duosque ejus filios, Carolum & Carolomannum, coronavit, eosque Patricios dixit. Non tamen ullus eorum Patricii titulum vivente Pippino usurpavit; neque eo mortuo Carolus ante initum Langobardiæ regnum. quod anno DCC LXXIV. medio mense Maio contigit. Verum ab eo tempore se regem non modo Francorum, sed & Langobardorum dixit, necnon Patricium Romanorum: quem titulum abjecit anno DCCC. postquam imperator à Leone Papa III. coronatus fuit.

III. Ritus quo Patricii olim Romæ ab imperatore crearentur, discimus ex veteri codice ^b bibliothecæ modo Ottobonianæ, in quo præcipitur, ut illa dignitas non vili personæ, nec ignotæ concedatur. Electione facta, *protospatarius veniens ante imperatorem* ejus humerum osculabatur, suggerens electum adesse. Tum, stante ad sinistram imperatoris hipparcho, quem *nos dicimus præfectum*, ambobus præcipiebat imperator, ut futurum Patricium adducerent. Dein ille adductus, primo pedes imperatoris, tum genu osculabatur, demum ipsum imperatorem, postremo omnes Romanos circumstantes. Denique ipsum alloquebatur imperator his omnino verbis: *Nobis nimis laboriosum esse videtur concessum nobis à Deo ministerium me solum procurare. quocirca te nobis adiutorem fecimus, & hunc honorem concedimus, ut ecclesis Dei & pauperibus legem facias, & ut inde apud altissimum Judicem rationem reddas.* His dictis, *mantum seu chlamydem* ei imponebat, & in dextro indice anulum, deinde *bombacenum propria manu scriptum*, id est chartam bombycinam, ei porrigebat dicens: *Esto Patricius misericors & justus.* Postremo ejus capiti *aureum circulum* imponebat, & sic eum dimittebat. Eadem fere habet Cassiodorus, agens de honore ^c patriciatus, nisi quod præter chlamydem, etiam calceos addit. An eundem ritum observaverit Stephanus, cum Patricios creavit Pippinum, ejusque filios Carolum & Carolomannum, incertum: at eundem fuisse Caroli Patricii habitum, qualem modo retulimus, probat ejus in habitu Patricii effigies, quam ex codice antiquo Paulus Petavius, & ex eo Johannes-Jacobus Chiffletius in Anastasi Childerici exhibuit, qualem hic in æs incisam representamus. ubi media figura Carolum Magnum in Patricii habitu, excepto quod anulus in dextro ejus indice non apparet; duæ aliæ primicerium & secundicerium referunt, uti Petavius explicavit. Omnia, præter circulum capitis & anulum, exprimit Eginhardus in vita Caroli, quem ait *peregrina indumenta respuisse, excepto quod Romæ semel, Adriano pontifice petente, & iterum Leone successore ejus supplicante, longa tunica & chlamyde amictus, & calceis Romano more formatis induebatur.* En tibi illa Patricii effigies in averfa pagina.

CAP. IX.

^a Antiq. Fuld.
lib. 3. c. 12.^b V. 10. 2.
Annal. Bened.
lib. 22.
n. 2.^c Cassiod. var.
lib. 3. ep. 9.

^a *Diplom. p. 73.* Jam vero cur Carolus ante regnum Langobardicum Patricii titulo abstinuerit, deinceps autem usus sit usque ad annum Christi octingentesimum, cum à Leone Papa factus est imperator, id in causa fuisse videtur, ut alias ^a dixi, quod ante regnum Langobardicum honorarius dumtaxat Patricii titulus esset; deinceps vero rem ipsam præstaret, id est præfecturam Urbis & circumjacentium regionum: quam dignitatem tanti fecit Carolus, ut eam, tametsi perpetua esset, sibi à Leone III. confirmari petierit per Angilbertum abbatem; suamque vicissim filii ac defensoris fidem illi sponderit. Hæc sparsim relata in tomo II. nostrorum Annalium, uno conspectu huc referre visum est, ut in loco.

^b *Diplom. p. 193.* IV. Anno DCC LXVIII. mortuus est rex Pippinus VII. Kal. Octobris, ut vetera sancti Dionysii, aliaque necrologia, necnon Fuldenses Annales probant, & quidem anno septimo-decimo regni sui, quod ab anno DCC LI. aut insequente inierat, ut suo loco in libro II. de re Diplomatica ^b ostensum est. Mortuus est, inquam, in monasterio Dionysiano, cui pridie illius diei, pro animæ suæ remedio & honore sepulturæ, silvæ Aquilinæ partem contulerat. Regni partitione inter filios facta, Carolo seniori Austrasiæ regnum obtigit, ut Fredegarii ultimus continuator tradit; Carolomanno juniori Burgundia, Provincia, Gothia, Alsatia, & Alemannia; quæ duæ ad vetus Austrasiæ regnum pertinebant: Aquitania inter eos divisa. Mortuo patre, ambo fratres in propria uterque regni sui sede; Carolus quidem Noviomni, alter vero apud Suesionas, coronati sunt reges sexto-decimo post patris obitum die, nempe VII. idus Octobris, sancto Dionysio sacro. Fallitur hic non uno in loco anonymus ille, qui Fredegarii chronicum jussu Nibelungi profecutus est. Primo in eo quod regni annos viginti-quinque Pippino tribuit, quem non integris septemdecim annis regnavisse constat. Deinde in eo quod, Pippini celebratis exsequiis, Carolum & Carolomannum, XIV. Kal. Octobris in regnum sublimatos fuisse dicit, quos VII. idus Octobris reges inunctos, coronatosque fuisse constat ex annalibus Petavianis, Loiselianis, & Tilianis, quibus chronographus Dionysianus & Regino suffragantur. Præter ea in hoc non satis accuratus est, quod in regni Pippini divisione nullam facit Neustriæ mentionem, quæ utrum Carolo, an Carolomanno paruerit, non ita exploratum. Carolus Cointius eam Austrasiano regno tributam fuisse, adeoque Carolo cessisse opinatur; cui Austrasiam paruisse ex eo constat, quod Carolus ante obitum fratris in diversis Austriæ locis, nimirum apud Aquisgranum, Duriam, Leodicum, Haristalium, & Moguntiam, pascha & natale Domine celebraverit. Nec accuratior est Eginhardus
in

in assignanda illa partitione, cum ait, Carolo eam partem, quam pater ejus Pippinus tenuerat; Carolomanno vero eam partem, cui patruus eorum Carolomannus præfuerat, obtigisse. Carolus enim Burgundiam & Provinciam, quam pater ejus tenuerat, non obtinuit, sed Carolomannus, qui Austriam non habuit, quæ patrui sui fuerat. Ex his intelligitur, quam perturbata fuerit illa regni Pippini divisio, antiquæ regni partitioni nequaquam respondens: quam nec ille Nebelungi anonymus, nec Eginhardus satis explicavit. Certe ad vetus Austrasianum regnum pertinebat urbs Remorum, & Salmuntiacum palatium Laudunensis pagi: quæ tamen Carolomanni ditioni parebant, quippe qui Salmuntiaci frequens degebat, ibique diem obiit; & in Remensi sancti Remigii basilica sepultus est. Porro Salmuntiaci versabatur, cum monasterii sancti Dionysii immunitates confirmavit, & teloneorum exemptionem universis, qui ad sancti Dionysii festivitatem & nundinas confluerent, impertiit. Ex quo intelligitur, Neustrasiam, in qua Parisiorum pagus continebatur, aut certe magnam ejus partem, ad Carolomanni sortem pertinuisse.

V. Mortuus est Salmuntiaci, ut mox dicebam, Carolomannus anno DCC LXXI. & quidem pridie nonas Decembris; tumque germanus ejus Carolus Francorum monarchiam adeptus est; & post tres annos, id est anno DCC LXXIV. à medio mense Maio regnum Langobardorum: quo ex tempore duas in suis litteris epochas adhibuit, nempe regni Francorum à morte Pippini patris, & regni Langobardorum à medio mense Maio prædicti anni: adeo ut prior epocha posteriorem sex annis excederet, non tamen integris, exceptis scilicet quatuor circiter mensibus, qui à medio mense Maio ad octavum kalendas Octobris, quo die Pippinus rex obiit, interpositi erant.

Alia tamen computandi ratio in quibusdam Caroli Magni diplomatibus observatur, in quibus anni regni Francici quatuor tantum annis regni Langobardici annos excedunt. Hujus generis est præceptio, qua Carolus^a Theodoldum comitem à suspicione læsæ majestatis absolvit, eidemque bona propria restituit. *Data pridie * Aprilis, anno xxviii. & xxv. regni nostri. Actum Aquis palatio.* Alterum Caroli diploma est, Angilberto abbati indultum pro monasterio Centulensi, à nobis editum^b in ipsius Angilberti elogio sub his chronicis notis, *Data iii. kal. Maii, anno xxviii. & xxv. regni nostri. Actum Aquis palatio.* Secundum vulgarem utriusque regni epocham, anno regni Francici vicesimo-nono illigandus esset ante mensem Maium annus Italici regni vicesimus-tertius, qui anno Christi DCC xcvi. conveniret. quo anno annus Italici regni à medio mense Maio, & annus Francici ab octavo kal. Octobris uno numero augendus esset. At, si præmissum Italici regni calculum retinere malis, annus ejus vicesimus-quintus ante mensem Maium anno regni Francici tricesimo-primo respondere debet, id est anno ab incarnatione DCC xcix. verum neuter calculus prædictis diplomatibus convenit. Et tamen indubitatum est utrumque Caroli præceptum, maxime primum, quod authenticum asservatur in archivo Dionysiano. Priorem computandi rationem secutus eram in prima editione Operis de re Diplomatica. at, post maturius ac diligentius examen, aliam hujus nodi solutionem adhibendam esse duxi, repetendo annum xxix. regni Francici, non ab anno DCC lxxviii. quo post obitum Pippini partem regni paterni Carolus obtinuit, sed à morte Carolomanni fratris sui, seu ab anno DCC lxxxi. quo anno Francorum monarchiam adeptus est; adeoque illam Neustrasiani regni partem, Carolomanno antea competentem, in qua Theodoldus comes erat, positaque erant sancti Dionysii & sancti Richarii monasteria. Sic enim annus ab inita monarchia vicesimus-nonus in annum Christi DCC xcix. incidebat, qui Langobardici regni annus vicesimus-quintus erat. quo anno Carolus Aquis pascha celebravit, ibidemque toto mense Aprili commoratus est, donec ad urbem Patherbrunnam proficisceretur, ut testantur Eginhardi, aliorumque annales. Eo quippe anno Caroli annus Francici regni vicesimus-nonus censeri poterat à morte Carolomanni, computando ab ejus obitu annum quartum, cum Carolus regnum Langobardicum iniit; eidemque Carolo tributo, ut non raro fit, toto anno DCC lxxxi. quo fratri in altera regni portione successit. Simili ratione Ratpertus^c monachus sancti Gallensis annum Caroli M. quadragesimum-seximum componit cum anno ab incarna-

^a *Diplom. p. 504.*
* sic.

^b *Sæc. 4. parte 1.*
P. 102.

^c *Ratpertus*
cap. 2.

CAP. IX. tione Domini DCCC XLII. tribuens ei totum annum DCC LXVIII. sub cuius finem, id est mense Septembri, patri mortuo successit.

VI. Vix ulla occurrit difficultas in diplomatibus Ludovici Pii, cuius anni imperii à v. kalendas Februarias anni DCCC XIV. ex quo patri mortuo successit, passim repetuntur. In quibusdam tamen litteris numerantur ab anno DCCC XLII. quo Carolus ejus parens in generali conventu Aquisgranensi coronam illi imposuit, & imperialis nominis sibi consortem fecit, ut Eginhardus in annalibus tradit. Hunc calculum secutus est Hilduinus sancti Dionysii abbas in litteris suis pro partitione bonorum sui monasterii, datis ^a XI. kal. Februarii, anno XXI. Hludowici serenissimi imperatoris, indictione X. quam partitionem Ludovicus ipse VII. kal. Septembris, iisdem anno & indictione postea confirmavit. nam in prioribus illis Hilduini litteris dies undecimus ante kalendas Februarii, indictione X. quæ ad annum DCCC XXXII. referenda est, annus imperii decimus-nonus à morte patris tantum à v. kal. Februarii incipiebat. adeoque Hilduinus in his litteris annos Ludovici imperii numeravit ab anno DCCC XLII. quo imperii consors à patre dictus est.

^a *Diplom. p. 521.*

^b *Diplom. p. 206. & seqq.*

^c *Annal. Paderborn. p. 130. & seqq.*

^d *Annal. Bened. lib. 33. n. 30.*

VII. Piget tam diu his chronologicis tricis immorari: sed tamen unum aut alterum locum insuper hic discutere juvat. Unus est de initio regni Ludovici Germaniæ regis, Ludovici Pii filii, quod argumentum, etsi in libro II. de re Diplomatica ^b de eo egimus, hoc in loco paucis retractandum est. Tres ipsius Ludovici epochas invenio: unam ab anno DCCC XXVI. quando adiit regnum Bajoariæ: alteram ab anno DCCC XXXIII. aut insequente, cum Ludovicus augustus proditus, desertusque à suis in filiorum potestatem redactus est: tertiam à morte patris, hoc est ab anno DCCC XL. Quartam addit Nicolaus Schatenus ^c Soc. Jesu ab anno DCCC XXXVIII. ejusque calculi exempla quædam profert. qua de re fusius in tomo II. Annalium nostrorum ^d actum est. Secundam epocham adstruit Ansharius, præmittitque libello, quem de miraculis sancti Willehadi Bremensis episcopi scripsit sub hoc exordio: *Anno itaque incarnationis Domini DCCC LX. regni vero domini nostri Hludowici XXVIII. indictione VIII. in ecclesia Bremensi cæperunt divinitus agi miracula.* nam ab anno Christi DCCC LX. facta subductione annorum XXVII. (uno anno currentis anni DCCC LX. relicto) restant anni DCCC XXXIII. quæ secunda epocha est regni Ludoviciani. Hunc calculum diserte confirmat ipsius Ludovici præceptum pro Alta-ha-inferiori, à Cointio perperam ad annum DCCC XLV. relatum, quo donationem quamdam prædicto monasterio factam confirmat sub his chronicis notis: *Data X. kal. Martii, anno Christo propitio XXVIII. regni domini Ludowici serenissimi regis in orientali Francia, indictione VIII. qui ipsissimus est Ansharii calculus.* Restant quædam aliæ de ejusmodi chronicis difficultates, in capite sequenti illustranda.

CAPUT X.

I. Ludovici regis Carolidum ultimi coronatio vivente patre. II. Ejus obitus ac successor. III. Hugonis Capeti coronatio, ejusque filii Rotberti. IV. Obitus ejus annus. V. Quale ejus genus.

I. **D**E subsequenter Francorum regibus usque ad Ludovicum ultimum Merovingadum regem, nihil in præsens observandum occurrit præter ea, quæ in libro II. de re Diplomatica protulimus. De Ludovico Lotharii filio id observatum dignum, quod vivente patre coronatus sit. Id jam dudum observaverant viri docti: at primus annum notavit Baluzius ^e, scilicet annum Christi DCCC LXXIX. septennio ante obitum patris, quod quidem duobus probavit testimoniis, petitis ex duobus præceptis Lotharii regis, in quibus annus incarnationis DCCC LXXXI. cum ipsius Lotharii anno XXVII. & tertio Ludovici regis adolescentis componitur. His argumentis alia duo ad id confirmandum profero, quorum alterum non tantum annum, sed etiam ipsum ejus coronationis diem probat. Primum præceptum est ipsius Ludo-

^e *Marca Hisp. col. 404.*

vici, Amalberto abbati confirmantis immunitatem & regiam tutelam Floriacensis monasterii, visis præceptionibus avi sui Ludovici piissimi, ut ipse vocat, augusti, & progenitoris sui HLotharii, qui id privilegii jam concesserant. *Actum Compendio palatio, anno dominice incarnationis DCCCC LXXVIII. primo ordinationis ipsius gloriosissimi regis.* Alterum ab eodem Ludovico rege præceptum pro Aurelianensi ecclesia obtinuit Arnulfus ejusdem urbis episcopus, datum anno incarnationis dominice DCCCC LXXVIII. secundo die ordinationis ejusdem, indictione VII. v. idus Junii. *Actum Compendiensi palatio.* Ex quo intelligitur, Ludovicum VI. idus Junias ejusdem anni, & quidem Compendii, coronatum fuisse. Utrumque præceptum Arnulfus ad vicem Adalberonis archiepiscopi & archicancellarii relegit & subscripsit. Ex his etiam diplomatibus facile conficitur, eundem Ludovicum, non solum Aquitaniæ, ut quidam volunt, sed totius Franciæ regem tunc constitutum fuisse: non modo quia se regem Francorum absolute dicit; sed quia Aurelianorum civitas, quam hæc diplomata spectant, ad regnum Aquitaniæ non pertinebat. Hinc est quod in aliis quibusdam litteris, quas conjunctim ambo reges edidit, reges Francorum una se dicunt, ut in diplomate^a pro novo sancti Maglorii monasterio Parisiensi, quo diplomate *Lotharius & Ludovicus, divina ordinante providentia*, ut ipsi præferunt, *reges augusti*, donationes ab Hugone duce eodem loco factas confirmant. Quod vero Ludovicus præmissa duo præcepta solus ediderit, id honoris causa novo regi tributum à Lothario est, ut filii coronatio hac prærogativa insigniretur.

^a D. Bois Hist. Paris. p. 646. & seq.

II. Post mortem Lotharii patris, quæ septimo à Ludovici coronatione anno, Christi DCCCC LXXXVI. & quidem VI. nonas Martias accidit, Francorum principatum solum obtinuit Ludovicus, sed ad breve tempus. Obiit quippe anno sequente DCCCC LXXXVII. nimirum XII. kal. Junii, ut in libello precum Hemmæ reginæ ipsius matris legitur, nullis liberis ex conjugis relicta, quam Figiacensis chronographus^b *Blanchinam* vocat, *Blanchiam* Glaber, alii *Constantiam*, filiam comitis Arlatensis. Ludovico succedere debebat Carolus ejus patruus: at, dum ipse rem *ad consilium* differt^c, ab Hugone duce Lauduni comprehensus, tradente ipsum Ascelino seu Adalberone episcopo, cui graves hac de re litteras^d scribit Gerbertus; & apud Aurelianos in carcerem retrusus est cum sua ipsius uxore, Heriberti Trecentis comitis filia, ex qua duos filios, Ludovicum & Carolum, in custodia natos, suscepisse dicitur.

^b Baluz. to. 2. Misc. p. 301.

^c Sigeb. in chron.

^d Gerbert. ep. 10. 2. classis.

III. Hugo Noviomi primum rex salutat, dein eodem anno ab Adalberone archiepiscopo Remis inunctus V. nonas Julii; postmodum kalendis Januariis anni insequentis Rotbertum filium Aurelianos à Seguino Senonum archipræsule inaugurandum curavit. Id nonnulli, habita veteris calculi ratione, ad annum præcedentem, scilicet DCCCC LXXXVII. referunt. quod quidem secundum novum calculum stare posset, si Rotbertus ordinatus sit III. kal. Januarii, ut in brevi chronico Dionysiano legitur.

IV. De anno, quo decessit rex Hugo, magna est inter auctores, cum recentiores, tum veteres, sententiarum discrepantia. Sigebertus & duo chronica apud Labbeum^e, Leodiense nimirum & Massiliense, necnon Kemperlegiense apud Baluzium^f, ad hæc fragmentum quoddam historiæ Francorum à Chesnio^g editum, Hugonis obitum anno DCCCC XCVI. consignant, plerique alii auctores anno insequente. Hugo Floriacensis & Odorannus anno DCCCC XCVIII. quibus subscribit Hadrianus Valesius in notis ad carmen Adalberonis. De die omnes consentiunt, eum IX. kal. Novembris obiisse. Ego vero nullus dubito, supremum ejus annum esse DCCCC XCVI. quod multis illius temporis instrumentis & monumentis demonstravi in præfatione prima ad tomum octavum Actorum nostrorum, quæ paucis hoc loco, tamquam meis utens, repetere non ab re existimo. In primis occurrit Archembaldi Turonum archiepiscopi instrumentum, quo sancti Juliani cœnobio quædam altaria confirmat anno DCCCC XCVI. *Rotberti regis primo*, à morte scilicet Hugonis patris. Alterum est Hugonis Autifiodorensis pro monasterio Paredo, quod Lambertus comes, ipsius parens, in Eduensi pago extruxerat, datum mense Maio, indictione XII. anno incarnationis Domini DCCCC XCIX. *Rotberto rege, anno IV. regni ejus.* quod instrumentum Perardus^h ex

^e Bibl. nov. to. 2. p. 337. & 339.

^f Miscell. to. 1. p. 521.

^g Chesn. to. 2. p. 232.

^h Perard. p. 167. & seq.

CAP. X.

authentico vulgavit. Accedit ipsius Rotberti diploma, quo Miciacensi monasterio regiam tuitionem impertit, datum mense Aprili in conventu regio, indictione XIII. sexto anno postquam monarchiam regni Rotbertus rex Dei gratia sortitus est. Actum Aurelianis civitate, die Pascha secundo, id est anno millesimo primo, qui sextus monarchiæ Rotberti non esset, nisi Hugoni patri anno DCCCC XCVI. successisset. Idem dicendum de quadam donatione, monasterio sancti Michaelis ad Mosam facta in villa comitatus Barrensis, vocabulo *Vulercel*, sub his chronicis notis: Actum anno ab incarnatione M II. indictione XV. regnante Rotberto rege, anno regni ejus VIII. His omnibus adde chartam^a de instauratione vitæ canonicæ in ecclesia Barcinonensi, datam V II. idus Martii in era XLVII. post millesimam, Domini vero nono post millesimum, regnante Rotberto rege Francorum XIII. anno. qui Christi annus Rotberti regis tertius-decimus esse non potest, nisi Hugoni patri anno DCCCC XCVI. successerit.

^a Marca. Hisp. p. 276.

^b Baluz. miscell. 10. 2. p. 306.

Tot testimoniis colophonem addit Aimoinus Floriacensis monachus, auctor æqualis, in libro II. de miraculis sancti Benedicti, capite IX. ubi Ligeris eluvionem contigisse testatur anno incarnationis millesimo tertio, regni autem Rotberti regis, quo cum patre regnare cepit, sexto-decimo, monarchiæ vero septimo. Hæc autem inundatio contigit tempore hiemis solito longioris ex chronico^b Floriacensi; ac proinde sub initium anni millesimi tertii. nam si sub finem anni præcedentis accidisset hæc exundatio, hiems illa tum longior dici non potuisset, quippe vix à mense Novembri incepta. Ne quis vero dicat, Aimoinum pro veteri calculo initium anni sequentis millesimi quarti ad præcedentem retulisse; occurrit idem chronicum, in quo Gerbertus seu Silvester II. papa eodem anno mortuus dicitur, quem anno M III. obiisse constat; & anno sequenti Abbo martyrio affectus fuisse, & quidem mense Novembri: cujus Abbonis martyrium Aimoinus ipse, aliique omnes anno M IV. collocant. Hæc operosius à me disserta forte nonnemo censebit. Verum in tanta opinionum diversitate res non leviter tractanda visa est, ut in posterum hæc controversia finiatur. Jam quidem hanc epocham in libro II. de re Diplomatica statueram: sed quia idoneis argumentis fulta non erat, eam hoc loco retractare, & confirmare visum est operæ pretium.

^c Aimoin. lib. 1. de mirac. S. Bened. c. 1.

^d Ibid.

^e Heric. lib. 2. de mirac. S. Germani. c. 5.

^f Ibid. c. 5.

V. Jam ab annis septingentis feliciter & gloriose regnant Hugonis posterii, tertiæ stirpis Franciæ reges, qua nulla vel antiquior in tota Europa, vel illustrior, omnes in LUDOVICO MAGNO redivivi. Horum caput est Rotbertus, cognomento Fortis, inclytus ille dux Francorum adversus Nortmannos, atque alter Maccabæus, Saxonici generis vir, teste Aimoino^c: cujus auctoritate abutuntur, qui Hugonem, clarissimum illum abbatem, Rotberti Fortis filium dixere, decepti vitiosa lectione editionis Johannis à Bosco, in qua^d effera natio Danorum Neustrasiis majorem superioribus cladem illatura fuisse dicitur, ni Hugo, ut fertur, Rotberti filius, per Gallias Abbatis honore præditus, eorum compefcuisset temerarios ausus. ubi hæc verba, ut fertur, Rotberti filius, quæ defunt in optimæ notæ codice Patriciacensi, glossema haud dubie est, è margine in textum à recentioribus inductum: qui error etiam in vulgatum sancti Benigni chronicon irrepsit. Vero propius accedere videntur, qui Rotberti fratrem dixerint Hugonem abbatem, quem Conradi senioris, Judith imperatricis fratris, & Adelaïdis filium esse constat ex Herico^e monacho, illorum temporum æquali. Certe quam illustri loco progenitus fuerit Hugo abbas, patet ex Johannis papæ VIII. ad eum epistola, inscripta, *Hugoni strenuo, nobili, regali prosapia edito*. quod recte convenit Herici de Conrado seniore testimonio, qui princeps famosissimus, collega regum, & inter primates aulicos apprime inclytus prædicatur: ubi non minora Adelaïdi ejus uxori elogia tribuuntur. Horum filios acerbo præventos occasu sors invida sustulisse ab eodem auctore^f dicitur. quod non male convenit Rotberto Forti, quem immatura nece, in florenti adhuc ætate occubuisse facile probari potest. Eo extincto, cum filii ejus, Odo & Rotbertus, adhuc parvuli essent, paternus ducatus non est illis commissus, sed Hugoni abbati, qui in locum Rotberti substitutus fuit, ut in annalibus Mettensibus legitur, & in chronico Reginonis. Unde conjicere licet, hanc ei provinciam, utpote magis propinquo, & ut veri simillimum est, Rotberti fratri, commissam fuisse. Eidem etiam data fuit sancti Martini abbatia Turonensis, quæ Rotberto antea concessa fuerat ab ipso

ipſo Hugone; dein cum ducatu tranſmiſſa ad Odonem, inde ad Rotbertum, Rotberti Fortis filios, & ab eis ad poſteros omnes Francorum reges, qui abbatis ſancti Martini titulo gaudent. quæ omnia indicio ſunt, Hugonem, præſtantiffimum illum abbatem, ejuſdem ſtirpis fuiſſe, adeoque Rotberti Fortis germanum fratrem. Hæ conjecturæ ſunt noſtri Georgii *Violes*, quas peritorum iudicio permittimus. Hæc fuſius explicari poſſent; verum hujus argumenti dignitas majores curas, & in rebus genealogicis magis verſatum hominem poſtulant.

At quamquam magnopere laudandi ſunt eorum conatus, qui Rotberti Fortis genus investigant, & illuſtrare ſtudent: ita maxime reprehendendi, qui fictis aut fucatis titulis tam illuſtrem virum dehoneſtant. qualis fuit nuper vir quidam haud ignobilis, qui Rotberti genus deducere tentavit ex Eccardo comite, cujus paternum genus ex Nebelungo proavo per Childebrandum avum deducere conatus eſt; Eccardo filios Nebelungum, Theodericum, Eccardum juniorem & Richardum; Nebelungo Rotbertum Fortem, necnon Theodericum, alioſque filios aſſignans, prolatis argumentis ex chartis Silviniaceniſis monaſterii, nuperrime à ruſtico quoda n homine iſtuc alatis, & à Priore, qui nobis hæc retulit, coëmptis, quas viri docti, ſtatim atque vulgare ſunt, ut ſpurias habuerunt, & nos ipſi recentiffime ſcriptas fuiſſe deprehendimus. Sed de his alias.

CAPUT XI.

I. *Quædam retractantur circa bullas Romanorum Pontificum.* II *Circa diplomata regum Francorum.* III. *Eorum ſigilla aurea & plumbea.* IV. *Item regum Anglorum & aliorum.* V. *De ſignis idiographis.* VI. *Veteris palatii deſcriptio.* VII. *De ſtilo & uſu pennarum ad ſcribendum.*

ETſi in recenſione librorum de re Diplomatica multa correxerim, quædam ſubinde addiderim; nonnulla tamen inſuper retractanda reſervavi in hunc locum, quæ nunc explicanda ſunt. Incipio à Leone IX. qui primus Pontificum archicancellarium habuiſſe videtur præter cancellarium, qui vice archicancellarii pontificia diplomata ſubſcribebat. Sic privilegium Salernitanæ^a eccleſiæ, rogatu Johannis archiepiſcopi ab eo datum dicitur per manus *Friderici apoſtolice ſedis cancellarii*, vice domni *Herimanni Coloniensis archiepiſcopi & archicancellarii*, quorum neuter, ſi non fallor, tunc cardinalis erat. Hujus rei exempla in Leonis IX. diplomatibus paſſim occurrunt, qua in re Germaniæ imperatorum morem pontifex imitatus eſt, quod pauci ejus ſucceſſores ſecuti videntur. Per id tempus locum dati diplomatis raro exprimebant Romani pontifices.

^a *Baron. an. 1051.*

In bullis pontificum quædam annum incarnationis à kalendis Januarii deſumunt, aliæ à die xxv. Martii, ut Alexandri III. diploma, quo poſſeſſiones monaſterii ſancti Martini Pontifarenſis confirmantur, datum Beneventi per manus *Gratiani S. R. E. ſubdiaconi & notarii*, idibus Februarii, indiſtione III. incarnationis *Dominice anno M C LXIX. pontificatus domni Alexandri papæ III. undecimo.* Cum enim Alexander III. agnitus ſit pontifex anno M C LIX. die vi. Septembris; annus ejus undecimus menſe Februario coincidebat cum anno incarnationis M C LXIX. ſecundum veterem calculum, cum anno M C LXX. ſecundum novum, qui indiſtione tertia præditus erat. Perſeveravit varius iſte bullarum uſus ad noſtra uſque tempora, de quibus fuſe diſſerit Papebrochius in Conatu-chronico hiſtorico^b de Romanis pontificibus: ubi obſervat vir eruditus in bullis pontificiis diverſimode annos ſignari, tum à kalendis Januarii, tum à die xxv. menſis Martii, quod quidem frequentius uſurpatur; brevia vero à Januario, quæ anulo Piſcatoris ab Alexandri VI. pontificatu inſigniri cœperunt.

^b *Papebr. pag. 214. * & ſeq.*

In ſigillis pontificum obſervandum Pauli I. ſigillum, quod ex ſuo muſeo nobis communicavit humaniſſimus abbas Fauvellus, harum rerum ſtudioſiſſimus. In ejus

Diplom. Supplem.

M

CAP. XI. antica parte exhibentur sanctorum Petri & Pauli imagines; in postica Pauli nomen græcis litteris, ut in subjecto cætypo observare licet.

Cur vero nomen suum græcis litteris adscripserit pontifex, id factum videtur, tum exemplo quorundam illius ævi hominum pro tempore eruditorum, qui nomen suum græce scribere amabant, ut in quadam charta Ravennensi, hic in Appendice relata, observare licet; tum ex ejus propensione in Græcos, qua factum est, ut Græcos monachos in Gregorianum sancti Andreae monasterium introduxerit.

Non omittenda hoc loco epistola Innocentii IV. archiepiscopo Narbonensi inscripta, cui pontifex significat, alterum bullæ suæ *tyrium*, quo veneranda apostolorum Petri & Pauli capita exprimuntur, jam attritum *innumeris malleationis diutina percussuris*, confectum esse; ob idque *ut bullæ defectus quotidianam non interrumpere apostolici ministerii servitutem*, ea ipsius bullæ parte, quæ suum ipsius nomen imprimit, non mutata, aliud *tyrium capitum prædictorum in bullandi usum* se curasse subrogari. Verum, quia sculptoris manus illud priori non omnino simile effecerat; ne ex hac dissimilitudine nota quamlibet difficultatem oriri contingat, ideo se prædicto archiepiscopo per apostolica scripta mandare, ut, si qua in ejus provincia super apostolicis litteris de veritate bullæ dubitatio emerferit, collatione bullæ præsentis cum illa, de qua controversia fuerit, facta, celerem dubitationi finem imponat. Datum Perusii III. nonas Julii, pontificatus sui anno decimo. Istius mandati exemplum in hujus Supplementi appendice referam ex authentico, cujus copiam mihi fecit pro sua humanitate eruditissimus Baluzius, veterum monumentorum locuples cimeliarcha. Idem Innocentius IV. in rescripto ad abbatem monasterii de Firmitate Ordinis Cisterciensis, confectus de quibusdam apostolicis privilegiis, quorum fila serica è bullis dependentia magna ex parte amputata erant, declarat ea privilegia ob id suspecta reputari non debere, *dummodo alias omnino suspitione careant*. Idem etiam scripsit ad abbatem de Boheriis ejusdem Ordinis, diocesis Laudunensis.

II. Venio ad Francorum reges, quorum præclara diplomata authentica vidimus in archivo ecclesiæ Aduensis, quo nullum forte nobilius in ulla cathedrali Franciæ ecclesia. In eo quippe asservantur multa secundæ stirpis Francicæ authentica monumenta, Caroli Calvi & regum subsequentiæ: ex quibus unum est Karolomanni, filii Ludovici Balbi, quo, ad preces Richardi comitis Augustodunensis, villam Taniacum, quæ olim ab episcopatu abstracta, & comitatui addicta fuerat, sancto Nazario & Adalgario episcopo restituit. Datum pridie kal. Decembris, anno 11. Karolomanni gloriosissimi regis, indictione XIII. Actum apud Nerundam-villam * diocesis Senonensis. Theodericus comes ambasciavit, id est suo interventu obtinuit. qua de re in libro 11. de re Diplomatica ^a egimus. Norbertus notarius post regem subscripsit. Mirum est nullum reperiri diploma Ludovici, ipsius Karolomanni fratris, forte quod duobus tantum annis non integris regnaverit. Certe nullum hæcenus mihi occurrit.

At insigne præ ceteris est authenticum Odonis regis, eidem Adalgario restituentis villas Cuniacum, Selvinicum, & Saviniacum, sitas in pagis Nivernensi, Cabilonensi, & Matisconensi. In monogrammate Odonis adscriptum est Y græcum. Throanus notarius ad vicem Eblonis recognovit. Data x. kal. Julii, indictione VIII. anno incarnationis Dominicæ DCCC XC. anno III. regnante domno Odone. Actum Macduno * monasterio, quod opidum est ad Ligerim infra Aurelianorum civitatem. Sigillum Odonis integerrimum est cum hac inscriptione, ODO GRATIA DĪ REX. Hæc in sigillo diplomatis Carnutensis, alias ^b à me exhibitio, omnino deleta erat. quare dubitabam, an genuina esset Odonis effigies. verum hanc dubitationem sustulit Aduense Odonis authenticum, cujus sigillum hic repræsentare juvat.

* Nerouville.

^a Diplom. p. 205. &c.

* Meun.

^b Diplom. p. 403.

Qui prædictum diploma recognovit Throannus notarius ad vicem Eblonis, quem alii Ebolum vocant, forte is sit Trohannus, qui postea creatus fuit Aurelianorum episcopus, laudatus à Letaldo monacho Miciacensi in libro de miraculis sancti Maximi abbatis.

In eodem Æduensi archivo invenimus aliud authenticum Ludovici Transmarini, qui rogatu Hugonis ducis Francorum, cognomento Magni, & Bernardi Belvacensium comitis, litteris suis chartas incensas & pessumdatas supplet; confirmatque Æduensi ecclesiæ inter alia Torterum, Suliacum, & Lufiacum, quam postremam villam Syagrius episcopus olim eidem ecclesiæ contulerat. *Odilo notarius ad vicem Anseisi episcopi, summique cancellarii recognovit. Datum Autifodoro v. kal. Augusti, anno DCCCC XXXVI. indictione VIII. anno 1. regnante Ludovico gloriosissimo rege.* Hujus diplomatis eo lubentius mentionem facio, quod ex ejus chronicis notis annus primus Ludovici Transmarini diserte asseratur, qua de re alias ^a à me actum est.

^a *Diplom. p. 200.*

III. Præter cerea sigilla regum nostrorum, quædam fuere aurea, quædam etiam plumbea: de quibus in libro II. egimus capite XVI. Ad hæc in archivo basilicæ sancti Martini Turonensis tria sigilla aurea asservantur. Unum appensum est Ludovici Pii præcepto, quo ejusdem basilicæ immunitates confirmantur ad preces Fredegisi abbatis. *Data III. kal. Septembris, anno Christo propitio tertio * domni HLudowici piissimi augusti, indictione X. Actum Aquisgrani palatio regio.* Affixum erat sigillum cereum, ut ejus vestigia probant; & insuper appensum cernitur sigillum aureum cum effigie imperatoris, atque hac epigraphe in antica, D. N. HLUDOWICUS IMP. & in postica, RENOVATIO REGNI FRANCORUM. Hoc diploma Helisachar recognovit & subscripsit. Alterum sigillum absque ullo vestigio sigilli cerei appensum est præcepto Caroli Calvi ad confirmanda ejusdem basilicæ privilegia, & prædia stipendiis canonicorum assignata, quæ auctoritas ut conservetur, *manu, inquit, propria subter eam firmavimus, & de bulla nostra sollemniter insigniri jussimus.* Apposita est Caroli subscriptio ex cinnabari seu minio, facta eodem modo, quo eam Carolus ipse, jam imperator factus, diplomati suo pro Compendiensi ecclesia adhibuit, eodemque fere modo, quo epistolæ græcæ inferius exhibendæ apposita est. *Data VIII. kal. Maii, indictione X. anno XXI. regnante Karolo gloriosissimo rege. Actum Turonis civitate.* Appensum est sigillum aureum, quod bullæ nomine Carolus designavit. Eodem vocabulo utitur in pancharta, qua villas ac possessiones omnes ejusdem basilicæ confirmat post incendium monasterii sancti Martini, quod *severissimi atque crudelissimi Nortmanni concremaverant.* quam panchartam, *de bulla, inquit, nostra insigniri fecimus. Data XI. kal. Septembris, anno XV. regnante Karolo glorioso rege, indictione I. Actum Turonis civitate.* Appensa fuisse videtur bulla aurea, uti apparet ex fissura membranæ, ex qua dependebat. In superiori illo Caroli diplomate bullæ aureæ inscriptio in antica parte fere detrita est, præter nomen Karoli; in postica

* *sic.*

CAP. XI. † RENOVATIO REGNI FRANCO. Duas illas bullas aureas hic exhibemus cum bulla Ottonis III. possessiones sancti Martini in Italia sitas confirmantis : quo ex tempore bullæ aureæ magis in usu fuere.

Quod attinet ad bullas plumbeas, Carolinis temporibus eas in usu fuisse constat non modo in pontificiis, sed etiam in regiis & imperialibus diplomatis, ut suo loco ^a demonstravimus. Ex iis quasdam è suo cimelio protulit, & accurate effingi curavit jam laudatus Fauvellus abbas : ex quibus tres hoc loco post aureas bullas in una eademque tabella exhibere visum est, Caroli nomine insignitas : at cujus Caroli sint, non constat. Ex his prima, quæ est Karoli imperatoris, Karoli Magni an Calvi sit, dubium est. Calvo secunda tribuenda : tertia Carolo Crasso imperatori. Neque ad id discernendum valet inscriptio in averfa parte apposta, RENOVATIO REGNI FRANC. vel IMPERII. Hoc enim elogium omnibus indifferenter imperatoribus, regibusve tribuebatur. Secundæ bullæ plumbeæ inscriptio postica eadem est cum ea, quæ bullæ plumbeæ bibliothecæ regie ^b apposta est ; adeoque utraque eidem regi tribuenda.

^b *Ibid.*

IV. Apud Anglos universim aut nulla, aut rara erant sigilla ante Willelmum Conquistorem, qui sigillorum usum primus apud eos invexit. Id probant in primis Ingulfus, & annales Burtonenses ad annum M IV. ubi nobilis quidam Anglus, Wlfricus nomine,

nomine, Burtonensem abbatiam construxisse dicitur, eique universam hereditatem suam donasse. *Et quia*, inquit auctor, *nondum utebantur sigillis in Anglia, fecit donum suum confirmari subscriptionibus.* Huc spectat quod ait Ingulfus, chirographorum confectionem apud Anglos, usque ad Edwardi regis tempora, testium subscriptionibus cum crucibus aureis, aliisque sacris signaculis firmam fuisse: Normannos vero constituisse, ut chirographis chartæ succederent, quæ *cum cerea impressione, per uniuscujusque speciale sigillum, sub instillatione trium aut quatuor testium, firmæ & ratæ fierent.*

Sigillis affixis nullum vulgo apponebatur contrafigillum, ut alias ^a observavimus. Attamen in archivo Cavensi duo asservantur diplomata Waimarii seu Guaimarii principis Salernitani ^b, sigillis affixis prædita, quibus in averfa parte contrafigillum impressum est. Sigillum quippe cereum ex una parte Waimarium dimidiato corpore, cum sceptro in dextra, & corona clausa in capite refert, sub hac inscriptione in antica parte, WAIMARIUS PRINCEPS: in postica vero manum extensam, medio digito ad indicem reflexo, cum eadem inscriptione. Ibidem Rogerii Siciliae regis aurea bulla asservatur.

V. Præter ea, quæ de signis idiographis diximus in libro II. de re Diplomatica, capite XXI. num. XIII. ex charta Chrothildis matronæ, cui chartæ testes nominibus suis propria signa apposuere; idem etiam observavimus in litteris Adonis abbatis pro Remensi sancti Remigii basilica, Dagoberti tertii anno quarto datis, quibus testes nomina sua cum idiographis signis subscribere, cum hoc tamen discrimine, quod quorundam signa nihil aliud quam verbum *subscripsi*, implexis & implicatis litteris expriment: quod etiam in charta Chrothildis observare licet: aliorum vero nomina, qui scribendi imperiti erant, non simpliciter apponuntur, sed *signum N.* interposito signo crucis, quod etiam à posteris observatum est, cum propria manu subscribendi usus obsolevit.

VI. De palatiis regum nostrorum multa observanda essent præter ea, quæ in libro IV. dicta sunt: sed pauca tantum seligo notatu digniora.

In primis ad statuendum Cassinogili Aquitaniæ palatii situm non parum conferre potest id, quod in historia abbatiæ Condomiensis ^c legitur: ubi Bernardus de Taurinac possedisse dicitur locum super litus Garonnæ positum, regalibus ædificiis olim, sicut apparet, constructum, at nunc præ nimia vetustate penitus dirutum & desolatum: qui locus vocatur ab imminente fluvio, qui ibidem sinem accipit, & Garonna absorbetur, *Calcis-drovi* *, demonstrans ruinas duarum ecclesiarum, quarum principalis est in honore sancti Christophori, altera in honore sancti Eparchii.

Gardina palatium regium nominatur in diplomate Lotharii imperatoris, qui Wimarum ^d cuidam vassallo Villam-novam in Rossilione ad habitandum concedit. *Actum Gardina palatio regio*, Lotharii anno XX. quem locum Baluzius ^e putat esse prope Aquigranum, ubi tunc Lotharius morabatur.

Turnus Belgicæ secundæ villæ est, qua Carolus Simplex plurimum delectabatur, ut patet ex quibusdam ejus præceptis, in Marca Hispanica relatis. Horum unum est ^f pro ecclesia Gerundensi, *actum apud Turnum*: alterum pro Helenensi ^g apud *Turnum-villam*: tertium pro ecclesia item ^h Gerundensi, *actum in Setico contra Torn.* Hæc præcepta data sunt eo tempore, quo Carolus in Belgica secunda, ut Baluzius ⁱ observat, & quidem in pago Remensi vel Laudunensi, versabatur. Unde conjicere licet, Turnum villam esse illam, quæ infra Castrum-Porciani posita est, haud procul à dextra fluvii Axonæ ripa, vulgo *Le Tour* appellata, nobilis familiæ *Du Tour* caput.

Aliud palatium erat in pago Rotomagensi, loco illo scilicet, quem Veterem-domum appellant, ubi capella palatio contigua erat, sancti Germani episcopi Autisiodorensis nomine insignita, uti discimus ex Herici monachi libro de ejus miraculis, capite XLV. in hæc verba. *In pago Rotomagensi regius fiscus est, quem incolæ ob palatii antiquitatem Veterem-domum nuncupant. Capella palatio contigua, beatissimi Germani famosa nomine, illustris & merito, signorum dote summam sibi facile venerationem obtinuit. Unum erit proposita sufficiens brevitati, quod eo memorare compellimur, quo publicum scimus. Rex Carolus huc fortasse de-venerat, cum Herispogio duce Britonum placitaturus, ac serâ queque de*

CAP. XI.

^a Ibid. p. 450.^b Iter Ital. p. 118.^c Spicil. to. 13. p. 460.^{*} Codrot.^d Marca Hisp. p. 771.
^e Ibid. p. 351.^f Ibid. p. 828. & seq.^g Ibid. p. 833.^h Ibid. p. 845.ⁱ Ibid. p. 375. & seq.

CAP. XI. regni negotiis tractaturus, &c. Hic colloquium habitum est sub annum DCCC XLIII. quo Carolus cum Herispogio^a confligit.

^a Chesn. 10. 2.
p. 336.

VII. Huc referenda videtur veteris palatii descriptio, qualis in chartario Farfensi habetur in hunc modum. In primo proaulium, id est locus ante aulam. In secundo saluatorium, id est locus salutandi officio deputatus, juxta majorem domum constitutus. In tertio consistorium, id est domus in palatio magna & ampla, ubi lites & causae audiebantur, & discutebantur; dictum consistorium à consistendo, quia ibi, ut qualibet audirent & terminarent negotia, iudices vel officiales consistere debent. In quarto trichorum, id est domus convivii deputata, in qua sunt tres ordines mensarum; & dictum est à tribus choris, id est tribus ordinibus, comessantium. In quinto zeta hyemales, id est camerae hiberno tempore competentes. In sexto zeta aestivales, id est camerae aëstivo tempore competentes. In septimo epicauitorium & triclinia accubitanca, id est domus, in qua incensum & aromata in igne ponebantur, ut magnates odore vario reficerentur, in eadem domo tripertito ordine confidentes. In octavo thermae, id est balnearum locus calidarum. In nono gymnasium, id est locus disputationibus & diversis exercitationum generibus deputatus. In decimo coquina, id est domus, ubi pulmenta & cibaria coquantur. In undecimo columbum, id est ubi aquae influunt. In duodecimo hippodromum, id est locus cursui equorum in palatio deputatus. Haëtenus codex Farfensis, quæ licet alibi retulerim, hic tamen, ut in loco, repetere visum est.

Paullo aliter veteris palatii varias partes describit Gottifredus Wendelinus in Glossario Salico, occasione malli, de quo ita scribit. *Mallus, sive mallum, est conventus juris dicundi causa, sive ordinarius, sive extraordinarius. Mellen est loqui, Mel locutio, Maal colloquium. Mallus proinde idem quod Parlement.*

Mallobergum seu Malbergum est aula sive sala, sive amplus locus, in quo conventus celebratur. Bergum est nostrum *Berg*, receptaculum, diversorium seu diata, sub cuius tectum concederet confessus tempore pluvio vel inclemente.

Sala, unde Salica lex, primum domum significat, non quamlibet, sed amplam, instructam & divitem, quæ infra, aut juxta curtem habeat, prædiaque & latifundia, numerosamque familiam servorum, bubulcorum, pastorum, & id genus hominum. Secundo est atrium in magna & splendida domo. Tertio est aula, palatium, regia, prætorium, tribunal summum.

Saleci homines, non populi, sed sunt domestici principis, aulica nobilitas, proceres, magnates. Hi, Francorum portio nobilissima, à Batavis pulsi, in Taxandriam se receperunt.

Taxandria seu Texandria est illa regio, quæ ab annis quadringentis Campinia vocatur, vulgo *Kempen*; sic fluminibus cincta, ut sit quasi peninsula, isthmo cohærens cum Atuatibus seu Hasbanis, inter Mosam & Tameram fontes media.

Francorum Saliorum fines, mare, silva Carbonaria, Legeris fluvius, qui alius esse non potest ab eo, quem nos vocamus *feker*, Galli *Lajarre*, Hasbaniam limes orientalis, linguam Teutonicam à Walonica separans, Lachara apud Dubletum^b.

^b Doublet
p. 724.

Hæc fusius fortasse, quam par esset, retuli, sed, ut reor, non parum idonea ad rem diplomaticam illustrandam. Ex his patet, quid sibi velint duo Caroli Calvi diplomata, data apud *Salas Basii*, quo nomine regale Basivi atrium ex dictis intelligitur.

VIII. Antequam hoc caput absolvam, non ab re erit hic breviter agere de instrumentis, quibus veteres notarii & antiquarii ad scribendum utebantur, quod quidem in libro primo videtur desiderari. In primis, qui in tabulis ceratis compendio res describebant notarii, stilo utebantur; qui vero libros, diplomata & chartas exarabant, pennis avium, an calamis ex arundine factis usi sint, non ita liquet. Hanc questionem in paucis aperuit Browerus in notationibus ad carmen XXVIII. HRabani Mauri. Quæri solet, inquit, an prisca nostri cœnobitæ, qui pellibus & membranis tot serinia bibliothecarum impleverunt, pennis, ut jam vulgo scriptores, ex anserum, gruum, cygnorumve alis usi sint; an juncis potius & arundinibus, ex quibus calamos aptabant prisca. Auctores vero, qui rem certo definiant, haud se legisse fatetur vir eruditus; neque ex arundinis & calami promiscua significatione, qua sequioris ætatis nonnulli utuntur, litem finiri posse arbitratur. Si quis conjecturæ locus, apices

mājuscūlos, & ductus unciales, quibus vetustiores membranæ plerumque exaratae sunt, ausim pronuntiare, inquit, calamorum opera perfectos; minutiores litteras & *παρρησιας*, pennis expedita fuisse: quem sensum in versibus Albini, scriptorio consecratis, insinuari putamus.

Tramite quo recto penna volantis eat.

Utriusque, calami & pennæ, in monasteriis ad rituales libros & cantum ecclesiasticum celebrem usum viguisse recordantur avi nostri. Ita Browerus.

Verum, ut dicam hac de re quod sentio, pennis usos fuisse veteres ad scribendos etiam elegantiores libros persuasum habeo. Exstat in Altvillarensi agri Remensis monasterio veterrimus Evangeliorum codex, quem Petrus abbas ab annis fere nongentis, scilicet principatu Ludovici Pii, pontificatu Ebonis archiepiscopi, à Placido monacho litteris aureis eleganter exarari curavit: quo in codice depicti exhibentur quatuor Evangelistæ scribentium in morem, cum penna in manu, in quibusdam ex illis quatuor sic expressa, ut de pennæ usu in scribendo illis temporibus recepto non liceat dubitare. Vidimus & alium codicem vitæ sancti Amandi in abbacia Elnonensi, ante annos circiter septingentos descriptum, in quo Baudemundus * monachus, qui hanc vitam ab annis mille composuit, cum penna itidem in manu repræsentatur. Similia alibi exempla videre licet. Hinc Petrus Venerabilis in epistola ^a ad Gislebertum reclusum, quem ad describendos libros hortatur: *Pro aratro, inquit, convertatur manus ad pennam; pro exarandis agris, divinis litteris pagina exarentur.*

* V. *Annal. Bened.*
ned. to. 1. p. 528.
a *Petr. Vener.*
lib. 1. ep. 20.

Quod attinet ad stilum, eo maxime utebantur veteres ad scribendum in tabulis ceratis. Legimus in veteri codice, modo bibliothecæ Ottobonianæ, carmina Baldrici Burgulienensis abbatis, partim edita, partim haud vulgata, in quibus unum est lugubre, immo festivum carmen de graphio fracto, quo Baldricus ad scribendum in tabulis ceratis per annos decem usus fuerat. Ni res parum seria esset ad propositum nostrum, integrum illud carmen referrem, in quo auctor totum stili artificium & usum describit. Hic venit in mentem Leonis Allatii, qui amisso calamo, quo ad græce scribendum unico per annos quadraginta usus fuerat, adeo indoluit, ut vix lacrymas continuerit. In alio carmine Baldricus ludit in tabulas suas, quæ non cera nigra de more, sed viridi oblita erant, ad recreandos scilicet oculos: ludit & in stilum eis accommodatum, quem fecerat quidam Lambertus Andegavensis; laudatque abbatem Sagiensem, cujus dono acceperat sacculum, quibus illæ tabulæ, vix semipedales, inclusae erant. Earumdem vero brevitate atque formam præ ceteris commendat his versibus.

In latum versus vix octo pagina vestra;

In longum vero vix capit hexametrum.

Attamen in vobis pariter sunt octo tabella,

Quæ dant bis geminas paginulasque decem.

Cera namque carent altrinsecus exteriores;

Sic faciunt octo quattuor atque decem.

Sic bis sex capiunt, capiunt & carmina centum;

Id quoque multiplices paginulae faciunt.

Idem versibus suis celebrat Girardum & Hugonem notarios seu scriptores suos, qui carmina sua è tabulis ceratis in membranas referebant. Parcat lector huic digressiunculæ ad relevandum tantisper animum à spinoso illo scribendi genere, quo hætenus usus sum.

CAPUT XII.

I. *Nova specimina hic edita unde accepta.* II. *Observationes in diploma Chlotharii secundi.* III. *Ubi de nominibus propriis varie scriptis.* IV. *Et in diploma Dagoberti senioris.* V. *In epistolam græcam ad regem Francorum.* VI. *Quædam etiam de vulgata charta plenaria securitatis.*

I. **P**Ræter specimina veterum scripturarum & diplomatum, quæ in libro v. de re Diplomatica exhibuimus, multa his addi possent, cum ex aliis, tum ex Dionysiano archivo, in quo maxima priscorum diplomatum & instrumentorum copia est. Hic forte nos sistet versutus aliquis inquisitor, ac dicet: Unde tanta istic authenticorum copia post Dubletum? unde vero nova hæc archetypa post editos rei Diplomaticæ libros? Scilicet illa conficta sunt post Dubletum à nostris! ego hæc nova fabricatus sum post primam Operis diplomatici editionem, charta nimirum corticea ex Ægypto recens advecta! aut certe ego ipse vel fraudis conscius, vel stolidus & imperitus, qui figmenta pro veris in publicum ingesserim! Si quis est qui tam maligne, seu de nostris, seu de me sentiat, si non hominum, certe Dei iudicium portabit quisquis sit ille.

Si quis vero id bona fide à me percontetur, sincere & ingenue rem aperiã. Primo nec Dubleto, nec mihi unquam venit in mentem, universas Dionysiani archivi tabulas proferre in lucem. Id enim & prolixioris, & inutilis esset operæ. Prolixioris quidem, nam plurima volumina rei exsequendæ vix sufficerent: inutilis vero, nam permulta sunt, quæ nec rei litterariæ, nec præsentis monasterii statui conducere. Deinde certum est, ut jam superius dixi, Dubletum, virum bonum & simplicem, ea tantum edidisse, quæ vel ex chartariis lectu facilioribus, vel ex paucissimis authenticorum transsumtis, à perito quodam antiquario olim expressis, colligere potuit. Neque enim, ut puto, is erat, qui illa primæ stirpis archetypa legere valeret, quæ nos nonnisi cum multo labore & examine legere potuimus. Unde non mirum, si Merovingicæ ætatis instrumenta, quæ à nobis postea edita sunt, omiserit vir bonus, quorum nec transsumta invenit, nec lectionem assequi potuit. Ad hæc in illis instrumentis à nobis editis occurrunt non pauca, (& id hoc loco repetere juvat) quæ ad res monasterii nequaquam pertinere videntur, cujusmodi sunt charta Chrothildis matronæ de constructione monasterii Brogariensis; placitum de Chramlino episcopo Ebredunensi; Vandemiris & Ercambertæ testamentum, varias continens donationes, diversis factas ecclesiis; Agiradi episcopi Carnutensis privilegium, monasterio sanctæ Mariæ ad Ligerim indultum; Ermentrudis matronæ testamentum, ad calcem Liturgiæ Gallicanæ à me vulgatum, & in hoc Supplemento denuo recusum; testamentum cujusdam viri illustris pro quodam monasterio pagi Vilcastini ex authentico, in charta Ægyptiaca scripto, à me editum in Appendice ad tomum 1. nostrorum Annalium; præceptum Caroli Magni, quo Theudoldum comitem à suspitione criminis læsæ-majestatis absolvit, aliaque id genus permulta, quæ omnia res Dionysianas aut nihil, aut parum spectant: nec proinde in chartaceos codices relata sunt, nec à Dubleto, etiamsi ea in promptu habuisset, typis mandari attinebat. Sane multa etiam, quæ alicujus momenti Dionysianis erant, à collectoribus chartarum omissa sunt, tametsi multos id genus codices reperias, quorum nonnulli in alienas manus devenerunt, modo asservati in variis bibliothecis, Colbertina, aliisque. Quæ hæcenus dixi, ea stirpis Merovingicæ monumenta potissimum spectant, nam si Carolinæ & Capetianæ ætatis instrumenta omnia, quæ in Dionysiano archivo habentur, Dubletus congerere voluisset, ad id exsequendum non duo, triave, sed plura volumina ei vix suffecissent.

Jam vero quod ad me attinet, si quæras, unde hæc nova Merovingicæ stirpis, aliaque ejusdem ætatis specimina acceperim? rem paucis accipe. Cum Dionysianas tabulas,

tabulas, in charta Ægyptiaca scriptas, denuo revolveremus, quibusdam chartis alias ad supplendam earum caducitatem suppositas advertimus: quibus ab invicem separatis, præclara monumenta invenimus mutilata & conscissa, ut aliis longe minoris momenti aptata pro futura essent. Hæc vero sunt, quorum specimina hic damus, scilicet regia præcepta duo, unum Chlotharii secundi, alterum Dagoberti senioris ejus filii; epistola græca cujusdam imperatoris Græci, forte ad Carolum Magnum, præter tria alia diplomata Chlotharii III. quæ in Appendice^a ad tomum I. Annalium nostrorum relata sunt.

^a Annal. Bened.
to. I. p. 693. &
seq.

II. Primum ex novis nostris ectypis est Chlotharii secundi præceptum, in charta scriptum Ægyptiaca, quo idem princeps ratas habet donationes, Dionysianæ basilicæ & Dodoni abbati, aliisque basilicis à Johanne quodam negotiatore factas. CHLOTHACHARIUS IN CHRISTI NOMINE REX cum quadam monogrammatibus specie, quod fere detritum est, hanc præceptionem subscribit, quam Ursinus referendarius obtulit. Hoc præceptum datum est in villa Parisiensis agri Stirpiniaco, at chronica notæ desunt mutilo authentico. Ex hoc diplomate, aliisque litteris^b Theodilæ, alio nomine Theodetrudis matronæ, inscriptis Dodoni abbati ejusque fratribus, discimus sancti Dionysii monasterium exstitisse ante Dagobertum seniore, prædicti Chlotharii filium, qui, ob amplificatum & magnificentius instructum cœnobium, ejus auctor à posteris creditus, dictusque est.

^b Doubl. p. 653.

III. In his vero aliisque monumentis observanda est multa in scribendis nominibus propriis varietas. Id apparet in Chlotharii nomine, qui aliquando simpliciter *Chlotarius* cum una littera adspirante, tum Chlotharius cum duplici, immo etiam cum triplici, & cum unius syllabæ adjectione *Chlothacharius*, ut in præmisso diplomate, scriptus est. Idem etiam advertere licet in nomine Dagoberti ejus filii, qui passim *Dagobertus* pingitur, aliquando *Dagobertus*, quo modo suum ipsius nomen exprimere solet, ut videre licet tum in specimine relato in libro v. de re Diplomatica, tum in alio, quod in hoc Supplemento proferimus. Sane hunc fuisse tunc scribendi ejus nominis morem accuratiorem patet ex epitaphio Dagoberti, filii Chilperici regis ex Fredegunde, acrostichis versibus duodecim composito à Venantio Fortunato^c: cujus epitaphii primis litteris simul conjunctis efficitur *DAGOBERTHUS*, ut hic videre licet, tametsi in primo versu *Dagoberte* legatur in veterrimo nostro codice.

^c Fortunat. lib. 9.
6. 5.

Dulce caput populi, Dagoberte, perennis amore
Auxilium patriæ, spes puerilis obis.
Germinis regali nascens generosus & infans,
Ostensus terris, mox quoque rapte polis:
Belligeri veniens Chlodovechi gente potenti,
Egregii * proavi germen, honore pari;
Regibus antiquis respondens nobilis infans,
Chilpericique patris vel Fredegunde genus.
Te veneranda tamen mox abluit unda lavacri:
Hinc licet abreptum lux tenet alma throno *.
Nivis honore ergo, & cum fudex venerit orbis,
Surrecturus eris fulgidus, ore nitens.

* sic ms.

* sic ms.

Hoc acrostichum primus advertit vir singularis eruditionis D. Pelehester, qui hac de re amice me monuit.

Neque in diversis tantum, sed in unis quoque iisdemque monumentis occurrit illa scribendorum propriorum nominum varietas. Sic in prædictis Theodetrudis litteris, quæ *Theodila* in earum inscriptione dicitur, in subscriptione vocatur *Theodilana*. Sic *Theodrada*, Caroli Magni filia, in uno eodemque authentico^d primum

Diplom. Supplem.

^d Diplom. p. 515.

Theodredana, mox *Theodrada* vocatur. Ad hunc modum quæ *Fara* vulgo nuncupatur, *Farana* non semel scribitur in Ecchardi comitis testamento. Hæc observare superfluum videretur, nisi earum rerum imperiti nonnulli de hac varietate rixas moverent. Hujus rei sexcenta exempla occurrunt, quæ omnia referre otiosum esset. Unum tantum addo ex primaria inscriptione tumuli Chilperici, superius ^a à me, uti jacet, expressa, in qua *Hilpericus* semel cum adspiratione, semel *Ilpericus* absque illa legitur.

^a cap. 3. num. 3.

IV. Alterum specimen novum, quod hic exhibetur, est Dagoberti senioris, in charta Ægyptiaca itidem exaratum, quo rex confirmat partitionem bonorum, inter Ursinum virum inlustrem, sibi que fidelem, interque Beppolenum ejus germanum factam, earum scilicet possessionum, quæ tam à genitore suo Chrodoleno, quam à germano suo Chaimedegisilo, maxime in Rotenico, eis obvenerant. Notæ chronicae desiderantur in mutilo authentico, cui propria manu subscribit *Dagobertus rex*, ut in altero alias à me relato; idque *Burgundofarus obolit*, qui passim *Burgundofaro*, vulgo *Faro* nuncupatur. Sane hoc authenticum nullo pacto suspectum esse potest, cum nulla in eo mentio sit basilicæ Dionysianæ, aut monasterii.

V. Idem potiori jure dicendum de tertio ectypo epistolæ Græcæ, cujus specimen tertio loco in duabus tabellis hic proferimus. Neque enim tam peritum doli artificem facile reperiri posse puto, qui ejusmodi græcos characteres aut suo Marte excogitare, aut tam perite effingere queat: neque tam malus, qui id gratis comminisci velit. Scripta est hæc epistola in charta Ægyptiaca, versibus pari intervallo, ut hic exhibentur, à se se distinctis; eademque cynnabari seu minio subscripta est. Ut lectoris otio, studioque consuleremus, hujus fragmenti lectionem, in spatio interlineari, vulgaribus litteris græcis reddi curavimus. Ad epistolæ subscriptionem quod attinet, varia fuit eruditorum virorum, quos ea de re consulimus, sententia. Alii quippe legendum censebant, LEGIMUS; alii CONSTANTINUS, ejus nominis primis litteris, ut his videbatur, contractis. Verum huic sententiæ illud repugnare advertēbam, quod Carolus Calvus, qui Græcanicos ritus imitari gestiebat, consimilem subscriptionem adhibuerit duobus diplomatibus suis: quorum unum, adhuc rex, Turonensi sancti Martini basilicæ; alterum jam imperator Compendiensi sancti Cornelii ecclesiæ, utrumque cum aurea bulla indulgit. At forte Constantini nomen, ut ceteros Græcanicos mores affectaverit Carolus, quasi novus, ut sibi videbatur, Constantinus. Sed hæc mera conjecturæ. Compendiensi diplomatis subscriptionem in tabella LI. libri quinti de re Diplomatica videre licet: alteram in fine tertii ectypi hujus Supplementi ad imperatoris Græci subscriptionem exhibere visum est, ut, comparatione facta, de utraque judicium lector facilius ferre possit. Porro, cur Constantinus, si quidem ipsius sit hæc epistola ejusque subscriptio, Latino characterē nomen suum expresserit, illud forte in causa fuerit, ut hoc signo non minus Latini, quam Græci imperii se dominum testaretur. Jam vero ad quem scripta sit hæc epistola, non facile est divinare, tametsi ad quemdam regem Francorum hanc scriptam esse non dubitem. Varias legitimus Græcorum imperatorum per id tempus legationes ad reges Francorum. Una est Constantini Copronymi ad Pippinum, anno DCC LV. postulantis, ut Pentapolim sibi, non Stephano papæ traderet. Altera fuit Irenes imperatricis ad Carolum Magnum, ad quem legati epistolam Irenes pro pace attulerunt. Ad hæc Nicephorus imperator legatos misit ad Pippinum Italiæ regem, itidem pro pace, cum litteris, quæ post Pippini obitum, qui anno DCCC X. accidit, Carolo ejus patri redditæ sunt. Id discimus ex epistola Caroli Magni ad Nicephorum imperatorem, inter Alcuini ^b epistolas edita, in qua Carolus se magnopere gavissimum fuisse testatur, quod Nicephorus optatæ ab se pacis conciliandæ occasionem dederit. Caroli legatos, qui ad Nicephorum missi fuerant, Michael ejus gener, imperator factus, suscepit, cum quibus suos legatos misit, & per eos pacem inceptam confirmavit; Legati vero scriptum pacti à Carolo acceperunt, cui græca lingua laudes ei dixerunt, imperatorem & Βασιλέα cum appellantes. Ad hanc forte legationem referenda Græca nostra epistola, in qua de juniore quodam rege, forsan Pippino, & de pace fit mentio.

^b Alcuin. ep. 111.

Caroli Calvi regium præceptum, cui prædicta ex cynnabari subscriptio cum regia

bullæ appositæ^a est, ab eo venerandus grex beati Martini obtinuit ad confirmandas eis possessiones & villas, quas avus ejus Carolus augustus, & genitor Ludovicus ad eorum stipendia ususque assignaverant. Et ut hæc præceptionis auctoritas, ait rex Carolus, per superventura tempora ab omnibus Deum timentibus, & sanctos ejus reverentibus custodatur, atque diligentius conservetur, manu propria subter eam firmavimus, & BULLA NOSTRA sollemniter insigniri jussimus. tum apponitur signum cum monogrammate Karoli gloriosissimi regis: cui subjicitur ex minio subscriptio, qualem infra in tertio ectypo compendiosè exhibemus. Data VIII. kal. Mai*, indictione decima, anno XXII. regnante Karolo gloriosissimo rege. Actum Turonis civitate. Huic præcepto appositum est chrysobulum, quod bullæ nomine rex designat: nullum ex cera sigillum affixum. Hæc satis de tertio specimine, in duabus tabellis à nobis expresso: cujus quatuor columnæ mutili fragmenti longitudinem, singulæ ejusdem latitudinem repræsentant.

VI. Quartum denique specimen est chartæ Plenariæ-securitatis, in papyro Ægyptiaca itidem scriptæ, quæ authentica in bibliotheca regia Fontis-Blaudi olim aliervata erat. Ejus specimen Petrus Hamo antiquarius, qui cujusvis ætatis varia specimina & alphabeta edere meditabatur, sub oculis Gosselini, Fontis-Blaudensis bibliothecæ tum curatoris, calamo sat accurate expressit anno M D LXVI. apposito hoc fallaci titulo, C. Julii Cæs. testamentum L. Pisone recitatum in domo idibu Septembris. quem titulum à tergo chartæ appositum fuisse idem Hamo testatur. Qui hanc epigraphen opistographam adscripsit, Hamo an quivis alius, id eo animo fecisse videtur, ut monumento lectu difficillimo, ejusve ectypo, sub falso Julii Cæsaris nomine pretium conciliaret, apposito ad fraudem ipso die, quo Julius testamentum fecisse à Suetonio dicitur. Id de industria factum esse non dubito. nam quisquis hanc inscriptionem apposuit, ipsius chartæ contextum legere indubie poterat, quippe qui ejus characteres haud imperite imitatus est. & tamen, si eam legit, non Julii Cæsaris testamentum, sed Gratiani chartam esse facile intellexit, non idibu Septembris, (ita enim ex Suetonio scripsit ille, & quidem more antiquorum, qui litteram in fine vocis & initio eandem non geminabant) sed pridie iduum Juliarum datam. Istud Hamonis specimen mihi primo conspectu fucum fecerat, nec quo in loco asservaretur ejus archetypum addiscere potui, cum libros de re Diplomatica in lucem proferrem. Sed tamen, bona fortuna, cum Brissonii formulas accurate revolverem, incidi in chartam Plenariæ-securitatis, quam vir doctus ex corticeo regiæ bibliothecæ archetypo, & ex eo Naudæus vulgaverat; mihi que ejus exemplum attente legenti succurrit memoria fragmenti ab Hamone expressi, cujus tituli fraudem statim intellexi, idque in observatione tertia ad tabellam L. nostrorum speciminum, & in notis ad specimen LVIII. minime dissimulavi. Hucusque quo loco lateret illius chartæ authenticum, rescire non potueram. Sed tandem, dum eruditus regiæ bibliothecæ curator Nicolaus Clement ejus forulos excuteret, illud ipsum archetypum, quod Brissonius vulgaverat, cujus specimen Hamo expresserat, feliciter reperit, nosque hæc de re monuit; curavitque, ut illud integrum typis æneis in lucem proferretur, adhibita inter versus vulgari lectione, ad levandum studiosi lectoris in eo legendo laborem. Hujus porro ectypi copiam nobis fieri mandavit pro sua humanitate illustrissimus abbas Camillus Tellerius de Louvois, regiæ bibliothecæ præfectus, cui subjectum specimen acceptum referre debemus.

Istius porro chartæ, quam in appendice integram referam, hæc summa est; quod Gratianus, tutor cujusdam Stephani, proficitur se à Germano accepisse tertiam partem hereditatis, quæ Stephano pupillo ex testamento competebat, in rebus tam mobilibus, quam immobilibus; idque actis publicis mandari curat. Hæc vero, quæ Charta Plenariæ-securitatis à Brissonio, aliisque dicta est, recitata memoratur imp. D. N. Justiniano PP. aug. anno tricensimo* octavo. Rav. P. C. Basili anno vicensimo-tertio, prid. iduum Juliar. ind. duodecima, Rav. quæ chronica notæ vulgaris æræ christianæ anno D LXIV. conveniunt. ubi pro tricensimo seu tricentesimo Brissonius legit tricentesimo, quam mendam, aliasque ipsius archetypi ope emendavimus: sed tamen primum ejus versum, majusculis scriptum litteris, legere aut divinare haud potuimus.

Ceterum si quis tam pervicax & obstinatus censor est, ut hanc scripturam authen-

CAP. XII. ticam, id est Justiniani tempore scriptam, negare pergat; alterum e^o quobus, si non utrumque, affirmet necesse est, scilicet vel hanc scripturam illi tempori non convenire, idque probet, (nam id absque ratione negare stultum esset) vel eam instar aliarum ejus temporis scripturarum à quodam falsario confictam esse. Si primum dixerit, oppono aliam ejusdem temporis chartam Ravennensem, quæ in bibliotheca Cæsarea modo asservatur, cujus scriptura omnino consimilis est ei, quam præfert charta Plenariæ-securitatis, uti evidentissime probat ejus ectypum, relatam ultimo loco in libro v. de re Diplomatica. Oppono & plures alias urbis itidem Ravennatis chartas ejusdem ætatis ac scripturæ authenticas, quas tum in archivo illius ecclesiæ, tum Veronæ apud Moscardum, tum Bononiæ in publico archivo, vidimus. quæ omnia si quis recentiorum temporum esse contendat, non est committendum, ut illa dubia faciam defensionis sollicitudine, ne ad ineptas cavillationes descendere videar. Quod si alterum præferat, id est si antiquissimam quidem scripturam, adeoque Justiniani tempore exaratum videri, sed confictam esse asserat; quid causæ esse potuit, ut quis tam operose veterem scripturam effinxerit, ut probaret nimirum, Gratianum à Germano (sive id nomen proprium sit, seu fratrem significet) accepisse tertiam partem hereditatis, quæ Stephano pupillo competebat? Nemo certe, si sane sapiat, id in animum sibi induxerit. Nullus quippe gratis malus esse velit, multo labore, nullo fructu.

At falsus es, inquis, primo conspectu ad specimen Hamonis, qui fragmentum illius chartæ sub specie testamenti Julii Cæs. tam perite expresserat, ut incautum facile induxisset in errorem, ni Brissonianæ formulæ succurrissent. Quidni ergo aliæ similes chartæ sic effictæ fucum incauto facere potuerint?

Verum longe dispar ratio est de genuinis authenticis, quæ protuli ad statuendas regulas veri & falsi. Neque enim negaverim adeo peritum reperiri posse falsarium, qui veterem scripturam accurate effingere possit, ut ejus specimen ad authenticarum similitudinem proxime accedat: at nego fieri posse, ut tam perfecte veri archetypi formam mentiatur, quin aliquid desit, sive in scripturæ aut chartæ qualitate, sive in stilo & contextu, sive in re historica, sive in chronicis notis, quod falsitatis larvam non detrahat. Non enim, ut initio dixi, ex sola scripturæ forma, aut quovis alio indicio seorsim sumto pendet genuinorum authenticorum distinctio à falsis; sed ex tota congerie omnium accidentium & circumstantiarum, quæ concurrere debent ad vera instrumenta componenda. Jam vero longe dispar ratio est de illo Hamonis specimine, quod quidem non imperite veterem scripturam reddit, sed antigraphum tantummodo, nequaquam vero archetypum censerì à quoquam potest: quoniam, etsi veteris scripturæ imitatione fallat, ceteris tamen vetustatis & autentici notis destitutum est.

In fine monendum lectorem puto, mei propositi non fuisse, ut omnia Dionysiani archivi, multo minus aliorum, vetera archetypa recenserem, eorumve specimina exhiberem; quasi ea respuerem, quorum nullam mentionem fecerim. Id enim mihi numquam in mentem venit; nec hac de re monendus esset lector, nisi hac reticentia abuterentur nonnulli ad rejicienda quædam authentica, ob hanc maxime rationem, quod in libris de re Diplomatica hæc prætermiserim. Ex his unus est Gerardus à Bosco, Oratorii presbyter litteris clarissimus, qui in libro vii. historię ecclesiæ Parisiensis, capite vii. confictum opinatur Dionysiani archivi privilegium, in synodo Pistensi datum anno DCCC LXII. propterea quod nec illius meminerim, nedum illud descripserim, etsi aliud, scilicet Sueffionense, ex antiquo exemplari, tamquam ex autographo, ære incisum, exscriptumque esse voluerim; denique quod ne verbum quidem de illo privilegio protulerim, cum de Pistensi, Sueffionensique synodis, & his in locis datis Dionysiano monasterio privilegiis agerem. Verum, ut jam dixi, instituti mei non erat de omnibus Dionysiani monasterii archetypis agere, nec omnia recensere, multo minus propugnare privilegia eidem monasterio indulta. Sane, si id consilii mei fuisset, alterum illud privilegium, in synodo Pistensi anni DCCC LXII. concessum, in promptu erat asserere ex Annalibus Bertinianis, in quibus non modo anno DCCC LXI. sed etiam anno sequenti, synodus Pistis à Carolo convocata legitur.

Verum

Verum id, ut jam dixi, extra propositum meum erat, nec quidquam contra illud, CAP. XII. aliave authentica ex silentio meo confici debet.

Quod addit idem auctor ad augendam falsi suspensionem, Acherium nostrum, qui alterum illud Pistense privilegium post Dubletum typis mandavit in Spicilegii ^a tomo v. contra suum ipsius morem non indicare locum, unde illud acceperit: manifeste refellitur ex indice eidem tomo præmissò, ubi diserte notat Acherius, se illud accepisse ex autographo abbatis sancti Dionysii. Quis ferat tam præcipitem in religioso viro censuram?

^a Spicil. to. 52
p. 377.

Nec potiora sunt, quæ idem auctor objicit, sive de initiali Pistensis privilegii formula, quæ eadem est atque in Suessionensi; sive de clausula, qua Aeneas Parisiorum episcopus interdicat per omnipotentem Deum, ne quis è successoribus quidquam ex privilegiis ejusdem monasterii repetere audeat. Norunt quippe ii, qui in ejusmodi studiis versati sunt, non raro in diversis litteris pontificum & episcoporum easdem occurrere formulas, maxime initiales; & solitos esse episcopos, qui aliquod privilegium parochiæ suæ ecclesiis quibuslibet concesserint, successores suos obtestari, ut ea illibata conservent; immo etiam severius interdiceret, ne ea infringant. Certe, ut de aliis fileam, longe gravior, duriorque est clausula litterarum Dalmatii archiepiscopi Narbonensis, quibus suburbanam sanctæ Mariæ ecclesiam subjicit Massiliensi sancti Victoris monasterio, diras imprecatus in suos successores, qui hanc unionem infregerint, quas litteras V. C. Baluzius ^b vulgavit ex archivo archiepiscopi Narbonensis.

^b Append. ad
conc. Narbon.
p. 81.

Nimius essem, si omnes & singulas id genus objectiones, quæ fieri possent, occupare, aut factas refellere vellem. Sane arguere, accusare, quæstiones & difficultates movere, ludus est: verum, ut quod sentio semel finiam, tanto est impugnare quam defendere, quanto facere quam sanare vulnera facilius.

C A P U T XIII. ET ULTIMUM.

I. *Veterum codicum fides & auctoritas impetita.* II. *Defenditur argumentis petitis ex libris editis.* III. *Ex eorum necessario usu ad asserendas Scripturas sacras.* IV. *Ad Scripturas etiam emendandas, & ad Conciliorum definitiones.* V. *Ex studio regum ac principum in iis conquirendis.* VI. *Ex testimonio virorum eruditorum.* VII. *An ab imperitis scripti.* VIII. *Mureti de eis iudicium.* IX. *Eorum revisores.* X. *Notæ eorum marginales.* XI. *Objectiones solvuntur.* XII. *Ad falsos discernendos qua regula utendum ex Augustino.* XIII. *An ea recte usus sit Hincmarus.* XIV. *Corbeienses codices falso notati.* XV. *An Florus auctor librorum vulgatorum nomine ecclesiæ Lugdunensis.*

I. **A**Ntequam huic Supplemento manum subducam, quoddam operæ pretium esse puto agere de veterum codicum fide & auctoritate, quam eis nonnulli detrahere conantur. Et certe, rejecta veterum instrumentorum auctoritate, confectarium erat, ut antiquis quoque codicibus fides abrogaretur. Hinc fit, ut qui veterum Patrum, aliorumque scriptorum editos libros cum vetustis codicibus conferunt, stulto labore confici & consumi censeantur; & veterum monachorum labores, qui vetustis codicibus scribendis operam navarunt, nihili fiant, contra omnium certe hominum eruditorum existimationem, qui monachos hac in re non parum de re publica commeritos fuisse consentiunt. Atque ut illi quemdam tali paradoxo colorem affingant, veteres ejusmodi codices ab imperitis exaratos fuisse aiunt; variam & inconstantem esse eorum lectionem; ceterum eorum defectum ab homine erudito facile ex conjecturis suppleri posse. Ex his præjudiciis natum est præter alia hoc decretorium iudicium: *Manuscripti codices, ut plerumque ab imperitis, atque ex uno plures descripti, in auctore dignoscendo, id est intelligendo ac restituendo, parum admodum juvant.*

Diplom. Supplem.

P

CAP. XIII.

II. Verum, si hoc semel paradoxum admittatur, corruet non modo veterum codicum, sed etiam editorum librorum fides: nulla erit veterum Conciliorum & Patrum, nulla denique sacrarum Scripturarum auctoritas. Unde enim, quæso, in lucem prodierunt editi libri, non modo profani, sed etiam sacri? nonne ex vetustis codicibus? Si ergo nulla est horum auctoritas; nulla certe erit earum, quæ ex eis derivatæ sunt, editionum fides. Atque adeo non modo rei literariæ, sed etiam religionis fundamenta hoc paradoxo convellentur.

^a Aug. lib. 32.
contra Faust.
c. 16.

III. Hinc etiam corrui vis argumenti, quo sanctus Augustinus usus est adversus Manichæos, qui *falsatas* & corruptas calumniabantur sacras Scripturas iis in locis, quibus eorum errores revincebantur. Hoc enim argumento ^a Faustum, ejusque asselas sic refellit. Si eos codices, quos ad probandum suum errorem adhibebant Manichæi, & dicebant *infalsatos*, à corruptoribus eorum majoribus immisos dicerent catholici, *Quid faceretis, dicite mihi*, inquit Augustinus, *nisi clamaretis, nullo modo potuisse falsare codices, qui jam in manibus essent omnium Christianorum? quia mox, ut facere cepissetis, vetustiorum exemplarium veritate convinceremini. Qua igitur causa à vobis corrumpi non possunt, hac causa à nemine potuerunt. Quisquis enim hoc primitus ausus esset, MULTORUM CODICUM VETUSTIORUM COLLATIONE CONFUTARETUR, maxime quia non una lingua, sed multis scriptura contineretur. nam etiam nunc nonnullæ codicum mendositates vel de antiquioribus, vel de lingua præcedente emendantur. Non alio igitur modo eos, qui corruptas Scripturas jactabant, confutari posse censebat Augustinus, quam multorum codicum vetustiorum collatione. ac proinde qui eorum fidem & auctoritatem negare, aut elevare contendunt, ecclesiæ catholice necessarium asserendæ Scripturarum auctoritatis præsidium evertunt; easque impune traducendi ac laceßendi viam & artem hæreticis, ac solutioris vitæ hominibus aperiunt.*

IV. Ex eodem quoque præjudicio consequitur, frustra sanctos Patres, Hieronymum, Augustinum, aliosque, consuluisse veteres libros *ad emendandas nonnullas sacræ Scripturæ codicum mendositates*, quas vel *de antiquioribus codicibus*, vel *de lingua præcedente* seu primigenia emendari vult Augustinus, ut ex ejus verbis modo relatis intelligimus. Frustra Romanos pontifices & delectos ab eis cardinales, virosque doctos ejusmodi codices adhibuisse ad corrigendos sacrorum Bibliorum editos libros: cum manu-scripti codices in his restituendis *parum juvent*. Ad hæc frustra Patres in Conciliis, tum antiquioribus, tum recentiori Tridentino, consuluisse veteres codices ad controversias dirimendas. Idem denique dicendum de viris doctis, qui Conciliorum & Patrum editiones ad vetustos codices exigere, ac repurgare student.

^b Cassiod. lib. 2.
insti. c. 7.

^c Guigo Stat.
c. 28.

V. Ad hæc eadem quoque ratione improbari necesse est, ac pro nihilo duci tot Regum ac Principum curas & studia in conquirendis antiquis libris, & magno pretio redimendis, & in suas transferendis bibliothecas, non modo è proximis locis, verum etiam è remotissimis regionibus: eorumque bibliothecæ, his codicibus refertissimæ, censendæ erunt, velut inutilium membranarum congeries. Idem erit judicium de Vaticana, idem de regia Ludovici Magni bibliotheca, idem de Florentina & Ambrosiana, aliisque: quas tamen tum Romani pontifices, ac Francorum reges, tum alii principes & prælati tot tantisque sumptibus ac curis instruxerunt, mittendo viros doctos ad exteras etiam Orientis regiones, ut inde veteres libri, tum Latini, tum Græci, Hebræici, & cujusvis linguæ codices in suas bibliothecas comportarentur. Denique ex eadem opinione evanescit æstimatio veterum antiquariorum, in primis monachorum, qui libris scribendis se totos impenderunt: quales fuere sancti Martini discipuli, id est Majoris-monasterii monachi, apud quos, teste Severo-Sulpicio, ars nulla *exceptis scriptoribus*, habebatur, cui operi minor ætas deputata erat, cum majores orationi vacarent. Idem animus erat magni illius Cassiodori, qui suos Castellenses ^b instituens testatur, *antiquariorum studia plus ceteris ipsi placere, quod & mentem suam, relegendo scripturas divinas, salubriter instruunt, & Domini præcepta scribendo longe, lateque disseminant*. Præclara sunt, quæ de hoc pio exercitio addit idem auctor: quem imitati sunt Petrus Venerabilis, & piissimus Guigo Cartusie majoris prior. Libros, inquit Guigo ^c, *tamquam sempiternum animarum nostrarum cibum, cautissime custodiri, & studiosissime volumus fieri*:

us, quia ore non possumus, Dei verbum manibus predicemus. Quot enim libros scribimus, tot nobis veritatis praecones facere videmur. Et certe quorsum evasisset veritas, si in libris servata non fuisset? Nimius sim, si omnia retulero, quae hoc de argumento scribit Petrus Venerabilis in epistola^a ad Gislebertum reclusum, quem ad hoc exercitium pluribus hortatur. Sic plane, inquit, sic verbi divini poteris fieri taciturnus predicator, & lingua silente, in multorum populorum auribus manus tua clamoris vocibus personabit tantoque tempore, etiam post mortem tuam, extendetur lucrum operum tuorum, quanto, ut ita dicam, durare potuerit vita librorum tuorum. Haec est illa vita, quam extinguere moliantur ingrati illi antiquariorum censores.

CAP. XIII.

^a Petrus Vener., lib. 1. ep. 20.

VI. Denique hoc paradoxum omnium ad hoc usque tempus eruditorum sententiae adversatur, qui non modo puriores ex illis fontibus veterum librorum editiones prodire existimant, sed etiam melioris litteraturae opera recentiora ex iisdem libris multum locupletata, nec dicam confecta censent. Ut enim de collectaneis ex eis erutis, puta clarissimi Jacobi Sirmundi & Labbei operibus, Andreae Chesnii scriptoribus Francicis, deque Spicilegiis, Miscellaneis Baluzianis, Monumentis ecclesiae Graecae, aliisque ejusmodi lucubrationibus nihil dicam; absque his codicibus, addo etiam absque vetustis diplomatibus & instrumentis, nec incomparabile Cangii Opus, id est Glossarium, nec multa alia id generis opera umquam prodiissent in lucem.

VII. At enim veteres illi codices plerumque ab imperitis descripti sunt: ecquam ergo fidem mereantur? Primum nego descriptos fuisse omnes ab imperitis. Sane imperitus non erat beatus martyr Pamphilus, qui majorem partem librorum Origenis sua manu descripsisse traditur: nec imperitus Hieronymus, qui se *prolixum librum de Synodis sancti Hilarii apud Treveros* manu sua descripsisse^b testatur. Certe nec Hilarius ipse imperitus, qui scripsit *Evangeliorum librum*, quem Perpetuus^c Turonum episcopus Euphronio Augustodunensi episcopo testamento reliquit, quem librum eum esse perperam putant, qui haecenus^d in Turonensi bibliotheca asservatur. De Fulgentio quoque eximio illo episcopo memoriae proditum est, quod *scriptoris arte laudabiliter utebatur*, quod elogium etiam viris sanctis Luciano, Philoromo & Marcello, necnon beato Platoni & Theophani tribuitur. Quin etiam beata Marcella junior, teste Hieronymo, *scribebat celeriter, & citra errorem*. Librarii quoque officio functi sunt Venerabilis Beda, Radbertus, Rabanus, aliique è nostris viri docti, in transcribendis saltem suis, quidni etiam alienis? Denique, ut alios praeteream, Hincmarus Remorum archiepiscopus Adalhardi Corbeiae abbatis librum de ordine palatii se legisse & scripsisse ait in epistola ad episcopos Franciae de recta principis institutione.

^b Hieron. ep. 6.^c Spicil. to. 3. p. 106.^d V. Ruinari notae in Gregor. Tur. p. 1317. & seq.

Deinde, etsi ab imperitis plerique exarati sint codices, non tamen illi omnes imperiti habendi sunt librarii, modo accurate scripserint quod legebant & exscribebant. Sane experimento nobis constat, inter nostri temporis typographos non semper accuratiores esse eos, qui latine utcumque sciant, si latina typis committant: immo fit non raro, ut hi facilius peccent, ubi ea quae non intelligunt, corrigere audent, quae alii, Latinae linguae expertes, accurate reddunt. Verum esto, imperiti fuerint illi antiquarii, at non ex uno solo codice fit veterum editionum restitutio, sed ex multorum collatione; neque in omnibus peccat imperitus librarius: cujus si quae sunt quibusdam in locis mendae, aliorum collatione emendari possunt.

VIII. Et vero nullus est codex tam imperite scriptus, ex quo eruditus in hac arte lector non proficiat. Id suo testimonio comprobat Antonius^e Muretus, ubi Ciceronis ex oratione pro Dejotaro locos duos emendat. Soleo, inquit, *libenter veteres libros, quicumque in manus meas incidunt, evolvere, cuicummodo tandem illi sint, & quocumque linguarum caractere exarati, quod enim Plinius de toto librorum genere dicere solebat, nullum esse tam malum, ex quo non caperetur aliquid fructus; id ego in his maxime verum esse comperio. Multos enim nanciscor mutilos, laceros, corruptos, evanescentibus litteris; tum, quod molestius est, descriptos ab hominibus imperitissimis, ideoque ἄλλοις ἑρπύλλαις, ut in eis incredibilis quaedam molestia exhaurienda sit: sed non in multos incido, qui omni ex parte frustrentur opinionem meam Neque mihi male operam collocasse videor, cum ex illis difficultatibus, tamquam è salebris quibusdam, emerfus, in recensione reperio unum aut alterum boni alicujus scriptoris*

^e Muret. var. lect. lib. 1. c. 16.

CAP. XIII. locum bidui triduique labore purgatum esse beatos illos esse ducens, quibus ampla illa ac nobiles bibliotheca patent, ubi tam laue, tam copiose, tam splendide pascere animos suos hoc genere epularum queant. Nos tenuiores victitamus ut possumus, neque aliis invidemus fortunam suam: sed, ut eadem nobis aliquando contingat, optamus. Hactenus Muretus, cujus hac in re experientia & auctoritas esse possit instar multorum aliorum, quibus commemorandis ac referendis superseco.

Idem non modo veterum codicum utilitatem, verum etiam studium eorum, qui repurgandis veterum auctorum scriptis incumbunt, egregie commendat non uno in loco. *Quotidie magis^a intelligo, inquit, verum esse id, quod semper existimaavi, nullam esse mendam ita pusillam, quam non permagni intersit, e veterum monumentis tolli ac corrigi: neque ullum hominum genus magis prodesse studiis, quam eos, qui accurate & fideliter operam in illis purgandis, emendandisque ponunt. Unius enim litterula erratum interdum eas, etiam hominibus eruditissimis, offundit tenebras, ut, tamquam in illuni nocte errantes, quovis potius perveniant, quam quo volunt. Id saepe iis contingit, qui solo ingenii sui ductu, solaque sagacitate, veteres libros ex meris conjecturis emendare volunt: qui dum ulcera curare volunt, vulnus augent, non sanant. Periculosum negotium, ait Muretus^b, sanis medicinam facere; multaque hoc modo a parum cauis corrumpuntur specie corrigendi. Quod vitium accidisse ait viro erudito, cum Livii contextum ex libro XXVI. suo Marte perperam emendare voluit.*

IX. Ut rem paucis absolvam, erant in bene moratis ecclesiis ac monasteriis non modo periti antiquarii, qui libros manu describerent; verum etiam periti correctores, qui descriptos cum exemplaribus conferrent, & si qua errata essent, emendarent. *Cum scriptor devotus, ait Trithemius^c, codicem studiose descripserit, ad exemplar eum denuo conferat: sicubi erraverit, studiosa emendatione castiget. Hoc faciens & ipse scriptor idoneus & fidelis, & liber ordine debito acceptabilis invenitur. Ejus rei infinita exempla proferri possent, at unum aut alterum huic loco sufficient in specimen aliorum. Exstat inter alios in Vaticanae basilicae bibliotheca vetustissimus codex, saeculo quinto desinente, aut ineunte sexto exaratus, sancti Hilarii de Trinitate libros continens, a quodam studioso emendatus, & cum antiquiori exemplari collatus, ut probat subjuncta clausula in haec verba: Contuli in nomine Domini nostri Jesu-Christi apud Kasulis constitutus, anno quarto-decimo Transamundi regis. id est anno Christi D X. quo anno emendatus est hic codex Kasulis, quae urbs est Africae in provincia Byzacena. Idem praestitit Radbertus in emendandis sui temporis codicibus bibliothecae Corbeiensis: qua ex bibliotheca inter alios penes nos est quidam codex, quinquaginta-quinque Gregorii Magni continens epistolas, quas Paulus Warnefridi, diaconus ac monachus Casinensis, transcribi curavit, misitque Adalhardo Corbeiae abbati, qui Gregorianarum epistolarum^d copiam sibi fieri ab eo postulaverat, ut patet ex ipsius Pauli epistola codici praefixa, cujus haec verba notanda sunt. Volueram equidem tuis imperiis jam ante parere: sed, ut pote pauper, & cui desunt librarii, prius hoc facere nequivi: maxime cum me tam proluxa valeitudo contriverit, ut a mense Septembri pene usque ad diem Nativitatis Domini lectulo detentus sim; neque licuerit clerico illi, qui haec eadem utcumque scripsit, manum ad atramentarium mittere. Suscipe tamen, quamvis sero, epistolas, quas desiderasti: & quia mihi eas ante relegere praecipue occupatione totas non licuit, XXXIV. ex eis scito relictas, & prout potui, emendatas esse, praeter pauca loca, in quibus minus inveni. & tamen meo ea sensu supplere nolui, ne viderer tanti Doctoris verba immutare. quibus in locis & forinsecus ad oram Zetam, quod est vitii signum, apposui. Tua itaque fraternitas, si se facultas dederit, reliquas epistolas ad emendatiorem relegere studeat codicem, sed & loca, in quibus minus habetur, supplere. Erant ergo praeter librarios viri docti, qui librorum errata corrigerent in codicibus manu exaratis, non proprio sensu, sed eos conferendo cum veteri exemplari, vel ad emendatiorem relegendo codicem, ut defectus antigraphi emendarentur, vel supplerentur.*

His omnibus unum addo ex bibliotheca sancti Emmerammi monasterii Ratisponensis, in qua inter alios veteres codices non paucos unus asservatur, sancti Augustini tractatum in epistolam canonicam sancti Johannis continens, ad cujus calcem haec leguntur: *Librum hunc pro remedio animae meae ego in Dei nomine Baturicus episcopus ad Frankhonorurth*

^a Id. lib. 3. c. 4.

^b Muret. var. lect. 1. 19. c. 15.

^c Trithem. de laude scriptor. c. 8.

^d Acta SS. Bened. 10. 1. p. 397.

Frankhofurth scribere præcepi. Scriptus est autem diebus septem, & in octavo correctus in loco eodem, anno VII. regiminis episcopatus mei, & octingentesimo vigesimo-tertio dominica incarnationis. Scriptus est autem per Ellenhardum & Dignum, Hildoïno orthographiam præstante. Vide quanta diligentia & cura scriptus & correctus hic codex. quod de multis quoque aliis asserere liceret. Qui has leges in emendandis codicibus observarunt, ut magna laude digni sunt: sic etiam valde improbandi, qui proprio eos ingenio correxerint. Quamquam nec solis codicibus infligi potuit hæc labes, immo tanto facilius id accidit in editis libris, quanto minus apparet in eis depravatio. Unde qui ob quosdam ejusmodi defectus veteres libros universim rejiciunt, tamquam fide haud dignos, superest ut editis quoque fidem abrogent; sicque pyrrhonismum in rem litterariam inducant.

X. In præmissa epistola Paulus ait, *se Zetam, quod est vitii signum*, quibusdam Gregorianarum epistolarum locis *apposuisse*, nec proprio ea sensu supplere voluisse, ne tanti Doctoris verba immutare videretur. Quocirca observandum est, antiquos variis usos fuisse signis, quæ ad oram veterum codicum apponebant, ad designanda ea loca, quæ vel notanda, vel caute legenda, vel censura digna, vel mendosa videbantur. Horum signorum figuras & interpretationes ex Isidoro affert Cangius versus finem Glossarii græci. Usitatior nota sunt, asteriscus, obelus, & chrisimon. Asteriscus aliquid deesse significat. Obelus, id est virgula seu lineola jacens, falsum vel superfluum, adeoque refecandum denotat. Chrisimon, quod est Christi monogramma, est nota eorum, quæ probanda & retinenda sunt. Asteriscus cum obelo rem non suo loco dictam demonstrat. Hincmarus in libro de non-trinitate, Gothescalci textum, quem refellit, obelo configit: suam vero ipsius responsionem chrisimo designat. Alias notas prætereo.

XI. Ceterum non capio quid sibi velint veterum codicum censores, cum eos *in auctore dignoscendo parum jurare* ex eo contendunt, quod *ex uno plures descripti* sint. Id enim vel de primigenio exemplari, ex quo ceteri descripti sunt, intelligi volunt; vel de secundario seu posteriori exemplari. Si primum: quis dubitet ex uno descriptos esse omnes; eoque melioris esse notæ, eoque majoris, ceteris paribus, auctoritatis, quo ad autographum propius accedant? Si vero id de posteriori uno eodemque exemplari loquantur, ex quo plures descripti sint: fieri quidem potest, ut unius ejusdemque provinciæ codices, cujusdam celebris auctoris, puta Augustini, Ambrosii, Hieronymi, & similium opera continentes, ex uno descripti sint. Sed quid inde? scilicet quod unus sit instar omnium, & inutilis multorum collatio ad restituendum illum auctorem? Id quidem quamdam veri similitudinem habet: sed fallit hæc veri species. Cum enim diversi illi codices ex uno descripti, non ab uno antiquario exarati fuerint, sed à multis, quorum alii magis, alii minus accurate scripserint; fieri potest, immo id passim accidit, ut ex uno alterius errata emendentur; sicque ex multorum illorum codicum comparatione genuinus exemplaris, adeoque auctoris, textus restituatur. quod longe aliter accidit in editis libris, quorum una forma, unaque lectio est. Quod dixi de ejusdem provinciæ codicibus, multo magis verum est de codicibus variarum provinciarum, quorum collatio, operosior quidem & difficilior, sed longe fructuosior est ad restituendum quemlibet auctorem.

Quid ergo? inquis: an negas corruptos & *falsatos* esse plurimos codices? Ecquæ igitur utilitas in eorum collatione? aut quibus demum indicibus veros à falsis secernes?

Primo mendosos esse codices non paucos assentio: at tam multos adulteratos & *falsatos* esse, ut quidam opinantur, nego & pernego. Magnum quippe discrimen statuendum est inter *falsatos* & mendosos. Mendosos eos voco, in quibus ex amanuensium seu errore, seu indiligentia, quidam navi occurrunt: *falsati* vero, qui de industria corrupti à falsariis. Multi quippe *falsati* videntur, qui nec *falsati*, immo ne quidem mendosi sunt. Rem explico. Fieri non potuit, ut notarii in describendis magnis voluminibus non aliquando aberraverint à recta lectione, unius saltem vculæ mutatione. Id ubi advertebant, duplici modo erratum corripiebant, scilicet vel abradendo vocabulum intrusum, & genuinum restituendo ejus loco: vel, si quando

CAP. XIII. statim scripto illo spurio vocabulo animadvertent, suppositis ad singulas ejus litteras punctis, aliud, quod sincerum erat, subjiciebant. Hæc non advertentes aut nescientes nonnulli, vel in malam partem rapientes, priores infami *abrasorum* nomine temere traducunt: posteriores vero male interpretantes, utramque lectionem in auctoris contextum inducunt, licet omittenda sit lectio prior punctis subnotata, & retinenda posterior. Ad hæc sæpe contigit, ut descriptos ex uno exemplari codices cum aliis conferrent viri docti, & ex eis emendarent. unde necesse erat quædam saltem verba in apographo mutare. Nec omittendum, quod processu temporis, cum characteres, præsertim minio (quod in librorum titulis fieri solebat) descripti, evanescere cœperant, à posteris quandoque suppleti & renovati fuere. quod nullo dolo malo factum credi par est, nisi falsitas aliunde constet. Hæc leviora fortasse nonnullis videbuntur, sed tamen earum rerum minus peritis non omnino supervacanea.

XII. Verum longe gravior & majoris momenti est altera quæstio, quibus scilicet modis, quibusve regulis falsari codices à sinceris secerni possint. Id vero uno modo fieri potest, scilicet collatione aliorum codicum, qui plures sint, & antiquiores. Plures, inquam, & ex variis, si fieri potest, accepti provinciis: antiquiores autem, & quidem melioris notæ. quod facile ex eorum lectione discerni potest, ut earum rerum periti norunt. Hanc regulam secutus est passim sanctus Augustinus in disputationibus contra Manichæos, qui sacræ Scripturæ libros & locos, quibus ad eos revincendos utebantur catholici, interpolatos & corruptos aiebant. *Hæc illi solent, inquit sanctus^a Doctor, à corruptoribus Scripturarum immissa esse dicere: usque adeo nihil habent quod contradicant, ut hæc miseri respondere cogantur. Sed quis non intelligat convictorum hominum aliam non esse potuisse ultimam vocem? Nunc, quo modo eos refellat vir sanctus, audiamus. Manichæi, inquit^b, plurima divinarum Scripturarum, quibus eorum nefarius error clarissima sententiarum perspicuitate convincitur, quia in alium sensum detorquere non possunt, falsa esse contendunt: ita tamen, ut eandem falsitatem, non scribentibus apostolis tribuant, sed nescio quibus codicum corruptoribus.* En objectio: vide quid respondeat Augustinus. *Quod tamen quia nec pluribus, si ve antiquioribus exemplaribus, nec præcedentis linguæ auctoritate, unde latini libri interpretati sunt, probare aliquando potuerunt; notissima omnibus veritate superati, confusique discedunt.* Vides in his verbis duplicem ab Augustino propositam regulam ad falsi criminationem à Scripturis sacris amoliendam, nempe *codices quam plures, eosque antiquiores; & præcedentis, seu primigeniæ, linguæ auctoritatem.* quæ posterior regula in his tantum scriptis locum habet, quæ ex alia in aliam linguam conversa sunt. In aliis itaque sola valet regula prior ad falsum in eis retegendum, ut codices scilicet consulantur quam plures, & quidem antiquiores. quæ regula certa & infallibilis est, modo accurate & bona fide ad rem propositam & controversam applicetur, maxime ubi accedit doctrinæ conformitas auctoris, de quo agitur.

^a Aug. lib. 1. de mor. eccl. c. 14.

^b Id. ep. 82. n. 6.

XIII. Hanc regulam secutus fuisse videtur Hincmarus in libro de non-trinitate contra Gothescalcum: cujus controversiæ originem paucis exponere juvat. Hæc nata est occasione ultimæ strophæ hymni de sanctis martyribus, in qua tunc canebatur, (caniturque etiam nunc in hymno de sanctissimo Sacramento) *Te trina-deitas, unaque poscimus*, quem versum in sua, id est Remensi, ecclesia correxerat Hincmarus, veritus, ne dicendo *Trina-deitas*, tres-deitates admitti viderentur. Hujus versus defensionem primus aggressus est Ratramnus Corbeïæ monachus, & post eum Gothescalcus, quem in primis suo libro refellendum Hincmarus sibi proposuit.

In hoc libro tria præcipue observanda in præsens. Unum est quod ait auctor initio^c libri, quosdam, novarum vocum amatores, contendisse, quod *sicut trinus & unus Deus, ita trina & una deitas catholice dici possit.* Inter quos, inquit, & Ratramnus, Corbeïæ monasterii monachus, ex libris beatorum Hilarii & Augustini, dicta eorumdem detruncando, & ad prævum suum sensum incongrue inflectendo . . . ex hoc volumen quantitatis non modice scribens, ad Hildegarium Meldensem episcopum compilavit.

^c Hincm. to. 1. p. 413.

Alterum hic observandum est quod sub medium^d libri dicit Hincmarus, scilicet Gothescalcum ad suam confirmandam sententiam usum fuisse quodam edicto Constantini de sexta synodo, quo in edicto fit mentio *de trina & conglorificanda deitate.*

^d Ibi. p. 447. & seq.

tum subdit idem Hincmarus: *Hoc nomen feminini generis adjectivum & mobile, quod hic est impositum, TRINA, à Gothescalco, quando præfatus liber in monasterio Alti-villaris, ubi ipse morabatur, ex authentico, quem mihi, inquit Hincmarus, Petrus episcopus Aretinus commoda-verat, scriptus fuit, adulteratum credimus, sicut multoties ab aliis hæreticis factum legimus. Et ne gratis & sine fundamento id dixisse videatur idem Hincmarus, hoc indicium^a affert. Dat quoque nobis certum indicium Gothescalcus falsasse hunc librum, quia per idem tempus, quando hic codex in monasterio Alti-villaris scriptus fuit, Ratramnus Corbeie monachus, sicut jam longe superius diximus, ad Hildegarium Meldensem episcopum, ex libris sanctorum Hilarii & Augustini de Trinitate, non modica quantitatis volumen compilavit, volens asserere trinam esse deitatem: cujus compilatio evidenter compilatoris sui demonstrat mendacium.*

^a Ibid. p. 450.

Tertium denique hic observandum est id, quod præmissis mox subdit Hincmarus de quodam, qui ex vulgato libro sancti Augustini contra quinque hostium genera, in colloquio cum eo, aliisque nonnullis habito, quod trina deitas catholice potest dici, contendebat, non contentiosa intentione, sed forte putans Augustinum ita dixisse, & quidem ex libro, qui regi Carolo datus fuerat.

Hoc audito, librum, domino regi datum, ab eo accepit Hincmarus, eumque hoc loco corruptum esse contendit. Atque ut id probaret, de pluribus^b civitatibus ac monasteriis vetustissimos codices in unum afferri curavit: inter quos, inquit, de quibusdam monasteriis allati sunt etiam mihi no-viter scripti quaterniones, in quibus hanc falsitatem insertam invenis & diligentius ac sollicitius perscrutatus comperi, omnes illos quaterniones de eodem fonte canoso, de quo & domno regi datus liber falsatus fuerat transcriptus, rivulo fraudulento manasse. Hic adverte non dici, quo ex loco acceptus fuerit hic codex, ex quo & liber regi datus, & prædicti quaterniones, quos corruptos dicit Hincmarus, descripti fuerant. Addit idem auctor, se in Sueffionensi proxima synodo quinque provinciarum, præsentate rege, librum falsatum, & authenticos ac veros & vetustissimos codices protulisse, & unicuique episcopo utrosque ostendisse; sed & illi, qui simpliciter falsatum codicem regi dederat, librum authenticum ad inspiciendum dedisse. Quis fuerit ille, qui simpliciter hunc codicem regi dederat, & ex eo trinam deitatem catholice dici posse, non contentiosa intentione, assererat, haud dicit Hincmarus, dicturus haud dubie, si Ratramnus, aut quivis alius monachus fuisset. Post hæc diploma seu schedulam protulit Hincmarus, ex variis sanctorum Patrum dictis contextam: qua^c perlecta, & inspectis veris libris & antiquissimis, probatum est, inquit, adulteratum fuisse hunc, quem prædiximus, beati Augustini librum. His tamen non acquievit is, qui falsatum librum regi dederat: immo opposuit^d varia Patrum testimonia, maxime Augustini, qui unum è suis sermonibus de verbis Domini inscripsit de una Trinitate, trinaque unitate. quod Hincmarus valere negat ad vindicandum locum ex vulgato Augustini libro contra quinque hostium genera, quem adulteratum esse contendit à quodam impostore, quem sibi incognitum esse satis ostendit. Hæc quidem prolixiora, sed non otiose relata esse ex mox dicendis constabit.

^b Ibid. p. 451.

^c Ibid. p. 452.

^d Ibid. p. 453.

XIV. In tota illa Hincmari narratione nulla fit mentio, ut cuivis attente legenti patebit, de Corbeiensis monasterii codicibus. Et tamen quidam nuperrime scribere & asserere non dubitarunt universim, Corbeiensis codices, qui Augustini libros continent, falsi convictos fuisse ab Hincmaro. quod non de alio, quam de frequenti illo episcoporum conventu intelligi potest, tametsi nulla, ut dixi, de Corbeiensibus codicibus in illa collatione peculiaris mentio facta sit. Quis tam turpem, tamque atrocem calumniam æquo animo ferat?

Quid ais? dicet aliquis. an negas Hincmarum scripsisse, hunc librum à Gothescalco adulteratum fuisse? Verum quid Corbeiensibus cum Gothescalco? Deinde illic non agitur de vulgato Augustini libro contra quinque hostium genera, sed de edicto Constantini, à Gothescalco in suæ sententiæ defensionem adducto, quod ab eo falsatum credebatur Hincmarus, certo, ut putabat, indicio. tametsi nihil magis incertum, quam ejus indicium, ut ex secunda observatione mox allata perspicuum est. Quodnam illud indicium? scilicet quando hic codex in monasterio Alti-villaris scriptus fuit, Ratramnus

CAP. XIII. Corbeia monachus ad Hildegarium Meldensem episcopum, ex libris sanctorum Hilarii & Augustini de Trinitate, non modice quantitatis volumen compilavit, volens asserere trinam esse deitatem: cujus compilatio evidenter compilatoris sui demonstrat mendacium. Hoccine est certum illud indicium, quo probetur, Gothescalcum falsasse hunc librum, id est edictum Constantini, nempe quia per idem tempus, quo hic liber ex authentico Petri Aretini episcopi descriptus est in monasterio Altvillaris, Gothescalcus illic morabatur, haud dubie reclusus in ergastulo; & Ratramnus volumen de Trina-deitate, ex libris sanctorum Hilarii & Augustini de Trinitate compilabat! Nemo certe non videt, quam dubium, ne dicam fallax sit istud indicium. Verum etsi Gothescalcus corrupti edicti auctor fuerit, quid Corbeiensibus, ut dixi, cum Gothescalco? Deinde quid commune edicto Constantini cum Augustini libris? quos tamen à Corbeiensibus corruptos fuisse ex hoc loco auctores illi calumniari non verentur.

At saltem, forte inquierent, negare non potes, quin Ratramnus, ille Corbeia monachus, mendacii in suo libro insimulatus sit. Cujus vero mendacii? nimirum, ut Hincmarus ipse in prologo suo ad librum de non-trina-deitate explicat, sanctorum Hilarii & Augustini ex eorum libris de Trinitate dicta detruncando, & ad prævum suum sensum incongrue inflectendo. Si qua ergo in re peccavit in eo libro Ratramnus, non interpolationis, sed reticentia & falsa interpretationis insimulari potest. Hic de interpolatis ab eo codicibus nec vola quidem, nec vestigium, quod sane non reticuisset Hincmarus, maxime si vulgatum Augustini librum contra quinque hostium genera cum versu controverso protulisset Ratramnus, qui suum ipsius volumen, quod excidit, non ex hoc libro, sed ex sanctorum Hilarii & Augustini libris de Trinitate, testante ipso Hincmaro, compilavit.

Verum, etsi Corbeiensium codex, qui Augustini librum contra quinque hostium genera continet, hoc in loco interpolatus fuisset; quo jure, qua conscientia, Augustinianos universim Corbeiensis monasterii codices, tamquam ab Hincmaro falsi convictos ac damnatos, traducere licuit? At tantum abest, ut liber ille Augustinianus illo in loco ab Hincmaro notato à Corbeiensibus interpolatus sit, (si tamen interpolatio est) ut contra in Corbeiensis illorum temporum codice, qui haecenus superest, controversus desit ille versus, quem Hincmarus à corruptoribus intrusum fuisse contendebat. Hic veterrimus codex, qui penes nos est, scriptus videtur ante natam hanc controversiam, ut ipsa characterum forma probat, nec alius hujus argumenti inter Corbeiensis bibliothecae codices nobis occurrit. Certe si qui alii ejusdem monasterii codices reprobaturum ab Hincmaro versum habuissent, hos notare non omisisset Hincmarus, qui Corbeiensis ob retentum hymni versum de Trina-deitate arguebat. Ex his nemo non videt, quam falso notati sint universim Corbeiensis codices Augustiniani, quasi ab Hincmaro falsi convicti fuerint, in praedicta nimirum synodo Sueffionensi: in qua tamen, ut ex dictis patet, nulla de Corbeiensibus codicibus mentio facta est, nec fieri potuit, cum Corbeiensis codex Hincmari sententiae faveret. Quid nobis fieret, si talis criminationis auctores, vel rei essemus! Quo porro piaculo ejusmodi noxam expiare nobis daretur! Verum absit à nobis id genus contumeliae, quibus longe satius est pati, quam inferre, aut referre injuriam.

XV. Pro coronide tam praecleari Corbeiensium elogii addere licet, quod iidem auctores praemittunt, in eadem Corbeiensis bibliotheca repertos fuisse libros, Lugdunensis ecclesiae nomine editos contra Johannem Erigenam de praedestinatione, aliisque ejusdem temporis controversiis; quos libros Floro Lugdunensi diacono falso adscriptos, & erroribus refertos esse praedicti auctores contendunt. quod perinde est, ut aperte loquar, ac si dixerint, libros illos à Corbeiensibus fabricatos, & Floro suppositos fuisse, ut sub larvato celebris auctoris nomine, horum librorum errores facilius divulgarent. Haud scio an quisquam fuerit haecenus, qui Florum horum librorum parentem non agnoverit; vel qui errores in illis libris se reperisse ostenderit. quod theologis ulterius examinandum relinquo. Verum, quod ad praedictorum librorum suppositionem à Corbeiensibus, ut praetenditur, factam pertinet; nulla fabula infelicius componi & concinnari poterat. Quis enim istius suppositionis apud Corbeiensis

Corbeienses auctor tunc esse potuit? An Ratramnus? At longe abetat ab ejusmodi fictione ejus ingenium, quippe qui aperta fronte, suo nomine haud dissimulato, libros duos de Prædestinatione contra Johannis Erigenæ sententiam vulgavit. An forte Paschasius Radbertus, Corbeia tunc temporis abbas? At is Gothescalco adversabatur, ut patet tum ex eo, quod illius damnationi in priori synodo Carisiacensi assensit; tum ex libro VIII. commentarii sui in Matthæum, ubi Gothescalcum, ejusque asseclas vellicat his verbis: *Scire certo debemus, quotiens aliquis perit, non ex prædestinatione Dei, UT QUIDAM MALE SENTIUNT, neque ex voluntate Patris perit, sed proprio suo peccato, iustoque Dei judicio.* Quo igitur fundamento hæc suppositio Corbeiensibus imputari potest? Scilicet quia repertus est apud illos veterrimus codex, ex quo liber ille de Prædestinatione sub nomine Flori primum vulgatus est. Verum con- similes forte alibi ejusdem libri codices reperiri poterunt. Sed fac unicum restare illius libri Corbeiense exemplar. an ideo Corbeienses ejus dicendi auctores? Si ita esset, Lactantii liber de morte persecutorum tribui posset Moisiacensibus monachis, apud quos solos ejus libri exemplar ad nostrum usque tempus servatum est, ex quo præclarum hoc monumentum eruditissimus Baluzius, magno rei publicæ Christianæ beneficio, publici juris fecit.

Verum non unum tantum Flori libri exemplar etiam nunc superest, scilicet Corbeiense. Aliud insuper optimæ notæ exemplar^a asservatur in bibliotheca Colbertina, quod ejusdem Flori tempore scriptum fuisse peritus quivis & cordatus censor facile concessurus est. In hoc porro codice continentur omnia illa opuscula, quæ sub Lugdunensis ecclesiæ nomine vulgata sunt; nec dubito quin eo usi sint primi illorum opusculorum editores. At in Corbeiensi unicus habetur liber *contra ineptias Johannis Erigenæ*, qui liber in utroque codice sic incipit: *Venerunt ad nos, id est ad ecclesiam Lugdunensem, cujusdam vaniloqui & garruli hominis scripta, &c.* quæ verba, *id est ad ecclesiam Lugdunensem*, eadem manu, absque ullo interpolationis vel minimo indicio, exarata sunt. Id autem inter illos duos codices discriminis est, quod in Colbertino Flori nomen nequaquam adscriptum est libris in eo contentis: at in Corbeiensi titulus libri contra Erigenam, olim minio scriptus, cum characteres jam fere evanidi essent, altera manu restitutus est, sub hac inscriptione, *In nomine Domini nostri Jesu-Christi incipit libellus Flori*, &c. tum in fine, dubium an prima, certe antiqua manu, *Explicit libellus Flori*. Verum Flori nomen in primario titulo appositum fuisse, aut saltem ei, qui codicem ipsius Flori tempore exaravit, persuasum fuisse Florum hujus libri esse auctorem, manifeste intelligitur ex duabus notis, ad marginem codicis in contextus serie, & quidem prima manu, ex minio apposis: quarum una principio sic habet: *Expositio Johannis.* tum, *Responsio Flori.* Altera in consequentibus: *Responsio Flori contra Johannem.*

Ad hæc respondebunt sine dubio oppositæ sententiæ auctores, has marginales notas (nam de titulo non disputo) falso appositas fuisse à Corbeiensi illo monacho, qui codicem illum descripsit. Cui rei id argumento esse aiunt, quod nullus codex, sive hujus libri contra Erigenam, sive aliorum sub nomine Lugdunensis ecclesiæ editorum, vel in bibliotheca Lugdunensi, vel etiam in tota illa diœcesi, modo reperiatur, vel umquam repertus sit. Ceterum etsi verba illa, *Venerunt ad nos, id est ad ecclesiam Lugdunensem*, genuina sint; ea potius referenda esse ad Laudunensem ecclesiam, cum Laudunum Lugduni nomine olim insignitum fuerit. Denique Florum diaconum Lugdunensem horum librorum scriptorem esse non posse, quippe qui ante ortas his de rebus controversias, id est ante annum DCCC L. mortuus sit; idque constare ex Augiensi, ut vocant, necrologio, à me edito in tomo IV. Analectorum, in quo Florus post Agobardum archiepiscopum notatur, non autem Amolo ejus successor, sub quo hæc controversia nata; non Remigius Amolonis successor, sub quo maxime hæc ventilata est. Tria itaque hoc loco dispungenda. Primum, nullusne horum librorum codex in Lugdunensi ecclesia vel diœcesi saltem olim exstiterit. Alterum, an verba illa, *ad nos, id est Lugdunensem ecclesiam*, de Laudunensi ecclesia interpretanda sint. Tertium denique, an Florus ante Remigii Lugdunensis pontificatum decesserit.

Diplom. Supplem.

R

a n°. 4302.

CAP. XIII.

Ad primum facilis erit responsio. Colbertinum quippe exemplar, quod libros quatuor sub nomine Lugdunensis ecclesiae vulgatos continet, fuit olim bibliothecae Insulae-Barbarae, quod monasterium est agri Lugdunensis, non una integra leuca supra Lugdunum, in medio Araris fluvii positum. quod probat inscriptio duplex, una in fronte codicis, *Liber sancti Martini Insulae-Barbarensis*, ubi ad altare sancti Martini oblatus notatur. quae posteriora verba eodem tempore, quo ipse codex, exarata sunt. Ad haec, in limine tertii libri *de tenenda immobiliter Scripturae sacrae veritate*, praemittitur itidem antiqua manu altera haec inscriptio: *Liber sancti Martini Insulae-Barbarensis monasterii*. cui, sine dubio ipsius Flori tempore, hic codex oblatus est ad altare sancti Martini, forte à Bartholomæo abbate, ut deletae scripturae vestigia indicant, qui Flori^a tempore vivebat.

^a *V. Analect.*
to. 4. p. 644.

Ex hoc primo capite pendet secundi solutio. Si enim codex ille ipsius Flori tempore Barbarensi monasterio concessus sit, vehemens conjectura est haec verba, *id est ad Lugdunensem ecclesiam*, quae in duobus locis in illo Barbarensi seu Colbertino codice leguntur, de Lugdunensi metropolitana ecclesia esse intelligenda, non de Laudunensi. At, quod rem evincit, tunc Laudunensi ecclesiae praesidebat Pardulus episcopus, unus ex tribus illis episcopis, ad quorum epistolas respondet illa Lugdunensis ecclesia; alia proinde à Laudunensi, cujus episcopus Pardulus oppositam his libris sententiam cum Hincmaro & Rabano tuebatur, longe ante Hincmari Laudunensis pontificatum & discidia.

Hinc facile intelligitur, Florum, Lugdunensis ecclesiae eruditum illum diaconum, nomine ipsius Lugdunensis ecclesiae scribere potuisse, & re quidem vera scripsisse praedictum saltem librum contra Johannem Erigenam: Remigium vero archiepiscopum respondisse ad illorum episcoporum tres epistolas, quae, uti & Johannis Erigenae scripta, ad Lugdunensem ecclesiam perlatae erant. Sane Matthaeus Westmonasteriensis^b inter veteres, & inter recentiores Jacobus Sirmundus^c, Soc. Jesu eximium lumen, Florum illius libri auctorem cum omnibus agnoscunt.

^b *Westmon. an.*
883.

^c *Sirm. in notis*
ad Avit. p. 61.

^d *Analect. to. 4.*
p. 642. & seqq.

Neque vero ex Augiensi libello à me edito^d confici potest, Florum ante natas illas controversias defunctum fuisse. Hic enim libellus est societatis eorum, qui beneficium & communionem suffragiorum ab Augiensibus obtinere, ex quibus plerique viventes erant. Ita enim in more tunc positum erat, ut, qui ejusmodi societatem inibant, nomina quidem quorundam è suis defunctorum, sed maxime vivorum, quos commendatos volebant, suaque ipsorum nomina adscribi curarent. Alia ratio est de necrologiis, in quibus nomina tantum defunctorum inscripta sunt. Atqui codex ille Augiensis, ex quo Flori^e, aliorumque nomina exscripsi, libellus est societatum, ut diserte notavi, monasteriorum, aliarumque ecclesiarum & personarum, quae in Augiensium communionem admissae erant, quam *Canonici sancti Stephani protomartyris*, metropolitanae scilicet ecclesiae Lugdunensis, *Agobardus archiepiscopus & Florus*, sibi conciliaverant.

^e *Ibid. p. 644.*

Quousque vitam produxerit Florus, non facile est praecise definire. Nullas enim chronicas notas in ejus scriptis deprehendo, si ejus librum contra Erigenam excipias, praeterquam in carmine de divisione imperii facta post mortem Ludovici Pii, quae anno DCCC XL. accidit, ut omnes norunt. Paulo ante ab eo scripta fuerat epistola contra Amalarium *de corpore Domini tripartito*, quae *dominis beatissimis, reverentissimis & piissimis pastoribus gregis Christi, Drogoni sacri concilii magistro & pontifici clarissimo, Hetti Tre-virorum antistiti, Aldrico reverentissimo Cenomannorum episcopo, Rabano abbati venerabili, & ex provincia Lugdunensi prima Alberico Lingonensi reverentissimis episcopis inscripta est*, eo scilicet tempore, quo Lugdunensem ecclesiam sic afflictam fuisse dicit, *ut habeat, inquit, episcopum sine potestate, magistrum sine veritate*, uti post Agobardi depositionem accidit. Scripta est, inquam, haec epistola, cum episcopi in concilio apud Theodonis-villam habito congregati erant. quod ad synodum anni DCCC xxxv. referendum videtur. Plura de hac epistola in tomo secundo^f nostrorum Annalium videre licet.

^f *Annal. Bened.*
to. 2. lib. 31. n. 75.

Verum longius progressus sum quam speraveram, non tamen amplius, ut quidem puto, quam par erat, utpote justae defensionis necessitate coactus. Haec autem omnia ne-

quaquam rixandi animo, quo nihil magis à moribus meis alienum, sed sola amolenda injuriæ causa, atque uno veritatis amore à me scripta sunt, eodemque animo accepta esse velim, & citra cujusquam offensam, hoc maxime sollicitus, ut defendendo veritatem, caritatem ne læderem. Nihil enim magis christianis ac religiosis viris cavendum, quam ut, quod recto forte consilio inchoatum est, sensim in jurgia cedat; sintque, contra interdictum Apostoli ^a, *in vicem provocantes, in vicem invidentes*. Nam si *in vicem mordetis, & comeditis*, inquit, ^b *videte ne ab invicem consumamini*.

a Gal. 5. 26.
b Ibid. v. 15.

O B S E R V A T I O N E S

In sequentia Specimina veterum scripturarum, & in Appendicem subsequentem.

U T eundem ordinem, quem in Opere de re Diplomatica tenui, in hoc quoque observem Supplemento; nova quædam Specimina veterum scripturarum hic subjicere visum est; iisdemque Speciminibus adjicere collectionem veterum monumentorum in totius Operis, maxime Supplementi confirmationem.

Primum inter Specimina locum obtinent regia duo diplomata, scilicet Chlotharii secundi & Dagoberti primi ejus filii: quæ, fere integra, ex duobus archivi Dionysiani archetypis in phylira scriptis, post editos de re Diplomatica libros, à nobis eruta sunt, ut superius capite XII. exposui. Erunt forte qui vulgarem scripturam interlinearem insertam desiderarent ad levandam lectorum in his interpretandis operam. Verum hunc qualemcumque defectum facile supplebunt non modo similes interpretationes, speciminibus libri v. de re Diplomatica interpositæ; verum etiam ipsorum diplomatum contextus in hujus Supplementi Appendicem ex integro relati, qui nullo negotio cum eçtypis conferri poterunt.

Ad marginem inferiorem prioris speciminis nonnullos versus Placiti authentici Childeberti III. pro Pratensi monasterio subjiciendos curavi ad probandum, quod superius ^c asserui, Pratense sancti Vincentii monasterium etiam sancti Germani nomine insignitum fuisse ante ipsius sancti Germani translationem, quæ anno DCC LIV. facta est.

c supra cap. 6.
n. 4.

Eodem quoque modo in inferiori margine speciminis diplomatis Dagoberti expressa sunt specimina duo, unum epistolæ Hadriani papæ I. ad Carolum Magnum, alterum epistolæ Maginarii abbatis ad eundem Carolum, ex duobus autographis Dionysianis in phylira quoque exaratis, de quibus in prædicto capite XII. actum est.

Hæc specimina, duabus tabulis comprehensa, subsequitur ex eodem archivo epistola Græca cujusdam Græci imperatoris ad quemdam regem stirpis Carolinæ, cum interlineari lectione communibus litteris græcis reddita, prout à nostris Bernardo de Montfaucon & Jacobo Lopin ante annos decem ex archetypo corticeo eruta est. De hac epistola consule quæ in prædicto capite XII. à me dicta sunt. Magno sane rei publicæ litterariæ damno accidit, ut insigne hoc monumentum à quodam male feriato homine mutilatum sit magna ex parte ab initio epistolæ. Ex utroque vero latere, saltem à quarto versu, paucula desiderantur, quæ eruditissimo Johanni Boivin suppleri posse videntur eo modo, quo hic exhibentur, incipiendo, ut mox dicebam, à quarto versu, quo ex loco deinceps archetypi scriptura minus detrita est. Quæ supplenda visa fuere, lineolis subnotata sunt.

..... ίνα
διαπίσταναι δειν ή αγάπη ή ήμετέρας εν δει βασι-
λείας ιραπειθεν ήμιν, και ήσυχαι τά δειξ-
ια ης εν δει βασιλείας ήμων ή
ήγαπηόση ήμων τέκνη γουα
ακειμωε, ή ο δειος δεξάληται
και εις τά πείρα ήλ χειρισαν ή πι-
ρσοα χαπίσασε φθάν ή οι ήχθεσι

ἀπολοται ή οι φίλοι σωζονται ή χα-
ει ηδ δει και ή ειρήνη αυτω ή ή α-
γάπη ήσυχ ήμων ή ήλ πειρα
νω ήγαπηόση (οί δει ή ήγαπηόση
δου ήμων ηδ αρεθολοθήτη φιλο-
χρηση ήμων τέκνη ηδ ήρι ήμω,
δς αυτω ήλ ήδ ήδ ήδ ήδ
πείρα αυτω παρ ήδ ήμων ήσυχ.

Post specimen Græcæ hujus epistolæ sequitur veterrimum instrumentum ecclesiæ Ravennensis, principatu Justiniani imperatoris conditum, quod sub titulo *Chartæ Plenariæ securitatis* à Brissonio primum, dein à Naudæo typis mandatum fuit ex archetypo in phylira exarato, quod in Bibliotheca Regia asservatur. Hoc archetypum, quod septem fere longitudinis pedes habet, cum interlineari lectione in æs incisum Regiis impentis, ut superius ^d

d cap. 12.

dixi, hic repræsentare visum est operæ pretium, ejusque cætypum in tria folia separata distinguere, ut intra hujus Supplementi volumen facilius componi possit.

His speciminibus succedet Appendix in tres distincta Partes. Prima veteres FORMULAS ANDEGAVENSES exhibebit, ex antiquissimo codice Weingartensis in Suevia monasterii TOMO IV. Analectorum à me editas: quas quidem hoc loco recudere visum est, utpote ad rem Diplomaticam illustrandam in primis opportunas. Harum antiquitatem probat tum veterrimus codex, ex quo eas descripsimus; exaratus, ut ex subscriptione colligitur, anno tertio Teoderici regis, cognomento Calensis: tum nomen Childeberti regis, in illis formulis non semel expressum, quod vel de Childeberto I. vel saltem de Childeberto III. intelligendum est, nam Childebertus II. nihil ditionis habuisse videtur apud Andecavos. Hæc collectio continet formulas LIX. in quibus *lex Romana, consuetudo pagi, & principalis seu regalis potestas* sæpe memorantur.

Secunda Pars Appendicis vetera quædam diplomata & instrumenta complectetur, in Supplementi decursu laudata, & ad ejus probationem utilia, vel necessaria.

Hæc succedit Pars tertia, continens chartas authenticas, quæ regis STUARTORUM stirpis legitimam originem, ab Hectore Boëtio, Buchanano, aliisque nonnullis temere laceffitam, manifeste demonstrant: ut fidem faciunt luculenta hæc de re testimonia viro- rum clarissimorum, qui in frequenti apud nos confesso de istorum monumentorum auctoritate, inspectis archetypis, protulerunt. Hujus rei acta typis vulgata sunt Parisiis anno M DC XCV. cura & diligentia venerabilis viri Ludovici Innessé, Parisiensis Scotorum Collegii gymnasiarchæ, Serenissimæ Britanniarum Reginae - matri ab eleemosynis: quæ monumenta cum suis Observationibus ut in hanc Appendicem referrentur, Lectoribus haud ingratum fore duximus.

[Faint, mirrored handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the page]

[Faint, mirrored handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the page]

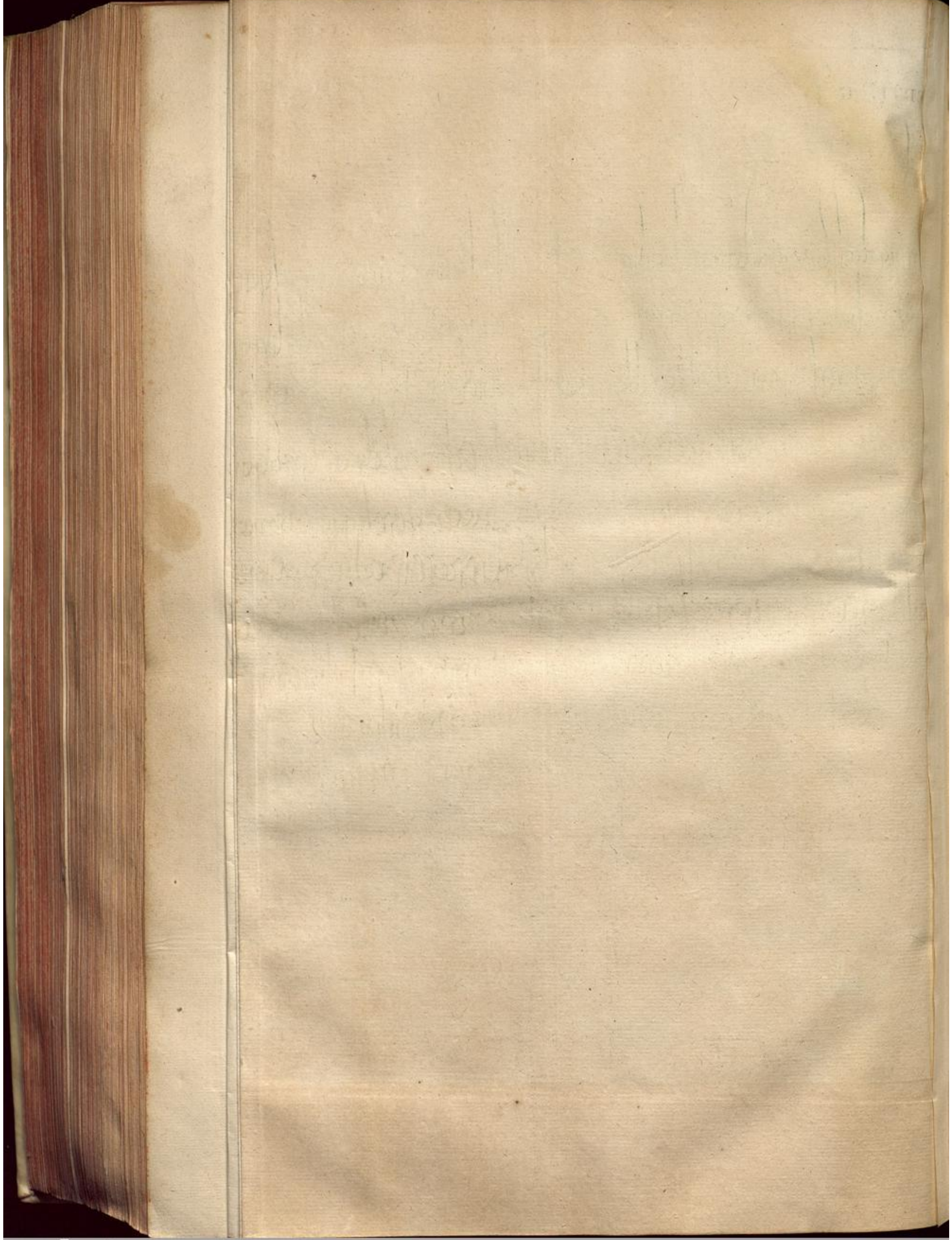

Supplement
[Faint, illegible handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

THE OWN

ΟΝ Π. ΑΥΤΟΤΑΞΙΟΥΤΟΟ
ΟΥ Ο ΤΙ ΕΡ ΤΩ ΤΑΞΙΔΙΩ ΤΟΥ ΤΩ

ΑΓΕΝΕΣΘΑΙ ΑΚΑΙ

ΝΟΥΤΟΥΤΙ ΠΡΟΣΤΑ
ΝΑΥΤΟΥ ΤΟΥ [ΦΙΛΑ] Ν Θ Ρ Ω Π Ο

ΑΓΑΠΗΤΗ ΗΜΕΡΑ ΣΕΧ

ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΚΑΙ ΣΗΤΑ
ΕΦΑΠΛΩΘΗ ΜΙΝ ΧΑΙΕΣΗΤΑ

Supplon. Diplom pag 71

ΘΕΟΥ ΤΩ
ΤΙ Ε Χ Θ Ε Ο [Υ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ] [ΜΟΥ]

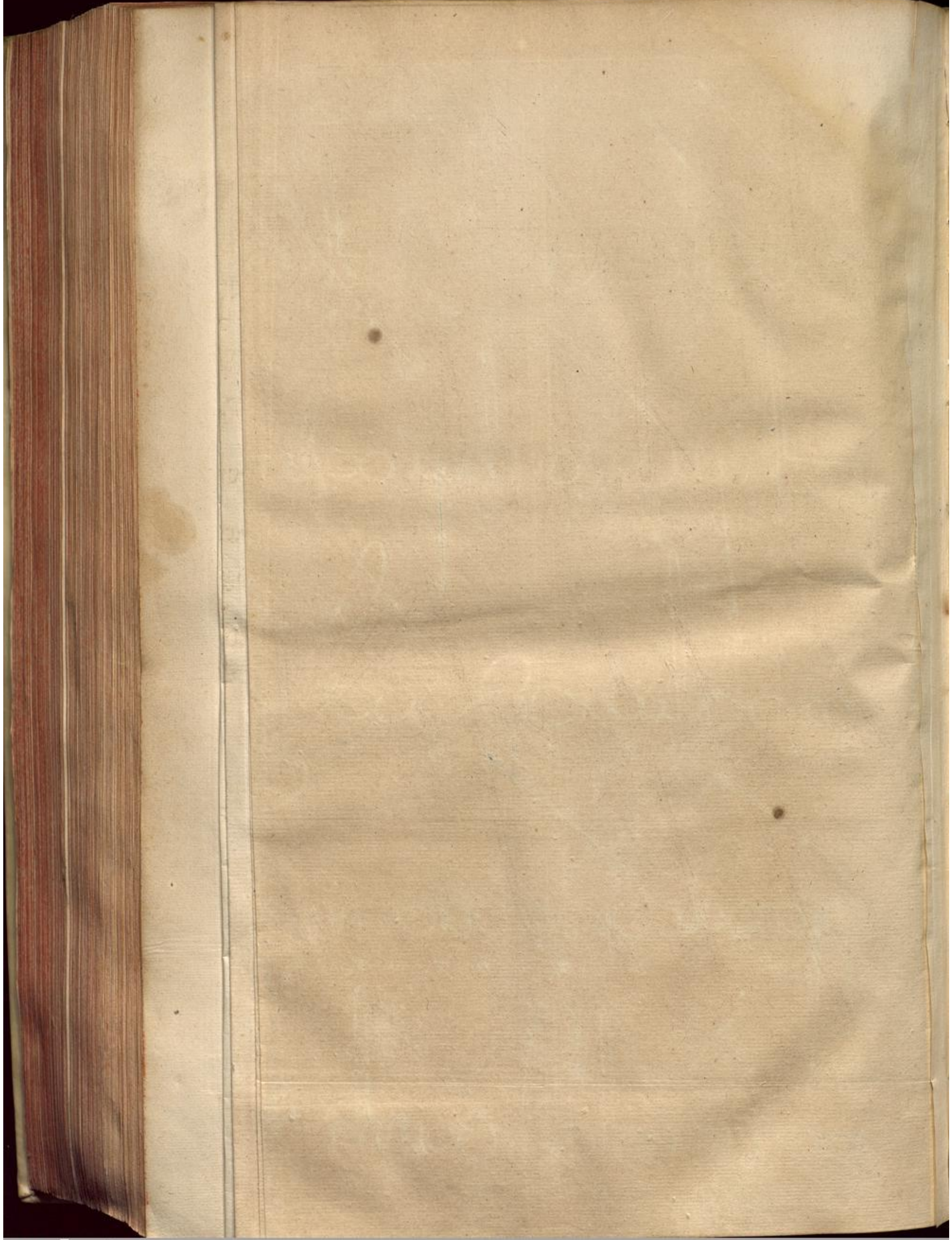
ΠΡΟΜΕΤΡΙΑ ΗΜΕΡΑ ΤΩ
[Π] Α Τ Ν Μ Ε Ν Ο Ο Μ Ο Ν Τ Ε Χ Ν Ο Ν

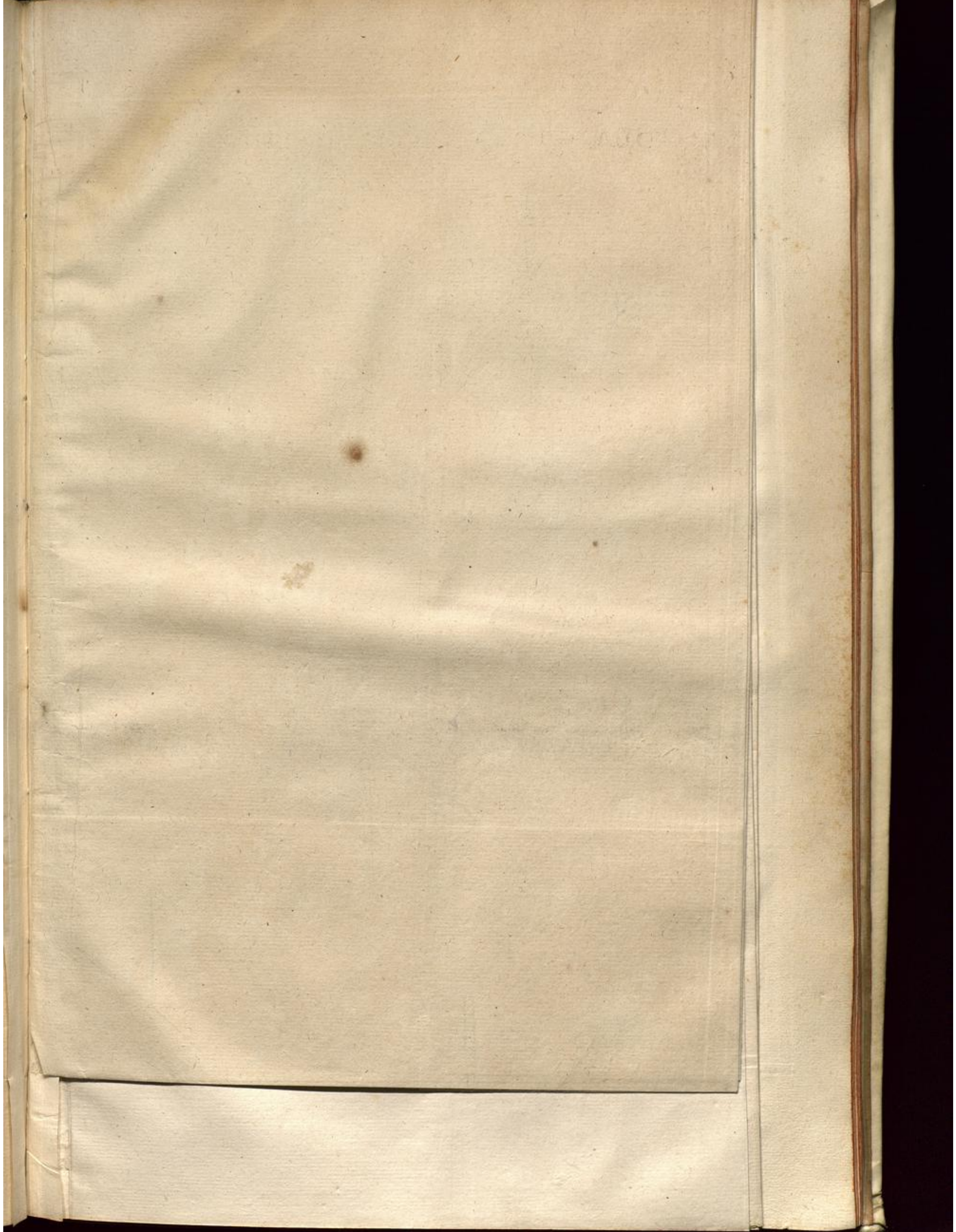
ΕΠΙΜΟΡΦΟΤΗΤΑ
[Τ] Ο Σ Χ Α Ι Ο Ψ Ε Ρ Ε Δ Ο Ξ Α [ΠΤΑΙ]

ΕΠΙΣΤΑΤΕΡΑ ΤΑ ΤΩ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩ

ΑΤΑ ΠΑΣΙ ΣΦΘΑΝ ΚΑΙ ΟΙ [ΕΧΘΟΙ]

φροντου και φιλοισουζουτ
φ λ ο ν τ α ι κ α ι ο ι φ ι λ ο ι σ ο υ ζ ο υ τ

του και ερηνη του
του ε ρ η ν η κ α ι η ε ρ η ν η α υ τ ο υ κ α ι

μαρτυριαν και περιτε
ε σ τ ω μ ε ρ υ μ ω ν κ α ι π ε ρ ι τ ε

αρμοδιον σοφιστικον
α ρ μ ο δ ι ο ν σ ο ρ ι ε σ τ ι ν κ α ι υ π ο μ

δωτασποροηλοδοθουτ
ε ε ν τ ω π ρ ο θ η λ ω θ ε ν τ

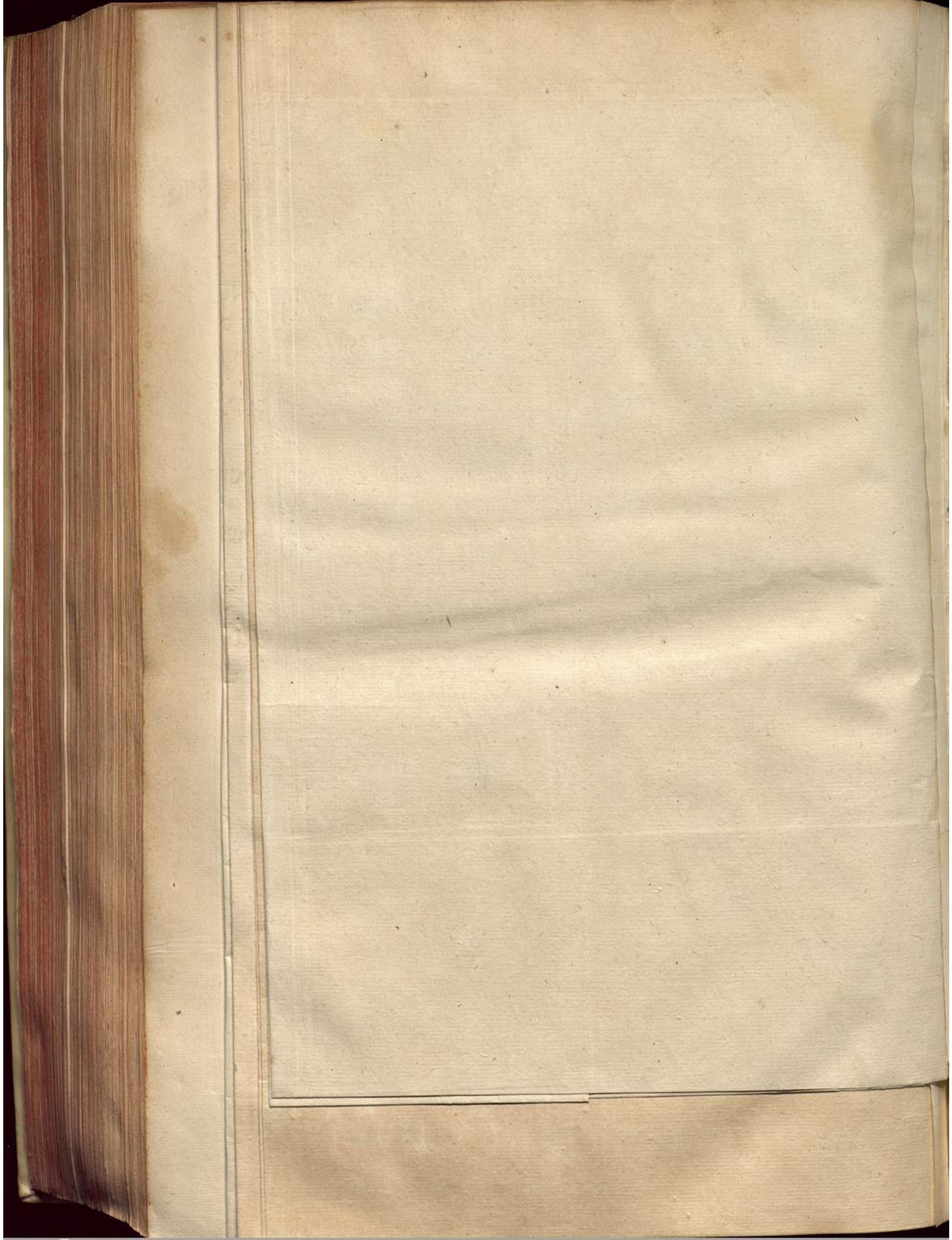
Supplem. Diplomi pag 72
πασχυμαστος αναστασριγ
τ ω π μ ω ν τ ε κ ν ω τ ω ρ ι γ

σαστασμοσ και ερε
σ α υ τ ω ε κ τ ι θ η ε κ α ι ε π ι τ ε

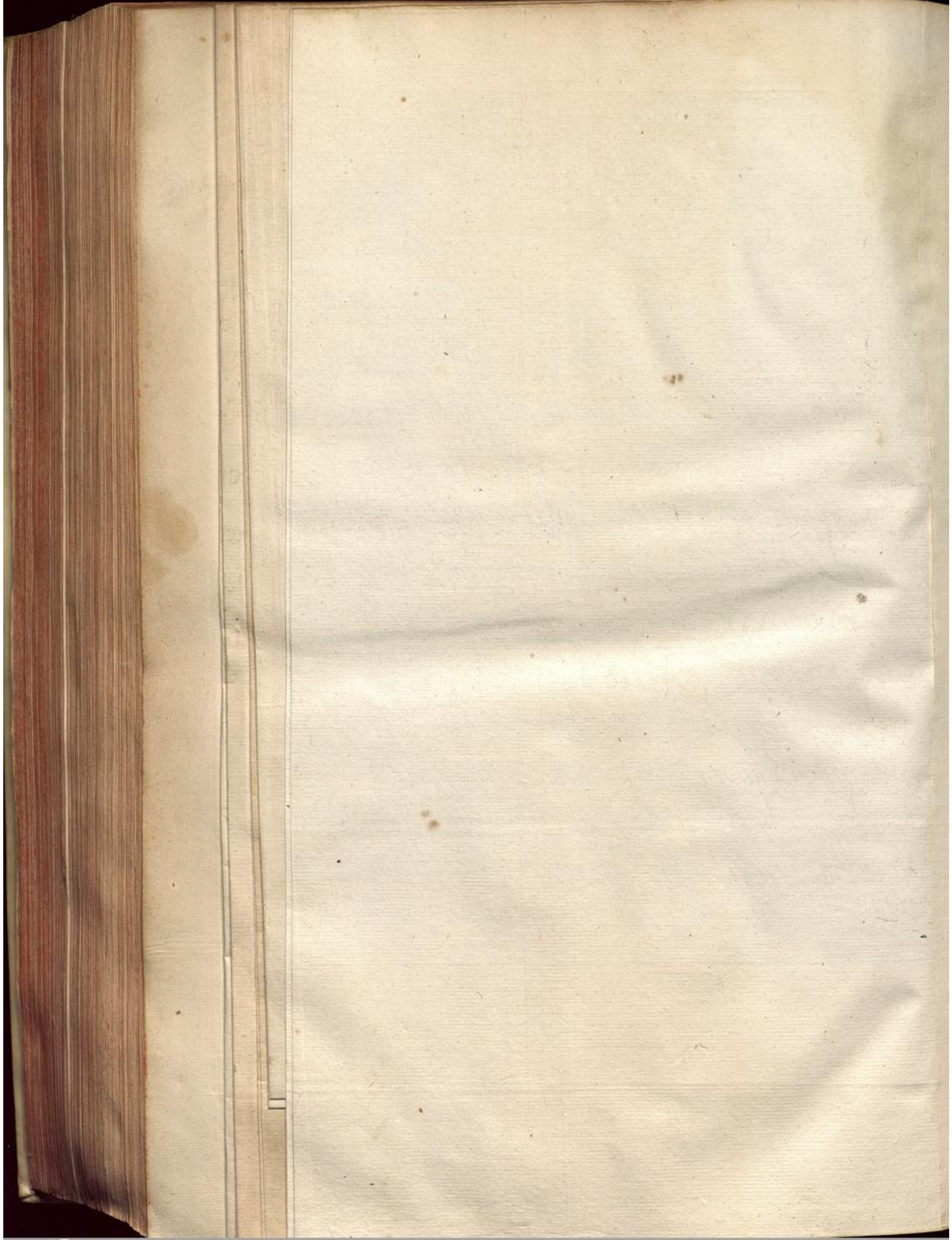
ερωσαστασμοσ ημουρησα
σ α υ τ ω π α ρ α τ ο υ δ η μ ο υ ρ η σ α

Αμμοσ
Αμμοσ

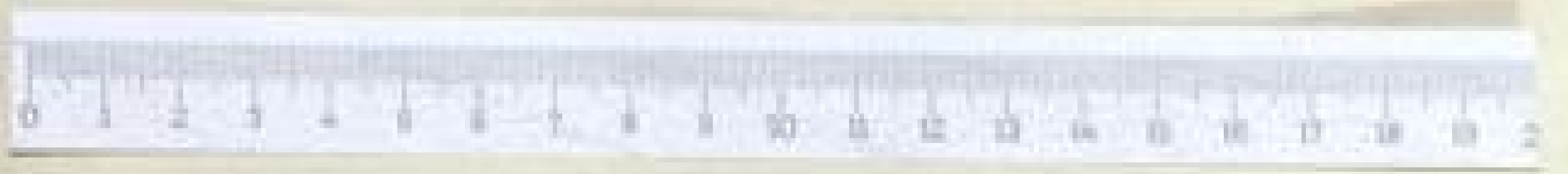

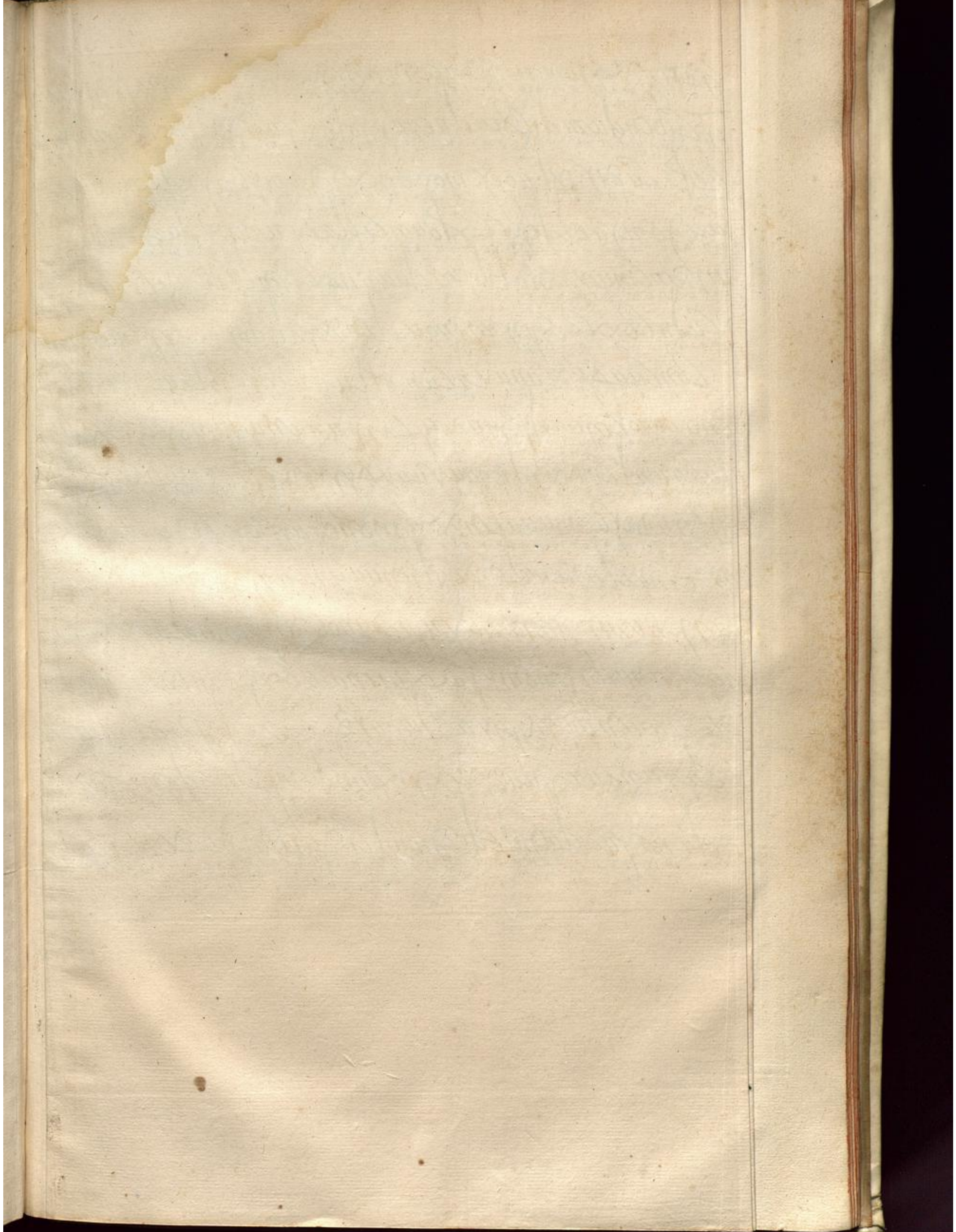

Handwritten text in a medieval script, likely Gothic or similar, covering both pages of the manuscript. The text is dense and appears to be a legal or administrative document. The script is written in dark ink on aged, slightly yellowed parchment. The left page contains approximately 15 lines of text, and the right page contains approximately 15 lines. The text is written in a cursive style with some decorative flourishes. The right page has a ruler at the bottom for scale.

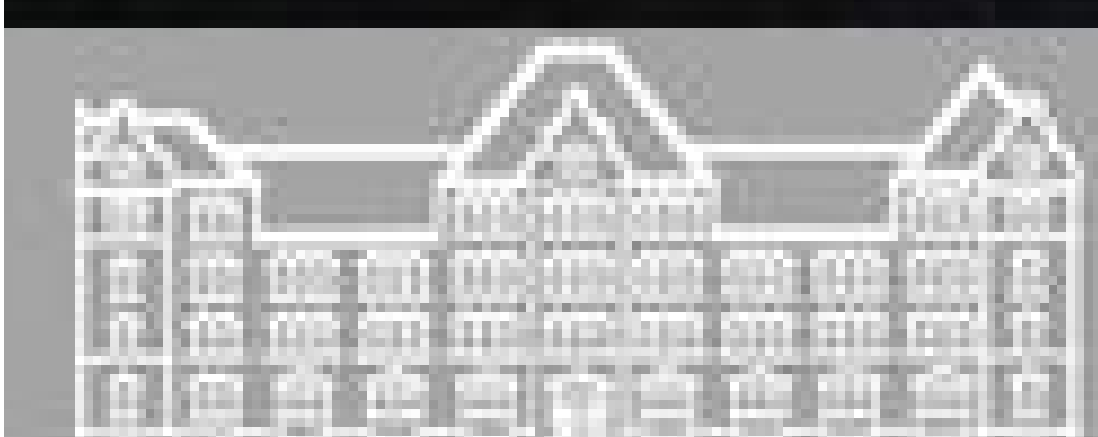

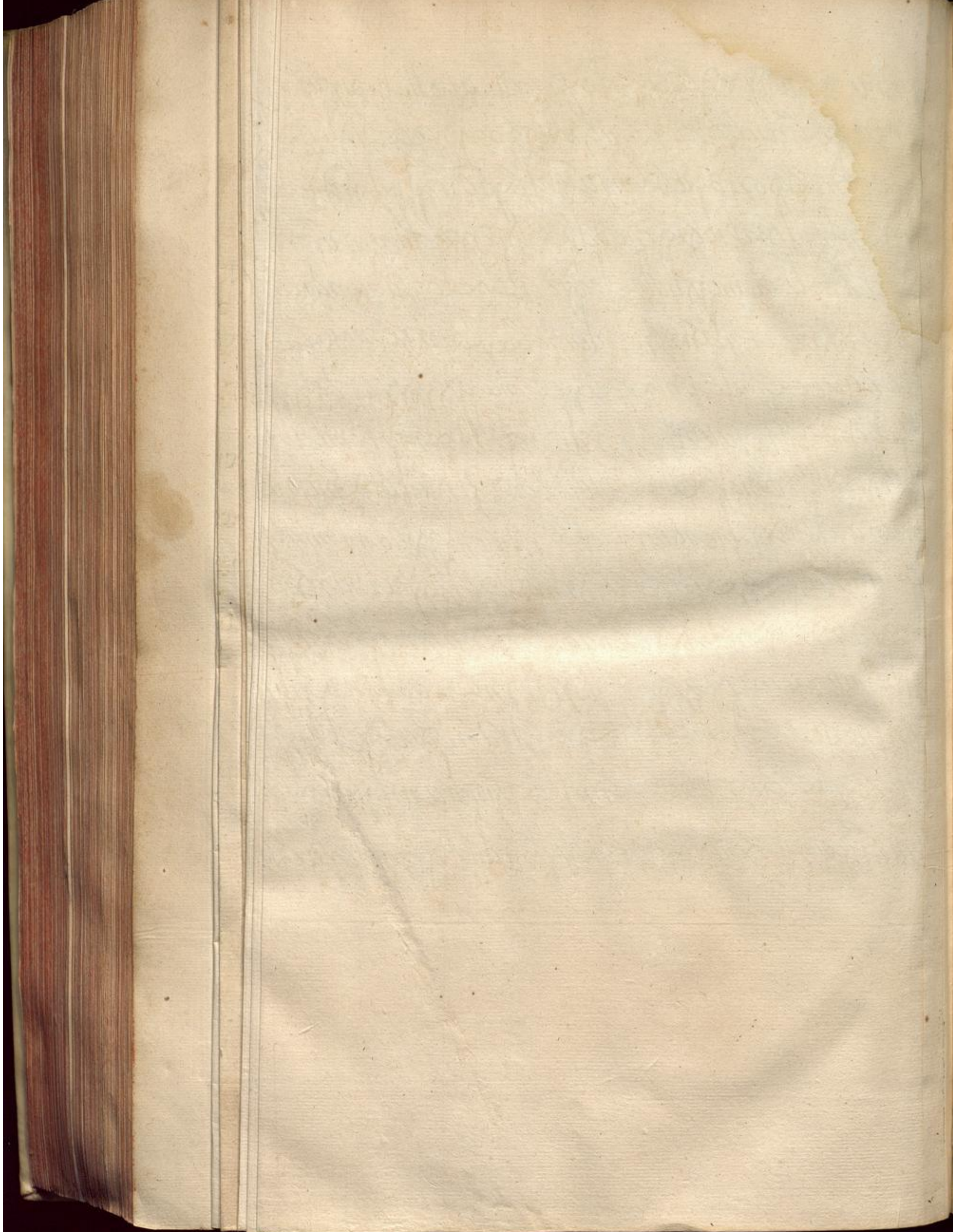
[Faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is densely packed and spans across the gutter of the book. The script is characteristic of the early modern period, possibly a form of German or Dutch cursive. The text is written in dark ink on aged, slightly yellowed paper. The left page contains approximately 15 lines of text, and the right page contains approximately 15 lines. The text is mostly illegible due to the cursive style and fading, but some words and phrases are discernible, such as 'Lundum' and 'Lundum'.

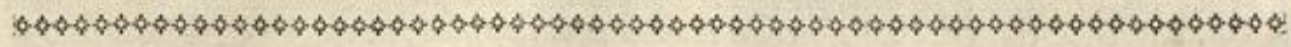

[Faint, illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

SUPPLEMENTI APPENDIX IN TRES DISTINCTA PARTES.

PARS PRIMA.

INCIPIUNT DICTATI.*

* V. Observat. supra p. 68.

SEU

VETERES FORMULÆ ANDEGAVENSES.

I. Formula sollempnis de dotē.

HIC est testamentum quarto regnum domni nostri CHILDEBERTO Reges, quod fecit Missus ille CHESTANTUS. Cum juxta consuetudinem Andecavis civitate, curia publica resederet in foro, ibique vir magnificus illi prosecutor dixit: Rogo te, vir laudabilis illi Defensor, illi Curator, illi Magister militum, vel reliquum Curia publica, utique obticis publicis patere jobeatis, quia habeo quid apud acta prosequere * debiam. Defensor principis simul & amnis Curia publica dixerunt: Patent tibi cotecis * puplici; prosequere que optas. Obedire illa per mandato suo pagina mihi injunxit, ut prosecutor existere deberit, qualiter mandatum, quam in dulcissimo jocali * meo illo fci * pro omnis causationis suas, tam in paco*, quam & in palacio, seu in qualibet loca, accidere faciat illa porciones meas, quem ex alote parentum meorum ei legibus obvenit vel obvenire debet, aut justissime ei est reddebetum. E contra parentis suis vel contra cujuslibet hominem accidere vel admallare seu & liticare facias inspecto illo mandato, quem in dulcissimo jocali meo illo fci, gestis municipalibus adlegare debeam. Curia vero dixerunt: Mandato, quem tibi habere dicis, accipiat vir venerabilis illi Diaconus & amanuensis. Illi prosecutor dixit: Rogo domno meis omnibus puplicis, ut sicut mandatum istum legebus cognovistis esse factum, ut dotem quem pre manibus tenio, vobis presentibus in foro puplico jobeatis recitari. Curia vero dixerunt: Dotem quem te dicis pre manibus retinere, illi Diaconus & amanuensis Andecavis civitate nobis presentibus accipiat relegendum. quo accepto dixit:

* prosequi.
* codices.
* jocali.
* feci.
* pago.

Diaconus amanuensis curia.

Incipit mandatus.

Domno mihi jocali meo illo. Rogo adque supplico dulcissima gratia vestra, ut ad vicem meam omnis causationis nostris, tam in pago quam & in palacio, seu in qualibet loca accidere faciatis; & illas portiones nostras, quem ex alote parentum meorum mihi legibus obvenisse vel obvenire debet, aut justissime nobis est reddebetum, hac contra parentis meus vel contra cujuslibet hominum accidere vel admallare seu adliticare faciatis. Et quicquid exinde ad vicem nostram egeris, feceris, gesserisque, etenim me habiturum esse cognoscas rectum. Juratum mandatum Andecavis civitate, Curia publica.

Incipit cessio.

Dulcissima & cum integro amore diligenda sponsa mea, filia illius, nomen illa, ego illi. Et quia, propitio Domino, juxta consuetudinem una cum voluntate parentum tuorum sponsavi, proinde cido tibi de rem paupertatis mee, tam pro sponsalitia, quam pro largitate tue, hoc est casa cum curte circumcincta, mobile & immobile, silvas, pratus, pascuas, aquas, aquarumve decursibus, junctis & subjunctis, & in omnia superius nominata, tu dulcissima sponsa mea, ad die silicissimo nuptiarum tibi per hanc cessione dileco adque transfundo, ut in tue jure hoc recepere dibeas. Cido tibi bracile valente solidus tantus, tonencas tantas, lectario ad lecto vestito valente solidus tantus, inaures aureas valente soledus tantus, annolus

Supplem. Append,

Cc

FORMULÆ
ANDEG.

valentes solidus tantus. Cido tibi caballus cum sambuca & omnia stratura sua, boves tantus, vaccas cum sequentes tantus, ovis tantus, solidis tantis. Hac omnia subscripta rem in tua jure & domenacione hoc recipere debias, vel posteris tuis, si inter nus procreati fuerunt, deuelinquentis, salvo jure sancti illius, cujus terra esse videtur. Et si fuerit ullo umquam tempore, qui contra hanc cessione ista, quem ego in te bona voluntate conscribere rogavi, aut ego ipsi, aut ullus de heredibus meis vel propinquis meis, aut qualibet homo vel extranea aut emissa persona venire voluerit, aut agere, vel repetire presumpserit, ante lite ingressus duplet tibi tantum, & alio tantum, quantum cessione ista contempet, aut eo tempore meliorata voluerit; & repetitione sua non obtineat effectum: & hac cessione ista atque voluntas nostra omni tempore firma permaneat.

Post hac Curia ait: Se adhuc aliquid abis ex hac causa aut agere debias, dic tu in presente. Illi prosecutor dixit: Gratas agemus magnitudine vestra, quod dotem sua scripta quem prosequio, gestis municipalibus, ut habuit caretas vestra, allegasse... fecisse vobis ex more conscribere...

II. Hic est venditio, qui seipsum vendit.

V. Marculf.
lib. 1. c. 28.

* f. accipere.

Domno mihi illo, necnon & conjux sua illa, ego illi. Quia conjunxerunt mihi negligentias, quod res vestras furavi, & in aliter transagere non possum, nisi ut integrum statum meum in vestrum debiam implere servitium: ergo constat me nullo cogente imperium, set plenissima voluntate mea: & si de hac causa reprobus apparuerit, pro ipsa negligentia integrum statum meum in vestrum servitium obligare debiam, ac cedere * à vobis pretium in quod mihi conplacuit, soledus tantus, ut quidquid ab hodierno die de memetipso facere volueritis, sicut & de reliqua mancipia vestra obnoxia, in omnibus Deo presole habeatis potestatem faciendi quod volueritis. Si fuerit ego ipsi, aut aliquis de propinquis meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc vinditionem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inferat inter tibi & fisco soledus tantus vobis componat, & quod repetit vindicare non valeat, & hac vinditio atque voluntas mea firma permaneat.

III. Hic est venditio de homine in esceno posito.

V. Marculf.
lib. 1. c. 28.

* res.

Domno mihi proprio illo, ego illi. Et quia conjunxerunt mihi culpas & meas magis negligentias pro furta quid feci, unde ego in turmentas fui, & eologias feci, & morte periculum ex hoc incurere debui: set habuit pietas vestra datis de ris * vestras solidus tantus. Ideo hanc epistolam venditione de integrum statum omni peculiare meo vobis emittendam curavi, ut quidquid ab hodierna die de memetipso facere volueritis, sicut & de reliqua mancipia vestra originaria, in omnibus Deo presole habeas potestatem faciendi. Et si fuerit ego ipsi, aut aliquis de propinquis meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc venditionem, quem ego ipsi bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inferat inter tibi & fisco solidus tantus vobis componat, & quod repetit nihil valeat vindicare, & hac vinditio perenni tempore firma permaneat.

IV. Hic est vinditio de terra conducta.

Ego enim illi. Constat me vindidisse, & ita vindidi ad venerabile fratri illa vincola plus minus juctus tantus, & residit in terraturium sancti illius, in fundo illa illa, & accipi à vobis pretium, in quod mihi conplacuit, hoc est soledus tantus, ut de ab hodiernum die memoratus emptor quicquid de ipsa vinea facere volueris, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis vero (quod esse non credo) se fuerit aut ego ipsi, aut ullus de heredibus meis, aut qualibet obposita persona, qui contra hanc vinditionem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, venire aut resultare presumpserit, dupplit tantum & alio tantum quantum hac vinditio ista contenit, & quod repetit vindicare non valeat, & hac vinditio omni tempore firma permaneat. Actum Andecavis.

V. Incipit securitas de superfallicione hic est.

Um non est incognitum, qualiter aliquos homo, nomen illi, aliquo homine, nomen illo, mallavit de res suas, & ipse illi male ei exinde numquam fecisset. Proinde ipsi illi ante bonis hominibus convenit, ut hanc epistolam facere deberit, ut nullo umquam tempore contra ipso agere non presumat. Quod si illi, aut aliqua persona ad vicem suam ipsa causa resultare presumpserit, soledus tantus inter tibi & fisco componere debeat, & quod repetit vindicare non valeat, & hac securitas firma permaneat.

VI. Incipit item securitas.

* f. cobebus.

Um non est incognitum, quia ante hos dies aliquos homo nomen illi, litem in via publica apud illo ei habuit, & cobebus * super eum ipsi illi ei posuit: sic taliter convenit ipsius homo ad mediantis bonis hominibus, ut hunc securitate ipsus homo de ipsus cobebus seu & de ipsa lite, quem apud mihi abuit, facere deberit. quod ita & fecit. Et (quod futurum esse non credo) si fuerit ut ego ipsi, aut aliquis de heredibus meis, vel qualibet obposita persona, qui contra hanc securitate resultare presumpserit, soledus tantus ei componat, & quod repetit nihil valeat vindicare, & hac securitas ista perenni tempore firma permaneat.

VII. Incipit securitas.

Domno venerabile & in Christo patri illo Abbat. vel omnis congregacio nostra & domni illius, ego illi. Et quia ad petitionem meam habuit pietas vestra fecistis mihi beneficium de rem vestra, & domni illius, hoc est locello cognomenante, in pago illo, cum castis, campis, terris, mancipiis, acolabus,

pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, vestrum prejudicium, & domni illius tenere & possidere debuit; & spondio vobis annis singulis cinsō soledus tantus, & post quoque meum discessum jure vestro & domni illius cum rem meliorata, quantumcumque in ipsō loco inventum fuerit, revertatur, & accipiatur absque ullius contrarietate aut repetitione propinquorum meorum, annuante Domino, ut mus* est virorum atque magnorum opidi, confirmandum.

FORMULÆ
ANDEG.

* mos.

VIII. Incipit concamius.

IN Dei nomen placuit atque convenit inter illus & illus, ut inter se campellus commutare deberint, quod ita & fecerunt. Hoc est, dedit illi ad racione illo campo ferente modius tantus, & est super terreturio sancti illius, & subjungat de unus latus campus illius. Similiter in alio loco dedit illi super ipso terreturio ad racione illo campello ferente modius tantus, & subjungat de uno latere campus illius: ut quicquid exinde facere voluerit, absque prejudicium sancti illius, cujus terra esse videtur, liberam in omnibus habeatis potestatem. Si fuerit unus quis qui contra pare suo agere aut resultare presumpserit, partem quod accepit a pare suo amittit, & insuper multa legis damnum incurrit. Et hac epistolae uni tenorum conscriptas, quem inter nus* fieri rogavimus, firmas permaneant.

V. Marculf.
lib. 2. c. 23. &c
22.

* mos.

IX. Incipit vindicio, quam facit qui seipso vindit.

Domno fratri illo, necnon & conjux sua illa, ego illi, qui conmaneo in pago illo. Constat me vindidisse, & ita vindedi vobis vernacula juris mei, nomen illo, & accipi inde precium in argento uncias tantas: ut quicquid ab hodierna die ipso vernaculo facere volueritis, habendi, tenende, donande, vindende, seu commutandi, quomodo & de re aliqua mancipia vestra obnoxia exinde facere volueritis, liberam habeatis potestatem. Et si quis, ego ipsi, aut aliquis de heredibus meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc vindicione, quem ego bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inter tibi & fisco soledus tantus vobis componat, & quod repetit nihil valeat vindicare, & hac vindicio adque voluntas mea perenni tempore firma permaneant.

X. Incipit judicium.

Veniens homo, nomen illi, ante venerabile vir illo Abbate vel reliquis viris venerabilibus adque magnificis, quorum nomina subtus tenuntur inserti, interpellabat aliquo homine nomen illo, quasi servitium ei redeberit; & illi taliter de presente aderat, & hoc fortiter denegabat, quod servitium numquam redeberit. Interrogatum fuit ipsius illo de sua agnacione alius homines in suum servitium habebat, an non: & ipsi illi taliter locutus fuit, ut hoc non redebebat, nam ipsi illi servitium ei non redebebat, at de agnacione aut de comparato ut hoc inter se intenderent, ut dum ipsi illi alius homines de sua agnacione non redebebat. Sic visum fuit ipsius abbati vel quibus in eius aderant, ut ipsi homo apud homines xij. manu sua xij. in basilica domne illius, in noctis tantis conjurare deberet, quod de annis xxx. seu amplius, servitium ei numquam redebebat: se hoc facere poterat, ipsi illi de hac causa contra ipso illo compascere deberit: sin autem non potuerit, hoc inmendare studiat.

Sacramenti in
ecclesia risua.

Incipit notitia de supradicto judicio.

Noticia sacramenti, qualiter vel quibus presentibus ingressus est illi apud homines tantus ingenuos super altare illius Andecavis civetate, pro eo quod homine, nomen illo, ipso pro servitium interpellabat ad vicem genitore suo seu & genetrice sua. Juratus dixit, juxta quod judicium ex hoc loquitur per hanc loco sancto & divina omnia quod hic aguntur, de annis xxx. seu amplius sub ingenuetate nomen resedi. nam & ipsi superius nomenatus servitium non rededi, nec redebio pro reverentia loci, id sunt quorum presentia.

XI. Incipit judicium.

Veniens homo, nomen illi, Andecavis civetate, ante illo agente vel reliquis qui cum eo aderant, interpellabat aliquo homine, nomen illo, quasi jumento suo ad furtis conditionis abuisset: & ipsi illi una cum genitore suo ibidem aderat, & hoc fortiter denegabat, quod ipso jumento numquam habuisset. Sic visum fuit ipso agente qui cum ipso aderant, ut genitor suos illi pro filio suo illo, quia & ipsi genitor apud homines tantus ipsi illi in basilica domni illius in noctis tantus pro filio suo excusare deberit, se hoc facere poterat, ipsi illi contra ipso illo compascere deberit. Sin autem non potuerit, hoc contra ipso emendare studiat.

Incipit noticia.

Noticia sacramenti, qualiter vel quibus presentibus ingressus est illi in basilica domne illius pro judicio, illo agente juratus dixit: Per hunc loco sancto & divina omnia quod hic aguntur, qua hic Deo plenius offeruntur, unde me illi reputabat*, quasi jumento suo ad furtis conditionis post me habuisset, & per meum ingenium ipso jumento digere habuisset; nec ipso jumento numquam habui, nec per meum nullum ingenium ipso jumento numquam perdedit, nec aliud tibi de hac causa non redebio, nisi isto edonio sacramento.

* reputabat.

XII. Incipit solfadia*.

Noticia solfadii, qualiter vel quibus presentibus illi homo placetum suum adrendit Andecavis civetate Kalendas illas, per judicio inlustri illo Comite, vel auditores suis, ac contra homines his nominibus illus & illus, vel genetrice eorum, nomen illa, una cum abunculo eorum illo, dum di-

* Impedimentum, excusatio.

FORMULÆ
ANDEG.

cerit, quasi aliqua femina, nomen illa, genitore eorum, nomen illo, pro maleficio eum interfecisset. Qui ipsi jam superius nomenati placetum eorum legebus à mane usque ad vesperum visi fuerunt custodisse. Nam ipsa femina nec ad placetum advenit, nec misso ad persona addirexit, qui sonia redebuis-
sit. Propterea necesse fuerit predictis hominibus, ut hanc noticiam, bonorum hominum manibus roborata, prosequere deberent, qualiter & visi sunt fecisse.

XIII. Incipit item solfadia.

Noticia solfadii, qualiter vel quibus presentibus veniens homo, nomen illi, placitum suum ad-
tendit Andecavis civitate, in basilica domni illius, unde cum hæc contra homine, nomen illo,
quem ante illo agente fuit irratione pro jumento suo, &c.

XIV. Item solfadii.

Noticia qualiter solfadii, vel quibus presentibus veniens illi in basilica sancti illius Andecavis
civitate, placetum suum adtendedit contra homine, nomen illo, quem ante illo agente fuit irra-
tiones pro agente, quod hoc die illo quod fecit mensis illi dies tantus, conjurare deberit una cum
hominis suis, qui illi ad placitum adfuit una cum testis suis pro legibus triduum custodivit & solfadi-
vit; nec illi nec ad placito adfuit, nec ulla persona ad vicem suam direxit, qui ipso placito custodisset,
aut sonia nunciare deberit. quos presens placitus ipsus fuit custoditus aut solfaditus, aut hanc noticiam
manibus eorum subter firmaverunt.

XV. Incipit Sacramentalis.

Breve Sacramenti, qualiter & quos presentibus ingressus est homo, nomen illi, Andecavis civita-
te, die illo, quod fecit mensis illi dies tantus, in basilica domne illius. Juratus dixit: Per hunc
loco sancto & divina omnia que hic aguntur, que hic Deo plenius offeruntur, unde mihi homo, nomen
illi, interpellabat, eo quod caballo suo furassit, aut in taxato post me habuissit; hoc conjurare quod ca-
ballo suo, quem mihi reputabat, numquam furavi, nec consciens ad ipso furandum numquam fuisset,
nec post me intaxata ipso caballo numquam habui, nec alio tibi exinde non redebio, nisi isto edonio
sacramento, quem judicatum habui, & legibus transibi. Id sunt qui hunc sacramento audierunt, ma-
nibus eorum subter firmaverunt.

XVI. Incipit noticia.

Noticia qualiter vel quibus presentibus illi & illi placitum eorum adtenderunt Andecavis civita-
te, in basilica domne illius, pro judicio illo proposito, unde aliqua femina, nomen illa, habuit
interpellatus pro illa re, qui illi & germanus suos illi ad ipso placito advenerunt, & homines suos hic
presentaverunt, ut ipso sacramento excusare deberent. Nam ipsa illa femina ad ipso placito adfuit, &
ipso sacramento minime recipere voluit, qui illi ex germano suo illi placitum eorum legibus custodierunt.
Propterea necessarium fuit, ut ex hoc noticia accipere deberent. quod ita & fecimus.

XVII. Incipit vacuaturia.

Dum cognitum est, quod homo, nomen illi, vinditione de integrum statum suum ad homine, nomen
illo, & cogit * sua illa, & ipsa vinditione minime * invenisse non potuerunt. Proinde manus
nostras firmatus vobis emittendam curavi, ubi & ubi ipsa vindicio inventa fuerit, inanis permaniat,
& hæc vacuaturia firma permaniat.

XVIII. Incipit item vacuaturia.

Dum cognitum est qualiter aliquos homo, nomen illi, aliquo homine, nomen illo, cautione inmissa
habuit pro factum suum, quo ei beneficium facit argento uncias tantas, ut inter annus tantus,
quatenusque ei servitium injunxerit, ei facere debiret. Et ipsi homo cautione minime invenire non
poterit. Proinde mano mea & bonorum hominum vacuaturia tibi proinde dedi, dum tu ris * meas re-
dedisti, ubi & ubi cautio ipsa inventa fuerit, vacua & inanis permaneat, & hæc vacuaturia firma
permaniat.

XIX. Incipit vindicio.

Domno mihi semper illo illi. Et pro necessitatis temporum & vidi * compendium etiam sterilitas
& inopia precinxit, ut in aliter transagere non possum, nisi ut integrum statum meum in vestrum
debiam implecare servitium. Ergo constat me nullo cogente imperio, sed plenissima voluntate mea, &
accipi à vobis pro superscriptum statum meum, hoc est in quod mihi complacuit, in auro valente soledus
tantus, ut quicquid ab hodiernum diem de memetipso facere volueris, sicut & de reliqua vestra obnoxia,
in omnibus Deo prasole habeatis facultatem faciendi. Si quis vero aut ego ipsi, &c. ut supra.

XX. Incipit ingenuitas à die prasente.

In Dei nomen ille, delectissimo nostro illo. Noverit iste pro divinitatis intuitu & anime mea reme-
dium vel aterna retributione tua, eatenus à die prasente ingenuum esse precipimus, tamquam ab
ingenuis parentibus fuisse procreatus, & nullius tibi heredum ac proheredum meorum nec servitium, nec
nullum obsequium ultra debere cognoscas, sed potius a se defensione sanctum illius in integra valeas re-
sidere ingenuitas. Et si fuerit unus de heredibus meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc
ingenuitatem,

Marculf. lib. 2.
c. 32.* conjugem.
* minime.

* res.

* f. vita.

ingenuitatem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, venire aut resultare presumpserit, in primitus Dei incurrat iudicium, & de sanctorum loca efficiatur extraneus, & insuper multa legis damnum incurrat auri libra una, argento pondo tantum; & quod repetit vindicare non valeat, & hac ingenuitas perenni tempore firma permaniat.

FORMULÆ
ANDEG.

XXI. Incipit vindicio.

Ego enim illi. Constat me vendidisse & ita vindedi ad illo campello ferente modius tantus, & est super terraturio sancti illius, in villa illa, & subjungit de terra illa, de uno latere campus illius, taxato precio: hoc est in quod mihi complacuit, valente soledus tantus, ut quidquid ab hodierna die de ipso campo agere volueris, absque prejudicium sancti illius, cujus terra esse videtur, liberam in omnibus habeas potestatem. Et si fuerit ego ipse, &c.

XXII. Incipit cautio de vinea.

Ego enim illi. Constat me accepisse, & ita accepi per hanc cautionem ad praestatum beneficium de homine, nomen illo, hoc est in quod mihi complacuit, in argento soledus tantus; & in pignore tibi conditionis demitto tibi pro ipso beneficium inter annus tantus vinia medio iuncto * tantum, qui est super terraturium sancti illius, in villa illa; & subjungit de uno latere vinia illius, ut interim res vestras micum habuero illa blada, quem ibidem Deus dederit, in tuam revoces potestatem. Et quod, si adsolet, ipsi annus tantus completi fuerunt, rem vestram reddere debiam, & cautionem meam recipere facias, aut tibi, aut cui cautionem istam dederis ad exagendum.

* jugere.

XXIII. Incipit ingenuitas.

Dilectissimo nostro illo ego ille. Noveris te pro divinitatis intuitu & anima mea remedium, vel aeterna retributione eatenus ad iugum servitudinis tibi absolvemus, ut quamdiu advixeris, de mecum non discedas servitium; & post meum quoque discessum cum omni peculiare quod habes, aut laborare potueris, ingenuam ducas vitam, tamquam se ab ingenuis parentibus fuisses procreatus, & nullius tibi nec servitium, nec nullum obsequium heredum ac proheredum meorum te quicquam redere cognoscas, nisi sub defensione sancti basilici domni illius praebeas obsequium, non requiratur. Si quis (quod futurum esse non credo) si fuerit unus de heredibus meis vel qualibet obposita persona, qui contra hanc ingenuitatem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, in primitus Dei incurrat iudicio, & a liminibus ecclesiarum, basilicarum vel omnium Sacerdotum excommunicus accipiat illam maledictionem, quem Juda Scariotis accipiat, & mea voluntate cum Christo accipiat misericordia, & quod repetit numquam valeat sua voluntas obtineat, & ingenuitas ista perenni tempore firma permaneat.

XXIV. Incipit iudicius.

Eveniens illi Andecavis civitate ante illo Praeposito vel reliquis hominibus, qui cum eo aderant, interpellabant aliquo homine, nomen illo, quasi animalia per sua menata eos ducere habuisset, & ipsa animalia per sua menata aliquas mortas fuerant, & ipsa pecora illi excorticasset, posteaque mortas fuerunt. Interrogatum fuit ipsi illi, quid de hac causa responso daret: & ipsi illi taliter locutus fuit, quod nec sua animalia numquam menasset, nec per sua menata ipsa animalia degere numquam habuisset, nec de manus suas excorticatas numquam fuissent. Propterea visum fuit ad ipso Praeposito, vel qui cum ipso aderant, ut in noctes tantas apud homines tantus ipsi illi in basilica domni illius excusare deberit: se hoc facere debebat, de hac causa ipsi illi compascere debirunt: sin autem non poterit, quicquid lex de tale causa edocet emendare stodiat.

XXV. Incipit vindicio qui seipsum vindit.

Domno magifico fratri illo, necnon & conjux sua illa. Nus enim illi & coguje sua illa constat nus vendidisse & ita vendidimus a vobis estus * nostros cum omni peculiare quod habemus aut locare poteremus, manso & terra vel viniolas, quantumcumque ad die presente possidere vidimur, in fundo illa villa in se super terra ecclesie Andecavis, vel ubique habire visi sumus. Unde accipimus de vobis precium quod nobis complacuit, hoc est in auro valente soledus tantus, ut post hunc diem memorati emptores quicquid de nus ipsis vel de heredis nostris facere voluerint, habeant potestatem faciendi. Si quis vero, &c.

v. supra cap. 2.
* 1. status.

XXVI. Incipit securitas.

Dum non habetur incognitum, qualiter aliqua femina, nomen illa, apud hominem sancti illius, nomen illo, litis intentione habuit de illo rapto, quod ipsa fuit, ut ipsa ad pacem concordiam voluntate ad ipsa femina facere deberent, quod ita & fecerunt. Unde convenit, ut si homo manu sua firmata exinde accipere deberet, quod ita & fecit, ut se ipsa femina post hunc diem resultare voluerit, contra homine soledus tantus conponat. Facta securitas.

XXVII. Incipit vindicio proprietatis.

Domino venerabile & in Christo Patri illo Abbate ego illi & conjux mea illa. Constat nus vendidisse, & ita vendidimus vobis terra proprietatis nostrae, in loco nuncupante illo, & accipi proinde precio de vobis in quod nobis complacuit, hoc est in argento soledus tantus, &c. & hac vindicio perenni tempore firma permaneat stipulatione subnixta. Actum est.

Supplem. Append.

Dd

FORMULÆ
ANDEG.

XXVIII. Incipit iudicius.

*V*eniens illi Andecavis civitate ante illo Agente, necnon & illo, vel reliquis qui cum illo aderant, interpellabat aliquo homine, nomen illo, quasi fossado per terra sua, in loco nuncupante, qui vocatur, illa villa, qui aspecit ad illa, ei fossadasset. Et taliter ipsi homo dedit responso, quod terra sua fossado fecisset. nam terra ad illo homine numquam fossadasset. Visus fuit ab ipsis magnificis, ut illi in noctis tantas apud homines tantus vicinis circa manentis de ipsa condita mano sua quarta* in basilica domni illius senioris excusare deberet, quod terra sua malo ordine numquam fossadasset. Si hoc facere potebat, quietus & securus rescedat: sin autem non potuerit, contra ipso hominem satisfacere debeat.

* V. tom. 1.
Annal. Bened.
P. 453.

XXIX. Incipit iudicius.

*V*eniens homo, nomen illi, aput femina, nomen illa, qui fuit conjux illa quondam germanus illius, ante venerabile vir illi Abbate, interpellaverunt hominem, nomen illo, quasi servitium qui fuerunt ipsius illi, quondam post se habuisset comandatas, hoc est illam rem qui illi ad presens aderat: & hoc totum fortiter denegabat. Interrogaverunt ipsius illi, se* habebat homines qui de presente fuissent, ut vidissent quando ipsa rauba* ipsi illi & illi comandasset. Taliter visum fuit ab ipso Abbate vel qui cum eo aderant, in noctis tantis daret homines tantus bene fidem habentes vicinis circa manentis, qui de presente fuissent, & vidissent supra scripto illo quondam ipsa rauba ipsi illi comandasset, ut hoc in basilica domni illius conjurare deberit, ipsius illi per legem emendare studiat. sin autem non potuerit, de hac causa ipsi illi omni tempore ductus, quietus atque securus valeat resedive.

Abbas iudex.
* si
* hic depositum
al. furtum.

XXX. Incipit item iudicius.

*V*eniens illi ante illo Abbate, vel reliquis qui cum eo aderant, interpellabat aliquo homine, nomen illo, quasi vineas suas, qua erant illius, quondam illi ad parciaricias* dedisset, ut quamdiu ipsi illi se aptificavit, ipsas vineas ad parciaricias habere debeat. Interrogatum fuit ipsius illi, si ipsas vineas apud ipsas fuerunt, an non. Taliter ipsi locutus fuit, quod illas convenientias, quod ipsi illi dicebat, aput ipso numquam habuit. Visum fuit ipsius Abbate, ut dum hoc denegabat, quod ipsas convenientias numquam habuit, ut apud homines tantus in basilica domni illius excusare deberet, quod ipsas convenientias inter se numquam habuissent. Se hoc facere potebat, precium quod de ipso illo acciperet, ei reddere debeat: sin autem non potuerit, contra ipso emendare studiat.

* ad partem seu
medietatem.

XXXI. Incipit apennis.

*D*um non est incognitum, qualiter aliquis homo, nomen illo, & conjuge sua illa, in terra eorum in loco illo, per nocte fuit pessimum naufragium passus, & exinde perdidit & pecunia sua, & mobile suo, seu & strumenta sua quam plures, vindicionis, dotis composicionalis, contullitionis, pactis, commutationis, convenientias, securitatis, vacaturias, iudicium, & noticias. Unde necesse ei fuit advocare iudicis seu & vicinis circa manentis, seu & universa parocia illa, & ibidem invenirent & ostia sua fracta, & portis suas conquassatis, & ipso loco graviter devastata. Proinde petiit ad ipsos bonis hominibus: in eundem prospecto accesserunt, invenirent sicut tum esset, cujus nomina subter sunt inserta, ut hunc noticia relatione presto ei adfirmare deberent. quod ita & fecerunt, qualiter melius possit Andecavis civitate adfirmare.

V. Marculf.
lib. 1. c. 33. &
34. & Diplom.
lib. 1. c. 2.

XXXII. Incipit item Appennis.

*Q*icumque ad laturcolos sceleratoribus, seditiosis seu incendiariis, in qua provincia vim aut damnum pertulerit, oportet hoc eidem Rectores civium seu Curiales provincie, in qua perpetratum fuisse perhibetur, palam ostendere, & publica denuntiatione manifestare. Igitur cum pro utilitate ecclesie vel principale negotio Apostolicus vir, illi Episcopus, necnon & inluster vir illi Comes, in civitate Andecave cum reliquis venerabilibus atque magnificis rei publice viris resedisset, ibique veniens homo, nomen illi, palam suggereret, ceu casa sua in loco nuncupante illo, eo quod mali homines per cecata nocte ad casa sua in loco nuncupante illo advenissent, & ostia sua frigidissent, vel res suas aurum, argentum, species, vestimentum, fabricaturas suas, vasa area, vel reliquas res quamplures, cum strumenta cartarum vindicionis, cautionis, cessionis, donationis, dotis composicionalis, contullationis, pactis, commutationis, convenientias, securitatis, vacaturias, iudicium & noticias, oblationis, vel reliquas res quam plures, quam longum est per singula ministrare, ad furtis causis deportassent. Unde per ipsas cartas pluras terras post se dicere venditum: & in crastinum locale accessione una cum bonas extraneas personas vicinis circa manentis in ipso loco manibus eorum roboratas accessisse: & ob hoc cognita relatione ante superscriptus senioris presentabant ad relegendum, per quem ipsum seniores cognoverunt, quod ipsa causa taliter acta vel perpetrata fuisset. Dum taliter diligentia inquirere videtur, sublectum fuit ad ipsas bonas straneas personas vicinis circa manentes, qui bene optime ex hoc comperti aderant, quid exinde cognoscibant, veraciter enarrare deberent, se ipsi homo taliter prabuerunt testimonium, ut inspecta illa epistola, quem illi presentabat, sua denuntiatione veraciter concordabant. Dum sic in omnibus devolgota elaruit, si superscriptus Pontifex & ipsi Comes vel qui cum eo aderant, denuntiaverunt ipsius illi, ut quicquid per annorum spatia de eo tempore usque nunc recte & legaliter possederat, inantea obolve principale negotio recto tramite testata lege servit, res suas ipsi aut heredis sui tenere & possidere faciant. Et pro presente & futura tempora convenit, ut hanc cartola, qui vocatur Appennis, prefatorum senio-

rum vel reliquorum civium eorum manebus roboratis acciperet adfirmare deberet. quod ita & fecit: ita ut duo Appennis coequalis ex hoc affirmatus accipiat, unum, quem ipsi apud se retineat; & alium, quem in foro publico suspenditur. Facto Appenni.

FORMULÆ
ANDEG.

XXXIII. Incipit noticia ad Appenno firmare.

Cum per caeca cupiditate per loca orbana semper hostis antiquus bella consurget, & solent homines perfidi & pessimi per malis intolerabilia mala subire, tam ab hostibus, quam latrunculus, per talas & fortes, per captores & rapacis commovere & commutare gravis damnos atatis. Igitur non est incognitum, qualiter aliquo homine, nomen illo, contegit gravis naufragius, quod in villa illa casa sua per nocte fuit effracta, & omnes presidios suos, aurum, argentum, aramentum, vestimentum, utensilia, pecunia, seu strumenta cartarum quamplurimas, vindicionis, cautionis, cessionis, donationis, dotis compositionalis, pactis, commutationes, convenientiis, securitatis, vacaturias, iudicium & notitias, seu & omnes solemnitas, per quem à longo tempore usque modo res suas domnavit, per ipso furte exinde fuit deportata. Proinde necesse fuit sepe dicto illo in crastenum maturius mane iudici pupleco vicinis circa manentes ad ipso loco convocare: & ibidem venientes invenerunt sic esset factum, seris incisus ostias concapolutas, portas perforatas, consensa seu & universa qua supra memoravimus per ipso furto perinde esset abstracta. Dum sic cessit veracis, ut melius possit exinde appenne in civetate regione ipse ipsius prosequere & adfirmare, petiit ad ipsius vicinus & iudice, qui in ipsa cautione fuerunt, manibus propriis in hunc prospectum notitia relationis adfirmare deberent. quod ita & fecerunt.

XXXIV. Incipit (libellus) dotis.

Annum iij. regnum Domini nostri CHILDEBERTO reges. Ego in Dei nomen illi fateor me hunc libellum dote scribere deberem, quod ita & fecerim, ad dulcissima sponsa mea, nomen illa, pro amore dulcitudinem suam, emitto tibi in cartola libelli dotes casa jam dicta puella sponsa mea illa habiat, teneat, possideat, faciat quod voluerit. Et si quis vero, aut ego ipsi, vel quilibet opposita persona, qui contra hoc voluntate meam facta aut libellum dote ista conscripta aut agere presumpserit, soledus tantus coactus exsolvat. Et si quis... non obtineat effectum.

V. Marculf.
lib. 2. c. 15.

Incipit epistola.

Ego enim illi fateor me hanc epistola facere debere, quod ita & feci, ad cogite mea illa propter amore dulcitudinem suam & servicium circa me inpendetis, cedo tibi atque transcribo capsula de casa cum ipso villare, ubi ipsa casa resedit, ut ab hodierno die ipsas res denominatas habeas, teneas, possideas. Et si quis vero, &c.

XXXV. Incipit item cessio.

Ego enim illi fateor me hanc cessionem facere debere, quod ita & feci ei, ad dulcissimo nepote meo, nomen illo. Cedo ei propter amorem dulcitudinem suam casa, ut ab hodierno die ipsam rem conscriptam habeas, teneas, possideas, &c.

XXXVI. Incipit epistola, quem pater & mater facit in filio.

Licet unicuique de rebus suis, quas in presente seculo (habere) videtur, tam ad sancta loca seu parentum meliorare, & lex manet & consuetudo longinqua percurrit facere quod voluerit. Idcirco ego in Dei nomen illi, & cogite mea illa dulcissima, & à nobiscum integra amore diligendo filio illo. Dum in omnibus, & per omnia, & super totum nobis fideliter servire videris, multas penurias & injurias per diversa loca pro nostra necessitate suscepisti, & in utilitate domnorum partibus Britanici seu Wasconici hostiliter ordine ad specie mea fuisti: proinde convenit nobis, ut aliquid de facultatis nostre te emeliorare debererit. quod ita & fecerunt. Ergo transcrivimus tibi mansello nostro illo super terraturio vir inluster illo, & hoc cum domebus, edificis, mancipiis, viniis, si/vis, pratis, aquis aquarumque decursibus, junctis & adjectiis, quantumcumque ibidem nos tenere visi sumus, hoc ad die presente perpetualiter ordine tradimus ad possedendum, & hoc est habendi, tenendi seu commutandi posteris tuis, vel ubi tua decreverit voluntas, derelinquendi, & ubi aliubi ex nostra sine epistolis obligatam & infantis nostris remutarent, tu cum ipsis equalis lancia dividere facias. Et in hanc paginola intimare convenit, si nos ipsi aut heredis seu propinquis nostris, aut militans extranea persona, qui contra hanc epistola aliqua querilla aut refragatione contraire voluerimus, soledus tantus tibi sociante fisco componat, & nihil vindicet quod repetet; & hac voluntas nostra cum manus nostras roboratas omni tempore cum lege Aquiliani non dibeat esse inconvulsa.

V. infra cap. 57.

XXXVII. Incipit cautio de homine.

Domino magnifico fratri illi, ego illi. Constat me accipisse, & ita accipi à vobis per hanc cautionem ad pristinum beneficium, hoc est in argento uncias tantas: in loco pignoris emitto vobis statum meum medietatem, ut in unaquisque septem ad die stantis quaecumque operam mihi legitamam injunxeris, facere debiassemus. Cum annos tantus compliti fuerint, res vestras redibere debias, & cautionem meam recipere faciam. Et si exinde de ipsa opera, aut de ipsas res ad ipso placito negligens tardus fuero, aut voluntate vestra exinde non habuero; tunc me constat res vestras in duplum debiam esse redditurus, aut vobis, aut cui cautione ista dederis ad exagenda.

Dd ij

EGo enim illi. Quia dum non est incognitum, qualiter aliquos homo, nomen illi, & quia ante hos dies habuit interpellationem, dum dicerit, quasi casa sua infregisset, & res suas exinde deportasset. Unde & ipsi illi habuit, ut hoc in basilica sancti illius apud homines tantus conjurare deberet. Sed mentis bonis hominibus, eos concordiare dixerunt. Et si recognovi, & in nullo modo culpabile exinde ipso non invenit, convenit ut manu sua exinde facere deberet. quod ita & fecit, ut nullo umquam tempore contra ipsis nulla calumnia, neque repetitione facere non debeas, sed, sicut dixi, quietus & securus residias. Et si fuerit aut ego ipsi, &c.

XXXIX. Incipit cessio [in dotem.]

Dulcissima & cum integro amore diligenda sponsa mea nomen illa, ego illi, filius illius. Dum non habetur incognitum, sed pluris habetur cognitum, qualiter te secundum lege Romana sponsatam visus sum habere, in animis meis plenius tractavi, ut tibi aliquid de re paupertatica mea concidere debirem. quod ita & feci, hoc est cedo tibi membro de casa cum mobile & immobile, in fundo illa villa, super terraturium sancti illius, cum villare vel omne circumcincto suo, juxta caso illius, lecto vestito, vestimentum tantum, fabricaturas in soledus tantus, mancipia tanta, his nominebus illus & illus, boves tantus, vaccas tantas cum sequentis tantis, ovis tantus, solidis tantus, campo cum silva ferentes modius tantus; de unus latus est campus illius: vinia juctus tantus, de unus latus est vinia illius: prato juctus tantus. Hac omnia superius nominata ad die felicissimo nuptiarum hoc ad die presente habes concessum, dum advixeris, perpetualiter ad usumfructuario ad possedendum, absque prejudicio [sancti illius] cujus terra esse videtur. Si vero, quod fieri non credo, &c.

XL. Incipit jus liberorum.

Dulcissimo & cum integro amore diligendo jocale meo illo, illa. Sane in Dei nomine mente sanoque consilio meditantis casus humane fragilitatis corpore, ne nos contingit ultimos dies inordinatus, quod Deus avertat, de hujus seculi lustris discederemus, debitumve natura compleverimus, dum in terra nus sobolus non habemus, nostrumque elegemus conspirante Deo commune consilio per cartole texum nosum voluntate conscribere. Ideo ego memoratus illi, si tu mihi dulcissima conjux mea illa superstitis fueris, cum ego de hac luce discessero, debitumve natura complevero, tunc tu tris portiones de omne corpore facultatis mee, quem in pago illo & illi ex alote parentum meorum, vel de quolibet contracto mihi legibus obvenit, si prolis interim non fuerint procreati, tibi transcribo, ut quicquid exinde in postmodum exinde volueris faciendum, id est tam in domibus, edificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, agris, acolabus, aquis aquarumque decursibus, junctis & subjunctis, mobilebus cum omne jure & soliditate eorum, integrum, sicut a me fuit possessum, possedendum tuo jure recipias, & perpetualiter possideas; & quicquid exinde elegeris, faciendi liberum potiaris arbitrium. Quia rem ipsam aliter quam quod heredibus meis, illa quarta vero portione reservaverunt, hac contra vos propinquorum heredibus legitimis meis reservo, ut tu conjux mea illa illas tris portiones, & ipsi heredis mei illa quarta similiter debetis percipere & possidere. Similiter ego illa in ara, juxta ut superius continetur depictum, religionis quos tenet terra mea . . . ad vos voluntate mea conscriptas, & ego ad similitudinem conscribere rogavi. Ergo si tu mihi dulcissimus jocalis meus illi superstitis fueris, cum ego de hac luce discessero, debitumve natura complevero, tunc tu tris partis de omne corpore facultatis mee, quod in pago illo & illo ex alote parentum meorum abire videor, heredis meos in ipsis tris partis fattiden . . . ut quicquid de ipsis tris partis de alote meo, se prolis inter nos non fuerint procreati, facere volueris, tam in domibus, edificiis, mancipiis, vineis, silvis, agris cultis & incultis, pratis, acolabus, sicut a me fuit possessum, possideas, & rebus tam quod ad presens possidere videor, ut mihi inante iustum reddebitum est, tu hoc integro jure percipias recipere, &c.

XLI. Incipit securitas.

EGo enim illi qui commaneo villa illa sancti illius. Convenit mihi bona voluntate ad securitate ad homine, nomen illo, facere debere, quod ita & fci, pro eo quod illam rem ad furtis conditionis post habuerit, & accepit exinde argento tantum. Proinde mano mea & bonorum firmata tibi exinde dedisse, ut post hunc d. em de hac causa quietus & securus residias. Et si fuerit ut ego ipse, &c.

XLII. Incipit epistola quem hominem repotavit de res suas.

Dum cognitum est quod homo, nomen illi, aliquo homine, nomen illo, mallavit pro res suas, & ipsi illi male ei exinde numquam male fecisset. Proinde ipsi illi ante bonis hominibus convenit, ut hanc epistolam facere deberit, ut nullo umquam tempore contra ipsum agere non presumat. Quod si illi aut aliqua persona, &c.

XLIII. Incipit securitas de raptio.

EGo enim illi. Constat me accepisse de illo integro compositione, pro eo quod apud homine, nomen illo, puella sua tradenda fuit, dedi ei ad ipso illo soledus tantus. Proinde manu sua firmata & bonorum hominum accepi, ut post hunc diem neque illi, neque nullus de heredibus suis, nulla calumnia nec repetitione habere non debias, sed, sicut dixi, de hac causa quietus residias. Et si fuerit aut ego ipsi, &c.

XLIV.

XLIV. Incipit notitia [de matrimonio servorum.]

FORMULÆ
ANDEG.

Notitia qualiter illi & illi. Non habitur incognitum, qualiter servus nomen illi, ancilla ad illo, nomen illa, extra voluntatem ad conjugium se conjunxerunt: sed modo nos una pacis concordia convenit, ut de agnatione qui de ipsis procreati fuerint, illi ad ancilla sua duas partes recipiat, ego & illi ad servo suo illo tertia, & quod ipsi aliquid stante conjugio convenerunt, illi servo suo de ipso peculiare duas partes recipiat: similiter & illa ad ancilla sua illa tertia. Proinde ut in postmodum nulla altercatio inter nos non debeat esse, ut manus nostra exinde per duas epistolas uno tenore conscriptas facere deberimus. quod ita & fecimus, & pro rei totius firmitate modo adfirmavimus, ut nec nos ipsi, nec ullus de heredibus vel de propinquis nostris, aut militans stranea persona, qui contra istas epistolas venire voluerit, ad dupla pecunia teneatur obnoxius; & illa petitio non obtineat effectum, & has convenientias inconcussis & inconcussis teniat firmitate.

V. infra cap. 58.

XLV. Incipit epistola qui de heredibus alicui aut ecclesiæ delegat.

Lex Romana & antiqua consuetudo exposcit, ut unus quis homo, dum in suum continet arbitrium, de rebus suis propriis aliquid pro anima sua compendium dare decreverit, licentiam habeat, & illud quod ad loca sanctorum, ad congregationem monachorum confertur, numquam perit, sed ad memoriam eternam & justitiam reputatur. Igitur ego enim in Dei nomen inluster vir ille, necnon & conjugis mea inlustra matrona illa, convenit nobis unanimiter pertractantis, ut aliquid de rebus nostris in monasterio nostro, quem communiter edificavimus, qui est in honore sancti illius infra muro Andecavis constructus, ubi illa Abbatissa custos præesse videtur, concidere deberemus. quod ad die presente visi sumus fecisse, hoc est locello nuncupante illo, in pago illo, rem proprietatis nostre, quem de parente nostro venerabile viro illo Abbate propria pecunia comparavimus, vel die presente nostra est possessio, hoc est cum terris, domibus, edificiis, mancipiis, accolabus, viniis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, movilibus & immovilibus, junctis & appendiciis & adjacentiis in se habentis ad se pertinentis cum superposito pro omni merito suo, ut diximus, ad predicta basilica vel congregatio ipsius vel rectorem ipsa volumus esse translatum atque inductum: ita ut quicquid exinde ab hac die jure proprio atque firmissimo congregatio ipsius utilitatibus monasterii ipsius elegerit faciendum, liberam habeat in omnibus potestatem: quia malumus te sacrosanctæ ecclesiæ in honore sancti illius in idipsum monasterio adificate, quam reliquis heredibus nostris. Quod si fuerit aliquis de heredibus nostris, qui contra hanc epistolam cessionis, quam bona voluntate pro nostris expiandis peccatis devovimus, venire aut contrarius vel pulsator extiterit, prius à communione Ecclesiæ catholice sit pulsatus, & eterna damnationi subiectus; & in super auri libras tantas, argento pondus x. sociante fisco, cujus pulsaverit, componat: nibilo minus epistola atque definitio nostra omni tempore firma & stabilis perduret.

XLVI. Incipit notitia, quem hominem in causa sua repellavit.

Notitia qualiter ventem illi Andecavis civitate ante venerabile vir illo Abbati, vel reliquis quam plures bonis hominibus, qui cum ipso aderant, eius nomina vel scriptiones atque signaculum subter tenentur inserta, interpellavit aliquis homines his nominibus illis & illis, dum dicerit, quasi vinia sua in loco noncupante illo, malo ordine pervassisset, quia ipse illi & illi taliter in responsis [dederunt,] quod auctori habebant legitimo nomen illo majore, quia ipsa vinia ad eos dedisset. Sic ab ipsis viris illi fuit denunciatum, ut die illo Andecavis civitate ipso illo in Autericio presentare deberit: se hoc non faciebat, cum legis beneficio ipso illo de ipsa vinia revestire deberet. Actum.

XLVII. Incipit mandatus.

Domino magnifico illo illi. Rogo, preco, supplico atque injungo per hunc mandatum ad vicem meam hominem, nomen illo, quem ego beneficium ei feci, argento uncias tantas, ipsum meum ubi & ubi, eas vel meas prosequere & admallare & adcausare facias, quomodo ipso debite recipere facias: & quicquid ad vicem meam exinde facere volueris, egeris, feceris, gesserisve, crenim me habiturum esse cognosce ratum. Mandatum Andecavis civitate, curia publica.

XLVIII. Incipit charta de sanguinolento *, quem de matricola suscipi.

* recens nato,
exposito.

Cum in Dei nomen nos vero fratris, qui ad matricola sancti illius residere videmur, quos nobis ibidem omnipotens Deus de conlata Christianorum pascere videtur, invenimus ibidem infantolo sanguinolento, cui adhuc vocabulum non habetur, & de cuncto populo parentes ejus invenire non potuimus. Ideo convenit nobis unanimiter consentientes, & per voluntatem martyris, nomen illo Presbytero, ut ipso infantolo ad homine nomen illo venundare deberemus. quod ita & fecimus, & accepimus pro ipso, sicut apud nos consuetudo est, treanto uno, cum nostro pacto, & intimare rogavimus. Si nus ipse aut domenus vel parentis ejus, qui contra charta ita venire voluerit, in primitus Christus filius Dei viri terribilem & metuendum, ut non sit ad gaudium, sed ad ejus detrimentum quod ei incutiat sempiternam pœnam; & quod repetit vindicare non valeat, & hæc facta nostra omni tempore firma permaneat.

XLIX. Incipit judicium de homicidio.

Veniens illi & germanos suos illi Andecavis civitate, ante viro inluster illo Comite vel reliquis rachimburgis * qui cum eo aderant, quorum nomina per subscriptionibus atque signacola subter tenentur inserta, interpellabat aliquo homine, nomen illo, dicebat quasi ante hos annus parentis coram illo quo-

* Judicibus
V. Glossar.
Cangian. in
Rachimburgii.

Supplem. Append.

Ee

FORMULÆ
ANDEG.

modo interfecisset. Interrogatum est saepe dicto illo, quid ad hac causa daret in responsis. sed hoc ad integra fortiter denegabat. Sic juxta actificantes saepe dictis germanis visum est ad ipsis personas decrevisse judicio, ut quattrum in suum quod evenit ipso Kalendas illas, apud homines xij. mano sua xiiij. vicinus circa manentes sibi: sin melius in ecclesia seniore loci in ipsa civitate hoc debeat conjurare, quod ad morte saepe dicto numquam consentisset, nec eum occisisset, nec consciens, nec consentaneus ad hoc faciendum numquam fuisset. Se hoc facere potest, diebus vite sua de ipsa causa securus permaneat: sin autem non potuerit, in quantum lex prestat hoc emendare stodeat.

Incipit Notitia ad supradicta judicia.

Notitia sacramenti, qualiter vel quibus presentibus aderant in ipso die Kalendas Martias ingressus est homo, nomen illi, in ecclesia seniore sancti loci Andecavis civitate, secundum quod judicios suos loquitur, apud homines xij. mano sua xiiij. Juratus dixit: Per hunc loco sancto & divina omnia sanctorum patrocina, qui hic requiescunt, unde mihi aliquid homenis illi & germanus suos illi reputaverunt, quod parente eorum illo quondam interfecisse aut interficere rogasse; ipsum non occisi, nec occidere rogavi, nec consciens, nec consentaneus ad morte sua numquam fui, nec illud de hac causa non redebio nisi isto edonio sacramento, quem judicatum habui, legibus transivi. Id sunt quod de presente fuerunt, & hunc sacramentum audierunt, & hunc notitiam manus eorum subter adfirmaverunt. Facta notitia.

L. Incipit mandatus.

Domino fratri illo, ego illi. Negociens rogo, prece, atque suppleco per hunc mandatum ad vicem meam servo meo, nomen illo, natione gentile: quem mihi confugio fecit ubi & ubi, cum ipso invenire potueris, tam in pago, quam in palatio, seu in qualibet patria invenire potueris, quicquid exinde ad vicem meam prosequere & excausare, vel admallare eas faceas: & quicquid per hunc mandatum egeris, feceris, gesserisve, etenim me habiturum esse cognosce ratum. Mandatum Andecavis civitate.

LI. Incipit mandatus.

Domino magnifico illo, ego illi. Rogo atque suppleco vestra caretate per hunc mandatum, ut omnes causas meas in pago illo ad vicem meam prosequere vel admallare facias, tam in pago, quam & (si necessitas fuerit) ad palatio, vel ubi locus congruus fuerit; & quicquid exinde egeris, feceris gesserisve, etenim me in omnibus habitaturis tibi essit cognoscat ratum, quam gestibus oblecatus. Et ut certius credatur, mano mea subter firmavi, & magnorum meorum subterius decrevi adfirmare. Datum mandatum Andecavis civitate.

LII. Incipit Noticia.

Noticia qualiter veniens ille Andecavis civitate, die illo, in regionis, quod ficit mensis illi dies tantus, placitum suum adtendedit. Ac contra aliquos homines, his nominibus illis & illis: unde ante hos dies intationis fuerunt pro vinia sua in loco qui dicitur illo. Unde & autore nomen illo, sponderunt presentare ipsa vinia ipsis consignavit. sed veniens in eo placito illi, de mane usque ad vespertum placitum suum legibus custodivit & solvadivit. Nam illi & illi ibidem fuerunt, & hoc quod esponde runt, menime potuerunt adimplire. Propterea necessarium ipsius illo, ut hanc noticiam manibus bonorum hominum exinde accipere deberit. quod ita & fecit, ut in postmodum quicquid lex inter eos declarat, attendere debeat.

LIII. Incipit cessio.

Quod bonum faustum sit, Lex felicitatis adsatis adsentit, & lex Romana edocit, & consuetudo pagi consentit, & principalis potestas non prohibet, ut tam pro se intercedentem, quam ad die felicissimo nuptiarum obrabile evenientem. Idcirco ego in Dei nomine illi nomen, ante proscribo ad sponsam meam, nomen illa, filia illius, transcribo ad ipsa per hanc epistola atque cessione, hoc est casa cum curte, vel omni circumcincto suo, hoc est mobile & immobile, lecto vestito, campo ferente modius tantus, de uno latere est campus; vinia juctus tantus, de uno latere vinia illius; silva juctus tantus, de uno latere silva illius; prado juctus, de uno latere prata illius, & est super terraturium sancti illius, in fundo illa villa, bovis tantus, vaccas cum sequentis tantus; vestimento tanto, in turis de soledus tantus, bracilo de soledus tantus, hec omnia rem superius nomenata, quamdiu adviximus, ambo pariter hoc tenere & possidere debiamus, superius nomenata hoc tenere & possidere debias. Et se prolem nobis Deus dederit, cum omne integritate ut rem meliorata acceperit, & adfirmare deberimus: quod ita & ficimus. Post transitum vero tuum in ipsis revertantur. Et se agnatio de nobis procreata non fuerit, hec omnia rem superius nomenata, hoc tenere & possidere debiant, & cui volueris derelinquas. Et si fuerit qui contra hanc epistula adque cessione, quem ego bona voluntate nulla imperium fieri & adfirmare rogavi, venire aut litigare vel infringere fortasse conaverit, inferat inter tibi & sisco soledus tantus coactus componere debeat, & quod repetit vindicare non valiat.

LIV. Noticia divisionis.

In Dei nom. Placuit atque convenit inter illus & illus germanus, ut inter se de res eorum dividere debuissent. quod & fecerunt. Accipit illi hoc est casa cum omni circumcincto illo, seu & mancipia vel mobile & immobile, quem in ipsa casa esse videtur, vel vineas, silvas & prata, quantumcumque in ipsa casa aspicere videtur, totum & ad integrum. Et in contra accipit germanus suos illi alio locello illo,

cum omne rem ad se pertinentis. Unde convenit ut manus eorum firmatas inter se accipere deberent, quod ita & fecerunt, ut unusquis quod accipit habeat, teneat & possideat, vel cui voluerit derelinquat. Et si fuerit unus ex nus ipsis qui contra pare suo agere aut resultare presumpserit, partem suam ad pare suo amittat, & insuper soledus tantus componat, & quod repetit nihil valeat vindicare; & hac pactio divisionis omni tempore firma permaneat.

FORMULÆ
ANDEG.

L V. Noticia cessionis.

EGo enim illi. Convenit nobis ad petitionem nutritio nostro, ut aliquo locello, nomen illo, in loco què vocatur illo, pro assiduo servicio suo vel benevolentia, qui circa nus abire visus est, ei concidere deberemus. quod ita & fecimus, ut post hunc diem ipso locello integrum habeat concessum, ut quicquid de ipso facere volueris, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Et pro infestantis malis hominibus, convenit multa ibidem inserere debeamus. quod ita & fecimus. Et si fuerit qui contra epistola ista ullus de heredibus meis, aut quislibet homo, aut extranea persona, qui contra ipsa resultare voluerit, soledus tantus ei componat, & repetitio sua non obtineat effectum, & hac epistola omni tempore firma permaneat cum stipulatione subnixta.

L VI. [Formula dissolvendi matrimonii.]

Domino non dulcissimo, sed amarissimo & exsufflantissimo jocali meo illo illa. Dum non est [incognitum,] qualiter faciente inimico & interdiciente Deo, ut insimul esse non potemus; proinde convenit nobis ante bonis hominibus, ut ad invicem nos relaxare deberemus. quod ita & fecimus. Ubi cumque jocalis meus mulierem [ducere] voluerit, licentiam habeat potestatem faciendi. Similiter & illa convenit, ut ubi cumque ipsa femina superius nominata sibi marito accipere voluerit, licentiam habeat potestatem faciendi. Et si fuerit post hunc diem unus ex nus ipsis qui contra hanc epistola ista agere aut repetire presumpserit, soledus tantus ad pare suo componat una cum iudice intercedentem, & quod repetit nihil valeat vindicare, & hac epistola firma permaneat.

V. Marculf.
lib. 2. c. 30.

L VII. Incipit cessio.

Lex Romana edocet, consuetudo pariter consentit, & regalis potestas non prohibet, ut unus quis de rem suam, quem in presente die possedit, faciat quod voluerit. Idcirco ego quidem in Dei nomen illi, qui commaneo illa villa, quia pertractavi circa animus meus, ut omnis res meas, quem in presente seculo habere videor, ad filio meo duas partes per hanc epistola cessione ad die presente trado ad possedendo, tam casas, domibus, edificiis, mancipiis, campis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis quarumve decursibus, junctis & subjunctis, movelibus & immovelibus, omni rem meam, pro assidua servitia sua vel benevolentia, ei, sicut dixi, partis duas deligo atque transfundo ad die presente; tertia vero parte ad heredis propinquis reservans, hac tamen conditione, ut dum advixero, mihi in omnibus tam de victo, quam & de vestito soniare * mihi debeat, & ipsa terra persolvere faciat. & quicquid de ipsis duas partes facere voluerit, habendi, tenendi, donandi, vendendi, seu commutandi, absque prejudicio sancti illius, cujus terra esse videtur, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis vero (quod fieri esse non credo) si fuerit nullo umquam tempore, aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet homo aut extranea persona, qui contra hanc epistolam cessione ista venire aut agere fortasse presumpserit, in primitus Dei incurrat iudicium, & sanctorum loca efficiatur extraneus, & insuper inter tibi & agente sancti illius tantus componat; & quod repetit nullo congenio evindicare non valeat, & hac cartola omni tempore firma permaneat.

v. supra cap. 36.

* prestare.

L VIII. [Notitia de natis servorum.]

Nos enim illi & conjux mea illa. Dum non est incognitum, qualiter aliqua femina, nomine illa, servo nostro, nomen illo, ad conjugium copularit, & modo nos bona voluntate convenit, ut quamdiu quidem in conjugio sunt copulati, ipsa femina per nos non debuit esse declinatam in servicio. Et agnatio, se ex ipsis procreata fuerit, ad ingenuitatem capitis eorum debuit permanere ingenui. Si quoque ut se eis necessitas fuerit, ad servicio caput eorum inclinatur, non ei detur licencia, nisi ad nos vel heredis nostris propinquiores; & peculiare, quod sit ante conjugio laborare potuerit, ipsa femina tertia parte exinde habeat absque nostra repetitione, vel heredum nostrorum. Deinde in hunc epistola nobis intimare convenit, se nos ipsi, aut heredis vel propinqui nostri, seu quislibet opposita persona, quid ad traditis conveniencias ipsa femina commodolare voluerit, aut contra epistola hac agere contemtator fuerit, soledus tantus componat, & nihilum dicit & quod repetit, & hac epistola omni tempore firma permaneat.

v. supra cap. 44.

L IX. [Notitia de commodato.]

EGo enim illi qui commaneo illa villa. Constat me accepisse, & ita accipi de homine, nomen illo, ad pristinum beneficium argento uncias tantas. Sic modo convenit, ut cum multa caretate ipso argento die Kalendas illas mox venturi Septembris & circum me habere debiam, & ipso die argento vestro reddere faciam, & cautionem meam recipere faciam. Et si exinde negligens aut tardus fuerim, voluntate vestra non habueris, hic modo mihi in hunc cautionem placuit inserere, ipsas re vestitas in duplum vobis sic reddetur, aut vobis, aut cui cautionem istas dederis ad ex.

DIPLOM.
VARIA.

APPENDICIS PARS SECUNDA

Varia diplomata & instrumenta continens.

I.

Commonitorium Theodosii Junioris pro Sisinnio, cui res à Tranquillo extortæ fuerant, sed per Pyrrhum tribunum jussu imperatoris restitutæ. Datum consulatu Theodosii Junioris & Albini.

An. Chr. 444.
Ex authentico
in phylira apud
Franc. Moscardū
Veron. ad cap. 3.

dem relictis scire possemus . . . ut dum a nobis alius fuerit directus, fidei industriaeque . . . nosser . . .
Ante omnia de fundo Parilaico, quem Tranquillum in temp . . . ori quondam sub depactione fiducia
nexu obligaverat juxta . . . nem, quam tecum paraveras, quam ipsi Pyrrho refudisti, quia proximo . . .
nescio quibus, quorum personam ignoramus, dicitur occupatum elic. auct . . . ut domui nostrae reformetur,
vel cer . . . quis vel obvi . . . functi satisfecit debito: ut in hac parte prudentiam tuam osten . . .
profligaveras, quoniam cautionem ipse tecum habes majorem . . . tibi acquiras. quos solidos cum pen-
siones quartae-decimae indictionis praesentis temporibus quidquid sollicitudine tua exactum fuerit . . . e
deseras, vel certe fide & periculo . . . di . . . bus, cum omnia documenta, quae Pyrrus egerit, dirigas, debi-
ta . . . rigoris servata justitia exige: ut cum nobis satisfactum fuerit di . . . ejus habeat moderationem,
judicare possimus quaeque men . . . lere jura omnia requirantur, ne in aliquo nobis aut secundae sen-
tentiae . . . dispendium adferatur. Simili modo peculia Clodian . . . andum esse jubemus. Ad conducto-
res etiam vel actores et . . . nostri literas dedimus, ut admonitione nostra pro utilitate nostri . . .
obsecundent jussionibus. Vide ergo rursus, aut traditas, aut desidera . . . desideria intercedat, & novi
ante nos excogitare ipse faciat spec . . . domui nostrae necessaria si novis fuerit . . . enta quae . . . dra . . .
cum feliciter oportuno tempore disponas, transmittite . . . nias, qui Ravenna ad Urbem mittatur, & in
horreo nostro . . . tur. Et manu Domni subscriptio: Opto multos annos bene valeatis.

Aliud rescriptum ejusdem argumenti.

ius vir in. Ast
de nostra incolunitate gaudere. Illud etiam admonemus, ut Sisinnio conducta . . . ditianae mari . . . dispo-
sitione conductorum vestrorum ejus jussionibus co . . . indetis, cui post egressum Pyrrhi tribuni ad omnia,
quae minime . . . procurant . . . commonitorio nominis nostri curam and . . . mus, & nemo vestrum
rebellis con . . . ne in exemplo disciplinae ultioni prosteratur . . . Quicquid enim nemo . . . jus pro
nostris commodis egerit, ex lectione commonitorii nostri grav . . . esse scibitis. Opto bene valeatis.

Item aliud.

ius vir in. Eleutherioni & Zozimo condl . . .
Dissentientibusu tilitates nostras ab initio laccessiri non habetur ambiguum cessionis coegit, ut
Pyrrum tribunum in tempore ad Siciliam misere n triennium reversus, diverso tempore corporali
taedio detentus edocuit omnimodis prodesse minime potuisse. Et quia Sisinnium, qui adversus
eundem . . . lla deposuerat, & occasionem adventus ejus praesentem invenit, necesse fuit omnia
agenda & corrigenda injungeremus, ut universa exacta, remota fraude . . . quartae-decimae indictionis
ad nos pensiones aut ipse feliciter deferat . . . transmittat. Quid igitur illi à nobis injunctum sit, lecto
commonitorio nostro . . . Videte ergo memores salutis vestrae, ut pro nostri utilitate obsecundetis
jussionibus de fundo Parilaico nihilo minus actionem memorato Sisinnio manda . . . ius. Participato itaque
consilio & solatio agite, ut omnium rerum indemnitas . . . is. Item subscriptio: Opto bene valeatis.

Fragmenta de executione commonitorii imperialis.

ni Siciliensis . . . indictione XII. conf. Maximia reg. patri V. V. C. C. & Bonifacio . . . praesente relegi
Pyrrho . . . cessa Enporitana per Zosimum & Cuprionem sol. n. DCC LVI.
. dus Ariniara sive murus per supra scriptos sol. n. C XLVII. one tritici sive hordei, quod
ante barbarico fisco praestare sol. n. LXXV.

XIII. consulatu D. N. Theodosi Aug. XVIII. & Albini V. C. inferendi per supra scriptum Pyrrum
solid. II. C LXXV.

& de reliqua Zosimi juxta relationes epistulae tribuni Pyrrhi solid. VIII.
vero Tranquilli, qui res Sisinnii extorsit, de solidis numero DCCC. XL. constectus legentium . . . solidos
acceptos Sisinnius . . . vidisse conductoribus ecclesiae Raven. testimoniis approbavit.

II.

Donatio cujusdam fundi in territorio Corneliensi, ecclesiae Ravennati facta à Maria illustri matrona P. C. Flavii Faustii junioris, Johanne Ravennate episcopo, pro sepultura.

donationis feci beatissimo papa Johanne, Maria praefata dum postula locum nobis sub requiescerent cui vocabulum est Domicilium, in Corneliensi, cui vestra praesentia tudo facta scribitura occurrit legibus sub & postulatam beneficium nomine Emitandum, per quam praefatae sanctae praedium huic donationi abesse, a futurumque esse promitto sub ini habita mentione, quae firmandis inserta donationibus: habet nominat indita chartulam Jovino notario meo scribendam dictavi; cuique, quia ignoro litteras, signum crucis feci: ad quod Castorium V. C. carum meum, ut pro me suscriberet, conrogavi, nobilesque viros, qui suas suscriptiones dignanter adnectant, pari supplicatione poposco, stipulanti tibi, vir Dei, sanctissime Pater & Papa Johannes, sponendi ego qui supra Maria, & ob juris ecclesiae perpetem firmitatem, cum hanc chartulam allegare placuerit gestis municipalibus, mea prosecutio subsequatur. Actum Ravennae sub die quarto nonas Januarias, P. C. Flavii Faustii junioris V. C. conf.

Signum † Mariae supra fatae donatricis.

Flavius Castorius V. C. huic donationi, rogante Maria saepe fata, ipsa praesente ad signum ejus pro ea suscripsi.

An. Chr. 497.
Ex authentico
in phylira. ad
cap. 3.

Suscriptio testium.

Flavius Gregorius V. C. huic donationi, rogante Maria supra fata, ipsa praesente, testis suscripsi.

Fl. Hilarus scriniarius clericus huic donationi, rogante Maria saepe fata, ipsa praesente, testis suscripsi.

Fl. Severus V. H. argentarius huic donationi, rogante Maria saepe fata, ipsa praesente testis suscripsi.

Aliud quod lectum est, & is indetur, & advocata audit praesens Maria saepe fata, quid defensores sancti ac venerabiles viri Johannis episcopi hujus sanctae urbis actis fuerint prosecuti, vel quid textus epistulae donationis continet. Et ideo quid ad haec dicit? Maria saepe fata dicit: Ego hanc epistolam donationis Jovino notario meo scribendam dictavi, in qua subter manu mea signum feci, & Castorium V. C. rogavi, ut pro me suscriberet, ubi dono contuli sancto ac venerabili Johanni episcopo hujus sanctae urbis, quoniam antea vivo marito meo de ipsa casa scribituram feceramus: sed quia morte praeventus actam minime potuimus sub re; nunc necesse mihi fuit, ut epistolam nomine meo facerem, ubi ei dono contuli casam juris mei, cui vocabulum est Domicilium, in Corneliensi territorio constituta, cum omni jure suo, omnibusque ac nobis de udo ipsius locum do [nare] dignaretur intra basilicam sancti Laurenti, ubi corpusculum ad plena est.

Responsio Mariae saepe fatae def. epistulae donationis visa supra scripta. Nunc quid amplius per desideratur sanctae ecclesiae catholicae civitatis Ravennae petimus, ut gesta nobis edi jubeatis ex more.

Flavius Projectus clericus & iterum mag. inspectis iis gestae dentur ex more.

Flavius Rusticus V. H. filio meo Projecto, qui & iterum mag. gesta apud eum habita recognovi.

III.

Donatio sex unciarum à Johanne spathario facta ecclesiae Ravennati.

praedictae sanctae Rav. ecclesiae pro ablutionem & remedium animae meae numquam esse venturum, sed perpetuis temporibus, tam quam heredes successoresque meos, in laesam usque in muc conservare promitto, excluso a me vel meos heredes legum beneficia, juris & facti ignorantia, fori, loci, militi perscriptione, seu quod de revocandis donationibus suis lege indulta donantibus.

. i ponte, ut superius fatum sum, & huic habita deliberatione p vim nullius cogentis consilio, vel admonentis impulso revocabilem donationis meae usufructuariae paginam sex unciarum principalium in integro totius substantiae meae mobile & immobile, seseque moventibus, sicut superius legitur absque ullo dolum, vim, metu & circumscriptione cassum Vitali tabellioni hujus civitatis Ravennae rogatario meo dictavi, in qua subter, posteaquam mihi coram testibus ad singula relecta est, consentiens in omnibus mano propria propter ignorantia litterarum signum sanctae crucis feci, & testibus a me rogatis optuli suscribendam, eorumque praesentiae u vobis actoribus supra nominatae sanctae Rav. ecclesiae contra quam et si gestis municipalibus allegare maluerint act dictae sanctae Rav. ecclesiae liberam tribu sentiam allegandi, non expectata diuino meae professionis ut sum de praesentis professus stipulatione & responsione subter interposita. Actum Imperatore, Console, & die suprascribitis.

Signum † manus Johanni V. C. prim. numerii Fel. Theo suprascripti donatoris omnia supra scripta agnoscentis & consentientis, cui ex

† Johannis advocatus huic chartulae usufructuariae donationis suprascriptarum sex unciarum principalium
Supplem. Append. Ff

Ex authentico
archivi Bononiensis.
in phylira.
ad cap. 3.

DIPLOM. VARIA.

palium in integro supra numinatae totius substantiae mubile & immubile... moventibus, sicut superius legitur, facta in supra scripta sancta Rav. ecclesia Spatar, quondam Georgii magistri militum, & nunc primicerius num. Felicium Theo acus superscripto donatore, qui me praesentem signum sanctae Crucis fecit, & coram nobis ei relicta est, rogatus ab eodem ad signum ejus modo chirocritta suscripsi, & de conserbandis omnibus, quae superius adscripta leguntur, ad sancta Evangelia corporaliter mei praesenti sacramenta, & hanc donationem ab eodem praedicto Johanne praenominatae sanctae Rav. ecclesiae traditam vidi.

* supra scripta- VIII.

† ΜΑΡΙΝΟΣ ΧΡΥΣΟΚΑΤΑΛΑΚΤΙΣ ΟΥΕΙΚ ΧΑΡΤΟΥΛΕ ΟΥΟΟΥΦ... ΔΟΝΑΤΙΩΝΙΣ ἘΣΤΑΡΟΥΜ * ΕΕ ΟΥΝΚΙΑΡΟΥΜ ΠΡΙΚΙΠΑΛΙΩΝ ΙΝ ΙΝΤ... ΝΟΜΙΝΑΤΕ ΤΩΤΙΟΥΣ ΟΟΥΣΤΑΤΙΕ ΜΟΥΕΛΕ ΕΤ ΙΝΜΩΙΛΙΕ ΜΩΜΕΝΤΙΟΥΙΟΥΣ ΟΙΚΟΥΜ ΟΟΥΠΕΡΙΟΥΣ ΛΕΓΙΤΟΡ ΦΑΚΤΑ... ΣΑΚΤΑ ΡΑΥΕΝΝΑΤΕ ΕΚΑΙΟΙΑ Α ΙΩΑΝΝΕ V. Κ. ΕΙΣΠΑΤΑΡ... ΓΕΟΡΓΓΙ ΜΑΕΙΣΤΡΟ ΜΙΑΙΤΟΥΜ ΕΤ ΝΟΥΝΚ ΠΡΙΜΙΚΙΡΙΟΥΣ ΝΟΥΜΕ... ΚΟΥΜ ΘΕΩΔΩΣΙΑΚΟΣ ἘΣΤΩ ΔΟΝΑΤΟΥΡΕ ΚΟΙ ΜΙ ΠΡΕΣΕΝΤΕ... ΟΙΓΝΟΥ ΣΑΚΤΙ ΚΡΟΚΙΣ ΦΙΚΕΤ ΕΤ ΚΩΡΑ ΝΟΥΙΟ ΕΙ ΡΙΑΙΚΤΑ ΕΣΓ... ΤΟΟ ΑΥ ΕΟΔΕΜ ΤΕΣΤΙΟ ΟΟΥΟ ΚΡΙΦΙ ΕΤ ΔΕ ΚΟΜΣΕΡΥΑΝΔΙΟ ΟΜΝΙΟΥΟΟΟ ΚΕ ΟΟΥΠΕΡΙΟΥΣ ΑΚΚΡΙΤΑ ΛΕΓΟΝΤ... ΣΑΚΤΑ ΕΥΑΝΓΕΛΙΑ ΚΟΡΠΟΡΑΛΙΤΕΡ ΜΕ ΕΙ ΠΡΕΣΕΝΤΙ... ΟΙΟΥΚΤΣΕΡ ΝΟΜΕΝΑΤΕ ΚΑΡΤΕ ΡΑΥΕΝΝΑΤΕ ΕΚΑΙΟΙΕ ΤΡ... .

† Anastasius V. H. excabin huic chartule usufructuariae sex unciarum principalium in integro super nominatae totius substantiae, movile & immubile seseque moventibus, sicut superius legitur, facta in supra scripta sancta Rav. ecclesia a Johanne V. C. expathario quondam Gregorio magistro militum, Primicerius numeri Filicum Theodosiacus superscripto donatore, qui me praesente signum sanctae Crucis fecit, & cora nobis ei relicta est, rogatus ab eodem testis suscripsi, & de conserbandis omnibus, quae superius adscripta ad sancta Evangelia corporaliter mei praesentia praebuit sacramenta, hanc donationem ab eodem praedicto Johanne actore praenominatae sanctae Rav. ecclesiae traditam vidi.

† Stefanus V. C. comes, ubi chartulae usufructuariae donationis supra scribitarum sex unciarum principalium in integro supra nominatae totius substantiae, movilem & immovilem seseque moventibus, sicut superius legitur, facta in supra scripta sancta Rav. ecclesia a Johanne V. C. quondam Georgii magistro milit. & nunc primicer. num. Fel. Theo superscripto donatore, qui me praesentem signum sanctae Crucis fecit, & coram nobis ei relictum est, rogatus ab eodem testis suscripsi, & de conserbandis omnibus, quae superius adscripta leguntur, & sancta Evangelia corporaliter mei praesentia praebuit sacramenta, & hanc [donationem] ab eodem praedicto Johannem actorem praenominatae sanctae Rav. ecclesiae traditam vidi.

Petrus V. C. comes ubi chartulae usufructuariae donationis supra scribitarum sex unciarum principalium in integro supra nomenatae totius substantiae, movilem & immovilem, seseque moventibus, sicut superius legitur, facta in supra scripta sancta Rav. ecclesia a Johannem V. C. spata magistro milit. & nunc primicerius num. Fel. Theod scripto donatore, qui me praesente signum sanctae Crucis fecit, & coram nobis ei relictum est, rogatus av eodem testis suscripsi, & de conserbandis, &c.

† Johannis except. inl huic chartulae usufructuariae donationis . . . sex unciarum principalium in integro supra nominatae totius substantiae, movile & immovile, seseque moventibus, sicut superius legitur . . . sancta Rav. ecclesia a Johanne V. C. spathario quondam Geor & nunc primicerius num. Felicium Theodosiacus superscripto donatore . . . praesente signum sanctae Crucis fecit, & coram nobis ei relicta . . . ab eodem testis suscripsi, & de conserbandis omnibus, quae . . . scripta leguntur, ad sancta Evangelia corporaliter mei praesentia . . . sacramenta, & hanc donationem ab eodem praedicto Johanne praenominatae sanctae Rav. ecclesiae traditam vidi.

IV.

Charta Plenariae-securitatis, data anno xxxviii. Justiniani Imperatoris.

An. Chr. 565. Ex authentico regiae Bibliothec. ad cap. 12.

Quod collicti dixit cujusmodi chartula plenariae securitatis mihi fecerit Gratianus V. R. legitimaе constitutus Tutor Stefani H. P. de it quod ipsius indi; deinde una mecum principales viri pariter & except. ad memoratum Gratianum V. R. legitimum constitutum Tutorem Stefani H. P. dirigi jube em dictaverit, & ipse in eadem manu propria signum inpraeserit, testesque ut suscriberent, conrogaverit, vel si mobilia quae inferius leguntur, si a me am lavum allegare voluerit, seu quam habuit voluntatem his actis redigere non moretur recitatum est Imp. D. N. Justiniano P. P. Aug. anno tricensimo octavo Rav. P. C. Basili anno vicensimo tertio, prid. iduum Juliarum, Ind. duodecima Rav vel conditionibus subscriptis possit esse computata, & id eodem inter Gratianum V. R. legitime constitutum Tutorem Stefani impurveris et ti res gesta documenti adscribi, ut omnis de cetero sopiatur oblivio, & res memoriae sempiternae mandetur, nec probatio cum necesse fuerit legitime constitutum a te supradicta Germana omnem tertiam portionem praefato minori competentem secundum tenorem testamenti conservandam nihilominus per te superscript de omnibus soperadnexis capitulis, vel de quibuslibet aliis decisam esse omnem causationem ii poterunt deducta inter nobis ad omnem

rationem suprascriptae successionis te manifestum est omnia persoluisse, & sine alicui tens, neque me, nec suprascriptum Stephanum popillum heredesque nostros ultra adversus te suprascripta Germana heredesque tuos inquirere invictissimi Principis Romanum gubernantis imperium me ea omnia quae superius leguntur adscribita, inviolata custodire a quolibet artificio memoratae successionis suprascriptum Gratianum secure tunc non solum perjurii reatus incurram secundum leges, verum etiam daturum me promitto heredesque meos tibi suprascriptae Germanae heredibusque tuis penae nomine ante litis ingressum auri solidos triginta, & ex suppositis omnibus rebus meis hypothecae titulo, quas habeo habiturus sum, manente nichilominus hanc plenariam securitatem in sua firmitate, ubi ubi & in cujus libet iudicio prolata fuerit, quamque plenariae securitatis Johanni tabellioni civitatis Rav. scribendum dictavi, in qua pro ignorantia litterarum subter signum feci, auctoritateque roborata praesentibus testibus optuli suscribendam, quam si gestis municipalibus allegare, ubi ubi aut quando tibi placuerit, non amplius spectata mea professione, quam praesentibus testibus sum alocutus, tribuo ex more licentiam stipulatione & sponcione interposita. Actum Rav. Id. S. S. P. C. suprascripti, ind. suprascripta duodecima. Item inferendo breve de diversis species, quae vindictae sunt de successionem suprascripti. Quod collecti seu mercedis mancipiorum, quam etiam pensionem domus, sed & de cautiones vel de pretio ancillae Ranihildae, seu boves & de res quod Guderit liberti, quod accepit Gratianus R. S. suprascriptus portione suprascripti Stefani popilli fieri simul in auro solidos quadraginta & quinque & siliquas viginti tres aureas, nummos aureos sexaginta. Item & in speciebus secundum divisionem, argenti libras duas, hoc est cocleares numero septem, scotella una, fibula de brace, & de usu bandilos formulas duodecim; stragula polimita duo valentes solido uno, tremisse uno; scamnile acu picto valente solido uno, plicton vetere siliquas quatuor aureas, camisia tramostrica in cocco & prasino valente solidos tres semis, sarica prasina ornata valente solido uno & semisse uno, una arca clave clausa valente siliquas duas, sareca misticia cum manicis curtas valente siliquas aureas duas; bracas breves valentes siliqua aurea, una culcita valente solido in Conca aerea una, cucumella una, orciolo aereo uno, lucerna cum catenula anixa aerea una, ferro fracto libras duodecim, butte de cito valente semisse uno, butte minore valente siliquas duas semis, aureos nummos quadraginta; butte granaria valente siliquas aureas duas semis nummos quadraginta; arca granaria minore ferro legata valente siliquas aureas duas, te missuria valente siliqua aurea una; cuppo uno, rancione uno, arcas olearias duas valentes siliqua una semis argenteas; armario uno valente siliquas aureas quatuor; socas tortiles duas valentes siliquas aureas sex; sella ferrea plictile valente tremisse uno; sella lignea plictile valente nummos aureos quadraginta; mensa & catino ligneos valentes siliqua aurea una; mortaria marmorea dua valente siliqua aurea una; albiolo ligneo valente nummos aureos quadraginta; sacma valente asprione aereo uno; scamnile cumagnos valente siliquas aureas duas; servo nomine Projecto. Item notitia de res Guderit quodliberti, id est arca clave clausa ferro legata valente siliquas aureas duas; alia arcella minore rupta valente siliqua una semis asprionis; tina clusa valente siliqua una asprionis; cucumella cum manica ferrea vetere pensante libra una semis; caccavello rupta pensante libra una; catena ferrea de super foco pensante libras duas semis; sacario valente siliqua una asprionis; arca olearia valente siliquas duas asprionis; panario rupto uno capricio valente nummos octoginta; orciolo aereo valente nummos octoginta; olla testea te rupta; una talea valente asprione; albio valente nummos octoginta; rapo valente asprione; modio valente asprione uno; buticella granaria valente siliqua una asprionis; sareca una vetere tinticia valente siliquas aureas tres; camisia ornata valente siliquas aureas sex; mappa valente asprionis siliqua una; lena vetere una, ragella vetere una. Item notitia quod accepit suprascriptus Gratianus de domus quae sunt intra civitate Ravenna, seu praedia rustica quae sunt in diversis territoriiis, & ex domo quae est ad sancta Agathae Rav. secundum fidem documenti, uncias duas ex domo quae est post basilica sancti Victoris Rav. secundum fidem donationis uncias quatuor ex casa qui appellatur Casa-nova Rav. territ. secundum fidem donationis uncias quatuor ex uncias ex fundi Saviliano, quod obvenit per donatione Guderit uncias duas ex casale Petroniano territ. Bononiese in Tellino; secundum fidem documenti uncias duas ex uncias tres fundi Ae itiano, quod vendedit Gaudentius in suprascripto territorio ex loco uncia una ex uncias tres fundi suprascripti, quas vendedit Afrio uncia una ex uncia una semis fundi suprascripti, quas vero vendidit Bonosa femencia ex portiones Urbicii & Staturiani, quas vendetae sunt amp ad Ponticello & Lapatis suprascripto territ. necnon ex domo intra civitate Corniliense, quos fundos vendedit Nessor episcopus uncias quaternas de portionem ejus siliquas quatuor & panga una tantum. Signum suprascripti Gratiani V. R. subdiaconi literas nescientem, & alia manu suscribit Stefano popillo de successionem suprascripti, quod collecti competere poterunt, rogatus a suprascripto Gratiano V. R. subdiacono tutore suprascripti popilli gestis allegandi municipalibus tribuit licentiam, & quadraginta sex solidos cum suprascripto argento eis traditos vidi. Montanus vidi rogatus a isto Gratiano V. R. subdiacono tutore suprascripti, popilli qui me praesente signum fecit, & ei relictum est, testis suscribit, & omnia suprascripto argento eis traditos vidi. Stefanus ad seragl's huic plenariae securitati, sicut superius legitur, de perceptam omnem te praesente signum fecit, & ei relictum est, testis suscribit, & omnia mobilia, quae superius leguntur, ei traditas vidi. Immobilia vero securitati, sicut superius legitur, de percepta omnem tertiam portionem, quod suprascripto Stefano popillo de successionem suprascripti. Quod collecti quae superius leguntur ei traditas vidi; mobilia vero se habere professus est, & gestis allegandi municipalibus tribuit licentiam portionem quod suprascripto Stefano popillo de successionem suprascripti, quod collecti competere poterunt, rogatus a suprascripto Gratiano V. R. subdiacono tutore professus est, & gestis allegandi municipalibus tribuit licentiam, & quadraginta sex solidos cum suprascripto ar-

DIPLOM.
VARIA.

gento ei datos vidi popilli in Germanae suprascriptae relectum, roboratum & traditum complevi & absolvi die suprascripta.

Agamad. lecta chartula plenariae securitatis in acta migravit. Et adiecit secundum petitionem Germanae C. F. Quod collecti relictiae perg. popilli sita, ut jam eidem chartula plenariae securitatis seu brevis subter adnexi ostensa relectaque fuerit a se in supradictae Germanae

V.

Chlotharii II. Praeceptum pro monasterio sancti Dionysii.

Ex authentico
Dionysiano.

viris illustribus Chrodegario e sana mente per basilecabus de suis propriis facultatibus per testamenti pagenam voluerit legaliter delegari, per nostris auctoritatibus testamentum noster Dodo abba de basileca sancti domni Dionysii martheris peculiare patroni nostri testamenti pagenam a Johanne quondam negociante filius Hid uid de suis facultatibus ad basileca ipsius sancti Dionysii, vel reliqua loca sancta infra oppedum Parisorum civitatis, etiam & ad alecus de suis propinquis per ipso generaliter confirmari deberimus. quod nos magnitudo vestra sicut unicuique iusta petentes vel pro nostre mercedes compendium hunc beneficium non negasse saepedictus Johannis ad antedicta basilecas sancti domni Dionysii, vel reliqua sancta loca, aut suis propinquis iuste nuscetur delegasse, hoc est in terris, domebus, mancipiis entis vel reliquo beneficio, hujus auctoritatis nostre vigore & generale beneficium confirmatum ad ipsas basilecas vel suis propinquis proficiat in perpetuo nentem similiter per hanc praeeptionem firmati valeant permanere securi. Et ut hec auctoritas ampliatis titolis nostris & futuris temporebus inconcusso jure

URSINUS obt.

CHLOTHACHARIUS in Christi nomine rex hanc praeeptionem subf. nostri Stirpiniaco fel. in Domino ad vet. pal.

VI.

Diploma Dagoberti primi pro eodem.

Ex authentico
Dionysiano.

Dagobertus rex Francorum, vir iulster. Quotienscumque petitionibus fedilium personarum, in quo nostris fuerint patefacti, eas per singula libenter volumus obaudire, & effectui in Dei nomine mancipari. Adque ideo vir iulster & fedelis Deo propicio noster Ursinus clementiae regni nostri petiit, ut de id quod una cum germano suo Beppoleno in divisionis paginam, tam ex successione geneturi suo Chrodoleno, quam germano suo Chaimedes, quondam loca, quorum vocabola sunt Ferrarias, Leubaredovillare & Eudoncovilla, seu reliqua facultatem, vel villas illas, quod in Roteneco de alode materna per pactiois tetulum ad eodem nuscuntur pervenisse, hoc est cum terris, aedificiis, mancipiis, viniis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, movilibus & immovilibus, vel reliquis rebus seu adjacenciis ad pertinentibus, ut dictum est, ad parte sua pervenisset, & hoc ad presens ricto ordinassent domenari. Unde & pactioe pleniore loca, vel de reliquis res mano praefato germano suo Beppoleno suscripta, vel bonorum roboracione Et se prae manibus habere adfirmat, idemque & vindicionis, quod ab aliquibus homenebus in suprascripta loca porciones aleguas visus est comparasse, prae manibus habere adfirmat: petiit antedictus vir, ut nostram ex hoc circa ipsum plinius deberit confirmari praeeptio. Cujus postolacione pro rei tucius firmitatem noluemus denegari, praeeipientis enim, ut quicquid ei constat acquo ordin dicta loca vel reliquis res ad parte sua per inspecta pactioe e contra supradicto germano suo iusti in divisione percipisse, & quod per ipsas vendicionis in praefata loca possidere dinuscetur, ut ad praesens ricto tramete possidere videtur, nostram in Dei nomen generaliter auctoritatem firmatur, & ipsi hoc teneat ndat & suisque posteris perpetnaliter ad possedendum relinquat. Et ut haec auctoritas perpetuis temporebus firma stabelitate debeat perdurare, manus nostrae suscriptionibus subter eam decrevimus roborari.

† DAGOBERCTHUS
rex subf.BURGUNDOFARO
optol.

VII.

Testamentum Ermentrudis illustris matronae.

Ex authentico
Dionysiano.

sacratissimus fiscus percipiat. Si vero omnia quod in hunc testamentum inserui custodieris, quidquid tibi superius delegavi, in tuo jure perenni tempore permaneant in hunc testamentum, cuicumque non depotavi, tibi, dulcissime fili, habere cupio. Similiter demandatione bonae memoriae Deorovaldi dono tibi canna argentea, valente plus minus solidos xxv. Et a parte mea dono tibi cauco argenteo, valente sol. xxx. & medietatem ovium, quas Vigilius adtendit, cum pastore, nomine Gaugiulfo. Simili modo de Latiniaco & Balbiniaco, tam vestis, quam acramen vel utinsilia, & de bovebus ex omnia medietatem, tibi, dulcissime fili, habere praecipio. Pari conditione ex demandatione bonae memoriae Deorovaldi dono tibi, dulcissime fili, de portione ejus & de proprietate mea mancipia his nominebus, Unnegisolo, Annemundo, & filias Patricio, id est Fedane & Aufegunde,

Aufegunde, & Agnechilde & Baccione cum gregim porcorum; vineae pedaturas duas, sitas in monte Maurilioni, quas Theodaharius & Garimundus colunt. Vineae pedatura tertia, sita in monte Metobaure, cum vinitore Guntrachario Vineae pedatura quarta, sita Tauriniaco, quem Imoerdus colit cum vinitore Munegifilo. Vineae pedatura quinta, sita in monte Vultoricino, quem Sevila colit, cum vinitore. Haec omnia supra scribita tibi, dulcissime fili, ex mea voluntate vel ex demandatione divinae memoriae Deorovaldi habere constitui. Vineae sita in monte Me quem Habundancius colit, medietatem sanctae ecclesiae eliensis dare praecipio: aliam medietatem de ipsa vinea dulcissimo nepoti meo Bertigifilo habere jubeo. Vineae, quam Agila femina tenuit; & vineam, quam Imnacharius colit, dulcissimae nepti meae Deorovarae cum ipso Imnachario habere praecipio. Vineaplantas, qui sunt secus vineam Sevilam, dulcissimo nepoti meo Berterico habere praecipio. Vineae, quem Vincimalus in monte Vultoricino colit, & puella, nomine Sunnechilde, & ancilla, nomine Iveriae, cum filio Leudino dulcissimae norae meae Bortovarae habere jubeo. Item dulcissimo nepoti meo Bertigifilo ichriario argenteo, & mancipia his nominebus, Sunnifso, & sorore ejus Gibethrude, & filias Anthimio, & filio The nae juniore habere constituo. Nepti meae Deorovarae scutella argentea cruciolata, & mancipia his nominebus, Tanechildem, Imnegunthem, Imnegifilum; & lectaria ad lecto uno, qui melior fuerit; & puero nomine Gundofredo, & ancilla nomine Theigundem, necnon & puella, nomine Audechildem, dari constituo. Dulcissimo nepoti meo Berterico, puero nomine Medigifilo habere jubeo.

Baselicis constitutis Parisus, id est baselicae sancti Petri, urcio argenteo, valente soledus duodece, & fibula aurea gemmata ad mento dari constituo. Baselicae dominae Mariae gavata argentea, valente sol. duodece, & cruce aurea valente sol. septe, dari jubeo. Baselicae domni Stefani anolo aureo nigellato, valente sol. quatuor, dari volo. Baselicae domni Gervasi anolo aureo, nomen meum in se habentem scribitum, dari praecipio. Baselicae sancti Sinsuriani*, in qua bonae recordationis filius meus Deorovaldus requiescit, freno valente sol. duodece, & caballo strato, & carruca, in qua sedere consuevi, cum boves; & lectaria cum omni stratura sua, pro devotione mea & requiem Deorovaldi dari praecipio. Alia carruca cum boves vel omni stratura sua, ecclesiae vici Bonifacensis* dari jubeo. Similiter villarem, cui vocabulum est Volonno, cum adjacentia sua supra scribitae ecclesiae Bonifacensis, pro remedium animae meae habere praecipio. Sacrosanctae ecclesiae civitatis Parisorum missorio argenteo, valente sol. quinquaginta, dari praecipio. Baselicae sanctae Cruces vel domni Vincenti coeliarum argentea dece dari jubeo. Lectaria par uno, & vestimenti mei pareclo uno fratribus ad missa baselicae sancti Dionisi dari praecipio. Alia pareclo vestimenti ad vico Bonifacia fratribus dari constituo. Tertio pareclo vestimenti Emilia ad vico dari jubeo. Item pro remedium anemae meae, vel ex demandatione bonae recordationis filii mei Deorovaldi villam, cui vocabulum est Latiniaco, sita in territorio Meldinse, cum campis, colonecis ad eadem pertinentes, cum pratis, pascuis, silvis, vel in omni jure & termino suo, quia in portione supra memorati filii mei Deorovaldi obvenit, cum omni integritate baselicae sancti Sinsuriani, ubi sepultura habere dinoscitur, pro requiem ejus dari praecipio. Similiter porcario, nomine Gundilane, cum gregim porcorum, & Baudomere cum gregim ovium, & troppo jumentorum, qui sunt ad supra scripta villa Latiniaco, supra scriptae baselicae sancti Sinsuriani habere jubeo.

Goderico & Gunderico in supra scriptam villam, quem baselicae domni Sinsuriani deligavi, ita jubeo ut laborent, unde ad ipsa basileca Oblata cotidiae ministraretur. Leudulfo cum vinea, quem Sabucito colit, ad oraturio, qui est in villa Latiniaco, unde ibidem Oblata occurrat, dari volo. Baudulfus, Sumthaharius similiter cum boves ut laborent jubeo, unde Oblata ad baselica sc̄i Sinsuriani pro requiem Deorovaldi offeretur. Simili modo vineae pedatura una, sita Tauriniaco, & quem Pinpo colit, baselicae domni eorgi* Cal dari praecipio. Vineae pedatura una, sita in monte Buxata, quem Furvius colit, ecclesiae Bonifacensis dari constituo. Vineae, quem Urassio colit cum ipso Urassione

quem colere debeat, baselicae domni Sinsuriani Oblata dari constituo. Vineae pedatura una, sita in monte Blixata, quem Leudifredo colit, baselicae sancti artini* ci perente dari jubeo libertorum meorum, nomena in testamento abin Et constituo Medibergane, Honorio, Gundileubane, Piane, Sumthulfo, Ciuccirane, Hicchicione, Maxa uxore, Chioberga, Sinderedo, Angilone, Leudifredo cum uxore Vuandilone, Chaidruna, Childruna, Thrasleberga, Theodachario, Vigilio cum uxore Sunnine, Agione cum filio suo Garilulfo, Vincimalo cum uxore Maurella, Mellita filio cum suo juniore, Coccione cum filio suo Daigifilo, Mudilane cum filiis suis Munegifilo & Monechrude, Acchione, Bonane, Leubosaintho, Gibulfo filio Vigilio, Dommoruna, Childerimane, Basone, Childegifelo, Childegunthe, Chrodulfo Sindebergane, Monechilde, Aeterno, Bauderuna. Hos omnes cum omni peculiare eorum, tam areolas, hospitio, hortellus, vel vineolas, & cum id quod in quibuslibet rebus habere videntur, liberos liberaeque esse praecipio; & quidquid exinde facere voluerint, habeant liberam potestatem.

Similiter Mumolane cum omni peculiare suo ingenuum esse praecipio: luminaria tantum in ecclesia Bonifacia ministrare stodeat. Vualacharium cum omni peculiare suo, & cum boves quos bajolat, ingenuum ea condicione esse jubeo, ut ligna tantum ad Oblata faciendum ministrare procuret. Gundifredo cum boves duos laborare praecipio, unde cera ad baselica domni Sinsuriani comparetur. Martiniano, Theoderuna cum filio suo seniore, cum peculiare eorum, sicut supra scribiti benemereti, ingenuos esse jubeo. Simili modo pro remedium animae meae, & ex demandatione filii mei Deorovaldi, Gygone, Septeredo cum uxore Goderuna, Theodonivia, Baudonivia, Carane, Patricio cum uxore Eusebia, Dagarico cum uxore Aurovesa, Ciuncileno, Blidemundo cum filia Blidechilde, Manilenbo, Trasilane,

Supplem. Append,

G g

* sic.

* Bonzy.

* Georgii Cale.

* l. Martini.

DIPLOM.
VARIA.

Eumundo, Imneredo cum uxore Torigia, Chadulfo, Avidia, Rocculane, Babiccono, Gunthivera. Hos omnes cum omni peculiare, tam areolas, quam hospiciola, vineolas, vel hortellus, cum id quod praesenti tempore habere videntur, ingenuus esse constituo. Baudulfo & Sumthabario, cum boves quos bajolant, laborare praecipio, unde Oblata ad baselica domni Sinjuriani jugiter ministratur. Ita do, ita ligo, ita testor, ita vos mihi, Quiritis, testimonium perhibetote; ceteri, citeraque proximi, proximaeque, exheredis mihi estote: proculque habetote. Si quae liturae vel caraxaturae in hoc testamento meo sunt, ego feci, ferique praecipio, dum mihi saepius volui recenseri. Addi etiam constitui, si quis contra hunc testamentum venire voluerit, aut voluntatem meam in aliquo corrumpere temptaverit, a communionem omnium sanctorum & a limenibus ecclesiarum efficeatur extraneus, & insuper ante tribunal Christi anathimatus permaneat. Actum Parisius sub die & tempore supra scripto. Signum † Erminethrudiae testatricis. † Mummolus com. rogante & praesente Ermenthrude hunc testamentum subs. Scupilio spatarius rogante Erminethrudiae huic testamentum subs. no. die & anno quibus supra. Munegiselus rogante & praesente Erminethrude hunc testamentum test. no. die & anno quibus supra. Baudacharius Defensor subs. Eusebius rogatus ab Erminethrude hunc testamentum scripsi, relegi & subs.

VIII.

Charta Gammonis de constructione puellaris monasterii apud Lemausum.

Ex chartario
Pratensi, ad c. 6.
p. 25.

* Limours.

IN nomine sanctae Trinitatis. Prosperum quidem & salubre consilium, immoque satis jocundum esse dinoscitur, ut de caduca quispianam saeculi facultate Deo conferat, quo peccata redimere sua valeat & ablueret. Et quod prudentius consilium, quam ut homo de mundanis rebus comparet paradisum, & de terrena substantia transferat aliquid in caelestia? Igitur ego Gammo & conjux mea Adalgudis, cogitantes qualiter sarcinulam peccatorum nostrorum possimus abstergere, & ad aeterna gaudia pervenire; monasteriolum in loco proprietatis nostrae, nuncupante Lemauso*, in honore sancti Johannis & sanctae Crucis, vel ceterorum dominorum coepimus construere, ut ibidem puellas in honore sanctae Mariae institueremus, ut sub sancta norma regule ibidem conversare deberent. Quod ita & fecimus, & filiam nostram Bertam in ipso loco instituimus, ut diebus vitae suae, tam ipsa, quam & quae cum ipsa in ipso monasterio conversare videntur, sub ordine monastico, vel regula sancti Benedicti vivere & conversare debeant, & ipsam filiam nostram Bertam ibidem instituimus esse abbatissam; & ipsum locum Lemausum sibi delegavimus, una cum omnibus, quae ibidem aspicere videntur, cum omni integritate vel adjacentiis suis, in quibuscumque pagis vel territoriis, tam ultra Ligerim sitis, vel citra Ligerim. Loca vero nuncupantur ita: id est, Nova-villa, Vintoris, Britinniacus, Quintiacus, Bragozilo, Grimoaldo-villare, Prulliacus, Rovere, Maurovilla, Barbarione-villa, villa Milies, Galdonomaso, Ferrarias, item alias Ferrarias, Culmellas-montis, Alnao, Tricasinis, Felcario'as, Noiolio, Mundone-villa, ~~Childeno-villa, rotosus, Hadone-villa, Flaviago, Alvernus, Posthimiago, Cacerias, Busxerias.~~ Similiter ultra Ligerim, Balbiago, Cervatiaco & ralle, ut diximus, tam ultra Ligerim, quam & citra, quicquid nostra possessio praesenti tempore esse videtur, vel inantea Deo auxiliante fuerit. Haec loca superius comprehensa ad ipsum monasteriolum, nuncupatum Lemausum, ibidem delegavimus atque firmavimus; ea vero ratione, ut dum nos pariter advixerimus, tam ego Gammo, quam & conjux mea Adalgudis; sed & filiae nostrae Berta & Maria, hoc possidere vel dominare faciamus, tam ipsum monasteriolum Lemausum, quam etiam dictas villas, una cum terris, domibus, aedificiis, accolis, mancipiis, libertis, campis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, farinariis, peculiis, praediis, mobilibus & immobilibus, cultis & incultis, omnia & ex omnibus ad omnia stipendia sanctimonialium, vel ad ipsum monasteriolum, quod nos pro amore Domini nostri Jesu-Christi in honore sancti Johannis & sanctae Crucis, & ceterorum sanctorum construximus, proficiat in augmentum. Sed & omnia, quae de praesidio meo in die depositionis meae inventum penes me aut reperiunt fuerit, hoc est, aurum, argentum, vestimenta, vel praedia, illa abbatissa, quae tunc temporis in ipso monasteriolo Lemauso praesesse videbitur, contra heredes meos ex omnibus tertiam partem recipere debeat: ea tamen ratione, ut perpetualiter in pauperibus & peregrinis, & Deum timentibus in elemosyna pro animae nostrae remedio dare debeant. Et dum ipse sexus femineus per se minime aliquid valeat exercere, vel pro mercede nostra augenda, vel pro earum necessitatibus gubernandis, eis nullatenus est licitum foris egredi: propterea omnia jam dicta, ipsumque monasterium jam dictum Lemausum, una cum villis, vel omnibus adjacentiis suis, ut diximus, in quibuslibet pagis vel territoriis, tam ultra Ligerim, quam citra, ad monasterium sancti Vincentii & sanctae Crucis Parisius civitate, ubi sanctus Germanus in corpore quiescit, ubi Autharius abbas in Dei nomine una cum norma plurima monachorum praesesse videtur, donatum in perpetuo esse volumus, ut ibidem, sicut diximus, deinceps omni tempore permaneant, & per hanc epistolam contradimus: & ut nullus contradicere audeat, nec temerare ipsas res, quae hic sunt insertae; aut nos, vel heredes nostri, nec ullus quislibet alicui nec vendere, vel donare, neque alienare, nec per ullum strumentum cartarum minuere licentiam non habeat faciendi. Et si contigerit juxta divinam dispensationem, ut ipsa Berta de hac luce discesserit, cui ipsas monachas vel ipsum monasterium Lemausum delegavimus, vel ipsius rectores sancti Vincentii vel sancti Germani decreverint, in ipso loco abbatissam debeant instituire, & ipsa abbatissa alias monachas in jam dicto loco non audeat mittere, vel intus alium pastorem admittere non audeat, nisi ex monasterio sancti Vincentii sanctique Germani, aut ipsos, qui ibidem rectores esse videntur. Quod nos in hac donationis epistola praescribere rogavimus ego Gammo & conjux mea Adalgudis, vel jam dictae filiae meae Berta & Maria, quamdiu

vixerint, ipsum monasterium Lemausum vel memoratas res tenere vel dominare debeamus. Et post nostrum quoque discessum, juxta quod superius diximus, tam ipsum monasterium & jam dictas villas cum adjacentiis, ipse Autharius abbas aut successores sui, qui eo tempore in ipso monasterio sancti Vincentii & sanctae Crucis sanctique Germani fuerint, possideant perpetualiter, ut habeant in dominationem. Si quis vero, ut assolet, & ut habet humana fragilitas, si nosmetipsi, aut aliquis de heredibus vel proheredibus nostris, vel quaelibet opposita persona contra praesentem epistolam donationis istius, quam nos pro animae nostrae salute fieri iussimus, venire, aut aliqua calumpnia per quascumque personas infringere praesumpserit, in primis iram Dei incurrat, & cum Juda traditore igni perpetuo dampnetur, & ab omnibus ecclesiis, & ab omnibus pontificibus vel sacerdotibus excommunicetur, & ante conspectum sancti Vincentii & sancti Germani, quibus res istas delegavimus, in parte reproborum esse valeat, qui de rebus ad ecclesias vel pauperibus delegatas proferre voluerit; & nullatenus merces sua convaleat, nec vitam mereatur habere aeternam, qui nostram voluerit convellere eleemosinam. Insuper cogatur solvere fisco regis auri libras xxx. argenti pondo lx. & nec sic quod repetit valeat assuqui. Et ut epistola hujus donationis firma permaneat, Bituricas in conventu nobilium in praesentia regis domini nostri Childeberti relecta, & Parisius civitate in monasterio sancti Vincentii die sexto mensis Aprilis super altare sanctae Crucis posita anno tertio ejusdem domini nostri Childeberti regis. Turnoaldus, acsi peccator, episcopus subscripsi. Guntharius, & ipse indignus diaconus subscripsi. Madolandus indignus abbas subscripsi. In Christi nomine Andeboldus abbas subscripsi. Durandomarus gratia Dei abbas subscripsi. Desiderandus in Christi nomine abbas subscripsi. Ego Gammo hanc donationis meae cartam relegendo subscripsi. Adalgudis subscripsi. Bertinus miles subscripsi. Berdandus miles subscripsi.

DIPLOM:
VARIA.

IX.

Placitum Childeberti tertii de monasterio Lemauso in gratiam cœnobii S. Germani.

Childeberthus rex Francorum, vir inluster. Cum nos in Dei nomine Carraciaco villa Grimoaldo majorem domus nostri una cum nostris fedilibus resederimus, ibique veniens venerabilis vir Chedelmarus abba adversus missa Adalgude Deo sagrata, nomine Aigatheo, suggererebat dum dicerit, eo quod monasteriolo in pago Stampinse, noncobante Lemauso, una cum adjacencias suas, in quibuscumque pagis aquae terreturiis, villabus, domebus, aedificiis, accolabus, mancipiis, libertis, campis, viniis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, farinariis, gregis cum pastorebus, praesidiis, mobilebus & immobilebus, rem inexquaesita, ad integrum, quicquid possessio Gammonis condam & conjuge suae memorata Adalgude fuerunt, per eorum strumenta ad monasthyrio sancti Vincentii vel domni Germani, ubi ipsi preciosus domnus in corpore quiescit, quae est sub opidum Parisius civitate constructus, ubi Chedelmarus abba praesse videtur, condonaverant, & ipsa strumenta in praesenti ostendit ad relegenda. Relecta ipsa strumenta sollicitum fuit ipsi Aigatheo a nobis vel a proceribus nostris interrogasse, se aliquid contra ipsa strumenta dicere aut obponere volebat, in praesenti dicere debuit. Sed ipsi taliter adseruit, quod ipsas donationis, quem venerabilis vir Chedelmarus abba proferebat, veracis aderant, & eas recognovit, & nihil contra hoc dicere, nec proponere volebat. Qui & ipsi Aigatheus in praesenti per sua strumenta, tam pro se, quam & pro ipsa Adalgude, se in omnibus de ipso monasthyriolo Lemauso una cum adjacencias vel adpendiciis suis superius intematum dixit esse exitum. Proinde nos taliter una cum nostris proceribus constetit decrivisse, ut dum inluster vir Ghyslemarus comes palatii noster testimoniavit, & inter ipsis fuit judicatum; ut dum contra ipsa strumenta nihil habebat quod dicere, nec quod obponeret, per sua festuca se exinde in praesenti dixit esse exitum; jobemus, ut ipso monasthyriolo, superius nomenato Lemauso, cum omni integritate sua ad se perteenente vel aspiciente, quem jam dictus Gammo condam vel conjux sua Adalgudis per eorum strumenta ad ipso monasthyrio sancti Vincentii vel domni Germani condonarunt; vel quicquid ipsi Gammo moriens dereliquit, absque repedicionem jam dicta Adalgude aut heridebus suis omni tempore ad partem ipsius monasthyriae sancti Vincentii vel domni Germani, aut rectoris suos habiant evindecatam, ad quae elidiatum, & sic inter ipsis ex hac re inpostmodo subita causatio.

BEFFA recog. ac subs.

Datum quod fecit mensis Febrarius dies xxv. anno viii. † regni nostri Carraciaco feliciter.

† Sic legendum supra pag. 25. lin. 5. non vii. ut olim existimavi, cum primum hanc numericam 9 in hoc Childeberti III. placito, cujus fragmentum superius in specimine primo expressum habes, olim deprehendi. Hac vero numerica nota senarium numerum denotari, ostensum est in lib. 11. de re Diplomatica cap. xxviii. num. 12. quo ex loco eruditissimus Fabrettus, amicus quondam meus, Reinesium refellit, qui hac ipsa nota, quae in Romanis inscriptionibus nonnumquam occurrit, quinarium numerum significari perperam existima-

vit. Ubi indubitatis argumentis hac de re meis quaedam addit Fabrettus, nimirum Inscriptionum cap. vii. pag. 540. observatque, ejusmodi nota à saeculo tertio vel quarto usos fuisse Latinos ad senarium numerum designandum. Ego vero hanc notam post saeculum octavum usurpatam non fuisse persuasum habeo. Unde non modo praemisso Childeberto authentico conciliatur auctoritas, sed etiam litteris Chrothildis matronae, datis anno xvi. Chlotharii III. ubi numerus vi. ejusmodi nota significatur.

Ex authentico
Pratensi. ad c. 6.
p. 25. & p. 69.

DIPLOM.
VARIA.

X.

Hadriani papæ I. fragmentum epistolæ de rebus Beneventanis.

Ex authenti- intentionem prudentissimi et seu gloriæ
co Dionysiano in vestrae deducimus, eo quod a Domino fuerunt aliquanti ex civibus Capuani, scilicet Gregorius presbyter
phylira. ad c. 12. sa Audenus, Ergulfus, Siculfus, Landemaris, Waldifridus, Andulfus & Corbulus
& p. 70. de Quap isti & spiritualis compater noster inl. Carulus rex Francorum &
Langubardorum atque patricius Romanorum beato Petro Apostolo fautori suo & cum
* Hildegardæ. sua præcell . . . conj. H* regina, eorumque novilissimis suvoles, & cunctis
novilissimi Franci petentes nobis beatissimi Petri & nostri essent subjecti, sicut per donationem præ-
cellentissimi domini Regis agniti sunt vestrum petimus consilium, si eos in servitio beati Petri
Apostoli recipere debeamus nobis quippe meliorem si eos recipimus, ut inter eis
dissentio fiat, & divisi inveniantur partem atque effectum beati Petri Apostoli atque
præcellentissimi filii nostri domini Regis sic expedit, ut dum divisi fuerint, melius sine
nostro vestroque favore. Sed & hoc nobis prælati nostrum missum una cum indiculum
Adelperga relicti rebis, dirigere deberemus percuntes una cum omnes Beneventani
auderent ipsi Beneventanis aut aliis ex illis partibus civis super eos aut qualibet in eis ma-
litiâ ingerere isti consilio favere volumus. Quapropter quæsumus vestrae re
prudentiæ, ut tam de recipiendi eos, quamque de nostro missu una cum nostrum indiculum apud sæ-
pe iclam Adelpergam seu Beneventum dirigendum nobis consilium præbere debeatis: & qualiter
exinde congrua & recte prof. nobis protinus per vestra scripta significare maturemini
intercedente beato Petro Apostolo fautori vestro divina majestas per multorum

XI.

Maginarii abbatis fragmentum epistolæ ad Carolum Magnum de rebus Beneventanis
& Salernitanis.

Ex authenti- stat dominatio inter ol. ut illi irent Benevento; nos vero per Sangrum in
co Dionysiano in fine Beneventana & si quis de nobis prior B. isset, ibidem suos pares expectare debuisset, & quod-
phylira. ad c. 12. cumque in ipso itinere inis de vestra fidelitate cognovissemus, illis significassemus, & illi
& p. 70. simili atto & Goddrannus antea quam nos quatuor dies ad Benevento vene vero dum per
vestros fideles cognovissemus, quod ipsi homines Beneventani rectum fuerat, non erant, statim
illis significavimus, & rogavimus ut putarent, ut antea ad Salerno non irent quam nos ad Bene-
vento conjunct Similiter dum in fine Beneventana intrassemus, nullam fidelitatem adve cogno-
vimus. Iterum missu nostro cum epistula nostr ad Benevento expectarent, sicut dominus Apostolicus
H. quicquid facere debuissemus communiter fecissemus; & postea si nobis secundum jussionem
domni Apostolici nos ibi Benevento fidelitatem eorum Salerno pergeremus. Si vero non ibi
inter nos considerassemus ut ad i nostrum missum & epistolam significassemus, ut ad nos venissent,
& ibi de profect domni Apostolici seu & de vestra inter nos decertassemus, sicut vestra sue
facere. Sed dictum est nobis quod ipsi nos expectare voluissent, & illi um consilium eis facere
voluerunt, antequam ad Salernum veniss dum nos per infideles vestros Deo sibi contrario
usque ad Benevento venissemus nostros pares invenire et considerare qualiter vestram
jussionem semus, illi jam uno die antequam nos venissemus, iter ad Salernum vero
de hac causa in magnam tribulationem devenimus, pro eo quod nostros cum non habebamus, &
nobis significatum erat a vestris fidelibus quod illi nisi detinere voluissent usque dum certi fuiss-
sent Grimaldo vel de eorum missis facere voluissetis. Et hoc adferebant firmitatem illis
non fecissemus, quod Grimaldo illis ad Duce donare vel illas civitates quod sancto Petro vel
domno Apostolico donastis, illis relax nullo modo vestram jussionem complere volunt, nec nos
relaxare, sed firm nere vellent, si vero hoc promississemus, tunc se adferebant de aliq ram
jussionem complere. Dum talia cognovimus ego Maginarius sim tudine detentum ita fortiter, ut ad
Salerno ire non potuissem. Interim insidias cognovissemus, propterea ut nostros pares de Salerno ad
nos reci sa per nostram epistolam ad Albergae & ad alios primatos Beneventanos dir ndo,
quod ego Maginarius Joseph & Leudericum ibi transmittere voluissem, & ill sine me ire non
vellent, & nobis dirigerent Attone & Goddranno cum al primatos Beneventanos duodecim vel
quatuordecim, vel quantos illi voluiss postea nos illis significassemus, quod a vobis injunctum
habuimus, & sic eos tractassemus de profecto vestro vel de salute terræ illius postea Maginarius
potuissem cum illis ad Salerno pergerem. Sin vero Atto, Joseph, Leudericus & Goddrannus
ad Salerno haec omnia um suorum primatos, sed ipsa Adalberga primatos dirigere
. um Goddranno ad nos in Benevento direxit. Sed dum per vestros fidelissimos nissimus,
quod illi nos perdere voluerunt omnia Goddranno de vestra in mus, & ille similiter
nobis & Goddrannus voluit ad Salerno ximus, ut melius fuisset quod unus detentus fuisset quam
duo & alia multa de vestra infidelitate cognovimus ad pullorum contum postquam detenti
fuimus, & nihil de vestro profecto cognovimus sine illorum consensu, &c.

XII.

XII.

Ludovici Germaniæ regis diploma pro ecclesia Argentoratensi.

IN nomine sanctæ & individuae Trinitatis, Hludowicus divina favente gratia rex, Cum petitionibus servorum Dei justis & rationabilibus divini cultus amore favemus, superni muneris donum nobis a Domino impertiri minime diffidimus. Igitur omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ & nostrorum, præsentium videlicet & futurorum, comperiat industria, quia vir venerabilis Rataldus Strazburgensis urbis episcopus nostram adiit excellentiam, referens mansuetudini nostræ, qualiter ob incuriam ministrorum ipsius ecclesiæ omnia munimina cartarum, quæ inibi haberi videbantur, igne concrematae fuerint. Idcirco nostram deprecatus est pietatem, ut per nostræ auctoritatis præceptum omnes res & familiam, quæ tunc temporis eadem ecclesiæ, quæ constructa habetur in honore beatae Dei genitricis semperque Virginis Mariæ, quæ habuisse dinoscitur quando hæc res accidit, denuo confirmaremus & corroboraremus. Sed ut Domino adjuvante & nobis opem ferente præfatam ecclesiam ad pristinum posset revocare statum, & a nemine pro hac re nullum de rebus vel familiis juste & legaliter ibi pertinentibus sentiat dispendium, hanc nostræ auctoritatis præceptionem fieri decrevimus, per quam omnes res ac mancipia, quæ a religiosis viris seu a prædecessoribus nostris, vel a quibuslibet hominibus eidem ecclesiæ collatae fuisse noscuntur, sub immunitatis nostræ tuitione præfatus Rataldus, successoresque sui quiete teneant atque possideant. Et nullus hominum, vel iudex publicus, seu quislibet ex judiciaria potestate, in ecclesiis baptismales vel oracula, curtes, villas, loca vel agros, seu reliquas possessiones memorati episcopi, quas moderno tempore in quibuslibet pagis ac territoriis infra dictionem* imperii nostri juste & legaliter possidet, vel quæ deinceps in iure ipsius sancti loci divina pietas augere voluerit, ad causas iudicario more audiendas, vel freda aut telonea exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidei iussores tollendos, seu homines ipsius ecclesiæ, tam liberos quam servos, fiscalinos & tabellarios, distringendos, nec ullas redibitiones aut inlicitas occasiones requirendas, ullo umquam tempore ingredi audeat, vel ea quæ supra memorata sunt penitus exigere præsumat: sed liceat memorato venerabili vocato episcopo, suisque successoribus res prædictæ ecclesiæ cum omnibus sibi subiectis sub immunitatis nostræ defensione quieto ordine possidere absque cuiuspiam contrarietate: quatinus pro nostra incolomitate, conjugis & prolis, seu etiam totius imperii a Domino nobis collati jugiter Domini misericordiam exorare delectetur. Si quoque aliquæ querimonie adversus jam dictam ecclesiam, tam de rebus & hominibus liberis & servis ortæ fuerint, quæ absque gravi & iniquo dispendio dissimulare nequiverint; jubemus ut per idoneos circumvicinos & fideles nostros, fideliumque nostrorum homines, plenissime sub sacramento inquiratur, & ad finem rite usque deducatur. Si quis vero contra hanc nostram auctoritatem aliquid agere temptaverit, aut ex his quæ præscripta sunt quippiam violare præsumpserit; sciat se xxx. libras auri optimi secundum veterem morem parti præfatæ ecclesiæ se esse persolviturum, nostram insuper offensionem incursum. Concessimus quoque venerabili episcopo Rataldo vel successoribus ejus, rectoribus scilicet jam dictæ ecclesiæ, ut in quacumque placuerit illi episcopi sui monetam statuatur, quatinus pro mercedis nostræ augmento utilitati ipsius ecclesiæ deserviat. Et ut hoc nostræ immunitatis præceptum inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subter illud firmavimus, & anuli nostri impressione subter sigillare iussimus.

Ex authentico
Argentorat.

* ditionem.

Signum domni Hludowici serenissimi regis.

Hebarhardus cancellarius ad vicem Liutherti archicappellani recognovi, & subf.

Data II. idus Junii, anno Christo propitio xxxvi. regni domni Hludowici serenissimi regis in orientali Francia regnante, indictione vi. Actum Aquisgran palatio regio in Dei nomine feliciter, Amen.

XIII.

Diploma Paldolfi & Johannis principum Capuanorum pro abbatisa & sanctimonialibus sanctæ Mariæ in Cencla, quæ absolvuntur à præstando in suis causis sacramento.

IN nomine Domini salvatoris nostri Jesu-Christi Dei æterni Paldolfus & Johannes filius ejusdem, gloriosissimi principes, divina ordinante providentia Langovardorum gentis principes. Cum principalis excellentia petitione dilecti sui petenti clementer favet nunc & modo, & semper, & secula. Quapropter noverit omnium fidelium nostrorum, præsentium scilicet ac futurorum sagacitas, quia Landenolfus comes Calactianus dilectus noster, & filius quondam Landolfi, qui fuit comes, nostras exoravit excellencias, ut per nostrorum præceptali paginam concedi ac confirmari juveremus in monasterio puellarum sanctæ Dei genitricis & perpetue Virginis Mariæ, sito in loco Cencla, in qua nunc in jam fato monasterio puellarum domina Sichelgayta abbatisa præesse videtur, hoc est, ut si amodo, & quocumque tempore causationes haberet pars ejusdem monasterii puellarum cum quibuscumque hominibus, vel si homines habuissent causationes cum partem præfati monasterii puellarum, & sacramentum processerit, ut pars jam dicti monasterii sacramentum facere debuisset, & ad quempiam personæ hominum pro quacumque causam, vel culpam, ut eadem domina abbatisa vel ejus successores, que post illam in ejus honorem accedere debuissent, neque ad quempiam de ancillis Dei, quas in sancto monasterio deservire videntur, quæ

Ex authentico
Casinensi.

Supplem. Append.

H h

vestem & habitum sanctae religionis ibidem indutae sunt, vel fuerint, ad sacramentum invitari, nec quaerere non debeantur, ut illas ipsum sacramentum deducere vel facere deberentur; set neque custodibus, qui pro tempore fuerint in ipso sancto monasterio puellarum, & ibidem deservire videntur, neque suis presbyteris vel clericis, qui in ipso venerando monasterio servitium Dei quotidie peragere videntur, ut nec illis aliquando tempore ad sacramentum invitarentur, ut illis sacramentum persolvissent, si pars ejusdem sanctis locis, quae, ut diximus, sacramentum persolvi debuissent, set per scariones ejusdem monasterii in ipsa sacramenta se defensarentur, pars ejusdem venerabilis locis, sicut antiqua erat consuetudo, in ratione, & ordine ut hic subter dicturi sumus. De quibus petiit a nostris excellentiis, ut nostrae emunitatis apices inde in ipso sancto monasterio fieri jureremus. Cujus precis benignissime exaudientibus, hos nostrae firmitatis apices inde sancti ipsius monasterii fieri jussimus, per quos omnino sancimus, & perpetualiter habendum nostris & futuris temporibus, quam & pro animabus nostris mercedem, ut salutem & remedium consequi valeamus a piiissima Matre Domini, & omnipotentis Dei ab omnibus nostris delictis, per hoc nostrum roborem preceptum concedimus, & confirmamus in praefato monasterio puellarum sanctae Dei genitricis Mariae, sito in loco Cencla, ubi ipsa domina Sichelgayta abbatissa praeesse videtur, ut si amodo, & quocumque adveniente tempore causationes habuerint partem jam fati monasterii puellarum cum quaecumque hominem, vel si homines causationes habuerint cum ipso sancto monasterio puellarum, vel cum parte sacramentum procedit, ut partem praefati monasterii sacramentum deducere, vel facere debeat pro quacumque causam vel culpam ad quempiam hominem, ut eadem domina abbatissa, ejusque successores, quae post illam in loco honoris in ipso sancto monasterio puellarum accedere debuerint, atque ad quempiam de ancillis Dei, quas in ipso sancto monasterio deservire videntur, quae vestem & habitum sanctae religionis indutae sunt, vel fuerint, ad sacramentum invitare, nec quaerere non debeantur, ut illas ipsum sacramentum persolvant, vel faciant; set neque custodibus, qui pro tempore fuerint in ipso sancto monasterio puellarum, & ibidem deservire videntur, per agentes causationes praedicti monasterii, neque suis presbyteris, vel clericis, qui in ipso venerando monasterio, vel in ejus cellis servitium Dei quotidie parantur, ut nec illis aliquando tempore a quempiam hominem, ad sacramentum invitentur, ut illis sacramentum persolvant pro ipso sancto monasterio: set si evenerit, ut pars ejusdem locis sacramentum facere debeat, quatenus per suos scariones se defendat, & ipsi scariones sacramentum deducant, vel faciant, sicut antiqua fuit consuetudo. Et non immerito set per regalem diffinitatem hoc concessimus, & confirmavimus per hoc nostrum praecceptum in ipso sancto monasterio: quia scimus cum monasterias, vel reliqua loca venerabilia in defensione sacri palatii esse noscuntur, & ideo cum nostra est defensio illorum vel nostro palatio, ideo volumus, ut sic se defendat in ipso sacramento per suos scariones, quemadmodum curtis regie scariones per sacramentum defenditur, quando evenerit, ut pars curtis regiae sacramentum deducere debeant, ut Astolfus rex instituit. Simulque & concedimus in ipso sancto monasterio, ut aliquando tempore servis ejusdem locis non dent in cuncto nostro Capuano principatu nullum plateaticum, neque portaticum, neque pontanaticum: set sit hec omnia concessum & confirmatum in ipso sancto monasterio per hoc nostrum praecceptum ad faciendum inde omnia quod ei placuerit absque contrarietate comitis, castaldei, judicis, vel sculdays, vel de quacumque personam hominis contradictionem vel inquietitudine, necine ei inde in aliquo molestiam ingerenti. Quod si quispiam hanc nostram concessionem, & confirmationem nostri praeccepti in quomodocumque violare praesumpserit, sciat se esse compositurus in ipso sancto monasterio puellarum auri purissimi libras centum; & hec nostra concessio, de quibus continet, sit firma semper. Ut autem haec nostra concessio verius observetur, manu nostra propria scripsimus, & ex anulo nostro subter jussimus sigillari.

Signum + domni Paldolfi excellentissimi Principis.

Petrus clericus & scriba ex jussione praedictae serenissimae potestatis scripsi. Datum III. idus Julii anno III. principatus domni Paldolfi, quam & tertio anno principatus domni Johannis ejus filii, gloriosus principibus, indictione VII. Actum in civitate Capuana.

XIV.

Leonis papæ noni privilegium, quo canonicis ecclesiæ Viridunensis omnes eorum possessiones confirmantur.

† **L**eo episcopus servus servorum Dei Rotmuro primicerio canonice sanctæ Mariæ principalis ecclesiæ Viridunensis, atque Warmundo Decano, & per eos ceteris canonicis, tam presentibus quam futuris, perpetuam in Domino salutem. Officii nostri est miseris & calamitatibus condescendere, & auxilium quod valemus impendere: quia, si in nobis unde procedere debet exemplum pietatis, pietas non invenitur, in quo inveniri debeat nescitur. Redeuntibus igitur nobis à Remense synodo, contigit Viriduni hospitari, & non lactari, sed potius lacrymari. Respeximus enim crudele urbis excidium, quale nullus possit non dolere hominum. Etenim tyrannorum ingressa civitatem saevitia, totam diruit per dira incendia, qui ignis nec ipsi ecclesiæ sanctæ Mariæ pepercit, sed passum & ubique dominans conflagravit: ex qua conflagratione inopinato superveniente, instrumenta etiam cartarum vestrarum praebedarum consumpta sunt, ita ut nullum remaneret. Quapropter lacrymabiliter omnes ad vestigia nostrae apostolicae auctoritatis privilegium vobis postulastis fieri de eisdem praebedis, usibus & salariis vestris, ab antiquis temporibus concessis. Igitur inclinati precibus vestris, per hoc nostrae apostolicae sanctionis privilegium confirmamus & corroboramus vobis vestrisque successoribus in perpetuum easdem praebedas, sub jure ipsius beatissimæ Dei-genitricis a fœalibus constitutas ad cotidianam divinatorum officiorum servitia. Rerum vero earundem praebedarum nomina petistis etiam huic privilegio inferi, cum nullum privilegium antecessorum nostrorum vobis remanserit, ubi videantur haberi. Sunt autem ista cum bannis, & centanis: Lemnia cum ecclesiâ ad Oschera & duobus mansis & omnibus appenditiis suis; ecclesiâ ad Domnum-Agericum cum terris; Nurvilleniâ cum ecclesiâ, molendino & omnibus appenditiis; Ufionis-curtem ad Pusonem quinque mansos & dimidium cum banno & silva; Superiacum-minorem cum ecclesiâ & silvis & omnibus appenditiis; Bella-villa cum banno, centana, molendinis & Malberti-monte; ad Ex. dimidius mansus cum molendino & prato; Mons cum banno, centana, ecclesiâ, molendinis & omnibus appenditiis; Agerici-villa cum banno centana; Berthinea-villa, Porario, Picta-villa; Profundo-rivo & ecclesiis, molendinis omnibusque appenditiis; Moaldi-villa cum banno, centana, ecclesiâ omnibusque appenditiis; ad Monaldi-villam mansus I. inter Haldi-curtem & Villare mansus IIII. ad Maroam mansi II. ad Apletium molendinum I. ad Grossum-rubrum medietas unius ecclesiæ. Inter Erpeiam-curtem & Soli VII. mansi cum banno & centana. Ad Gistahadi-villam mansi II. cum banno, centana & molendino. Ad Frasnidum ecclesiâ I. ad Alnidum I. ad Domnum-Eligium I. Udesvillare mansus I. cum dimidio molend. ad Remisvachum mansus I. cum banno, centana, & aliis terris, vineis & silvis; Laumerengie cum ecclesiâ & omnibus appenditiis; Aquae-ductus cum ecclesiâ, silvis & omnibus appenditiis; Stadonis * villa cum silvis & omnibus appenditiis; Miseriacum cum ecclesiâ, molendino, Sumomonte ac Losoni-curte; Arenceium cum silva & prato; Frumisiacum cum Warch & ecclesiâ, omnibusque appenditiis; Domnus-Lep. cum ecclesiâ & molendinis; ad Sasleium mans. I. ad Todenham IIII. partes unius ecclesiæ cum terris, silva & prato; ad Wammam quartam partem unius ecclesiæ cum tribus quartariis terrae & prato; ad Millicum septem quartarios terrae cum silva & prato; ad Salmoreium medietatem unius ecclesiæ; Lineium cum ecclesiâ & dimidio molendino; Fontane cum ecclesiâ & molendino; Harald-mons cum ecclesiâ & omnibus appenditiis; Wandersaltis cum ecclesiâ & omnibus appenditiis; Merla cum ecclesiâ molendino & omnibus appenditiis; Superiacum-majus & Subterior-villa cum ecclesiâ, molendinis & omnibus appenditiis; Consauradam cum ecclesiâ, molendinis & omnibus appenditiis; ad Braibannum septem quartarios terrae cum vinea & silva; Mostavilla cum ecclesiâ, molendino & omnibus appenditiis; Flabasium cum ecclesiâ; Haudimons cum silvis; ad Funchereium mans. I. cum banno & centana; Ansell-sartum cum ecclesiâ & omnibus appenditiis; Post-villare cum ecclesiâ, molend. & omnibus appenditiis; Moreium cum ecclesiâ & omnibus appenditiis; ad Arcium quantum ibi habet cum portu & piscariae; Bestaric cum duabus ecclesiis; ad Haudicurtem mansi III. ad Balareias mans. I. medietas silvae sancti Martini & praebedae fratrum, advocaciones & altaria de ecclesiis nostris; molendinum super Braceolum in media civitate; Funchereium ante castellum Ramerudis; ad Ars vero mansi IIII. cum I. quartario, silva, banno, centana, vineis & molendino: quae omnia Dado pie memoriae episcopus Viridunensis ecclesiæ ea conditione cum communi consilio comitis Haganonis aliorumque suorum fidelium fratribus habenda dedit, ut quicumque homo sive mulier de omni Viridunensi episcopatu, cujuscumque beneficii vel de quacumque lege esset, qui in eadem potestate permanere vellet, fratribus perpetualiter esset, & de suo capite unum modium vini persolvisset. Si vero filii aut filiae ex eis procreati ad alias redire voluissent potestates, a villico ejusdem potestatis prosecuti semper persolvissent summam census praenotati. quod ut firmius in perpetuum stare possit, precati sunt eadem lege conditionis a nobis sibi privilegio firmari, sicut praedictus episcopus, quando dederat, facere studuit. Quae omnia superius seriatim notata non solum vobis confirmamus & corroboramus; sed etiam quaecumque a fidelibus Christianis vobis vestrisque successoribus amodo fuerint contributa: statuentes apostolica censura sub divini judicii obtestatione, ut nulla hominum persona, magna vel parva, cujuscumque sit dignitatis vel ordinis, cujuscumque sit sexus & aetatis, contra hoc nostri apostolici privilegium venire pertentet. Quod qui ausus fuerit, nostri anathematis gladio usque ad dignam satisfactionem sit percussus; qui vero illud observaverit, illaesus & in omni parte inconcussus, divinae benedictionis gratiam mereatur, & aeternae vitae particeps efficiatur.

Ex archetypo
ecclesiæ Viridun.

* Estora

LEO PAPA. GLORIA DOMINI PLENA EST TERRA. BENE VALETE.
H h ij

DIPLOM.
VARIA.† Data VII. kal. Nov. per manus Petri diaconi bibliothecarii & cancellarii sanctae apostolicae sedis,
anno domni Leonis noni papae I. indict. III.

Appensa est plumbea bulla cum hac inscriptione, LEONIS PAPAE.

XV.

Friderici I. imperatoris diploma, quo Comitatus ecclesiae Viridunensi confirmatur.

Ex authentico.

IN nomine sanctae & individuae Trinitatis, Fridericus divina favente clementia Romanorum imperator augustus, Alberto dilecto & fideli suo Viridunensi episcopo, suisque successoribus in perpetuum. Antecessores nostri reges & imperatores ecclesiarum rectoribus, archiepiscopis, episcopis, abbatibus & ceteris praelatis ob eorum devotionis & fidelitatis insigne meritum bona data dare consueverunt, & ab omni pravorum hominum incurstone non tantum eos, sed & eorum possessiones imperiali protectione defendere. Recolentes igitur ex antea actis Viridunensium episcoporum ad antecessores nostros in diversis rerum & temporum varietatibus memoranda obsequia, tuam quoque personam constanter in nostra fidelitate perseverare cognoscentes, precibus tuis justis permoti, ad impetranda quae valueris inclinamur. Beneficium itaque comitatus & marchiae, quod recolendae memoriae Otto Romanorum imperator augustus Heymoni Viridunensi episcopo & successoribus ejus, & per eum Viridunensi ecclesiae quondam donavit; nos eodem spiritu & eadem firmitate constante, tibi, ecclesiaeque Viridunensi ac tuis posteris confirmamus, eodem etiam jure & forma donationis valiturum, prout a praefato imperatore Ottone jam dicto antecessori tuo Heymoni & ceteris episcopis in processu temporis nomen & dignitatem episcopalem subituri dinoscitur esse praestitutum: videlicet ut tu, & tui successores liberam in perpetuum habeatis potestatem eundem comitatum in usus ecclesiae tenendi, comitem eligendi, absque ullo hereditario jure ponendi, habendi, seu quidquid libuerit faciendi, atque modis omnibus disponendi, bannum, teloneum, monetam, & districtum civitatis in omnibus causis criminalibus & civilibus pleno jure, tibi & successoribus tuis habenda concedimus. Valentiam quoque castrum cum advocatia & banno, & curiam, quae Molendinum dicitur, cum suis pertinentiis; Wofferi-villare cum advocatia & banno & ceteris pertinentiis; Bemundulam cum banno & advocatia & suis pertinentiis; Curiam sancti Medardi cum banno & advocatia & suis pertinentiis; Curiam Jupilliae cum banno & advocatia & suis pertinentiis; fundum Juveniacensis abbatae cum banno & advocatia & suis pertinentiis; castrum Deus-leuwart cum banno & advocatia; bannum & advocatiam de monte sancti Vitoni, fundum ecclesiae sancti Germani Montis-Falconis cum banno & advocatia & suis pertinentiis; castrum Wentronis-villae, Viennam castrum, Claromontem castrum, Dunum castrum cum foresto, Mireuvalt castrum, Septiniacum, Hattonis castrum cum foresto, Sampiniacum castrum: & si quando tibi & terrae tuae necessarium fore perspexeris aliud praesidium, auctoritatis nostrae concessione construere liceat infra terminos tuos. Ut autem hujus nostrae confirmationis statutum omni aetate inviolabile permaneat, hanc inde cartam conscribi, & nostra aurea bulla insigniri iussimus, manuque propria corroborantes, idoneos testes qui praesentes aderant, subter notari fecimus. quorum nomina haec sunt: Burchardus Argentinenensis episcopus, Orlebanus Basileensis episcopus, Stephanus Mettensis episcopus, Henricus Tullensis episcopus, Helolphus Marbuccensis abbas, Bertholfus dux, Matheus dux Lothoringinae, Otto palatinus comes, comes Rodulfus, comes Ulrichus, Marchio Hermannus, comes Warnerus, comes Theodericus, Symon comes, Conradus comes, & mulii nobiles.

Signum domni Friderici Romanorum imperatoris augusti.

Ego cancellarius Reinaldus vice Arnaldi Maguntini archiepiscopi & archicancellarii recognovi.

Datum Columbariae XVI. kal. Septembris, anno Dominicae incarnationis M^o. C^o. L^o. VI°. indictio-
ne IIII. regnante domino Friderico Romanorum imperatore gloriosissimo augusto anno regni ejus IIII°.
imperii vero II°.

Appensa est huic praecepto bulla aurea, in cuius antica parte exhibetur Friderici effigies cum hac inscriptione: FRIDERIC^o DEI GRA ROMANORUM IMPERATOR AUGS. & in postica urbs Roma cum hoc versu: ROMA CAPUT MUNDI REGIT ORBIS FRENA ROTUNDI. Horum duorum diplomatum copiam nobis pro sua in nos benignitate fecit illustrissimus DD. Hippolytus de Bethune, episcopus & comes Viridunensis. Opportune hoc loco subijcere lubet limites comitatus Viridunensis, quo nullus forte antiquior in Gallia penes ecclesiasticas dignitates.

XVI.

Viridunensis Comitatus limites.

Ex ms. cod.
S. Vitoni.

Viridunensis Comitatus ita in circuitu habetur. Incipit enim a Leone, Monte-falconis & usque ad Pertusam-petram tendit. De Pertusa-petra usque ad Subtriam-villam, & inde usque ad villam Falley. Dehinc usque Longuion, ubi Cruna cadit in Caram fluvium, & sicut Cruna sursum decurrit usque ad Amanciam, quae usque Brieium tendit, & usque ad Bamvadum, ubi cadit in Ornam. Et in longitudine superius usque ad fontem apud Auncurtem, & inde usque ad Quercum Saldey, & inde sub Mocioni ad fontem Lupi-montis. Dehinc ad Marbodi-fontem, & inde Petus ad Vadum, & inde usque Cosanciae, ubi cadit in Mosam fluvium. Dehinc usque ad Vanum-curtem per Nuclearios juxta Bilcei & Warnumcurt; & inde contra vallem juxta Longum-campum, recta via usque Erisiam, & inde usque ad Fontem-Sarnidum ad Fontes-tres. Exhinc usque Summam-Astinae, & postea usque ad Ulmos;

Ulmos: & inde usque ad locum, ubi Biumma fluit in Asia, & inde per descensum Asiae juxta Viasnam, & usque Viennaam per Vereires, & per Monblainvillam, per Concciscurt, per castrum juxta Quarnaium; & inde per superiorem partem villae, quae dicitur Chaherei; & inde recta via usque ad Jemas; & inde usque ad Spanulsi-villam; & inde recta via usque ad Montem-falconis & usque ad Leonem, a quo prius incepimus.

DIPLOMA
VARIA.

XVII.

Epistola Innocentii IV. ad archiepiscopum Narbonensem de renovatione bullae suae plumbeae.

Innoentius episcopus servus servorum Dei venerabili fratri archiepiscopo Narbonensi salutem & apostolicam benedictionem. Inter corruptibiles corporum species nihil est omnino vel vivit, quod, praesertim dum usu exercetur & tempore, nesciat defectui subjacere: cum omne, quod diutina veteratur essentia, vel longa senescit aetate, ad interitum inevitabilem appropinquet. Nuper siquidem contigit alterum bullae nostrae typarium, quo veneranda videlicet apostolorum Petri & Pauli capita exprimentur, jam attritum innumeris malleationis diutina percussuris, extrema tandem ictus soliti passione confringi. Propter quod, ut bullae defectus cotidianam non interrumpere apostolici ministerii servitutem, ea ipsius bullae parte, quae appellationem nostri nominis imprimit, non mutata, aliud typarium capitum praedictorum in bullandi usum fecimus subrogari. Verum, quia illud scultoris * manus priori non omnimoda similitudine figuravit; nos providere curantes, ne necessaria praedictae bullae mutatio ex dissimilitudinis nota quacumque difficultatem ingerat negotiis vel personis, aut falsitatis astutia ex nova diversitatis ambiguo aliquod adminiculum surreptionis assumat; fraternitati tuae per apostolica scripta mandamus, quatinus, si qua in tua provincia in litteris nostris de veritate bullae dubitatio fortassis emerferit, tu per diligentem collationem bullae praesentis ad illam, de qua contigerit, sine difficultate aliqua judiciarii ordinis, & onere vel dispendio quolibet, celerem dubitationi finem imponas, contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo, proposito tibi ante oculos divinae & humanae animadversionis judicio, provisurus, ne cui ex hoc malignandi vel fraudandi occasio prebeatur. Datum Perusii III. nonas Julii, pontificatus nostri anno decimo.

Ex authentico,
ad cap. 11. n. 1.

* sic.

Idem Abbati & conventui de Firmitate Cisterciensis ordinis, Cabilonensis diocesis.

Quia de quibusdam apostolicis privilegiis vobis concessis fila serica inferius à bulla dependentia sunt, ut asseritis, deputata *, ita quod modicum de ipsis dependeat, bulla illa & integra remanente; nos vestris supplicationibus inclinati, ne occasione hujusmodi monasterium vestrum suorum lesionem jurium pati possit, praesentium auctoritate decernimus eadem privilegia propter hoc, dummodo alias omnino suspicione careant, non debeant reputari suspecta, sed suum primum robur nihilominus retinere. Nulli ergo, &c. nostrae constitutionis, &c. Datum Lugduni 11. kal. Maii, anno sexto.

Ex registro In-
noc. IV.

* amputata.

Idem Abbati & conventui de Boheriis Cisterciensis, ordinis Laudunensis diocesis.

Quia de quibusdam apostolicis privilegiis vobis concessis fila serica inferius à bulla dependentia sunt, ut asseritis, amputata, ita quod modicum, &c. ut in alia. Datum Lugduni xv. kal. Julii, anno sexto.

DIPLOM.
VARIA.

APPENDICIS PARS TERTIA

In qua exhibentur chartæ authenticae pro legitima origine regiae Stuartorum stirpis in majori Britannia, ex editione Parisiensi.

PRÆFATIO PRIMI EDITORIS.

EXimiam & auctoritatis certissimæ chartam Roberti Seneschalli Scotorum Regis, in archivo Collegii nostri nuper inventam, ut ederemus, fecerunt virorum clarissimorum interpellationes, qui diutius illam publica luce carere non posse, nisi publico rei litterariæ regniq; Scotiæ detrimento, existimaverunt. Hujus enim chartæ beneficio insignis de jure Regiæ Scotorum familiæ controversia dissolvitur, Roberti III. Scotorum Regis natales ab inusta labe vindicantur, Hectoris Boetii & quorundam aliorum historiæ Scoticæ scriptorum hallucinatio detegitur; ac imprimis Georgii Buchanani, stirpis regiae & Monarchici regiminis hostis infensissimi, qui infamiam natalibus illius Principis studiose ac veluti data opera aspergere conatus est, calumniæ depelluntur, & omnia contra Regum ex eadem stirpe legitimam successionem argumenta ex ejus testimonio ducta cumulate refelluntur. Quam iniquus erga Mariam Reginam ille fuerit, testatur virulentissima ejus historia; quam vero infensus Regum hostis extiterit, pestilentissimus ille dialogus, *De jure regni apud Scotos*: qui duo libri an. MDLXXXIV. sub Rege Jacobo VI. Comitiorum sententia proscripti sunt. Fraudem tamen fecit Buchananus plerisque, præsertim exteris; qui cum rerum Scoticarum non satis periti essent, in eo, cujus elegantiam & artem mirabantur, perfidiam suspicari vix poterant.

Cum vero in rerum suo tempore gestarum historia sæpe mendacii & calumniæ convictus fuerit, quia veritas aliunde perspici facile poterat, pauciores fefellit; at in remotiori antiquitate, cujus erat memoria obscurior, multo plures in errorem induxit, præsertim vero in iis quæ ad Roberti III. Regis natalia spectabant. Filius hic fuit Roberti II. cognomento Seneschalli sive STUART Scotorum Regis, qui primus ex ea familia regnum adeptus est, à quo Augustissimus Princeps Jacobus VII. Regum optimus ducit originem. Buchananus, qui Moraviæ Comiti notho impense favebat, viro ambitioso, qui non obscure regnum affectabat, tum etiam ut factiosis adularetur, qui Parlamenti auctoritatem in immensum extollebant, extare in historia sua voluit exemplum, quo nothi eadem auctoritate regnum obtinissent. Eo consilio, quam Boetius cunctabundus protulerat fabulam de nato extra legitimum matrimonium Roberto III. eodemque omiſſis legitimis in Regem electo, ille tamquam rem certam suæ historiæ inseruit. Scribit enim Robertum Seneschallum, cum avunculo Davidi anno MCCCLXXI. successit, habuisse in matrimonio Euphemiam Hugonis Rossia Comitis filiam, eique paulo post defunctæ superinduxisse Elizabetham More, quam adolescens vehementer amarat, ex qua tres filios susceperat, quorum natu-maximus Joannes erat, qui mutato nomine Robertus III. appellatus est, atque obtinuisse tandem in comitiis ad Sconam indictis, ut, præteritis Euphemiae liberis, in Rege creando gradus ætatis, non natalium jura observarentur. Itaque, si Buchanano credendum est, non jure successionis legitimæ, sed comitiorum auctoritate Roberto III. regnum delatum est. Hoc volebant rebelles, qui tot & tantas in Pseudo-Parlamento turbas Religionis reformandæ prætextu excitaverant, quibus & avita religio oppressa est, & jus regium eadem ruina extinguere posse videbatur. Hæc Moravio ad Regnum affectandum via sternebatur; & eodem exemplo usus est Jacobus Dux Monumethensis, cum defuncto Carolo II. regnum invadere aggressus est. Debebat Buchananus, si patriæ, civium, & veritatis aliquam rationem habuisset, rem tanti momenti, quæ legem successionis hereditariæ perpetuo observatam penitus evertet, certis documentis & auctorum testimoniis confirmare. Quod tamen non præstitit. Neque sane poterat, cum præter Hectorem Boetium, testem producere nullum posset, cujus auctoritas, cum chartis & instrumentis variis labefactaretur, nulla erat, præsertim cum ducentis fere annis post Roberti II. matrimonium historiam scripsisset. At qui Buchanani mores & ingenium noverit, satis intelligit quam alienus fuerit ab inculpata illa veri rectique tenacitate, quæ præcipua laus historici est, magis sollicitus ut verisimilia, quam ut vera scriberet. Quamvis vero eadem historia legibus proscripta, & ab ipso Rege Jacobo VI. sæpius falsi convicta fuerit; tamen vix ullus per annos ferme centum illam circa Roberti III. natalia imposturam refellere aggressus est; sed novarum rerum cupidus, rebellibus, parricidis semper in pretio fuit, dum esset nemo qui tantam in re adeo gravi ignorantiam actorum meliorumque auctorum luce depelleret. Primus id cum magna laude aggressus est Georgius Mackenzius regius in Scotia Advocatus, vir juris consultissimus, patriarum rerum peritia non vulgari, maximaque in Regem suum fide commendatissimus. Edidit Mackenzius dissertationem, cui titulus, *Jus Regium*, lingua vernacula anno MDCLXXXIV. cum adjuncta altera, *de legitimorum heredum successione*. In ea profert testimonium Ludovici STUART celeberrimi Jurisconsulti. Acta etiam

diversa laudat & chartas varias; ex quibus nulla est, ut existimamus, quæ cum ea, quam modo ex archivo Collegii nostri edimus, possit comparari. Continet illa fundationem Capellaniæ in Ecclesia Glasguensi factam ob dispensationem *super matrimonio contrahendo* inter ipsum Robertum, nempe Seneschallum, & quondam Elizabeth More dum agebat in *humilis*, non obstante impedimento consanguinitatis & affinitatis. Data est XII. Januarii an. MCCCLXIV. subscribitque inter alios Joannes Seneschallus, Dominus de *Kyle* primogenitus ejus & heres, is qui mutato in ipsis regni auspiciis nomine Robertus III. appellatus est. Mortuus est secundum Buchanani calculos David Rex ultimus ex Brussiorum familia an. MCCCLXX. successoremque habuit Robertum Seneschallum seu STUART, suum ex sorore nepotem, qui tunc ex eodem Buchanano Euphemiam Hugonis Rossia Comitum filiam uxorem habebat. At si ante an. MCCCLXIV. Elizabetha More diem suum obiit, si Joannes primogenituræ titulo in actis publicis solemnibusque comitiis gaudebat, si denique mater tam solemniter conjugio ducta fuit, ut auctoritate apostolica dispensationem consanguinitatis intervenire necesse foret; totam Buchanani fabulam corruere nemo non videt, præsertim cum nullo probato testimonio, nullis publicis actis confirmari huc usque potuerit; cum è contrario certis auctorum & veterum instrumentorum testimoniis refellatur, ut ex iis quæ à nobis infra subjicientur, fiet manifestum. Qua porro ratione ad nostrum Collegium charta hæc pervenerit, paucis est explicandum.

Jacobus à *Beaton* seu *Bethune* Archiepiscopus Glasguensis, Davidis Cardinalis & Archiepiscopi sancti Andrea, à Reformatis nefarie trucidati, nepos ex fratre, cum sub ementito reformationis titulo Ecclesias & monasteria vastari passim & destrui videret, optimum factu existimavit acta & instrumenta Ecclesiæ suæ in tuto collocare. Itaque solum vertere coactus anno MDLX. venit in Gallias, secumque ea asportavit. Obiit Lutetia octogenario major an. MDCLIII. cum per annos quadraginta legationem Reginae Mariae & Jacobi VI. ejus filii nomine magna sua laude sustinisset. Is charitate erga patriam, nostrum hoc Collegium à Davide quondam Episcopo Moraviensi fundatum an. MCCCLXXV. heredem bonorum suorum testamento esse jussit. Unde merito ejusdem Collegii secundus fundator habetur. Acta varia & instrumenta Ecclesiæ Glasguensis partim hoc in Collegio, partim in Cartusia Parisiensi, (cujus Ven. PP. Prioribus suprema Collegii cura commissa est) deposita conservantur. Inter alia vero præcipua est ea, de qua superius diximus, charta Roberti II.

Hanc non prius edendam existimavimus, quam à viris doctissimis & antiquitatum ecclesiasticarum peritissimis discutienda proponeretur. Factum id anno superiori vigesima sexta mensis Maii, cum eo consilio convenissent in Regalem Abbatiam sancti Germani à Pratis viri illustres & rerum antiquarum peritia celeberrimi, præsentibus etiam ex Scotorum nobilitate primariis viris. Illi omnes, visa charta & attentius examinata, censuerunt ne levissimam quidem de ejus auctoritate & sinceritate suspensionem haberi posse. Agnoverunt vetustam manum, sigilla integra, literas, orationem illius sæculi, atque morem vulgatissimum, ut dispensationes non obtinerentur nisi impositis aliquot piis operibus, qualia erant altarium seu capellaniarum fundationes. Itaque visa charta omnium suffragiis approbata fuit; atque ea de re quinque ejusdem tenoris instrumenta authentica confecta sunt, & omnium syngraphis & sigillis munita; primum pro serenissimo Rege Magnæ Britannia, alterum pro Metropoli & Universitate Glasguensi in Scotia, ad cujus Ecclesiæ Metropolitanæ archivum charta hæc olim pertinebat; tertium pro Regali Abbatia sancti Germani à Pratis in suburbiis civitatis Parisiensis, ubi habitus est Virorum illustrium conventus pro charta discutienda; quartum pro collegio Scotorum Duaceno; quintum denique, una cum ipsa authentica charta, in archivo collegii nostri Parisiensis custodiendum depositum est. Hujus porro instrumenti exemplar his observationibus subjicietur; adjunctis etiam ex eodem collegii nostri archivo chartis aliis duabus, una Roberti II. post adeptum regnum, altera Joannis ejus filii primogeniti, de quo controversia est, quique, ut supra observavimus, Regnum consecutus, mutato nomine Robertus III. appellatus est.

Ita Francia Scotis antiquissimo fœdere conjuncta, regniæque familiae hospitio non semel nobilis, ut spem & heredem centesimum & decimum regni Scotorum, ita etiam titulum indubitatae auctoritatis, quo eadem familia ab omni deterioris originis suspicione vindicatur, feliciter conservavit.

DIPLOM.
VARIA.*Chronologia Roberti II. Scotorum Regis, cognomento Seneschalli.*

A. D.	<i>Secundum historiae veritatem.</i>	A. D.	<i>Secundum Buchananum.</i>
MCCCXV.	Nascitur Robertus Seneschallus ex Waltero Magno Scotiae Seneschallo & Marjoria Roberti I. cognomento <i>Bru</i> filia.	MCCCXV.	Idem Buchananus.
MCCCXXXVI.	Robertus Seneschallus eligitur Regni Custos.	MCCCXXXVI.	Idem Buchananus.
Circ. MCCCXL.	Robertus desponsat Elizabetham <i>Morre</i> , ex eaque Joannem (<i>postea Robertum R. III.</i>) Robertum Comitem de <i>Menteth</i> & alios liberos suscipit.	Circ. MCCCXL.	Robertus ex Elizabetha concubina Joannem, Robertum & alios liberos suscipit.
Circ. MCCCLX.	Defuncta prima uxore Elizabetha, Robertus ex Euphemia <i>Rosse</i> Walterum, Davidem & alios liberos suscipit.	Circ. MCCCLX.	Robertus desponsat Euphemiam <i>Rosse</i> in primam uxorem ex eaque Walterum, Davidem & alios liberos suscipit. Elizabetham <i>Morre</i> concubinam Giffardo cuidam in Matrimonio collocat.
MCCCLXXI.	Defuncto Davide II. avunculo suo Robertus in regnum succedit, ejus nominis secundus.	MCCCLXXI.	Idem Buchananus.
MCCCLXXIII. vel MCCCLXXIV.	Euphemia <i>Rosse</i> Regina secunda Roberti uxor coronatur.	MCCCLXXIV.	Euphemia <i>Rosse</i> Regina prima Roberti uxor defuncta, Robertus desponsat Elizabetham <i>Morre</i> quondam concubinam suam in secundam uxorem, & comitiis regni habitis, filios ex ea olim extra matrimonium genitos legitimos declarandos curat.
MCCCXC.	Obiit Robertus II. eique absque controversia succedit Joannes ejus filius ex Elizabetha <i>Morre</i> , & dictus est Robertus III.	MCCCXC.	Idem Buchananus.

CHARTA

C H A R T A
R O B E R T I S E N E S C H A L L I
S C O T I Æ.

Omnibus hanc cartam visuris vel auditoris ^a Robertus Senescallus Scotia, Comes de Stratherne, ^a salutem in Domino sempiternam. Cum dudum venerabili Patri Domino ^b Willelmo Dei gratia ^b Episcopo Glasguensi fuerit per litteras apostolicas specialiter delegatum, ut ^c super matrimonio contrahendo inter nos & quondam Elyzabeth More, dum ageret in humanis, non obstante impedimento consanguinitatis & affinitatis contractui matrimoniali predicto impedimentum prestante, auctoritate apostolica dispensaret, dummodo duas cappellas vel unam pro arbitrio ipsius Episcopi perpetuo fundaremus, ac dictus venerabilis Pater, consideratis in hac parte considerandis, nobiscum super impedimento predicto auctoritate qua supra dispensans nobis injunxerit, ut una cappellania in Ecclesia Glasguensi ad unum certum altare ad pensionem decem marcarum sterling. annuatim percipiend. de certis redditibus nostris fundaretur perpetuo, nosque eandem cappellaniam sic fundare fideliter promiserimus infra certum tempus jam transactum, nobis tunc per dictum Episcopum limitatum; noverit universitas vestra nos ex causa premissa dedisse, concessisse, & hac presenti carta nostra confirmasse pro nobis & heredibus nostris perpetuo DEO, Beate Mariae Virgini, Beato Kentegerno & uni cappellano celebranti & celebraturo perpetuo in Ecclesia Glasguensi predicta decem marcas sterling. ad sustentacionem ejusdem capellani annuatim percipiend. de annuo reddito quadraginta librarum sterling. exeunte de terra del Cars Abbatis infra vicecomitatum de Stryvelyne, & nobis & heredibus nostris debito per religiosos viros Abbatem & conventum monasterii sancte Crucis de Edynburgh, tenend. habend. & percipiend. annuatim in perpetuum eidem cappellano qui pro tempore fuerit per manus dictorum religiosorum ad terminos Pentecostes & sancti Martini in hyeme per porciones equales in liberam, puram, & perpetuam elymosinam adeo libere, quiete, plenarie, & honorifice, sicut aliqua elymosina per totum regnum Scocie liberius conceditur, percipitur, sive datur; & nichilominus totum jus nobis competens per cartam infeodacionis recolende memorie Domini Regis Roberti avi nostri, sive obligatorium dictorum Abbatis & conventus, seu quascunque alias evidencias ad compellendum dictos Abbatem & conventum ad solucionem dicti annui redditus decem marcarum in Episcopum Glasguensem qui pro tempore fuerit, & Capitulum Glasguense sede vacante, per hanc cartam nostram perpetuo transferimus, ipsosque & eorum alterum, quantum ad hoc, nostros & heredum nostrorum assignatos & assignatum facimus, constituimus, & eciam ordinamus. Et si forte contingat, quod absit, quod dicta decem marca annue per dictum cappellanum qui pro tempore fuerit, percipi non potuerint, ut est dictum, vel ex eo quod dicti Abbas & conventus solvere noluerint, aut compelli non potuerint ad solucionem earundem, vel ex eo quod nos aut aliquis heredum nostrorum, contra presentem infeodacionem & concessionem nostram, solucionem dictarum decem marcarum impediverimus aut impediverit, aut per nos seu alium vel alios, clam vel palam, directe vel indirecte procuraverimus seu procuraverit impediri; obligamus nos & heredes nostros per omnia bona nostra mobilia & immobilia ad solvend. dictas decem marcas de aliis redditibus nostris, ubi Episcopus Glasguensis qui pro tempore fuerit, vel capitulum ejusdem sede vacante, duxerit eligend. toto tempore quo cessatum fuerit a solucione dictarum decem marcarum percipiend. de annuo reddito supradicto, subicientes nos & heredes nostros jurisdictioni & cohercioni Episcopi Glasguensis & ipsius Officialis qui pro tempore fuerint, ut ipsi per omnimodam censuram ecclesiasticam nos & heredes nostros compellere valeant

Supplem. Append.

ad perficienda omnia & singula supradicta, in casu quo defecerimus vel defecerint, quod absit, in aliquo premissorum. Et ultra omnia prenotata nos & heredes nostri predicti. donacionem & concessionem nostram de dictis decem marcis annuis percipiendis ut supra de annuo reddito supradicto predictis Episcopo, Ecclesia Glasguensi, & Cappellano qui pro tempore fuerint contra omnes homines & feminas warrantizabimus, acquietabimus, & in perpetuum defendemus. In cuius rei testimonium sigillum nostrum una cum sigillo Johannis ^d Senescalli Domini de Kyle primogeniti & heredis nostri presentibus est appensum. Hiis testibus, Venerabili Patre Domino Roberto Abbate monasterii de Kylwynnyne, & Dominis Johanne Senescallo fratre nostro, Hugone de Egglyntonne & Thoma de Fauside Militibus, Johanne Mercer burgenfi de Perth, Johanne de Rose & de Johanne de Tayt Armigeris nostris, & aliis. Apud Perth duodecimo die mensis Januarii anno Domini millesimo tricentesimo sexagesimo quarto.

K k

Observationes historicae in chartam Roberti Seneschalli Scotiae.

- a** **R**OBERTUS SENESCALLUS SCOTIAE] Erat is filius Walteri Seneschalli Scotiae. Matrem habuit Marioriam Roberti I. cognomento de *Brus* filiam natu maximam. Unde Davide unico ejusdem Roberti I. filio absque liberis defuncto anno Domini MCCCLXX. successit in regnum Robertus hic Seneschallus jure matris, & dictus fuit Robertus hujus nominis II. ex antiquissima & nobilissima Seneschallorum familia primus. Erat autem magni Seneschalli dignitas, quam STUART vocant lingua patria, praecipue apud Scotos auctoritatis, qualis olim inter Francos Majorum Palatii.
- b** WILLELMO DEI GRACIA EPISCOPO GLASGUENSI] Is erat Willelmus IV. cognomento *Rat*, Episcopus Glasguensis, qui sedere cepit anno Domini MCCCLXXXV. aut MCCCLXXXVI. Extant inter instrumenta Ecclesiae Glasguensis plures chartae sub ejus nomine; inter alias duae quittanceae authenticae contributionis papalis infra ejus dioecesim, factae anno Domini MCCCLXI. & MCCCLXII. Obiit anno Domini MCCCLXVII.
- c** SUPER MATRIMONIO CONTRAHENDO] Ex his verbis atque ex tota serie hujus chartae certo colligitur Robertum Seneschallum & Elizabetham *More* justis nuptiis ex dispensatione summi Pontificis conjunctos fuisse diu ante quam haec charta conscriberetur. Dispensatio porro in controversiam venire non potest, cum ei testimonium indubiae fidei perhibeat charta foundationis capellaniae de qua isthic agitur. Qua argumentatione facile refellitur temeritas Georgii Buchanani, qui scribere ausus est hunc Robertum Seneschallum & Elizabetham *More* matrimonii foedere junctos fuisse anno tantum MCCCLXXIV. id est decennio post datam chartam quae testatur illos diu ante conjugium legitimum iniisse. Porro hinc quoque insulitas Buchanani convincitur quod, ut docent sequentia chartae istius verba, Elizabetha mortua erat anno MCCCLXIV. adeoque decennio post non potuit contrahere matrimonium cum Roberto Seneschallo. Erat porro Elizabeth filia illustris viri Adami *More* Equitis & principis familiae *More*, sive *Moor*, potentissimae Seneschallorum genti affinitate & consanguinitate conjunctae, uti certissime constat ex hac charta.
- d** JOHANNIS SENESCALLI DOMINI DE KYLE PRIMOGENITI ET HEREDIS] Ergo jam anno MCCCLXIV. Joannes legitimus Roberti filius & heres publice dicebatur. Nemini enim, qui ex legitimo matrimonio procreatus non sit, tribui solere in publicis instrumentis titulum primogeniti & heredis palam est ex his quae infra dicentur, neque indiget ampliori probatione. Falso igitur ut cetera Buchananus tradit, illum in prima juvenia ex illegitimo Elizabethae complexu genitum a Roberto fuisse, sed postea legitimum fuisse factum per subsequens parentum suorum matrimonium. Atque ut omnibus pateat quanta inscitia seu verius impudentia auctor iste Regum omnium atque ipsius monarchici regiminis infensissimus hostis infamiam natalibus istius principis aspergere ausus sit, rem totam paulo accuratius tractandam duximus.
- Totum Buchanani commentum duobus his capitibus contineri videtur. 1°. Roberti Seneschalli primam uxorem fuisse Euphemiam *Rosse*, qua, postquam plures ei liberos pepererat, anno Domini MCCCLXXIV. defuncta, Robertum secundam uxorem duxisse Elizabetham *More*, ex qua Joannem, de quo agimus alioque liberos olim ante matrimonium susceperat. 2°. Non nisi mediante postremo hoc Roberti cum Elizabetha matrimonio & decreto trium regni ordinum in publicis comitiis Joannem Seneschallum legitimum declaratum, sive legitimum & successionis capacem redditum fuisse.
- Prioris assertionis falsitas his argumentis demonstratur. 1° Robertum & Elizabetham dudum ante annum Domini MCCCLXIV. matrimonio conjunctos fuisse supra ostensum est. Ergo non Euphemia, sed Elizabetha fuit prima Roberti uxor. Deinde Elizabetham ante annum MCCCLXIV. defunctam fuisse ex dictis manifeste constat. Ergo non potuit esse secunda uxor anno MCCCLXXIV. Denique V. Cl. Ludovicus *Stuart* advocatus regius sub Carolo I. magnae Britanniae Rege in *Schedula* quadam manu ipsius propria scripta, quam libello suo cui titulus *Jus regium*, pag. 47. inseruit V. Cl. Georgius Mackenzius advocatus item regius, testatur se plures quam viginti chartas in archivis Castris Edinburgensis invenisse, ex quibus sole clarius elucescit Elizabetham *Moran* primam Roberti uxorem fuisse, & Euphemiam seu Euphamiam *Rosse* secundam. Et haec ad primum caput narrationis a Buchananano instituta.
- Haud minoris momenti argumentis refellitur alterum caput fabulae, quo asserit Buchananus, mediante matrimonio Roberti & Elizabethae anno Domini MCCCLXXIV. celebrato, & decreto trium regni ordinum in comitiis publicis eodem anno habitis, Joannem Seneschallum legitimum fuisse, sive legitimum declaratum & successionis capacem.
- 1°. Matrimonium istud Elizabethae ante annos minimum decem defunctae absurdum est. Ergo fictitia legitimatione quae eo nititur fundamento.
- 2°. Hujus comitorum decreti in regni archivis, ubi ejusmodi acta summa cura servantur, ne levissima quidem memoria occurrit; etsi tabulae omnes publicae a viris earum rerum peritissimis excussae fuerint. Inter alios V. Cl. Joannes Haius Eques, archivi sive, ut vocant, rotulorum aut regestorum custos sub Carolo I. Magnae Britanniae Rege, jussus ab eodem Principe diligenter inspicere acta comitorum sive Parliamentorum, contraria omnia reperit, idque Regi retulit. Quinetiam praedictus Ludovicus *Stuart* regius advocatus sub eodem principe, laudatus a Georgio Mackenzio pag. 47. supra-memorati libelli, post diligenter inspecta archiva regni, Buchanani narrationem manifestae falsitatis convicit. Ipsi verba referimus, quoniam tanti viri testimonium maximi hac in re momenti est. *Buchananus*, ait ille, libro ix. in vita Roberti II. affirmat Euphamiam, Euphemiam *Rosse*, Comitissae *Rossensis* filiam, primam Roberti secundi uxorem fuisse; & ea mortua superinduxisse Elizabetham *Moran*, ex qua liberos ternos mares suscepisset, & eam uxorem duxisse, ejusque liberos regno destinasse, ut postea eorum natu maximus successit. Quod quam falsum sit apparet ex archivis in carcere Edinburgensi reconditis; ubi extant separata acta duorum Parliamentorum subscripta manibus ecclesiasticorum Praesulum, Nobilium, Baronum & aliorum statuum parliamenti, & eorum sigillis roborata, quibus Elizabetha *Mora* agnoscitur prima uxor, & Euphemia *Rosse* secunda; & liberis ex Elizabetha *Mora* tanquam justis heredibus regni successively regnum decernitur, & post eos liberis Euphamiae *Rosse*. Necnon ibidem charta extant plurima per Davidem II. eorum patrum magnum ex diversis terris Joanni filio primogenito nepotis ejus Roberti dum Euphemia *Rosse* viveret, necnon Davidi filio natu maximo Euphamiae *Rosse*, quem solum filium indigitat Roberti nepotis; quod non fecisset, si Elizabetha *Mora* non prius fuisset nupta Roberto ejus nepoti. Nam primogenitus nunquam attribuitur notho. Immo ego plures quam viginti chartas in archivis inveni, ubi etiam eas reliqui, ex quibus sole clarius elucescit Elizabetham *Moran* primam fuisse uxorem, & Euphamiam *Rosse* secundam. Nam extra controversiam liberi Elizabethae *Mora* aetate grandiores erant liberis Euphamiae *Rosse*. Haec ille. Ex quibus fictitium esse decretum illud parliamenti a Buchananano citatum nemo non videt.
- 3°. Jam ante annum Domini MCCCLXXIV. quo Buchananus matrimonium Roberti & Elizabethae, & legitimationem Joannis collocat, idem Joannes legitimus patris filius & successionis capax habebatur. Istud constat

ex publicis instrumentis quibus ante regnum patris *primogenitus* & *heres* ejus designatur; & patre jam regnante iis titulis insignitur, qui soli legitimo & indubitato regni heredi & successori competunt.

Jam vidimus in charta Roberti, de qua hic agimus, Joannem à patre *primogenitum* & heredem designatum fuisse. *Primogeniti* autem, ut supra notavit juris Scotiæ consultissimus Ludovicus *Stuart*, & heredis titulus nunquam attribuitur notho. Alia ejusdem Roberti Seneschalli charta, data anno Domini *MCCCLXV*. laudata à Georgio Mackenzio libelli *Jus regium* pag. 51. sic habet. *Robertus Senescallus Scotia Comes de Strathern, & Johannes Senescallus primogenitus & heres ipsius Dominus Baronia de Kyle, &c.* In alia charta Davidis II. Roberti Seneschalli avunculi & decessoris ab eodem Georgio Mackenzio laudata, testes ad finem more majorum hoc ordine recensentur, *Robertus Senescallus Comes de Strathern nepos noster, Johannes Senescallus Comes de Carrick filius suus primogenitus & heres, Thomas Comes de Marr, &c.* Hæ tres chartæ scriptæ sunt ante initum à Roberto regnum. Eo vero regnante iis titulis designatur Joannes, qui soli & indubitato regni Scotiæ heredi tunc temporis competeabant.

Erant hi tituli: *primogenitus Regis, Comes de Carrick, & Seneschallus Scotia.* In charta Roberti primo regni anno, Christi vero *MCCCLXXI*. die quarta Decembris, quæ authentica servatur in archivo dicti collegii Scotorum Parisiensis, appensum habens magnum sigillum Scotiæ, testes ad finem hoc ordine recensentur. *Testibus venerabili patre Wilhelmo Episcopo sancti Andrea, Johanne primogenito nostro Comite de Carrick & Senescallo Scotia, Roberto Comite de Meneteth, &c.* Erat hic Robertus frater Joannis ex eadem matre Elizabetha, quem Buchananus anno demum *MCCCLXXIV*. occasione fictitiæ legitimationis Comitem de *Meneteth* sive *Taichia*, & eundem Joannem fratrem tunc tantum & eadem occasione Comitem de *Carrick* creatum fabulatur.

Extat in ejusdem collegii archivo alia charta ipsius Joannis data apud Dundonevald die *xxvii*. Decembris, hoc ipso primo regni patris anno, Christi *MCCCLXXI*. Ea charta sic incipit. *Universis ad quorum noticiam presentes litteræ pervenerint Johannes primogenitus Roberti Dei gratia Regis Scotorum illustris Comes de Carrick & Senescallus Scotia, &c.* Huic chartæ appensum est sigillum ejusdem Joannis integrum ex cera rubra super viridi, impressam habens fasciam tessellatam, & in apice sive superiori parte scuti leonem nascentem. Porro sigillum quo idem privatus utebatur, fasciam tantum refert tessellatam, insignia scilicet propria privatae familiae Seneschallorum. Sigillum autem quo in hac charta, patre jam regnante, ipsoque regni herede, usus est, fasciæ tessellatæ privatae familiae insignibus leonem nascentem adjunctum repræsentat. Hæc erant quippe insignia quæ heredi regni competeabant, nempe qui leonem, gentilitium regni Scotiæ tesseram, familiae propriae insignibus adungebat.

Habetur in publico regni archivo in castro Edinburgensi instrumentum authenticum eodem anno *MCCCLXXI*. regni Roberti primo confectum super juramento fidelitatis ab universis regni ordinibus in comitiis publicis præstito eidem Roberto II. & Joanni (alias Roberto) ejus filio *primogenito*, regni heredi legitimo, appensa habens sigilla trium regni ordinum. Quod instrumentum Georgius Mackenzius à se inspectum testatur pag. 49. libelli memorati. Idem asserit vidisse se in iisdem regni archivis plures alias chartas hoc eodem anno *MCCCLXXI*. datas, quibus Joannes eodem modo *primogenitus, Comes de Carrick, & Seneschallus Scotia* appellatur.

Falsissime ergo Buchananus Joannem hunc tertio demum anno paterni regni, Christi *MCCCLXXIV*. Comitem de *Carrick* à patre creatum, & legitimum filium, successionisque in regnum capacem in comitiis regni declaratum refert.

Denique de fictitia illa legitimatone & comitiarum decreto, aut toto denique hoc Buchanani & recentiorum commento ne verbum quidem apud auctorem historiæ Scotiæ MS. in bibliotheca collegii nostri Parisiensis. Quod sane argumentum, etsi negativum, ut vocant, maximi tamen hac in materia momenti videtur, cum hic auctor natus fuerit, (ut ipse testatur fol. 179.) anno Domini *MCCCLXXXVI*. aut *MCCCLXXXVII*. regnante Roberto II. resque ipsas gestas pene inspexerit, & minimis quibusque quæ ad Regum nostrorum genealogiam spectant, sæpius immorari soleat.

Præterea ex hoc scriptore constat Joannem, obeunte Roberto II. patre, absque ullo tumultu Regem agnitum fuisse & coronatum. Ipsius verba referimus. Lib. *xxxiii*. cap. 1. fol. 182. *In sequenti vigilia Assumptionis nostræ Domina, die videlicet Dominica anni Domini MCCXC. Johannes primogenitus Roberti II. Regis defuncti Comes de Carrick apud Sconam regio more coronatus est; ubi de consensu Statuum vocatus est ab-hinc Robertus III. In crastino sponsa sua Domina Annabella de Drummond (ejusdem illustriſſimæ familiae Princeps est Jacobus Drummond Comes de Perth magnus Scotiæ Cancellarius) Domina præclarissima diademate regio insignita est. In die vero Martis proximo sequenti Rex fidelitatem & hominum sumpsit suorum liegiarum.* Ex quibus verbis satis manifestum est Joannem unanimi consensu loco patris Regem suffectum; eique ab omnibus regni ordinibus, ac proinde ab ipsis ejus fratribus ex Euphemia altera patris uxore, eorumque propinquis juramentum fidelitatis præstitum. Quod sane absque gravi tumultu futurum fuisse haud est credibile, si gravis aliqua suspicio de Joannis natalibus superfuisset; præsertim cum ipse lapsu ex equo aliisque incommodis ad regnum minus idoneus esset, ejusque ex matre propinqui non tantæ essent auctoritatis ac propinqui & cognati fratrum ejus ex Euphemia *Rosse* genitorum.

Quinetiam, auctore ipso Buchanano, ob debilitatem ejusdem Roberti III. Roberto ejus fratri, & Murdaco nepoti successive rerum administratio communi consensu commissa est, nulla penitus ratione habita filiorum Euphemie *Rosse*.

Has observationes claudimus testimonio Joannis Majoris insignis olim Sacræ Facultatis Paris. Doctoris. Is in historia sua *De gestis Scotorum*, scripta circa annum Domini *MCCXVIII*. omnium ejus gentis historiarum quæ typis mandatae sunt antiquissima, hæc de Roberto Seneschallo sive Roberto II. ejusque conjugis & liberis habet lib. *iv*. cap. *vi*. fol. 121. *Ex Elizabetha filia Domini Adam Mura tres filios Robertus II. Rex genuit, scilicet Johannem, qui postea fuit Rex (Robertus III.) & Robertum Albania Ducem, & Alexandrum Buchania Comitem. Postea ex Euphemia Rossensis Comitissæ filia Galterum Comitem Atholia & Dominum de Brechin, & David Comitem de Strathervan genuit. Mortua enim Elizabetha Regina hanc Euphemiam in conjugem accepit, & matrimonii gratia proles legitimate sunt. Hæc ille; qui cum nostram & veram de obitu Elizabethæ ante matrimonium Roberti & Euphemie sententiam confirmet, insuper existimasse videtur priores saltem liberos Roberti ex Euphemia *Rosse* ex adulterio ante matrimonium, vivente prima uxore Elizabetha *More*, natos fuisse, nec nisi per subsequens matrimonium in legitimum conditionem transivisse. Atque hinc fortassis Boetio errandi occasio nata est, ut nempe quæ de Euphemia *Rosse* secunda Roberti uxore ejusque liberis antiquiores tradiderant historici, ipse per errorem ad Elizabetham ejusque liberos transferreret.*

DIPLOM.
VARIA.CHARTA ROBERTI II.
SCOTORUM REGIS.Hanc chartam,
Joannis Kenedy,
cum autogra-
pho collatam e-
dimus, una cum
figillo Capituli
Ecclesie Glas-
guensis quod ei
appensum est.

Robertus Dei gratia Rex Scottorum omnibus probis hominibus totius terre sue clericis & laicis salutem. Sciatis nos quasdam litteras Joannis Kenedy de Donnonir super fundacione & dotacione cujusdam capelle & trium capellaniarum juxta cimeterium ecclesie Parochialis de Mayboyl in comitatu de Carryk confectas, de mandato nostro visas, lectas & diligenter inspectas, non abollitas, nec in aliquo viciatas intellexisse ad plenum in hec verba. Universis ad quos presentes littere pervenerint Johannes Kenedy Dominus de Donnonir parochie de Mayboyl diocesis Glasguensis salutem in omnium Salvatore. Quia inter alia per que fideles Christiani firmam tenent fiduciam remuneracionis aeterna, profunt veraciter & maxime oracionum suffragia & opera caritatis; quorum utrumque quis exequitur & complet efficaciter, si ad divini cultus augmentum locum sacrum honorificum de bonis sibi a Deo collatis zelo fidei construit & ipsam habunde dotat redditibus pro servicio ministrorum. Hinc ergo universitati vestre notum facio, quod ego Johannes Kenedy predictus, de auctoritate venerabilis in Christo patris ac D. D. Walteri Dei gratia Episcopi Glasguensis, fundavi & incepi quamdam capellam in honore & sub nomine B. Marie Virginis juxta cimeterium Ecclesie parochialis de Mayboyl in comitatu de Carryk. Verum quia secundum canones, qui adificare vult, ante perficiat que ad luminaria, que ad custodiam, & que ad stipendia ministrorum sufficiant; idcirco ego Johannes supradictus pro me & heredibus meis dono & concedo Deo, B. Marie virgini, omnibus sanctis, ac perpetuo tribus capellanis ibidem divina celebraturis pro salubri statu mei, Maria uxoris mee, & liberorum meorum, quamdiu egerimus in humanis; & pro animabus nostris cum ab hac luce migraverimus, nec non pro animabus omnium antecessorum & successorum nostrorum, & omnium fidelium defunctorum, decem & octo marcas terre de terris meis vicinis, contiguas sive annexas Ecclesie de Mayboyl & capelle predictis, una cum octodecim bollis farina de sicca multura de dicta terra percipi consueta, ac decem marcas sterlingorum annuatim percipiendas de terra de Balinclewhane ad duos anni terminos consuetos, & quinque marcas terre de Barreecleych, & sex marcas terre de Trenethane, & quinque marcas terre de Barrelach ad sustentacionem ipsius ecclesie sive capelle, unius clerici & trium capellanorum, ut prefertur, in liberam, puram & perpetuam elemosinam, & in dotem prefate capelle, sine aliquo retinemento superioritatis secularis, exactionis, vel demande. Et si dictas terras, annuos redditus, vel eorum partem aliquam a dicta capella evinci contigerit, obligo me, heredes meos, & assignatos, & omnia bona mea mobilia & immobilia, & specialiter terras meas de Donnonir, Tonergethe & de Kylemekelly, ad dotandam dictam capellam, quatenus ab ea evictum fuerit & optentum. Volo etiam quod cujuslibet dictarum capellaniarum in perpetuum, cum vacaverit, presentacio ad me & heredes meos spectet infra quatuor menses a tempore vacacionis Episcopo Glasguensi, & sede vacante, ejusdem capitulo facienda. Ex tunc enim ad eos devolvetur libera provisio illa vice tantum, salvo mihi & heredibus meis in perpetuum jure aliis in posterum vicibus presentandi. Dictas etiam terras & redditus, si que onera ordinaria vel extraordinaria, aut consueta servicia ipsis emineant, ab hiis quibus debentur liberabo, alioquin alia terra mea de hujusmodi oneribus plenarie respondebunt. Blada vero dictorum capellanorum molentur in molendino meo Ronnifre post me ipsum & heredes meos & de multura ad vas vicestrum quartum. Insuper pro me & heredibus meis promitto, quod cartas confirmacionum hujus mee donacionis dominorum meorum superiorum, videlicet illustri viri Domini Comitis de Carryk, & excellentissimi Principis Domini mei Regis Scocie, ad finem quod jure alicujus eorum presens mea fundacio in toto vel in parte retractari non possit, meis sumptibus procurabo. Si vero contingat, quod absit, me vel aliquem heredum meorum contra presentem fundacionem ipsarum capellaniarum aliquo umquam tempore in aliquo venire; obligo me, heredes meos in viginti libris sterlingorum fabrice Ecclesie Glasguensis, & in viginti libris sterlingorum ad ampliacionem & sustentacionem dicta capelle applicandas nomine pane, & in dampnis que dictos capellanos qui pro tempore fuerint sustinere contigerit juxta arbitrium superioris eorundem persolvend. tocians quociens contrariatum fuerit; fundacione capelle, ejus dotacione, libertatibus, & pane continuacione nihilominus in suo robore duraturis; subiciens me & heredes meos in premissis omnibus & quolibet premissorum jurisdictioni Episcopi Glasguensis, ut ego & heredes mei simpliciter de plano sine strepitu & figura judicii valeamus ad premissa omnia & eorum quodlibet per censuram ecclesiasticam coerceri. Protestor insuper cum recolende memorie venerabilis pater Willelmus Episcopus Glasguensis, ultimo defunctus, auctoritate litterarum apostolicarum mihi ex causa injunxisset fundare unam capellaniam perpetuo duraturam, quod una istarum capellaniarum per me fundatarum sic cedat ad exoneracionem meam, quod ad aliam fundacionem eo pretextu non tenear in futurum. In cujus rei testimonium sigillum meum, una cum sigillo Domini Gilberti Kenedy militis filii mei & heredis, ac etiam cum sigillo venerabilis in Christo patris & D. D. Walteri Dei gratia Episcopi Glasguensis, una cum sigillo communi Capituli ejusdem, ad majorem securitatem, presenti littere & uni alteri ejusdem tenoris est appensum. Quarum litterarum una apud Glasguense Capitulum perpetuo remanente, alia vero penes Capellanos dicta capelle, per eos in loco quem elegerint custodiend. Similiter duarum confirmacionum Domini Comitis de Carryk, & duarum Domini nostri Regis ejusdem tenoris quas impetrabo, una Comitis, & alia Regis, penes Glasguense Capitulum; alia vero dua penes Capellanos, ut prefertur, perpetuo remanebunt. Datum apud Donnonir predictum penultimo die mensis Novembris anno Domini millesimo tricentesimo septuagesimo primo.

Quas

Quas quidem fundacionem & dotacionem terrarum & reddituum predictorum in liberam, puram & perpetuam elemosinam, & in dotem ipsius capelle sic factas, juxta formam & effectum earundem litterarum in omnibus & per omnia pro nobis & heredibus nostris ratificamus, approbamus, & tenore presentis carte nostre in perpetuum confirmamus. In cujus rei testimonium presenti carte confirmationis nostre nostrum praecepimus apponi sigillum. Testibus venerabili in Christo patre Wilhelmo Episcopo sancti Andreae, Johanne primogenito nostro Comite de Carryk & Senescallo Scocie, Roberto Comite de Menereth, Wilhelmo Comite de Douglas, Johanne de Carryk Cancellario nostro, Wilhelmo de Keth Marefcallo nostro, Jacobo de Lyndesay, Roberto de Erskyne, & Hugone de Eglyntona Militibus. Apud Dundenwald quarto die mensis Decembris, anno regni nostri primo.

CHARTA
JOHANNIS COMITIS DE CARRIC
ET SENESCHALLI SCOTIÆ.

Universis ad quorum noticiam presentes littere pervenerint Johannes primogenitus Roberti Dei gratia Regis Scottorum illustris, Comes de Carric, & Senescallus Scocie, salutem. Cum Dilectus & consanguineus noster Johannes Kenedy Dominus de Donhonir quamdam capellam in honore Beate Mariae Virginis juxta cimiterium Ecclesie parochialis de Maboylle in comitatu nostro de Carric construxerit ad sustentacionem trium capellanorum & unius clerici ibidem perpetuo divina celebratur. necessariam, quam redditibus & possessionibus subscriptis dotavit, videlicet de decem & octo marcatis terra contigua & vicina sive annexa dictae Ecclesie de Maboylle & capelle predictae, una cum octodecim bollis farinae de sicca multura de dicta terra percipi consueta, ac decem marcis sterlingorum annuatim percipiend. de terra de Balinclenwhane ad duos anni terminos consuetos, & quinque marcas terre de Barreclaych, & sex marcas terre de Trenechane, & quinque marcas terre de Barrelach,

Supplem. Append. L I

DIPLOM.
VARIA.

in liberam, puram, & perpetuam elemosiam; noveritis nos dictas concessiones & donaciones sive indotaciones predictis capelle & capellanis ac clerico concessis ratificasse, approbasse, & pro nobis & heredibus nostris in perpetuum confirmasse in omnibus & per omnia forma pariter & effectu, adeo libere & quiete, integre, & honorifice, prout in cartis sive litteris dicti Johannis inde factis & concessis plenius continetur. In cujus rei testimonium sigillum nostrum presentib. fecimus apponi. Apud Dondonald in festo beati Johannis Evangelista anno Domini millesimo tricentesimo septuagesimo primo. Hiis testibus, nobilibus viris Dominis Wilhelmo de Conyngham Domino de Kilmauris, Hugone de Eglinton Domino de Ardressane, Johanne de Lyndefay Domino de Thuriston, Johanne Walays Domino de Ricardton, Duncano Walays Militibus, Andrea de Conyngham, Andrea More, Joanne Tayt, & multis aliis.

Instrumentum virorum illustrium & eruditissimorum super charta Roberti Seneschalli Scotia.

NOs infrascripti rogati à Cl. V. Ludovico *Innese* Reginae Magnae Britanniae Eleemofynario & Primario collegii Scotorum in academia Parisiensi ut conveniremus in regale Monasterium sancti Germani à Pratis situm in hac urbe Parisiensi, illic inspecturi & diligenter examinaturi chartam Roberti Seneschalli Scotiae, datam apud *Perth* anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo quarto, die duodecima mensis Januarii, quae servatur authentica in archivo ejusdem collegii denuo instaurati per Reverendissimum in Christo Patrem Jacobum à *Bethun* Archiepiscopum Glasguensem in Scotia, qui secum vetera Ecclesiae suae monumenta in hanc urbem transtulit, & partim in eodem collegio ad perpetuam rei memoriam deposuit; convenientes anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo quarto, die vigesima sexta mensis Maii, chartam supra commemoratam nobis ab eodem Cl. V. Ludovico *Innese* exhibitam diligenter inspeximus, examinavimus, & ea cura qua major adhiberi non potuit excussimus, eamque testamur esse antiquam, genuinam, scriptam caractere illorum omnino temporum, nullam falsi aut-suppositionis suspicionem facere posse, sigillis duobus sigillatam, quae testamur etiam esse antiqua & integra. Ad majorem autem testimonii judiciiue nostri fidem eandem chartam hic de verbo ad verbum describi curavimus, quae talis est.

Omnibus hanc cartam visuris vel auditoris Robertus Senescallus Scotia, Comes de Stratherne, salutem in Domino sempiternam. Cum dudum venerabili Patri Domino Wilhelmo Dei gracia Episcopo Glasguensi fuerit per litteras apostolicas specialiter delegatum, ut super matrimonio contrahendo inter nos & quondam Elizabeth More, dum ageret in humanis, non obstante impedimento consanguinitatis & affinitatis contractui matrimoniali predicto impedimentum prestante, auctoritate apostolica dispensaret, dummodo duas cappellas vel unam pro arbitrio ipsius Episcopi perpetuo fundaremus; ac dictus venerabilis Pater, consideratis in hac parte considerandis, nobiscum super impedimento predicto auctoritate qua supra dispensans nobis injunxerit, ut una cappellania in Ecclesia Glasguensi ad unum certum altare ad pensionem decem marcarum sterling. annuatim percipiend. de certis redditibus nostris fundaretur perpetuo, nosque eandem cappellaniam sic fundare fideliter promiserimus infra certum tempus jam transactum nobis tunc per dictum Episcopum limitatum; noverit universitas vestra nos ex causa premissa dedisse, concessisse, & hac presenti carta nostra confirmasse pro nobis & heredibus nostris perpetuo DEO, Beate Mariae Virginis, Beato Kentegerno, & uni cappellano celebranti & celebraturo perpetuo in ecclesia Glasguensi predicta decem marcas sterling. ad sustentacionem ejusdem cappellani annuatim percipiend. de annuo reddito quadraginta librarum sterling. exeunte de terra del Cars Abbatis infra vicecomitatum de Stryvelyne, & nobis & heredibus nostris debito per religiosos viros Abbatem & conventum monasterii sanctae Crucis de Edynburgh, tenend. habend. & percipiend. annuatim in perpetuum eidem cappellano qui pro tempore fuerit per manus dictorum religiosorum ad terminos Pentecostes & sancti Martini in hyeme per

porciones aequales in liberam, puram, & perpetuam elemosinam adeo libere, quiete, plenarie & honorifice, sicut aliqua elemosina per totum regnum Scotiae liberius conceditur, percipitur, sive datur: & nichilominus totum jus nobis competens per cartam infeodacionis recolende memoriae Domini Regis Roberti avi nostri, sive obligatorium dictorum Abbatis & conventus, seu quascunque alias evidencias ad compellendum dictos Abbatem & conventum ad solutionem dicti annui redditus decem marcarum in Episcopum Glasguensem qui pro tempore fuerit, & Capitulum Glasguense sede vacante, per hanc cartam nostram perpetuo transferimus, ipsosque & eorum alterum, quantum ad hoc, nostros & heredum nostrorum assignatos & assignatum facimus, constituimus, & etiam ordinamus. Et si forte contingat, quod absit, quod dictae decem marcae annuae per dictum cappellanum qui pro tempore fuerit, percipi non potuerint, ut est dictum, vel ex eo quod dicti Abbas & conventus solvere noluerint, aut compelli non potuerint ad solutionem earundem, vel ex eo quod nos aut aliquis heredum nostrorum contra presentem infeodacionem & concessionem nostram solutionem dictarum decem marcarum impediverimus aut impediverit, aut per nos seu alium vel alios clam vel palam, directe vel indirecte procuraverimus seu procuraverit impediri; obligamus nos & heredes nostros per omnia bona nostra mobilia & immobilia ad solvend. dictas decem marcas de aliis redditibus nostris, ubi Episcopus Glasguensis qui pro tempore fuerit, vel capitulum ejusdem sede vacante, duxerit eligend. toto tempore quo cessatum fuerit a solutione dictarum decem marcarum percipiend. de annuo redditu supradicto, subicientes nos & heredes nostros jurisdictioni & coercioni Episcopi Glasguensis & ipsius Officialis qui pro tempore fuerint, ut ipsi per omnimodam censuram ecclesiasticam nos & heredes nostros compellere valeant ad perficienda omnia & singula supradicta, in casu quo defecerimus vel defecerint, quod absit, in aliquo premissorum. Et ultra omnia prenotata nos & heredes nostri predicti. donacionem & concessionem nostram de dictis decem marcis annuis percipiendis ut supra de annuo redditu supradicto predictis Episcopo, Ecclesie Glasguensi, & Cappellano qui pro tempore fuerint, contra omnes homines & feminas warrantizabimus, acquietabimus, & in perpetuum defendemus. In cujus rei testimonium sigillum nostrum una cum sigillo Johannis Senescalli Domini de Kyle primogeniti & heredis nostri presentibus est appensum. Hiis testibus, Venerabili Patre Domino Roberto Abbate monasterii de Kylwynnyne, & Dominis Johanne Senescallo fratre nostro, Hugone de Egglyntonne, & Thoma de Fauvide Militibus, Johanne Mercer burgeni de Perth, Johanne de Rose & Johanne de Tayt Armigeris nostris, & aliis. Apud Perth duodecimo die mensis Januarii, anno Domini millesimo tricentesimo sexagesimo quarto.

Sigillabatur autem dicta charta duobus sigillis rotundis ex cera rubea super alba, quorum unum refert fasciam tessellatam, in circumferentia scriptum habens literis legibilibus, Sigillum Roberti Senescalli Scotiae; alterum item refert fasciam tessellatam duplaro limbo liliis contrappositis consitam, in circumferentia scriptum habens literis legibilibus, S. Johis Senescalli. In quorum omnium fidem praesentes literas omnium nostrum manu subscriptas sigillo ejusdem regalis Monasterii insigniri volumus. Datum in eodem Monasterio die & anno suprascriptis.

* CAMILLUS LE TELLIER ABBAS DE LOUVOIS.
EUSEBIUS RENAUDOT. P. JOHANNES MABILLON.
BALUZE F. THEODERICUS RUINART.
HONORE' CAILLE.
NICOLAUS CLEMENT.

Et nos Hilarius Rouillé du Coudray Regi à sanctioribus consiliis, regius in suprema Rationum curia Procurator, qui huic virorum eruditissimorum & rerum antiquarum peritissimorum conventui interfuimus, & chartam illam inspeximus & examinavimus, eorum sententiam suffragio nostro comprobendam duximus; censemusque nullo modo dubitari à quoquam posse, quin ea sit verissima, & omni prorsus suspicione carens. In quorum omnium fidem hic nos manu nostra propria subscripsimus, & sigillum nostrum apponi fecimus. Datum ut supra.

ROUILLE' DU COUDRAY.

Et nos Comites, Barones & alii Regis Magnae Britanniae subditi infra scripti praesentes fuimus, dum praedicta charta inspiceretur & examinaretur à suprascriptis viris eruditissimis & rerum antiquarum peritissimis; eandemque nos pariter vidimus, & integram reperimus. In quorum fidem has praesentes literas chirographis nostris & sigillis firmavimus. Datum ut supra.

MIDDLETON.^a MILFORD.^b DUNFERMLING.^c
DRUMMOND.^d DUNKELD.^e W. MR. KENMOUR.^f
CH. FLEMING.^g ALEX. MAITLAND.^k
CH. KINNAIRD.ⁱ ALL. MACDONALD.^h
JAMES MONTGOMERIE.^l WALTER JNNE.
JO. MENZIES. JAMES MALCOLM. DA. LINDSAY.
J. COCKBURN. CHARLES EDWARDS.
JO. LIVINGSTONE. JAMES MURRAY. N. DEANS.
ROB. ARBUTHNOT.

DIPLOM.
VARIA.

* Camillus le Tellier de Louvois Abbas Burgulienſis & Vallis-Lucentis, inſignis Eccleſiæ Remenſis Canonicus, Bibliothecarius Regius.

Eufebius Renaudot Hiftoriographus Regius.
Stephanus Baluzius inſignis Eccleſiæ Tutelenſis Canonicus, Juris-canonici Profeſſor Regius, Bibliothecæ Colbertinæ Præfectus.

Honoratus Caille, Dominus du Fourny, Regi Chriftianiſſimo à ſanctiorib. conſiliis, & in ſuprema Curia Rationum Auditor.

Nicolaus Clement Bibliothecæ Reginae Cuſtos.

Domnus Johannes Mabillon Preſbyter & Monachus Benedictinus Cong. ſancti Mauri.

Domnus Theodericus Ruinart Preſbyter & Monachus Benedictinus Cong. ſancti Mauri.

^a Carolus de Middleton Regi Magna Britannia à ſanctioribus & ſecretioribus conſiliis in Regnis Scotia & Anglia, &c. ^b Joannes Drummond Comes de Milford Regi Magna Britannia à ſanctioribus & ſecretioribus conſiliis ordinis Perſcelidis Eques, &c. ^c Jacobus Seatoun Comes de Dunfermling Ordinis ſancti Andrea Eques, &c. ^d Jacobus Comes de Drummond filius primogenitus Jacobi Comitis de Perth Magni Scotia Cancellarii, &c. ^e Jacobus Galloway Vicecomes de Dunkeld. ^f Willelmus Gordon Dominus de Kenmour filius primogenitus Vicecomitis de Kenmour. ^g Carolus Flegming frater Joannis Comitis de Wigtoune. ^h Alexander Maitland frater Richardi Comitis de Lauderdale. ⁱ Carolus Kinnaird frater Baronis de Kinnaird. ^k Allanus Macdonald princeps Tribus de Clantanald. ^l Jacobus de Montgomerie Eques-auratus Dominus de Skelmorlie. Ceteri nobiles, Milites, & viri eruditi.

FINIS.

Erratata, ſic corrige.

Pag. 25. lig. 5. ſeptimo, lege octavo.

Pag. 54. lig. 13. idque Burgundofarus, lege Burgundofaro, vulgo Faro.

Pag. 68. lig. 19. protulerunt, lege ſententiam proculerunt.

REGISTRUM

Singula litteræ ſingula folia denotant.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R

Sequuntur octo tabulæ ancæ, ſcilicet

S T V X Y Z A a B b

Appendix

C c D d E e F f G g H h I i K k L l.

Nota quod Charta Plenaria-ſecuritatatis conſtat quatuor formis, quarum prima & quarta, nempe, Y & B b, ſolitariæ ſunt: ſecunda & tertia, Z & A a, continuæ & ſimul compaginatæ eſſe debent.

SUPPLEMENTI ADDITAMENTUM.

Absoluta hujus Supplementi editione illustrissimus D. D. Franciscus Blanchinus, Sanctissimi D. N. Camerarius honorarius, ex Urbe ad me misit sequentem inscriptionem, in Romano cæmeterio ante quatuor annos repertam, quæ *Urso & Polemio coff.* id est anno æræ christianæ CCC XXXVIII. exarata est. Hanc Operi jam affecto subicere visum est, haud dubie viris litteratis pergratam futuram, utpote opportunam ad dignoscendos characteres sæculi quarti, tum majores seu unciales, tum minutiores, de quibus actum est in lib. I. de re Diplomatica cap. XI. Majorum quidem characterum forma non ita rara est, in vetustis saltem inscriptionibus: at minutiorum, qualis est ea, quæ libris sancti Hilarii de Trinitate in codice veterrimo ecclesiæ Vaticanæ apposita est *anno quarto-decimo Transamundi regis*, à nobis expressa in tabella VI. libri V. de re Diplomatica: qualis etiam subinde occurrit in chronicis notis quorundam conciliorum & nonnullarum decretalium in vetustissima collectione bibliothecæ nostræ Germanensis: in qua minores illi characteres ejusdem formæ sunt atque in Ravennensibus instrumentis, in charta scilicet Plenariæ-securitatis, & Vindobonensi, quarum alteram in hoc Supplemento, alteram in fine libri V. de re Diplomatica exhibuimus. Hanc inscriptionem in sua forma repræsentamus ad observandam majorum & minorum characterum proportionem. Utrorumque characterum hæc sententia est:

ANIME INNOCENTI

GAUDENTIAE

QUE VIXIT AN. V. M. VII. D. XXI. IN PACE.

Mercurius pater filiae a VI. id. Novembris, Urso & Polemio coff.

ubi vides litteram *D.* inversam, id est *deposita*. quales litteræ inversæ nonnumquam in Romanis inscriptionibus occurrunt, ut apud eruditissimum Fabretum ^a Inscript. ^a Fabrett. p. 566. cap. VIII.

Hujus loci occasione visum est quoddam operæ pretium huc afferre antiquam veterum Gallorum nostrorum inscriptionem, Augustoriti-Pictorum nuperrime effosam, & cathedralis ecclesiæ interiori muro nunc insertam, in qua multæ ejusmodi inversæ litteræ insculptæ sunt. Hæc inscriptio facta est in honorem cujusdam prænobilis heroinæ Gallæ, scilicet Cluarenillæ, Cluareni consulis filiae, quæ sive ob eruditionem, sive ob præclarum aliquod facinus, statuam & monumentum publicum promeruit. Hanc inscriptionem præcedenti superaddendam existimavi ad renovandam istius heroinæ memoriam, excitandamque sagacitatem litteratorum, maxime clarissimorum Regiæ inscriptionum & numismatum Academiæ Sociorum, qui forte celeberrimæ quondam femine oblitteratam memoriam ab interitu revocabunt. Saltem hoc pignus erit meæ in illustrissimos & clarissimos Socios observantiæ, quorum academicis exercitationibus, honorifico quidem, sed gratuito omnino favore interesse mihi datum est.

His duabus inscriptionibus subjeci quatuor specimina totidem veterum instrumentorum, ex archivo sacri monasterii Casinensis ad me transmissa, à religiosissimo viro Domino Erasmo à Caieta, ejusdem loci Priore & Archivista, qui propenso animo studiis nostris favere non cessat. Unum est Grimoaldi Beneventani ducis, cui Carolus Magnus provinciam illam regendam concessit post mortem Arichisi ejus patris, quæ

M m

A N I M E I N N O C E N
 T I G A V D D E N T I A E Q V E V I
 X I T S A N . V M . V I I I B X X I I N P A C C E
 m̄c̄urru p̄act̄u s̄i p̄a s̄i d̄u s̄n o u s̄n b̄ u r̄s̄o t̄e p̄o l̄c̄m i o r̄o s̄s̄

CIVARENILIAE CIVARENI . CŌS . FLĀE
 CIVITAS PICTONM . FVNVS . LOGV M . STĪVAM .
 MONĪMENT . PVBLĪG . M . CENSOR . PVIVS . LEG . VNG PR PR GR
 VNE ADVTAN . CŌS . DESIG . MĪTIVS HONORE . NTĪVVS . MĪ . GRND GRVIT

In nomine dei secula haec si norantur...
di... benedicta...
omni... n... & p... ne...

Guaimarii principis.

In nomine domini dei Salvatoris nostri Iesu Christi
Die... ma... quinta... men... octubri...
Indictione octava... Amalfi... Nos Guaimarius...
ne Civitatis... et Capue... seu Amalfi... adque... die

Urbanii II. papae.

VRBANUS EP[iscopu]S SERV[us] SERV[orum] DEI REVERENTISSIMO ET CARISSIMO

... quod in monasterio...
BENEDICTO unius... p... mon... caput...

Richardi principis Capuani.

Ego secundus Richardus capuanorum di...
causentis monest. quod ab hac...
monest... successores...

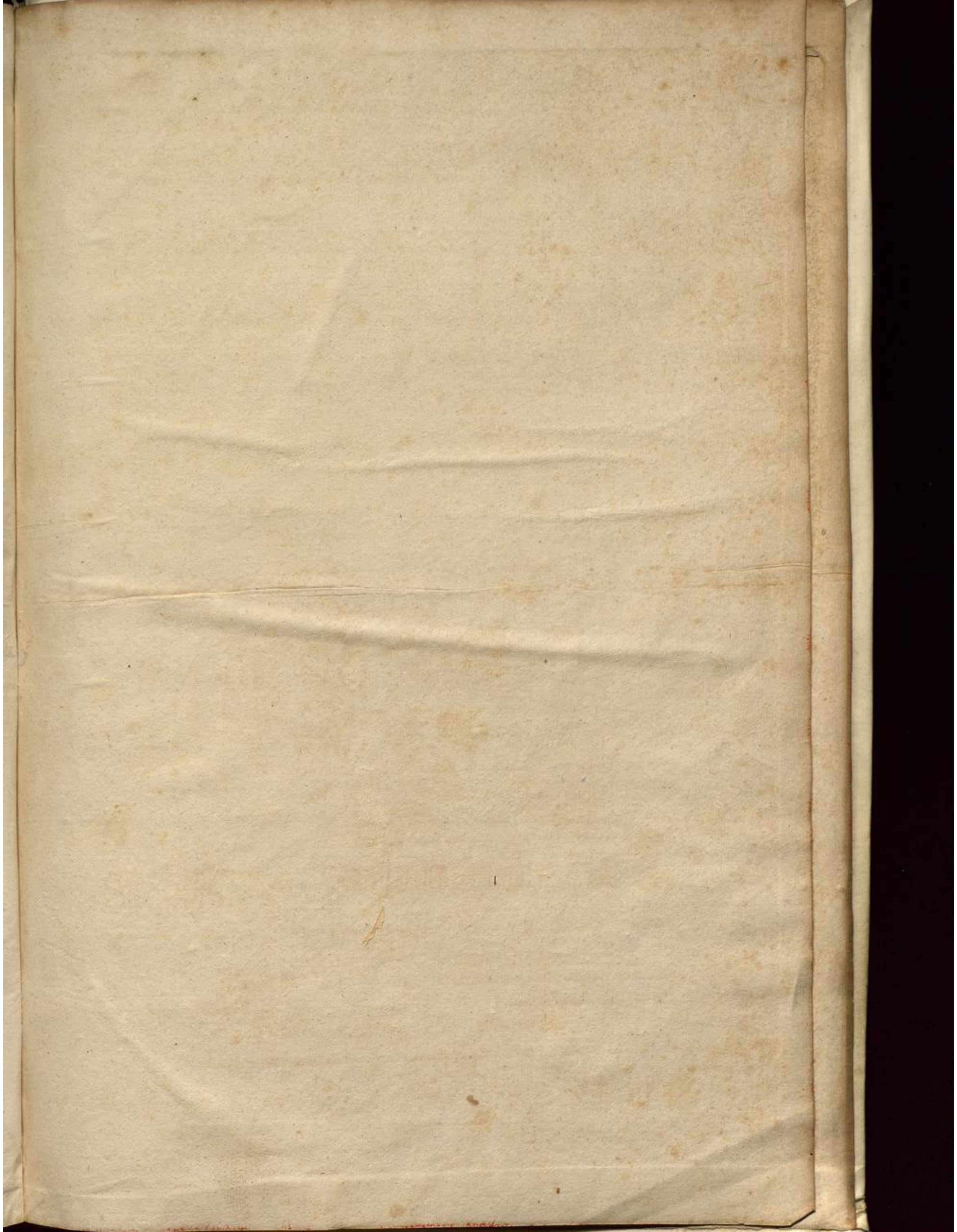
anno DCC LXXXVIII. accidit, ut in Annalibus Eginhardi, aliisque legitur. Et tamen hoc diploma datum est ejusdem Grimoaldi quinto anno, mense Augusto, tertia indictione, quæ anno DCC XCV. respondet: forte quod Grimoaldus non statim à morte patris ducatum obtinuerit. Hoc diplomate confirmantur omnes possessiones parthenonis B. Mariæ de Cingla, cui tunc Anfilenda abbatissa præerat.

Secundum specimen est diplomatis Guaimarii seu Waimarii principis Salernitani, Richerio Casinensi abbati indulti de Amalfitana S. Nicolai ecclesia, *vicefimo. secundo principatus Salerni* ejusdem Guaimarii, & *secundo anno principatus ejus Capuæ*, & *primo anno ducatus illius Amalfi atque Surrenti*, mense Octobri, octava indictione, quæ anno M XL. convenit. His Guaimarii litteris subscribit inter primos Leo Amalfitanus Archiepiscopus, qui proinde ad illum annum pervenit contra Ughellum^a, qui decennio ejus obitum antevertit; iisdemque litteris affixum est sigillum cereum, exhibens in averfa parte contrafigillum, quod rarum est in sigillis affixis, quale aliud ejusdem Guaimarii sigillum vidimus in archivo Cavensi, ut in superiori capite XI. num. v. dictum est.

Tertium specimen est bullæ Urbani II. cui subicitur breve specimen Richardi secundi principis Capuani. Ceterum varia hæc specimina protuli ad exhibendas varias pro variis temporibus formas scripturæ Langobardicæ, cujus nonnulla specimina jam in lib. v. de re Diplomatica protulimus. Ad Urbani bullam quod attinet, observandum est, scripturam illam Langobardicam non semper in ejus diplomatibus observari, sed aliquando Romanam. Quod etiam de aliorum pontificum litteris dicendum.

^a Ital. sac. 10. 7.
p. 251.

5/2

